

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

ŞEREFLİKOÇHİSAR MONOGRAFİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Cüneyt ATEŞ

2010-NİĞDE

T.C.
NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

ŞEREFLİKOÇHİSAR MONOGRAFİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Cüneyt ATEŞ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nedim BAKIRCI

2010-NİĞDE

ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr.Nedim BAKIRCI danışmanlığında Cüneyt ATEŞ tarafından hazırlanan “Şereflikoçhisar Monografisi ” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

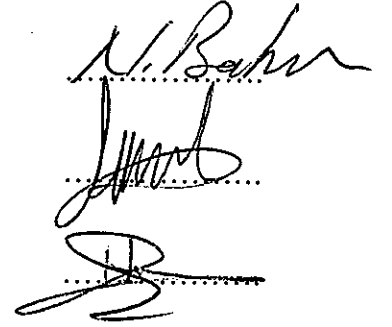
16.06.2010

JÜRİ :

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Nedim BAKIRCI

Üye : Yrd.Doç.Dr. Kamil İŞERİ

Üye : Yrd.Doç.Dr. Hatice İÇEL

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../20...

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesindeki geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanışlar, bayram tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur.

Halk kültürü ile ilgili olan birinci bölümde ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinin ardından sözlü kaynaklardan edinilen âdet ve inanmalar aktarılmıştır. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere dayalı âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili olan ikinci bölümde; manzum, manzum-mensur, mensur anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Her bölümün sonunda biçim ve içerik yönlerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde metinler içerisinde geçen yerel kelimeleri kapsayan bir de sözlük hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın sonucunda Şereflikoçhisar'ın halk kültüründe, hem Orta Asya'nın hem de Anadolu'nun inanç ve kültür yapısının izlerinin bulunduğu görülmüştür. Bütün bu izler İslâmiyet'in kabulünü izleyen süreçte yeni dinin rengini alarak bugünkü Şereflikoçhisar halk kültürünü oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler: Şereflikoçhisar, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Anonim Halk Edebiyatı.

ABSTRACT

In this paper, products of transition periods of times like; birth, marriage, death traditions and believes, fasts, ceremonies, folk cuisine, folk profession of doctor and anonymous literature are mentioned.

In the first section which is connected with folk culture, informations which are taken from written source are informed and then connection of old Turkish culture with traditions and believes which are taken from verbal sources is tried to establish. In the second section which includes anonymous folk literature; product of written in verse, written in verse-prose and prose, anonymous folk literature are explained. At the end of the each section, forms and contents are evaluated. At the end of this work there is also a dictionary which includes the local words.

At the end of this search, it is understood that Şereflikoçhisar folk culture is inspired from Middle Asia and Anatolian believes and cultures. After the acceptance of Islam Şereflikoçhisar has gained the new religion's features and it is still the same.

Key Words: Şereflikoçhisar, Folk Culture, Transition Periods, Beliefs, Anonymous Folk Literature.

ÖN SÖZ

Kültür, insanoğlunun sosyal etkileşme yoluyla kazandığı maddî manevî birikimleri, değerleri, yönelimleri içeren karmaşık bir bütündür. Toplumsal yaşam içerisinde birey, çevresindeki insanlarla ilişkilerini uyumlu kılabilmek için birçok ortak ve yaygın davranışta bulunur. Her toplumun sahip olduğu sosyal yapılar birbirlerinden farklı olduğundan, her toplumun kendine özgü bir halk kültürü geleneği oluşmuştur. Bu davranış kalıpları, o toplumun yaşama biçimini, olaylar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklar. Kısaca âdet ve inanmalar dediğimiz gelenekler, görenekler, örfler, âdetler, töreler, inançlar ve moda toplumun halk kültürünü oluşturur.

Gelişen teknolojiyle ortaya çıkan kültürel etkileşim ve küreselleşme, sosyolojik ve kültürel olaylar, yaşanan çevrenin etkileşiminin artması, nüfus ve göç olayları halk kültürünün değişmesine ve gelişmesine katkıda bulunur. Şereflikoçhisar ve yöresinin halk kültürü de, bu etkiler nedeniyle değişmekte ve gelişmektedir. Ancak, bu değişim ve gelişim içerisinde yeni renkler kazanırken, sahip olduğu kimi zenginlikleri de yitirmektedir.

Şereflikoçhisar Monografisi isimli çalışma bir giriş bölümü ve altı ana başlık halinde hazırlanmıştır. Giriş kısmında Şereflikoçhisar ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümdeki bilgiler elden geldiğince kısa tutulmaya çalışılmıştır. Giriş kısmının hazırlanmasındaki amaç, Şereflikoçhisar hakkında bir şey bilmeyip de teziç okuyanların, ilçe hakkında bir ön bilgi sağlamasıdır. Bu bölümde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve sınırları, yöntemi üzerinde durulmuş; ardından ilçe tarihi, ç coğrafi yapısı, ekonomisi, endüstrisi, tarım ve hayvancılığı, nüfusu ve ilçeye ulaşım hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümdeki verilere dayanarak, yörede dışarıya göçün yoğun bir şekilde yaşandığı söylenebilir. Bu göçe bağlı olarak gerek bölgenin nüfusunda, gerek ekonomisinde, gerekse diğer alanlarda daralma bugün de devam etmektedir.

Birinci bölümde, hayatın geçiş dönemlerindeki âdetler, uygulamalar ve pratikler hakkında bilgi verilmiş ve yöre halkının inanç yapısına dayalı unsurlar ele alınmıştır. Çalışmada, Şereflikoçhisar'da geçiş dönemlerinde, uygulanan pratikler, amaçları ve işlevleri göz önünde bulundurularak halkbilimsel bir yaklaşımla sınıflandırılmıştır. Bu bölümde ayrıca halk mutfağından, halk hekimliğinden, bayramların kutlanışlarından, halk sanatlarından, seyirlik oyunlar ve çocuk oyunlarından da bahsedilmiş ve bu uygulamaların yöredeki örnekleri sunulmuştur. Yörede, Şamanist inanışların devamı niteliğindeki bazı inanışlar, yöre halkı tarafından bilinmeyerek de olsa yaşatılmaktadır. Tabii zamana bağlı olarak bu inanışların bazılarının da unutulmaya başladığı aşikârdır.

İkinci bölümde, Şereflikoçhisar'ın yazılı ve sözlü Halk Edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur. Genellikle sözlü geleneğe yaşayan ve her geçen gün unutulmaya yüz tutan anonim

ürünleri derleyerek belli bir plan dâhilinde sınıflandırmaya çalışılmıştır. Böylelikle hem yöredeki ürünleri kayıt altına alınmış, hem de bu anonim ürünleri inceleyip değerlendirerek daha genel ve kapsamlı çalışmalara zemin hazırlanmış olmuştur.

Üçüncü bölüm, sonuç bölümüdür. Sonuç bölümünde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Dördüncü bölümde çalışmada yararlanılan kitapların, yayımlanmamış yüksek lisans tezlerinin, internet site adreslerinin listesinin yer aldığı “Kaynakça” başlıklı bölümdür.

Beşinci bölüm, yörede çekilen bazı fotoğrafların yer aldığı ekler kısmıdır. Bu bölümün oluşturulmasındaki amaç, yörede derlenen bazı folklorik halk mahsullerinin, tezi okuyan ve inceleyenlerin hafızalarında görsel olarak da bir şeyler canlandırabilmesidir.

Altıncı ve son bölümde ise, çalışmada yardımcı olan kaynak kişilerin isimleri, eğitim durumları ve yörenin neresinden oldukları hakkında bilgi verildiği “Kaynak Kişiler” isimli bölümdür.

Yörede, anonim halk edebiyatı ürünlerinden tespit edilebilenlerin sayısı az sayılabilir. Ürünlerin sayıca azlığının pek çok sebebi vardır. Bunlardan belki de en önemlisi teknolojinin gelişmesine bağlı olarak bu ürünlerin artık ilgi görmemesidir. Tespit edilen ürünler sayıca az olmasına rağmen, ilerleyen zamanlarda yapılacak olan çalışmalarda yol gösterici olabilecek niteliktedir. Bu bölümde örnekleri verilen her tür hakkında genel sayılabilecek bilgiler verilmiştir. Bölümün sonuna, Şereflikoçhisar yerel ağız sözlüğü eklenmiştir.

Çalışmada ilgili bölümler hazırlanırken öncelikle konu başlığıyla ilgili çeşitli bilgiler vermeye çalışılmış, ardından ilgili başlıkların Şereflikoçhisar’daki örneklerine değinilmiş ve konuyla ilgili çeşitli yorumlar yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, Şereflikoçhisar ve yöresindeki halkın geçiş dönemlerindeki uygulamaları, inanışları ve anonim halk edebiyatı ürünlerini genel kaideler çerçevesinde incelemek amacıyla oluşturulmuştur.

Her millette olduğu gibi bizler, yani Türk milleti de dil, kültür, tarih mirasıyla dünyadaki yerimizi alırız. Bu miraslar, geçmişimizin tanıklığını yaparlar. Ayrıca bu mirasların, geleceğimizin şekillenmesinde büyük etkileri vardır. Bu mirasların unutulmasına engel olan unsurların belki de başında sayabileceğimiz çalışmalar vardır: Monografiler. Monografi çalışmalarında en zengin halk kültürü malzemeleri olan ve insan hayatının başlangıcından bitimine kadar geçen sürede görülen âdetler, gelenekler, görenekler ve töreler gözler önüne serilmektedir.

Çalışmadaki ilk gaye, bilhassa Şereflikoçhisar’da yaşayan ve yakın tarihe kadar yaşatılmış olan halk kültürü malzemesini ve sözlü edebiyat ürünlerinin zamana yenik düşerek unutulup gitmesine bir nebze engel olabilmektir. Günümüzde teknolojinin çok hızlı gelişmesine ve hayat şartlarının halk kültürü öğelerini unutturmaktaki büyük etkisine bağlı olarak, yapılan çalışmada

âdeta yangından kurtarılan eşyalar gibi yöre halkının kültürel unsurlarından yaşatılanlar ve unutulmaya yüz tutanlar kurtarılmaya çalışılmıştır.

Hayatın geçiş dönemleri olan doğum, evlenme ve ölüm bütün toplumlar için geçerli olan hem yerel hem de evrensel nitelik gösteren olgulardır. Her geçiş dönemi adet ve pratikleriyle birer kültür hazinesidir. Bu zenginliğin, derlenmesi, tasnif edilmesi, sonuca varılması oldukça zordur; ancak bütün zorluklarına rağmen çalışılması zevklidir. Bu çalışma hazırlanarak, tezin Türk kültürüne az da olsa katkısının olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma sırasında, bana zengin kültürlerini sunmaktan çekinmeyen ve araştırmanın oluşumunda yardımcı olan kaynak kişilere, aileme, bu çalışmamı yapmama vesile olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hatice İÇEL'e ve çalışmam boyunca bana yol gösteren, kütüphanesini açan, karşılaştığım zorluklara göğüs germemi sağlayan değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nedim BAKIRCI'ya sonsuz şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Cüneyt ATEŞ
NİĞDE 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. Çalışma ile ilgili Genel Bilgiler	1
1.1. Konu	1
1.2. Amaç	1
1.3. Kapsam ve Sınırlar	1
1.4. Yöntem	4
2. Araştırma Alanı ile ilgili Genel Bilgiler	4
2.1. Araştırma Alanının Tarihi	4
2.1.1. Hititler	4
2.1.2. Asurlular	5
2.1.3. Firigyalılar	5
2.1.4. Selçuklular Zamanında Koçhisar	7
2.1.5. Büyük Selçuklular Zamanında Koçhisar	7
2.1.6. Osmanlılar Zamanında Koçhisar	7
2.1.7. Cumhuriyet Döneminde Şereflikoçhisar	10
2.1.8. Atçekenler ve Şereflikoçhisar'ın Adı Hakkında	10
2.1.9. Koçhisar, Şerefli Vasfını Nereden Almıştır?	11
2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	12
2.3. Araştırma Alanının Ekonomik Yapısı	13
2.3.1. Araştırma Alanında Tarım ve Hayvancılık	14
2.3.2. Araştırma Alanında Endüstri	15
2.4. Araştırma Alanının Nüfusu	16
2.5. Araştırma Alanında Ulaşım	19
BİRİNCİ BÖLÜM	20
ŞEREFİKOÇHİSAR HALK KÜLTÜRÜ	20
1.1. Geçiş Dönemleri	20
1.1.1. Doğum	20
1.1.1.1. Doğum Öncesi	22
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme	22
1.1.1.1.1.1. Halk Hekimliği Kapsamındaki Tedavi Yöntemleri	23
1.1.1.1.1.2. Dinsel- Büyüsel Nitelikteki Tedavi Yöntemleri	24
1.1.1.1.1.3. Tıbbî Tedavi Yöntemleri	25
1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma	25
1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması	26
1.1.1.1.4. Aşerme	27
1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme	28
1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları	29
1.1.1.2. Doğum Sırası	30
1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı	31
1.1.1.2.2. Göbek Kesme /Tuzlama /Yıkama/Beleme	32
1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi /Göbeği	33
1.1.1.3. Doğum Sonrası	33
1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti	34

1.1.1.3.2. Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme	35
1.1.1.3.3. Al Basması.....	36
1.1.1.3.4. Kırk Basması	37
1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler.....	38
1.1.1.3.7. Ad Koyma.....	38
1.1.1.3.8. İlk Gezme	40
1.1.1.3.9.Çocuk Görme.....	40
1.1.1.3.10. Yürüyemeyen Çocuk	41
1.1.1.3.11. Konuşamayan Çocuk.....	42
1.1.1.3.12. Sütten Kesme	42
1.1.1.3.13. İlk Diş	43
1.1.1.3.14. Saç Kesme	44
1.1.1.3.15. Kulak Delme.....	44
1.1.2. Evlenme.....	44
1.1.2.1. Evlendirme Biçimleri.....	45
1.1.2.2. Evlilik Çağı	47
1.1.2.3. Evlenme İsteğini Belli Etme	48
1.1.2.4. Evlilik Öncesi.....	49
1.1.2.4.1. Gelin-Güvey Seçimi	49
1.1.2.4.2. Kısmet Açma	50
1.1.2.4.3. Görücülük/Kız isteme/ Söz Kesme.....	52
1.1.2.4.4. Tatlı Yeme/Başlık.....	53
1.1.2.4.5. Nişan	54
1.1.2.4.6. Nişanlılık	55
1.1.2.5. Düğün.....	55
1.1.2.5.1. Çeyiz.....	58
1.1.2.5.2. Kına	59
1.1.2.5.3. Gelin Alma	61
1.1.2.5.4. Gelin İndirme.....	62
1.1.2.5.5. Gerdek	64
1.1.2.6. Düğün Sonrası.....	65
1.1.2.6.1. Duvak Açma	65
1.1.2.6.2. Yol Açma.....	65
1.1.3. Ölüm.....	65
1.1.3.1. Ölüm Öncesi	66
1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	67
1.1.3.2. Ölüm Sırası	68
1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler	68
1.1.3.2.2. Ölüm Olayının Duyurulması/ Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	68
1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi	69
1.1.3.2.4. Yıkama, Kefenleme, Cenazenin Taşınması ve Cenaze Namazı.....	70
1.1.3.2.6. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler.....	72
1.1.3.3. Ölüm Sonrası	73
1.1.3.3.1. Cenaze Evi.....	73
1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği	74
1.1.3.3.3. Ölen Kişinin Eşyaları.....	75
1.1.3.3.4. Yas Tutma.....	76

1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar	76
1.2.1. Sünnet.....	77
1.2.2. Askerlik ile ilgili Âdet ve İnanmalar	78
1.2.3. Dinî Bayramlar	80
1.2.3.1. Ramazan Bayramı	80
1.2.3.2. Kurban Bayramı	81
1.3. Halk İnanışları	81
1.3.1. Yatırırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	83
1.3.2. Kurban/Adak	84
1.3.3. Nazar-Nazarlık	85
1.3.4. Büyü	87
1.3.5. Uğur-Bereket	88
1.3.6. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar	89
1.3.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	90
1.3.8. Günlerle İlgili İnanışlar	91
1.3.9. Rüya ile İlgili İnanışlar	91
1.3.10. Diğer İnanışlar	92
1.4. Halk Mutfağı.....	93
1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları	93
1.4.2. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler	96
1.4.3. Sofra Gelenek ve Göreneklere	100
1.5. Halk Hekimliği	101
1.5.1. Yaralı Rahatsızlıklar.....	102
1.5.2. Nazar Değmesine Bağlı Rahatsızlıklar.....	104
1.5.3. Ağrılı Rahatsızlıkların Tedavisi	104
1.5.4. Bitkilerle Yapılan Tedaviler ve Şifalı Otlar	105
1.5.5. Diğer Rahatsızlıklar	107
1.6. Halk Sanatları	107
1.7. Seyirlik Oyunlar.....	108
1.8. Çocuk Oyunları.....	109
İKİNCİ BÖLÜM.....	118
ŞEREF LİKOÇ HİSAR ANONİM HALK EDEBİYATI	118
1. Anonim Halk Nazmı Ürünleri	118
1.1. Türkü	118
1.2. Mani	134
1.3. Ninni.....	137
1.4. Ağıt	140
1.5. Tekerleme	146
1.6. Koşma.....	162
2. Nazım -Nesir Karışık Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri	186
2.1. Bilmece.....	186
2.2. Atasözleri	194
2.3. Deyimler.....	201
2.4. Alkışlar ve Kargışlar (Dualar ve Beddualar).....	206
2.5. Yeminler.....	212
3. Anonim Halk Nesri Ürünleri	213
3.1. Masal	213
3.2. Fıkra	221

3.3. Efsane	230
4. Şereflikoçhisar ve Yöresi Yerel Ağız Sözlüğü.....	233
SONUÇ	240
KAYNAKÇA.....	242
EKLER	247
KAYNAK KİŞİLER.....	252
ÖZ GEÇMİŞ	254

KISALTMALAR

Age: Adı geçen eser

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

Bk: Bakanız

C: Cilt

ev.: Çeviri

K: Kaynak Kişi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MFAD: Milli Folklor Araştırmaları Dergisi

S: Sayı

Ss: Sayfa Sayısı

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

TTK: Türk Tarih Kurumu

ni: Üniversite

Vb: Ve Benzeri

Vs: Vesaire

GİRİŞ

1. Çalışma ile ilgili Genel Bilgiler

1.1. Konu

Tezin konusu, Şereflikoçhisar ve yöresinin halk kültürünün araştırmasıdır. İlçedeki örf, âdet ve gelenekler çeşitli yönleriyle inceleyip ele alınmıştır. Buna ek olarak tezimizde yöredeki manzum, mensur ve manzum-mensur halk edebiyatı ürünlerinden yararlanılmıştır.

Toplumlar, kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini bir miras olarak geçmiş değerlerinden, tarihi oluşumlarından devralır. Her gelenek, bu nedenle toplumların ortak yarattığı ve ortak davranışlarının bir ürünüdür. İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede, hayatını etkileyen gelenekler ve pratikler Türk toplumunda coğrafi, ekonomik ve yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterir. Bu sebeple çalışma alanımızdaki halk kültürünün özelliklerini, Anadolu'da ve Türk dünyasındaki benzerliklerini, farklılıklarını, yaşayan ve değişen yanlarını tespit etmeye çalışılmıştır.

Böyle bir kültüre sahip olan ve zaman içerisinde yok olması kaçınılmaz olan bu zenginliğin değerlendirilmesinin kültürel yönden faydalı olacağı düşünülmektedir. Şimdiye kadar bu yöreye ilgili böyle bir çalışmanın yapılmamış olması bizde bu yöreyi inceleme gerekliliği fikrini doğurmuştur.

1.2. Amaç

Çalışmanın amacı Şereflikoçhisar ve yöresinin âdet, inanış ve anonim halk edebiyatı ürünlerini incelenmesidir. Bu amaçla halk kültürü ürünlerinin uygulanış biçimlerinin ele alınıp kendi içinde karşılaştırılmasına çalışılmıştır.

1.3. Kapsam ve Sınırlar

Araştırmamız, Şereflikoçhisar ilçe merkezi ile merkeze bağlı köy ve kasabalarla sınırlandırılmıştır; ancak ilçeye bağlı bütün köy ve kasabalara ulaşılmasının zorluğu ve bazı köy ve kasabaların birbirlerine çok yakın olması sebebiyle gelenek ve göreneklerinde farklılıkların olmaması, bizi birbirinden uzak olan köy ve kasabalara gitmeye sevk etmiştir. Şereflikoçhisar'a bağlı mahalle, kasaba ve köyler şunlardır:

1.3.1. Mahalleler

1. Akseki Mahallesi

2. Boğaziçi Mahallesi
3. Cumhuriyet Mahallesi
4. Ekici Mahallesi
5. Emek Mahallesi
6. Hacıembiya Mahallesi
7. Hürriyet Mahallesi
8. İstiklal Mahallesi
9. Kale Mahallesi
10. Mehmet Akif Ersoy Mahallesi
11. Mustafacık Mahallesi
12. Sanayi Mahallesi
13. Sarıkaya Mahallesi
14. Şeyhkuyusu Mahallesi
15. Tuzla Mahallesi
17. Yeni Mahalle
18. Yeşilova Mahallesi

0.1.3.2. Kasabalar

1. Çalören
2. Gülhöyük
3. Devekovan
4. Kacarlı

0.1.3.3. Köyler

1. Acıkuyu
2. Acıöz
3. Akarca
4. Aktaş
5. Akin
6. Aliuşağı
7. Bağobası
8. Baltalı
9. Büyük Damlacık
10. Cıngıl
11. Çatçat

12. Çayır n
13. Değirmen Yolu
14. Deliler
15. Doğankaya
16. Eley
17. Fadilli
18. Geçitli
19. Hacı Bektaşlı
20. Hamzalı
21. Haydarlı
22. Kadı Obası
23. Kadıncık
24. Karabük
25. Karamolla Uşağı
26. Karandere
27. Kurutlu Tepeköy
28. Küçük Damlacık
29. Musular
30. Odun Boğazı
31. Palaz Obası
32. Sadıklı
33. Seymenli
34. şanlı Kışla
35. şeker Köy
36. şerefli Davutlu
37. şeyhli
38. zengilik
39. Vayvay
40. Yalnızpınar
41. Yazı Söğüt
42. Yeşilyurt
43. Yusuf Kuyusu

1.4. Yöntem

Çalışmamızda, halk kültürü ile ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşmaya çalışılmıştır. Gözlem tekniklerinden “katılımlı gözlem” yoluyla araştırılan topluluğun içerisinde bir süre yaşayarak sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler edinilmesi amaçlanmıştır.

Diğer bir alan araştırma tekniği olan görüşmeden de faydalanılmıştır. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak soruları önceden hazırlayıp, soruları mümkün olduğunca sıklamadan, sohbet havasında sorup sorulara cevap alınmasına çalışılmıştır.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada yöreyi çok iyi bilen kılavuz kişilerden yararlanılmış, sağlıklı bilgilere ulaşabilmek için de bu kaynak kişilerden en yaşlı ve köyden en az ayrılmış olanlarını görüşme için seçilmiştir.

Derlemeler sırasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesini teknik malzeme olarak kullanılıp konuşma ve görüntüler en doğru şekilde kaydedilmiştir.

Saha araştırmasına çıkmadan önce inceleme alanı ile ilgili belgelerden bilgi edinilmiştir. Bunlardan yararlanma yönteminde konuyla ilgili süreli süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezinden, Şereflikoçhisar Yunus Emre Halk Kütüphanesinden ve Şereflikoçhisar hakkında daha önceden yazılmış olan kitaplardan faydalanılmıştır.

2. Araştırma Alanı ile ilgili Genel Bilgiler

2.1. Araştırma Alanının Tarihi

2.1.1. Hititler

Hitit devrini gösteren haritalarda *Koçhisar*'ın bulunduğu bölge *Suasa* şeklinde adlandırılırdı. Hem *Ereğli*'nin hem de *Koçhisar*'ın bulunduğu sahalar *Hitit* hâkimiyetinin altında ve her ikisi de *İkonyom* ovasının içinde bulunuyordu. *Ereğli* ile *Koçhisar*'ın buldukları sahayı, *Hitit*'ler devri coğrafyasını inceleyen bir eserde şöyle okuyoruz (Konyalı 1995: 14).

“*Konya* bölgesi oldukça yüksek yaylalarla birbirinden ayrılmış çanak şekli ovalardan meydana gelmiştir. Bu ovaların çukur yerlerinde yazın kuruyan sığ gölete ve bataklıklara rastlanır. Kuzey-doğuda *Tuz gölü*, kuzey-batıda *Akşehir gölü*, güneyde ise *Konya Ereğli* ovası vardır. İç Anadolu düzlüklerinin güney-doğu istikametinde ve *Toros Dağları* yakınında, teşekkülleri bakımından eski, yeni bir sıra volkanik dağlar vardır. Bunlardan 3916 metre yüksekliği olan *Erciyaş Dağı* (*Erciyes*

Dağı) Kayseri 'nin güneyindedir. Niğde batısındaki Hasan Dağı, Karacadağ, Karaman kuzeyindeki Karadağ sönmüş volkan dizisi arasındadır.

Garplı bilginler, uzmanlar ve eski eserciler hem *Ereğli 'nin İverisi 'nde* ve hem de *Koçhisar 'ın doğusuna* rastlayan topraklarda kazılar yapmışlar, *Hitit* devrini aydınlatan eserler bulmuşlardı.

Türk Tarih Kurumu da *Tuz Gölü 'nün doğusundaki* eski anayolun üzerinde, *Koçhisar Höyüğünde* kazı yaptırıp araştırmalar yapmıştır.

Anadolu 'da büyük bir devlet kuran *Hititler* hakkında birçok bilgi kaynağı vardır. Bunların başında kuzey-batı *Kapadokya 'da* bulunan ce sayısı 15 bini aşan tabletler gelir.

Milattan önce on dördüncü ve on üçüncü yüzyıllarda bu kavmin baş şehri olan *Hattuşaş 'da* (Boğazköy 'de) oturan ce tekmili *Kapadokya* ile *Suriye 'nin* büyük bir kısmını, merkezî Anadolu 'nun bir parçasını nüfuzları altında tutan kıtalar için yazılmıştır. *Kilikya 'ya* bağlı *Tuwanna* ile *Kapadokya* sınırı üzerinde bulunan *Koçhisar 'ın* kurulduğu yerler hep bu devletin hâkimiyeti altında idi.

Hititlerin buralardaki hâkimiyetini gösteren ikinci kaynaklar da yer üstünde bulunan veya kazılarda meydana çıkarılan resim yazısı (Hiyeroglif) ile yazılı kitabelerdir. Bu kitabelerin çoğunun *Kaneş* lehçesiyle yazıldığı meydana çıkmıştır.

Hititler hakkındaki üçüncü kaynaklar da o vakit kendilerine komşu olan yabancı kavimlerin ve devletlerin yazılı plâstik vesikalarıdır. Milattan önce 1350-1400 yıllarında *Hitit* İmparatorluğunun bölümlerini göstermek için hazırlanan haritalarda *Tuz Gölü 'nün* doğusunda *Baspays* ile güney-batısında *Pitassa* görülmektedir. Bu haritalarda *Tuvanna* bölgesi ve *İvriz* de vardır (Konyalı 1970: 34)

2.1.2. Asurlular

Asur krallığı üçüncü *Taglatpalasar* (M.Ö. 734-732) zamanında çok kuvvetlenmişti. İşte bu sıralarda *Fırat* boylarıyla kuzey *Suriye 'deki* *Hitit* krallıklarından başka *Anadolu 'daki* *Tuvana (Tiyana)* memleketine kadar bütün *Hititler* *Asur* hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardı (Konyalı 1970: 36) bu Dönemde *Kapadokya* ile birlikte *Koçhisar* da *Asur* hâkimiyeti altına girmişti.

2.1.3. Firigyalılar

Frigler M.Ö 7. yüzyıllar arasında Orta Anadolu'nun batısına egemen oldular. Ama yeni göç dalgası Frigleri daha iç bölgelere itti. Frigler önce Sakarya Irmağı çevresine, ardından batıda Gediz

ve Büyük Menderes'in yukarı vadileri ile doğuda Kızılırmak ve Tuz Gölü yöresine yerleştiler. Friglerin bir bölümü Burdur Gölü, Erciyes Yaylası ve Yeşilirmak vadisine kadar ilerlediler.¹

Koçhisar Büyük *Frigya* 'nın sınırları içinde ve onun hâkimiyeti altında yaşamıştı. *Koçhisar* 'da yer Tanrıçası *Sibel* 'e ibadet edilirdi. Tanrıça *Sibel* 'in sevgilisi Çoban Atis'in sembolü olan çam mukaddesti. Ona el sürenler, onu kesenler Tanrıçanın büyük gazabına uğrarlardı. Bundan ötürü *Frigya* topraklarının dağları çamlarla örülmüştü. *Koçhisar* dağlarında yoğun çam ormanları vardı. Daha sonra da dinler ve inançlar çamın bu kutsallığını inkâr ettikleri için kör balta çam ormanlarına girmiş, korkunç tahribatını yapmış, nihayet bu toprakları bozkırlar haline getirmiştir. Yeni makineler maden arama ve bulma işlerini geliştirmeden evvel beşerin tedavülünde bulunan altın ve gümüşlere Türk'ün alın teri karışmıştır. Madenler ağaç kömürü ile kal edilirdi. Maden elde etmek için çalışan kalhanelere ağaç kömürü getirenler her türlü vergiden muaf tutulurlardı. Altın ve gümüş elde etmek için ormanlarımız feda edilmiştir (Konyevi, 1970: 42).

Sibel dinince çam mukaddes bir ağaçtı. Çünkü çam tanrıçanın sevdiği ve kendisine tahsis ettiği çok güzel ve genç çobanın timsali idi. Bu çobanın adı *Atis* 'tir.

Yer mabudesi bir gün ormanlarda gezmeye çıkmıştı. Kulağına koyu yeşilliklerin arasından bir filavta sesi gelmişti. Dalları aralayıp baktı. 18 yaşının nevcivanlığını yaşayan güzel, gülbüz bir çoban bir ağaç kütüğünün üstüne oturmuş, kavalını çalıyordu. Bu sazın güzel sesi tanrıçayı büyülemişti. Onu aldı, ilâhi sarayına götürdü, kendisine tahsis etti. Sarayda birçok genç kızlar, kadınlar vardı. *Atis* onlarla da fıkırdaşmaya başladı. İlâhe kıskanmıştı. Evvelâ onu hadım yaptı. Fakat o, yine güzellerle düşüp kalkmaya, oynaşmaya devam ediyordu. İlâhe, çobanın canını aldı. Ona güzel bir türbe yaptı. Fakat onun ebedî ayrılışına dayanamadı. İlâhî kudretini kullanarak onu bir çam dalına kalp etti ve kullarına şu emri verdi:

—Çam benim *Atis* 'imdir, o mukaddestir, çamı kimse kesmeyecektir, kesen benim ilâhî gazabıma uğrayacaktır!

Bundan sonra bütün *Frigya* ve bilhassa *Sanğaryos-Sakarya* mıntıkası çam ormanlarıyla kaplanmıştı.

Koçhisar 'ın bulunduğu yerin dağları, tepeleri de çam ormanı halindeydi. (Konyalı 1970: 57, 58)

Koçhisar, *Aksaray*, *Konya*, *Niğde* ve *Ereğli* 'de birçok *Sibel* heykelleri bulunmuştur. (Konyalı 1970: 59)

Tarih Denizi'nin derinliklerinde bir zerre bile olamayan, hatta eskiden taşıdığı adı bile bilinmeyen *Koçhisar* 'ın tarihini aydınlığa kavuşturmaya imkân yoktur. Soğan kabuğunu soyar gibi

---

¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Frigya>

geçmişin yapraklarını açarak billur berraklığıyla bir tarih bulmak *Koçhisar*'ın değil, bu toprağın en büyük ve dev bir şehrine bile nasip olmamıştır.

Anadolu'yu birçok bölümlere ayıran eski coğrafya bilgisine göre *Koçhisar Likaoni* bölgesinin doğusunda ve *Küçük Kapadokya* sınırları üzerindedir (Konyalı 1970: 49)

Koçhisar'ın bulunduğu topraklar bir süre *İranlıların* hâkimiyeti altında da kalmıştı. Onlardan da buralarda bize kadar herhangi bir abide, kitabe ve mabet gelmemiştir. (Konyalı 1970: 56)

Roma ikiye bölündüğü zaman *Koçhisar*'ın bulunduğu topraklar *Şarkî Roma*'nın payına düşmüştü (Konyalı 1970: 56)

2.1.4. Selçuklular Zamanında Koçhisar

Selçuklular tarihi boyunca *Koçhisar Aksaray*'ın koparılamaz bir parçası olmuştur. Ona *Aksaray*'ın bir gölgesi de denebilir. Siyasette *Aksaray*'a ayak uydurmuştur.(Konyalı 1970: 65)

2.1.5. Büyük Selçuklular Zamanında Koçhisar

M. 1071 *Malazgirt* savaşından altı yıl sonra M. 1077 yılında *Kutulmuş* oğlu *Süleyman Şah*'ın zamanında *Ereğli Selçuklu Türklerin* eline geçmiştir. Bu arada *Koçhisar* da alınmıştır (Konyalı 1970: 73)

Büyük Selçuklulardan sonra *Koçhisar Karamanoğulları Beyliği* hâkimiyetine girmiştir.

2.1.6. Osmanlılar Zamanında Koçhisar

Siyasi kaderi *Aksaray*'la atbaşı yürüyen *Koçhisar* 1467 yılında *Fatih Sultan Mehmet* tarafından *Osmanlı* sınırları içine alınmıştır.

Fatih zamanında 1471 yılında *Karaman* eyaleti şu 12 vilâyete ayrılmıştı:

Konya, Larende (Karaman), Seydi şehri ve Bozgır, Bey şehri, Akşehir, Ilgun, Niğde, Şucaüddin, Ereğli ve Aksara.

Bu defterde ve daha sonraki defterlerde ve *Selçuk-nâmelerinde Aksaray böyle (Aksara) أقسرا* gibi yazılmıştır.

Fatih zamanında *Koçhisar Aksaray*'a bağlı idi. *Fatih* devrinde ve daha sonraki devirlerde bu şehrin adı (*Koçhisar*) dır. Hisar, kale anlamındadır.

Kaşgarlı Mahmud Divan-i Lügat-it-Türk'ünde (*Koş*) kelimesini anlatırken şu anlamlarını yazar: Çift, çifte, herhangi bir şeyin çifti, eşi.

Koçhisar'ın hemen yanındaki tepenin üzerinde bir kale vardı. Daha üstündeki tepede de başka bir kale vardı. *Türkler* buraya (Çifte kal'a) anlamında *Koçhisar* demişlerdir (Konyalı 1970: 211, 212)

İkinci *Bayezid* adına yazılan 1500 tarihli *Karaman* ili defterinde bu ad yine *Koşhisar* yazılıdır. Ve *Karaman* ilinin bir kazasıdır.

İstanbul'da Başbakanlık arşivinde 387 numarada kayıtlı *Kanunî* devrine ait bir *il yazıcı* defterinde de şehrin adı *Koşhisar*'dır. O vakit burası *Aksaray*'ın bir kazasıdır.

Üçüncü Murad zamanında şehrin adı yine *Koşhisar*'dır. 1584 yılında *Koşhisar Aksaray* livasının bir kazası idi. 311 mükellef erkek nüfusu, üç mahallesi var idi.

1868 yılında *Koşhisar Niğde Mutasarrıflığına* bağlı bir kaza idi. 101 yıl önce (1970 den) *Koşhisar Rışvan* aşiretiyle *Esb-keşan* kazasına bağlı bir nahiye idi. Bu kazanın iki nahiyesi vardı. Birisi *Esb-keşan* merkez nahiyesi, ikincisi de *Koşhisar* idi. *Esb-keşan* kazasının merkezi evvela şimdi *Konya* 'ya bağlı bir ilçe olan *Kulu* idi.

1868 yılında Sultan Abdülaziz zamanında Rışvan aşiretiyle beraber *Esb-keşan* kazası şu iki nahiyeye ayrılıyor:

1. Esb-keşan (Merkez)
2. Koşhisar

1869 yılında çıkan *Konya* salnamesinin 100 üncü sahifesinde Rışvan aşiretiyle beraber *Esb-Keşan* kaymakamlığı yazılırken bu yıl *Esb-keşan* kazasının 297805 kuruş 10 para, *Koşhisar* nahiyesinin 54753 lira 30 para vergi ödedikleri yazılıdır.

Bu kazanın *Esb-Keşan* nahiyesinde 47 mahalle ve köy, *Koşhisar*'da 9 mahalle ve köy bulunduğu açıklanmıştır (Konyalı 1970: 331)

Bu salnamede (Memleha-Tuzla) başlığı altında şu bilgi verilmiştir:

“İşbu *Esb-keşan* dâhilinde bulunan *Koşhisar* memlehası Mahrutıyyüş-şekil adeta bir buhayre'dir. Dört tarafı ancak 56 saatte dolaşılabilir. Derununda ufak ufak birkaç kıt'a ada dahi vardır. İşbu memlehanın birkaç saat uzağında kazılan kuyuların suları içilmez derecede acı çıkmaktadır. Mezkûr adaların birinde tatlı su ve bazı eski binalar asarı mevcuttur. Her sene Haziranda suyu çekilip tabii incimat iden ve miktarı hesap ve tahmine gelmeyen tuz Anadolu kıtasında bulunan sair memleha tuzlarına üstündür. Bu memleha *Konya Rüşumat Nezareti* tarafından müdüriyet veçhile idare ettirilmekte olup merkez müdüriyeti bu ve memur ikame olunan mahalleri dahi *Tosun* ve *Yenihan* ve *kaldırım* ve *Barhandır* ve *Tepesidelik* memlehalerinde olan tuz madeni; kaya tuzu olup bunlar da pek nefis olduğu gibi bazı damarlarından gayet şeffaf ve yalabuk tabir olunur bir nevi tuz dahi çıkar. Ve şu üç memlehanın senevî 15 milyon kıyye tuz sarfiyatı olup bunun bir milyondan ziyadecesi *Hacı Bektaş* ve *Tepesidelik* memlehalerinden ve 13 milyondan ziyade *Koşhisar* memlehasından ve yine *Konya* sancağına bağlı *Karapınar* ve *Burdur* sancağına muzaf *İrla* memlehaları *Konya rüşumat Nezareti* marifetiye memurluk veçhile idare olunmakta olup mezkûr memlehaler cesim şeyler değilse de ora ahalsinin ihtiyacını def'e kâfidir. Ve senevî birkaç yüz bin kıyye sarfiyatı vukuu bulur” (Konyalı 1970: 331, 332).

1883 yılında yayınlanan Konya salnamesinin 65-66 sayfelerinde Esb-keşan kazası hakkında şu bilgi vardır:

“Esb-keşan kazası Konya'nın ciheti şimaliyyesinde vaki olup nefsi-i hububat ve çavdar ve kumdarı ve burçak ve mahdan ve zeyrek ve mercimek ve ızgan ve boya ve afyon ve dühandır. Kaza-i mezkûre mülhak Koçhisar nahiyesi bağlı ve bahçeli güzel bir mahal olup burada dahi her nevi sebze ve meyve ve hâsılât meydana gelir. Mahsulâtı sinaiyyesi malum kilim ve halı ve seccade ve yastıktan ibarettir. Ve kaza-yı mezkûr 41 pare köyü havi olup kâffe-i emlak ve temettu vergisi bir yük 90229 kuruş 32 paradır. 135368 dönüm arazisi olup bundan 130000 dönümü mezru, bakisi gayr-ı mezrudur ve derun-i kazada 8143 nüfus-ı kadime ve aşair ve 3199 hane ve 22 cami ve 3 medrese olup derunlarında 90 talebesi mevcuttur ve 19 mekâtibi sıbyani ve 25 çeşme ve 2 han ve 9 gühercilehane ve 13 bezirhane ve 3 kiremithane 29 değirmen olup Koçhisar memlehası da bu kaza dâhilindedir. Ve merkez-i kaza olan İnevi'nde 4 dükkân ve bir ekmekçi fırını ve bir kahvehane olduğu gibi merkez-i kazanın vilâyet merkezine 20 saat mesafesi vardır.”

1892 tarihli 26 ncı defa yayınlanan Konya salnamesinde Koçhisar Konya'nın bir kazası olarak yer almaktadır. Kaymakamı da Mustafa Şükrü Efendidir. Bu tarihte Koçhisar'da ziraat bankası vardır. Banka reisi Hacı Hasan Ağa'dır. (Konyalı 1970: 332, 333)

Yine bu salnamede Koçhisar hakkında şunlar yazılıdır:

“Koçhisar, Konya'nın garbi şimalinde basit bir mahalle, bağlı ve bahçeli abu havası latif bir kasabadır. Kasaba da mülhak, diğer mahalleler gibi halı, kilim, seccade, yastık ve nesc imal olunur. Ve cibali müteselsilesinde kömür, alçı ve sair maadin-i asarı görülmektedir. Burası etrafı erbaası 64 saatte dolaşılabilir bu hayre şeklinde memlehası vardır. Tuzu gayet temiz ve beyaz ve kıymetli ve lezzetli olmak sair göl tuzlarının hepsine müreccettir. Bu memlaha, her sene haziran başlarında tabii inci mat ederek teşrinievvel sonlarına kadar müncemil halde bulunur.

Bu müddette yağmur yağar ise de bazı yerler sulanır ise de yine tuz ihracı kabildir. Doruğunda ufak birkaç ada vardır. Gölün kenarında kazılan kuyuların suları içilmez derecede acı olduğu halde adaların birinde tatlı su ve bazı enbiye-i atika asarı mevcuttur. Memlaha müdüriyet merkezi Yavşandan başka, Tosun, Başan ve kaldırım namında üç yerde tuz satılır. Ve her sene tertip olunan tuz, develer vasıtasıyla gölden çıkartılarak açıkta yığın edilir. Çıkarılan tuz, gölün mevcuduna nispeten 100000 cüzünde bir cüz bile olamaz zannolunur. O memlehanın etrafında 14 bab karakol hane mevcut olarak bunlarda sergerde ve bir başçavuş refakatinde 42 daimi süvari mevcut ve müstahkem olup mevsimi sayfde 2 nefer çavuş, 48 muvakkat süvari ile münasip yerlere 10 mahalle çadır dikilerek karakolhane ittihaz olunarak bunlar vasıtasıyla yaz ve kış gölden tuz şirketi vukuuna meydan verilmeyerek muhafaza olunmaktadır.” (Yücel 2003: 22)

2.1.7. Cumhuriyet Döneminde Şereflikoçhisar

Şereflikoçhisar hakkında yazılan kitaplardan biri de Mehmet Yavuz'un 1932 yılında yazdığı "Şereflikoçhisar'da Tetkiklerim" isimli kitaptır. Yavuz'a göre 1932 yılında Şereflikoçhisar'ın merkez nüfusu 1228'i kadın, 1237'si erkek olmak üzere 2515'tir. İlçe merkezinde de 205 ev bulunmaktadır. Bu tarihte, ilçenin Hacı Hızır, İlyaslı ve Abdülaziz isimli üç adet mahallesi bulunmaktadır. İlçeye bağlı köy sayısı 105'tir. İlçenin köyleriyle birlikte toplam nüfusu ise 38970'tir.

Bu tarihte ilçedeki evler genellikle tek katlı ve çatısız yapılardır. İlçeye dışarıdan gelen misafirler, ilçedeki mahallelerde bulunan odalarda ağırlanmaktadır. Ayrıca bu odalarda kış gecelerinde eğlenceler yapılmakta, Ramazan aylarında iftar yemekleri verilip teravih namazları kılınmaktadır. İlçedeki çok katlı evlerin ise Hristiyanlar tarafından yapılan evler olduğunu da Mehmet Yavuz kitabında belirtmektedir (Yücel 2003: 30).

Muallim Yavuz, kitabının bir bölümünde Şereflikoçhisar hakkında şunları yazıyor:

"Cumhuriyet'in ilanından beri üç dört katlı yeni binalar yapılmıştır. Gayet muntazam bir mektebi vardır (Cumhuriyet İlkokulu). 9 muallimle idare olunmaktadır. Belediyeye ait bir gazinosu var. İsmet Paşa caddesinin sol tarafında çok muntazam kar gir bir askeri deposu ve biraz harapça "Askerlik şube binası" var. Koçhisar'ın çarşısı; çarşıda üç büyük mağaza, yirmiye mütecaviz artar ve bakkal dükkanı, dört dava vekili yazıhanesi, dört kahvehane, üç testici dükkanı vardır. Testi imalına mahsus dört adet fırın mevcuttur. Koçhisar'ın tuzlu testileri yaz günü suyu çok soğuk tuttuğu için meşhurdur. Bu testinin imalı ancak Koçhisar'a mahsustur. Beher davgana "sürahi şeklinde testiler" 15-20 kuruşa satılmaktadır. Peçeneközü ve umumiyetle bağlar, iğde altı, tekke civarı her gün tenezzüh yerlerdendir (Yücel 2003: 30, 31).

Koşu yeri; Koçhisarlılar bol senelerde at beslerler ve koşu yaparlardı. Bilhassa gölün emrü muhafazasında kullanılan kolcuların iştirakiyle sık sık koşular yapılmaktaydı.

Bu tarihe kadar Şereflikoçhisar Aksaray'a bağlıyken 1933 yılında Aksaray vilayetinin lağvedilmesiyle birlikte tekrar Ankara'ya bağlanmıştır.

Şereflikoçhisar, 1950 yılından sonra ise dönem dönem il olması gündeme gelse de il olamamıştır.

2.1.8. Atçekenler ve Şereflikoçhisar'ın Adı Hakkında

Esb-Keşan – atçekenler vasfı bu bölgede yaşayanların orduya at verdikleri için verilmiştir. Gezgin bir sancak adı olan (Esb-Keşan- Atçekenler) ev ve obabaşına belli miktarda at parası verdikleri yani orduya at çektikleri için bu adı almışlardır. Bunlar kanunla orduya muayyen

miktarda at çektikleri, at veya at parası verdikleri için askerlik hizmetinden, bazı başka vergilerden muaf idiler.

Koçhisar kalesini ilk fetheden Koçu adlı yağız benizli yiğit bir delikanlıdır. Konya'dan kendisi gibi bahadırlarla ava çıkmış, buralara kadar gelmiş, bir dere kenarında hisar beyinin kızını görerek âşık olmuş, avı bırakmış, kızın peşine düşmüş, kale kapıları yüzüne kapanınca da bu hisarı almaya ahd etmiş, bir gece yarısı burçlardan birine kement atarak hisara tırmanmış, kapıları açmış, pusuda bekleyen 40-50 bahadır şehri bir iki saat içinde teslim alarak hisar beyini dize getirmiş ve o da kızını Koçu Bey'e vermeye razı olmuş, 40 gün 40 gece düğün ettikten sonra hisarın adı Koçhisar olmuş. (Konyalı 1970: 348)

2.1.9. Koçhisar, Şerefli Vasfını Nereden Almıştır?

İstanbul'da Başvekâlet arşivinde bulunan bir vesikadan öğrendiğimize göre (Koçhisar) (Şerefli) vasfını burada oturan (Şerefli) aşiretinden almıştır (Konyalı 1970: 377).

Koçhisar'a (Tuzbaşı Şerefli Koçhisar) da denilirdi.

Milli mücadeleden sonra bu adın ilk kısmı terk edildi. Yalnız "Şerefli Koçhisar" kaldı. 1891 yılında Koçhisar "Esb-Keşan kazasından ayrılarak müstakil kaza haline gelmiştir. İlk kaymakam'da Edib Bey idi. Koçhisar tarihini iyi bilen Arif Yalman'ın anlattığına göre Koçhisar'ın müstakil kaza oluşu büyük törenlerle kutlanmıştır. Koçhisar ağalarından İsmail Ağa, adamlarından Bektaş, Hacı Ahmetli ve Kurutlu ve diğer aşiret ağalarından 60 atlı ile Esb-Keşan kazası merkezi İnevi'ne gitmiş, Koçhisar'ın müstakil kazalık ferman ve beratını oradan alarak getirmişlerdir.

Ağaların çoğunluğunu "Şerefli" Aşireti teşkil ediyordu. Bu sebeple, Koçhisar'a "Şerefli Koçhisar" denilmiştir. Bu isme "Tuzbaşı" da o vakit eklenmiştir. (Konyalı 1970: 377)

Koçhisar'a Şerefli unvanının verilmesinde farklı bir görüş de şu şekildedir:

Ankara Radyosu'nda "Poyraz Reklam"a ait bir programda "Şerefli" sıfatının Atatürk'ün isteği üzerine, İsmet paşa ve on arkadaşının önerisi ile özel bir kanunla verildiği iki kez yayınlandı.

Poyraz Reklamın programında, ismimizin Hafik, Ilgaz, Kızıltepe ve Kemaliye ile birlikte değiştiği verilmişti. Bu ilçeler için yayınlanan tebliğin bizimkiyle (Şereflikoçhisar ile) müşterek olması gerekmektedir (YÜCEL, 2003: 28, 29).

Ilgaz Tarihini yazan öğretmen İhsan Yılmaz'ın bulduğu belge bize de ışık tutacak kadar açık. Koçhisar'ın Ilgaz oluşuna, Koçhisar'ın Kızıltepe oluşuna, Koçhisar'ın Hafik oluşuna, Koçhisar'ın Şereflikoçhisar oluşuna ait belge, Kastamonu'da yayınlanan **Açıkgöz** gazetesinin 1922 tarihli nüshalarının birinde yayınlanmış. Öğretmen İhsan Yılmaz eserinde tebliğin tarihini vermemiş. Yapılan araştırma sonunda tebliğin 23 Kasım 1922'de yayımlandığını öğrendik (YÜCEL, 2003: 28, 29).

Poyraz Reklam tarih danışmanına göre ismimizin (Şereflikoçhisar'ın) değiştirilmesinin öyküsü şöyle: Gazi Mustafa Kemal, Çankaya'da İsmet Paşa ile sohbet ederken şöyle der:

“İsmet, Ülkede çok Koçhisar ismi var. Bunları değiştirelim. Sivas'a bağlı Koçhisar Hafik olsun. Kastamonu'ya bağlı olan Koçhisar, Ilgaz olsun. Mardin'e bağlı olan Koçhisar Kızıltepe olsun, Konya'ya bağlı Tuzbaşı Koçhisar'ın ismi de çocuklarının, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri yararlıklar dikkate alınarak Şereflikoçhisar olsun.” (YÜCEL, 2003: 28, 29)

2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Şereflikoçhisar, İç Anadolu Bölgesi'nde Tuz Gölü'nün kuzeydoğusunda Konya, Aksaray ve Orta Kızılırmak bölümlerinin sınırında yer alır.

Ankara ilinin en uzak ilçelerinden birisi olan ilçe, Tuz Gölü ve Hirfanlı Baraj Gölü'nün arasında bulunur.

Evren ve Sarıyahşi Şereflikoçhisar'dan ayrılmadan önce, Şereflikoçhisar'ın yüzölçümü 2452 km² iken, bu ilçelerin Şereflikoçhisar'dan ayrılmasından sonra bu rakam 1292 km²'ye düşmüştür.

İlçe merkezi, Peçenek Çayı'nın tepelik şeridi yarıp ovaya açıldığı yerde meydana gelen büyük birikinti konisi üzerinde yer almaktadır. Aynı zamanda Tuz gölü çevresinin en büyük iskân merkezi ve bir yol üstü şehir durumundadır. Ankara'nın Bala ve Evren, Aksaray'ın Sarıyahşi ve Ağaçören ilçeleri ve Konya'nın Kulu ilçesi ile komşu olan Şereflikoçhisar'ın kuzeyinde Hirfanlı Baraj gölü ile Güneyinde Tuz Gölü bulunmaktadır.

İlçe arazisi, yeryüzü şekilleri bakımından genelde sade bir görüntü sergilemektedir. Ancak bu görünüşü bozan yüksek aşıntı düzlükleri, tepelik ve dağlık alanlar, boğaz ve vadiler de ilçede yer almaktadır.

Şereflikoçhisar, güneyinde ovalık, kuzeyinde ise dalgalı bir arazi yapısına sahiptir. İlçe merkezinin denizden yüksekliği 965 metredir. İklim güneyinde 1642 km²'lik Tuz Gölü ile kuzeyde 262 km²'lik yüzölçümü ile Hirfanlı Baraj Gölü etkisiyle yumuşak karasal iklimdir. En önemli akarsuyu Aksaray ili sınırlarında doğan ve Şereflikoçhisar'dan geçerek Tuz Gölü'ne dökülen Peçenek Çayı'dır.

Şereflikoçhisar'da hüküm süren iklim sert step iklimidir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Yıllık ortalama sıcaklık 12,6 derece, ortalama yağış miktarı 357 m³'tür.

Şereflikoçhisar'da hakim bitki örtüsü bozkırdır. Tepelik alanlarda yer yer meşeliklere rastlanmaktadır. Bazı tepelerde orman artıklarının görülmesi, yörenin bir zamanlar ormanlık bir alan oluşunu gösterir. Bu ölü orman alanları sadece kıraç tepelik alanlar olmasına rağmen buraların isimlerinin ormanla ilgili olması da (Çamlı Tepe, Ardiç Tepe gibi) ağaçların bol olduğunu, hatta bu

tepeliklerde bir zamanlar orman olduğunun kanıtıdır. Ancak bölgede, iklim şartları ve yüzyıllarca süren insan tahribatının bitki örtüsü üzerindeki olumsuz etkisi sonucu ormanlık alan kalmamıştır.

İlçenin yıllık yağış ortalaması 300-400 mm³ arasında değişmekle birlikte toprak yapısı kumlu, tınlı ve killidir. Topraktaki tuz oranı yüksek olup yüzde 0,2 ile 13 arasında değişmektedir.

Şereflikoçhisar'da Koçaş Dağı (Yüksekliği 1554 metre olan dağ, Üzengilik, Eley, Abalı ve yaylak Köyü arasındadır), Paşa Dağı (Büyük Kışla, Odunboğazı ve Doğan kaya köyleri arasında yer alır), Gök Dağı (Çalören'in Şereflikoçhisar yönündeki dağlardır), Karasenir Dağı (Haydarlı, Şıhlı köyleri arasındadır), Boz Dağ (Karasenir Dağı'nın kuzeyinde yer alır), Ala Dağlar (Odunboğazı ile Bala arasındaki dağlardır) ve Devekovana Dağları vardır. Ayrıca Karatepe (Acıkuyu), Kaletepe (Tuzgölünün güney yönünde), Hatalıtepe (Ayşebey'in güneyinde), Kızılkale Tepesi (Akkale Tepesi'nin güney yönünde), Kilicetepe (Şeyhkuyusu'nun kuzeyinde), Hıdrellez Tepesi (Şereflikoçhisar'ın kuzey yönünde), Kaletepe (Güneştepe), Killiktepe (Mezarlığın üst tarafında), Ardıçtepe (Karandere Köyü'nde) (Bk. Ek8), Çamlıtepe (Çalören ile Aliuşağı Köyleri arasında), Beltepe (Kacarlı ile Hacıbektaşlı arasında), Ağa Tepe (Tuz Gölü ovasının çevrelefiği tepe), Toklu tepe ve Hançerli (İbrahimbeyli ve Torunobası sınırında) ve Güllüce Tepe (Şeyhkuyusu'nun kuzeyinde kömür madenlerinin bulunduğu tepe) isimli tepeler ilçede yer almaktadır.

Şereflikoçhisar'da Tuz Gölü ovası (Şereflikoçhisar ile Tuz Gölü arasında kalan düzlük) ve Çöl (Tuz Gölü Ovasının, göl kenarında kalan bölümü) olmak üzere iki tane ova vardır. Bunların dışında buldukları çevrenin isimleriyle anılan düzlükler bulunmaktadır. Bunlar; Hındıllı Yaylası, Sırataş, Kaldırım Tuzlası, Kayacık Tuzlası, Kızıl Ark, Çayırlar, Kepir Arkı, Eğri Ark, Bağ Altı, Hanyeri, Han yolu, Elemenli Höyüğü, Köseli Höyüğü, Tepesi Delik, Yalnız Ağıl, Talış, Karamollauşağı Yolu, Saraylının Harman Yeri, Koçhisar Kepiri, Çamcının Dölek, Sıyrıлмаç ve Baravan isimli yerlerdir.

Ayrıca Şereflikoçhisar ve çevresindeki köylerde Bağözü deresi (Eley Köyü'nde), Cıngıl Deresi (Cıngıl Köyü'nde), Dara Özü Deresi (İbrahimbeyli Köyü'nde), Bağırsak Dere (Aksaray yolu üzerinde), Ardıç Dere (Aksaray yolu üzerinde) ve Peçenek Deresi (Peçenek'te) adlı dereler de mevcuttur.

2.3. Araştırma Alanının Ekonomik Yapısı

İlçenin ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Buğday, arpa, baklagiller, üzüm, elma, ayçiçeği ve armut yetiştirilir. Hayvancılık da önemli bir gelir kaynağıdır. Merinos ve Ankara keçisi yetiştirilmektedir. Yöre toprak altı kaynakları yönünden oldukça zengin sayılır. Burada jips, linyit ve tuğla-kiremit hammaddesini içeren cevher yatakları vardır. Tuz Gölünün batı ve doğu kıyılarında ise tuz üretimi yapılmaktadır. Ülkemizin ikinci büyük tabii gölü olan Tuz Gölü, Şereflikoçhisar ilçesini batıdan ve güneyden çevirir. Havzasına düşen yağışın azlığı, buharlaşmanın

şiddetli oluşu ve gölün derinliğinin az olması sebebiyle yazın suları buharlaşarak yerinde kalın bir tuz tabakası kalan gölde mutfak tuzu karakterinde tuz elde edilir. Yıllık tuz üretimi bakımından ülkemizin en önemli kaynağı olan Tuz Gölü, Türkiye tuz üretiminin yüzde 60'ını gerçekleştirir. Üretilen tuzun bir bölümü Şereflikoçhisar'daki fabrikalarda işlenerek, bir bölümü de işlenmeden Türkiye'nin dört bir yanına gönderilir. Şu anda ilçede 35 tane ham tuz imalathanesi mevcuttur (www.sereflikochisar-bld.gov.tr).

Şereflikoçhisar'da ekonominin büyük bir kısmını ise büyük oranda tuz üretimine paralel olarak gelişen nakliyecilik oluşturmaktadır. Ayrıca ilçede pek çok sayıda büyük ve küçük çaplı esnafın da ilçe ekonomisine katkısı büyüktür.

2.3.1. Araştırma Alanında Tarım ve Hayvancılık

Şereflikoçhisar'da geniş alanlarda, tahıl üretimine dayalı tarım yapılmaktadır. Şereflikoçhisar ve yöresi, verimli topraklara sahiptir ve burada ziraat modern aletlerle yapılmaktadır. İlçe merkezinde çiftçilik yapanların sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Sulu arazinin az olması neticesinde son yıllarda tarımda kuyu suyu ile sulama yaygınlaşmıştır. Ancak, henüz yapım aşamasında olan Peçenek Barajı'nın yörede yapılan tarımdaki su sorununu büyük ölçüde gidermesi beklenmektedir.

Yörede, genel olarak buğday ve arpa ekimi yaygındır. Ancak gün geçtikçe ilçede ekilen ürün çeşitliliğinde gözle görülür bir artış olmaktadır. Pancar, soğan, sarımsak, ay çekirdeği, yonca, nohut, fasulye, mercimek, fiğ, mısır, kimyon, kanola, çavdar, kavun, karpuz bugün Şereflikoçhisar ve yöresinde ekilen ürünler arasındadır. Ayrıca, yörede meyvecilik de son yıllarda yaygınlaşmıştır. Elma, armut, kiraz, vişne, kayısı, ayva, ceviz, üzüm, çilek gibi meyveler ticari amaçla olmasa da yörede her bahçede görülebilecek meyveler arasındadır. Ayrıca yörede, her bahçede domates, biber, salatalık, patlıcan gibi sebzeler yine ticari amaç dışında yetiştirilmektedir.

Şereflikoçhisar ve yöresinde geniş düzlüklerin bulunması ve yörenin bozkır bitki örtüsüne sahip olması küçükbaş hayvancılığı cazip hale getirmiştir. İlçeye bağlı bulunan Hındıllı ve Ayanlar yaylalarında küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Hayvan yetiştiricileri genel olarak koyun yetiştirirler. Üreticinin koyun yetiştirmekteki amacı, koyunun hem etinden hem sütünden hem de yününden faydalanabilmesidir.

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yanında büyükbaş hayvanlar için besicilik de son zamanlarda ilçede yaygınlaşmıştır. Besicilik gün geçtikçe daha modern şekilde yapılmaktadır. Genellikle köylerdeki ahırlarda neredeyse her aileye ait bir ya da iki inek, sütü için yetiştirilirken son zamanlarda modern anlamda ahırların kurulmuş olması ve modern aletlerin kullanılması da yörede karşılaşılan diğer hususlardır.

Yörede, kümes hayvancılığı ticari amaçla yapılmamakla beraber, ilçe merkezinde bahçeli evi olan aileler ve köylerde yaşayan aileler bahçelerinde birkaç tane tavuk, kaz, ördek gibi kümes hayvanlarını yetiştirmek amacıyla kümes yapmaktadırlar.

Arıcılık da son yıllarda yörede gözde bir iş olarak görülmeye başlamıştır. Yörede, iç tüketimi karşılayacak kadar bal üretilmektedir. Yörede arıcılık, modern kovanlarla yapılmaktadır.

Bir bölümü Şereflikoçhisar'da bulunan Hirfanlı Baraj Gölü, tatlı su ürünlerine elverişlidir. Yörede, bu baraj gölünde balıkçılık yaparak geçimlerini sağlayanların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Levrek, sazan, yayın balığı gölde sıkça avlanan balıklardır; ayrıca az da olsa tatlı su istakozu (kerevit) de baraj gölünde bulunan bir deniz mahsulüdür (Bk. Ek10).

Şereflikoçhisar, İç Anadolu Bölgesi'nde av mevsiminde tercih edilen yerlerden birisidir. İlçede, iki tane avcılar derneği bulunmaktadır. Av sezonunda, yurdun her bölgesinden avcılar ilçeye gelerek av yaparlar. Özellikle Paşa Dağ bölgesi ve Tuz Gölü civarındaki geniş ovalar, avcılarının sık sık ziyaret ettikleri av alanlarıdır. Yöre, av hayvanı bakımından da oldukça zengindir. Ak yelek, akkuyruk atmaca, bağırtlak, balaban, beyaz pelikan, bıldırcın, boz kaz, büyük akbalıkçıl, cüce balaban, cüce karabatak, çakır kuşu, çamurçun (kirik ördek), çil keklik, çulluk, elmabaş, erguman, balıkçıl, gece balıkçılı, gri balıkçıl, gülen martı, kara aylak, karabatak, karaboyun batağan, kaşık genga, gri yağmur kuşu, kaya güvercini, kaya kartalı, kınalı keklik, kırmızı doğan, kız kuşu, kızıl kerkenez, kızıl şahin, kuğu, kumru, küçük akbalıkçıl, küçük martı, mavi doğan, mezgeldik, öküz balıkçıl, sakallı akbaba, sakarca kazı (akalınlı), sakarmeke, suna angut, sütlabi, taktalı güvercin, telli turna, tepeli ördek, tepeli pelikan, toy kuşu, yabani tarla kazı, yeşilbaş ördek, yılan kartalı yöredeki av hayvanlarıdır.

2.3.2. Araştırma Alanında Endüstri

Şereflikoçhisar, tuz hariç imalat ürünleri yönünden zengin bir içeriğe sahip değildir; ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar üretim yapılan bazı ürünler haricinde, başka ilçe ve şehirlere satılan ürünler çok azdır.

Yöre, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından fakir sayılmaz. Başta tuz olmak üzere mermer, granit, kömür, alçı ve cips yataklarının yörede var olduğu ve bu kaynakların işletildiği bilinmektedir.

Yörede, endüstri denildiğinde ilk akla gelen tuz endüstrisidir. İlçede bulunan iki adet tuzla aracılığıyla elde edilen tuz, Türkiye'nin tuz ihtiyacının %70'ini karşılamaktadır. Tuz, Türkiye'nin her yerinde gıdadan tekstile kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Yörede elde edilen tuz, tuzlalar tarafından çıkarıldıktan sonra tuz fabrikalarında işlenmektedir.

Yörede, yüksek rezervde granit taşı bulunmakta ve bu taş kaynağından çıkarılarak farklı illerde bulunan sanayilere götürülerek işletilmektedir. Bunun yanında yöreden çıkarılan ve kalorisi

1800 ile 5500 arasında değişen linyit kömürü de yörede ilkel denilebilecek şartlarda çıkarılıp değerlendirilmektedir.

Şereflikoçhisar’da petrol rezervinin olduğuna dair araştırmalar da vardır. Özellikle 1960 yılında Karamollauşığı Köyü’nde yabancı şirketler petrol araması yapmışlar, ancak ihtilal veya başka sebeplerle bu kuyular kapatılmıştır. Kuyunun bulunduğu alanın ruhsatının da yabancı şirketlerde bulunmasından dolayı aynı yerde yeni araştırmaların yapılması da mümkün değildir. Ayrıca yörede farklı bölgelerde yapılan araştırmalar neticesinde iki kuyuda daha petrol tespit edilmiştir, ancak bu kuyularda bulunan petrol çıkartılamamıştır. Buna sebebin ise bölge jeolojisinde teknoloji yetersizliği olduğu söylenmiştir.

Yer altı ve yerüstü kaynakları dışında imalat sanayi yönünden de Şereflikoçhisar’ı ele almakta fayda vardır. İlçede kapasitesi düşük de olsa bir adet şeker imalathanesi, ilkel yöntemlerle de olsa sucuk imalatı, Akin Köyü’nde küçük kapasiteli bir peynir imalathanesi, Yeşilyurt Köyü ve Şeker Köy’de pastörize süt yapan birer süt imalathanesi, ilçe merkezinde bir adet deri imalathanesi bulunmaktadır. Bunların yanında ilçede tuzun ve diğer ürünlerin nakliyesinde kullanılmak üzere karasör imal eden iki adet şirket bulunmaktadır. Ayrıca tarımda kullanılmak üzere tarım makinelerinin imalatı da ilçe sanayi sitesinde yapılmaktadır.

İlçede, un ve yem imalatı yapan tesisler de bulunmaktadır.

Yörede, bugün yapılmasa da eskiden testi imalatı da yapılmaktaydı. Yörede, testi imalatı çok eski tarihlere dayanmaktadır. İlçenin testileri yörede tanınan testilerdir. Bunlardan biri olan ve ismine “lokloku” denilen kulpsuz testiler sadece ilçe ve yöresinde değil, uzak yakın pek çok yerde nam salmıştır (Yücel 2003: 74).

2.4. Araştırma Alanının Nüfusu

Şereflikoçhisar’ın nüfusu yıllara göre şu şekildedir:

1965 Yılı Şereflikoçhisar nüfusu

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
69.201	33.807	35.394	11.683	6.111	5.572	57.518	27.696	29.822

1970 yılı Şereflikoçhisar nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

Toplam			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
75.675	35.605	40.070	16.982	8.908	8.074	58.693	26.697	31.996

1975 yılı Şereflikoçhisar Nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
82.207	40.061	42.146	20.523	11.151	9.372	61.684	28.910	32.774

1980 yılı Şereflikoçhisar Nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
79.330	37.257	42.073	21.944	11.291	10.653	57.386	25.966	31.420

1990 yılı Şereflikoçhisar Nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
60.701	30.520	30.181	37.534	19.673	17.861	23.167	10.847	12.320

2000 yılı Şereflikoçhisar Nüfusu

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
59.128	30.386	28.742	42.083	21.957	20.126	17.045	8.429	8.616

2007 yılı Şereflikoçhisar Nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
34.808	17.149	17.659	27.048	13.425	13.623	7.760	3.724	4.036

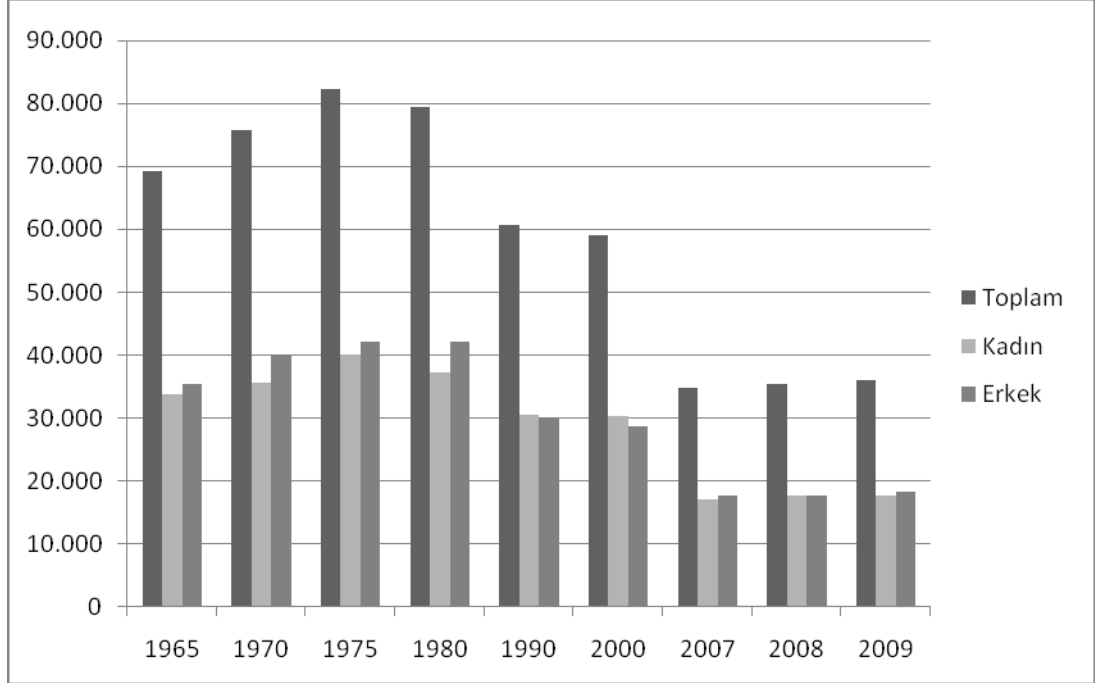
2008 yılı Şereflikoçhisar Nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
35.353	17.643	17.710	27.602	13.925	13.677	7.751	3.718	4.033

2009 Yılı Şereflikoçhisar nüfusu (www.report.tuik.gov.tr)

İlçe			Şehir			Köy		
Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
35.978	17.712	18.266	28.928	14.342	14.586	7.050	3.370	3.680

1965-2009 yılları arasında Şereflikoçhisar’da nüfus değişimi grafiği

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Şereflikoçhisar’ın nüfusu 1965 yılından 1975 yılına kadar artış göstermiş; ancak 1975 yılından sonra sürekli düşüş göstermiştir. Bu da gösteriyor ki 1975 yılından sonra bazı sebepler Şereflikoçhisar’ın nüfusunun düşmesini sağlamıştır. Şereflikoçhisar’da nüfusun düşmesinin sebeplerinin başında yörenin dışarıya verdiği göç gelir. Bu göç hem şehir dışına, hem de ülke dışına göç şeklindedir.

Şereflikoçhisar, ekonomi bakımından hızlı bir gelişim gösterememiştir. İlçenin ekonomisinin küçük olması, çalışabilecek yaşa gelen insanların ilçe dışında iş fırsatları bulabileceği için göç etmesine sebeptir. Hatta yöreden dışarıya yapılan göç, birey bazında da değildir. Dışarıya göçen kişiler, göç ettikten bir süre sonra ailelerini de yanlarına almaktadırlar; bu da ilçe nüfusunun hızla azalmasına sebep olmaktadır.

İlçe nüfusunun azalmasına ekonomi ile alakalı sebeplerden bir diğeri ise devlet kurumlarının özelleştirilmesidir. İlçede yer alan “Kaldırım Tuzlası” ve “Kayacık Tuzlası” devlete ait Tekel kurumuna bağlı olarak faaliyet gösterirken, 2006 yılında devletin almış olduğu kararla özelleştirilmiştir. Bu tarihten önce bu tuzlalarda toplam 700’e yakın kişi çalışmaktayken, bu tarihten sonra bu sayı neredeyse 100 kişiye düşmüştür. Özelleştirmenin ardından, bu tuzlalarda devlete bağlı olarak çalışan işçiler ve memurlar devlet tarafından farklı şehirlerde görevlendirilmişlerdir. Bu kişilerin aileleriyle birlikte bir anda göç etmeleri Şereflikoçhisar ilçe nüfusunu yaklaşık olarak 2500-3000 kişi kadar azaltmıştır.

İlçe nüfusunun azalmasındaki ikinci sebep ise ilçedeki eğitimle ilgilidir. İlçedeki eğitim koşulları, büyükşehirlere kıyasla geri kalmıştır. Çocuklarını geleceğe en iyi şekilde hazırlamak isteyen aileler, çocuklarının büyük şehirlerde daha iyi eğitim alabileceğini düşünmekte, bu yüzden büyük şehirlere göç etmektedirler.

Şereflikoçhisar'da bebek ölümlerinin oranı oldukça düşüktür. İlçenin yaş grubuna bakıldığında en yoğun yaş grubu toplam ilçe nüfusunda 3.019 kişi ile 20-24 yaş grubudur (www.report.tuik.gov.tr).

İlçede, okuryazar sayısı ise 15 ve 15 yaş grubu üzeri ve 2009 yılı verilerine göre 2321 kişi okuma yazma bilmemekte, 17574 kişi ise okuma yazmayı bilmektedir. 1892 kişinin okuma yazma bilip bilmediği hakkında ise bir bilgi bulunmamaktadır (www.report.tuik.gov.tr).

2.5. Araştırma Alanında Ulaşım

Şereflikoçhisar, karayolu ulaşımı açısından önemli bir yerleşim merkezidir. Şereflikoçhisar, Ankara'ya 148 km, Konya'ya 210 km, Aksaray'a 74 km, Kırşehir'e 120 km ve Kırıkkale'ye 130 km mesafededir.

Şereflikoçhisar, içerisinden E-90 karayolunun geçmesi sebebiyle Türkiye'nin neredeyse her yerine ulaşımın sorunsuz bir şekilde yapılabilirdiği bir ilçedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEREFLİKOÇHİSAR HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Geçiş Dönemleri

Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere karşı açıktır(Örnek 1995:131; Artun 2005: 125).

Böylece “geçiş” döneminde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerde bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. Geleneksel halk yaşamının başarılı bir bireşimine varabilmek için, birçok aşka şeyin yanı sıra bu üç önemli “geçiş” döneminin de sistemli bir şekilde araştırılması gerekmektedir (Örnek 1995:131).

İnsanlığın bu dönemlerle ilgili düşünce, tasarım, tutum, davranış, işlem ve uygulamaları belirli bir ülkenin, bir halkın ya da etnik grubun coğrafyasından ve kültüründen gelen kimi yerel ayrımların, özelliklerin dışında ana çizgileriyle evrensel bir nitelik taşımaktadır (Örnek 1995:131).

Bu bölümde, Şereflikoçhisar’da geçiş dönemlerinde karşılaşılan âdet ve gelenekler üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması doğumdur. Bu durum, her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiş ve ana babaya duyulan saygıyı artırmıştır. Her doğum ailenin, akrabaların sayısını artırmaktadır. Aileler nüfuslarının çokluğu ile kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. ‘Çocuk ocağı tüttürür.’ sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını göstermektedir. İnançlar ve gelenekler insanları gebelik öncesinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya ve bunların gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır (Örnek 1995: 131; Artun 2005: 126-127).

Evlenip çoluk çocuğa karışmak; hem erkek hem de -özellikle de- kadın için çok önemlidir. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Akrabalık ilişkilerini ve bu ilişkilerden

doğan dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile, toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek gereksiniminden doğmuştur (Tezcan 2000: 13). Öte yandan doğum, kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onu aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise “evlat sahibi” olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur. Çünkü kısır kadın, doğuramadığı için, yakınlarınca ne kadar küçümsenirse, erkek de aynı biçimde çevreden gelen baskının ve “erkek yerine konmamanın” toplumsal ve ruhsal ezikliğini duyar (Örnek 1995: 132).

Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya, soya, sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, gerek söz konusu çiftin, gerek yakınlarının gözünde büyük önem kazanır. Doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine de birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik eder (Örnek 1995: 132).

Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan “çocuk, aile ocağını tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını göstermektedir Her toplumda olduğu gibi, bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Aile bireylerini mutluluğa boğan doğum; kadının saygınlığını artırır. Annelik mertebesine terfi eden kadın, erkeğinin gözüne girmiş, soyun sopun da devamını sağlamıştır. Çünkü "aile demek, kadın demektir (Ozankaya 1996: 397).

Doğum da bir “geçiş” olduğuna göre, inançlar ve gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya, bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır (Örnek 1995: 132).

Doğum olayı yüzlerce âdetin ve inanmanın uygulandığı bir dönemdir. Bu adet ve inanmalar kadını gebe kalma isteğinden başlayarak etkisi altına alır. Gebe kadının gebeliğinin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete, inanmaya, geleneğe, göreneğe, uyması beklenir. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetler, gelenek ve görenekler toplumumuzda önemli bir yer tutar (Başçetinçelik 1998: 27).

Geleneksel doğum çevresinde gelişen uygulamalar değişim aşamaları açısından üç evredir.

Bunlar:

1. Doğum Öncesi
2. Doğum Sırası
3. Doğum Sonrası (Artun 2005: 126-127).

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Evlilik, doğuma izin veren bir geçiş olduğuna göre, çevreleri tarafından evli çiftlere öncelikle çocuk sahibi olmaları için telkinlerde bulunulur (Güvenç 1999: 243).

Türk hayatında aile, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Özellikle ata ruhlarına ait inançlardan dolayı “baba ocağı” deyimini ile kutsallaştırılan bu sosyal kurumun varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanıyordu. Bu münasebetle genellikle kadınlardan kaynaklandığı zannedilen doğum ve çoğalmaya bağlı bazı olumsuzlukların önüne geçmek için, inanca dayalı olarak uyulması gereken birtakım yasaklar zinciri ile uygulanması gereken bazı kurallar mevcuttu. Günümüzde bu inanç ve pratiklerin ya aynı şekilleri yahut da değişik biçimlerde ortaya çıkarak, yörede yaşama imkânı bulduğunu görüyoruz (Araz 1995: 90)

Yaşamın bu ilk evresi, bütün topluluklarda mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Ailede ilgi ve heyecanla karşılanmaktadır. Doğum yapan kadın çevresindeki kadınlardan saygı görmüş, korunmuş ve kollanmıştır. Kadının hamile kalması ile başlayan ve doğuma kadar devam eden bu süreçte, âdetler, gelenek ve görenekler önemli yer tutar (Artun 2005: 127).

Doğum öncesi dönem, çocuk sahibi olmaya karar vermeden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan süreçtir. Bu dönem, her yerde olduğu gibi Şereflikoçhisar’da da önemsenen bir süreçtir. Şereflikoçhisar’da da doğum evlenen çiftlerin çocuk sahibi olmalarına karşın, gebelik gerçekleşmiyorsa bunun tedavisi için bazı âdetler ve uygulamalar vardır. Bunun yanında gebelikten korunmak için de yapılan uygulamaların olduğunu da belirtmekte fayda vardır.

1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Eskiden beri Türklerde gebelik ve gebe kalmak ve kısırlıkla ilgili çeşitli uygulamalar görüyoruz. Örneğin Manas Destanı’nda Yakup Han, hatununun kısırlığından şikâyet ederek diyor ki: “Bu Çırcı’yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.” (İnan 1995: 167-168) diyerek Eski Türklerdeki kısırlığı giderme ve çocuk sahibi olmayla ilgili ipuçları veriyor. Kırgız-Kazaklarda kısır kadınların sahrada tek başına biten bir ağaç, bir pınar yanında koyun kesip gecelediklerini; Yakutlarda çocuk isteyen kadınların kutsal bir ağacın dibinde ağlayıp sızlayarak dua ettiklerini yazılı kaynaklardan öğreniyoruz.

Kırsal kesimlerde kadının saygınlık kazanabilmesi için mutlaka çocuk doğurması gerekmektedir. Çocuğu olmayan kadın kısır kabul edilmekte ve hor görülmektedir. Kadın, bu baskıdan kurtulmak için gebe kalmak ister. Gelin, damat evine geldiği ilk günden itibaren aile içinde çocuk isteğini belli eden bazı davranışlarla karşılaşır. Eve geldiği ilk gün kucağına özellikle

erkek bir çocuk verilir. Yatağında çocuk yuvarlatılır. Bu ve buna benzer davranışlarla bu istek gösterilmiş olur. Bu nedenle çocuk sahibi olamayan kadınlar çeşitli yollara başvururlar. Bu çareler dinsel, büyüsel ve halk hekimliği kapsamındadır; ancak günümüzde tıbbın imkânlarından da yararlanılmaktadır. (Örnek 1995: 132; Artun 2005: 127).

Hamile kalmayan kadın bulunduğu durumdan kurtulmak için büyü ve benzeri bir amaçla hocaya giderek tılsım gücüne inanılan muska yazdırmaktadır. Muska Arapça'da 25 yazılı şey anlamına gelen nüsha kelimesinin halk ağzında bozulmuş biçimidir. Hastalıkları sağaltma veya düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kâğıda denir (Karakaş 2005: 17).

Şereflikoçhisar ve yöresinde kısır olduğundan şüphelenilen kadınlar tarafından yapılan bazı dinsel-büyüsel, halk hekimliği kapsamında ya da tıbbi sağaltma alanına giren uygulamalar vardır. Yörede, kısır olduğundan şüphelenen kadınların kısırlığı gidermek ve çocuk sahibi olmak için yaptıkları uygulamalardan bazıları şunlardır:

1.1.1.1.1. Halk Hekimliği Kapsamındaki Tedavi Yöntemleri

Bel çektirmek, bele testi vurdurmak, yakı yakmak, buğusu yapılan otlara ve nesnelere oturmak, hazneye (rahme) yerli ilaçlar uygulamak ve bunları yemek içmek, vücudunun bir yerine sürmek Anadolu'nun pek çok yerinde kısırlığı gidermek için başvurulan umarlardır (Türk 1989:107).

Yörede, kısırlığın sebebi genel olarak rahimde bulunduğuna inanılan iltihaba bağlanmaktadır. Kısırlık tedavisi için yapılan uygulamalardan bazıları, rahimde bulunan iltihabın temizlenmesi içindir. Kısır olduğundan şüphelenilen kadın ancak rahmindeki iltihaptan kurtulduğunda kısırlıktan da kurtulabilecektir. Bu iltihabın temizlenmesi için ise bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazılarının şunlar olduğunu tespit ettik:

Yörede, kısır olduğundan şüphelenilen kadınların karnına pişirilmiş kabak sarılması bazı köylerde yapılan bir uygulamadır. Bazı yerlerde, kabağın karına sarılmasından başka, kısır olduğundan şüphelenen kadının pişirilen kabağın buharına da oturduğu tespit edilmiştir. Yöredeki yaygın inanışa göre kısırlık, rahimdeki iltihaptan dolayı ortaya çıkmaktadır. Pişirilen kabağın buharı, bu iltihabı dağıtmakta dolayısıyla kısırlığı ortadan kaldırmaktadır (K1).

Kısırlığın tedavisinde, bir şeyin buharına oturma eyleminin birkaç çeşidi vardır. Buharına oturan şey "ebegümeçi" isimli bir ot da olabilir. Bu ot, suda kaynatılır ve kısır olduğundan şüphelenilen kadın, bu suyun buharına oturtulur. Yörede, bu şekilde kadının kısırlıktan kurtulacağına inanılmaktadır (K8).

Yörede, yine bir şeyin buharına oturmakla ilgili olarak suda kaynatılan samanın buharına oturtulma eylemi de tespit edilmiştir (K5, K6, K7).

Şereflikoçhisar’da kısır olduğundan şüphelenilen kadın, ocak tabir edilen yerlere götürülür ve ocakçı tabir edilen kişiler tarafından, kısır olan kadının beli çekilerek kısırlığın tedavisi yapılır (K11). Bu ocağın Konya’nın Kulu ilçesinde olduğu tespit edilmiştir. Ocakçıya, bel çekilmesi karşılığında para ya da bir hediye götürülmesinin de yaygın olan inanış çerçevesinde olduğu tespit edilmiştir (K11).

Kimi zaman çocuğu olmayan erkek için de tedaviler uygulanmaktadır. Bu, çoğu zaman erkeğin güçlendirici besinler almasını sağlamaktır. Bunlar; bal, baharat, sebze ve meyve tohumlarından yapılmış macunlardır (Kudat 1974: 19-20). Yörede, şayet kısırlık sorunu erkekte ise, kısır olduğundan şüphelenilen erkeğe yedi gün boyunca yumurta sarısı içirilerek kısırlık problemi ortadan kaldırılmaya çalışılır (K8).

1.1.1.1.2. Dinsel- Büyüsel Nitelikteki Tedavi Yöntemleri

Şereflikoçhisar’da kısırlığın tedavisi için yapılan uygulamaların bir kısmı, dinsel-büyüsel nitelik taşımaktadır. Bu inanmalardan bazılarını şu şekilde söyleyebiliriz:

Yörede, kısır olan kişinin kısırlığının geçmesi için adaklar adanır. Bu adak kurban kesme şeklinde olabilir; üç gün, beş gün, yedi gün oruç tutma şeklinde olabilir; üç, beş ya da yedi fakirin karnını doyurmak şeklinde olabilir; üç, beş, yedi fakiri giydirmek şeklinde olabilir (K8).

Yörede, kısırlığın tedavisi için hocalara muska yazdırıldığı da sıkça görülen uygulamalardandır. Bu muska iki türdür. Birincisi “oğlan muskası”dır. Bu muska erkek çocuk sahibi olmak isteyen ailelerin yazdırdığı muska şeklindedir. Diğer muska şekli ise “kız muskası”dır. Bu da kız çocuğuna sahip olmak isteyen ailelerin yazdırdığı muskalardır. Yazdırılan muska doğum yapıncaya kadar çıkarılmaz. Muskayı yazan hocaya muhakkak bir hediye verilir. Bu şekilde hocanın da rızası alınmış olunur. Bu hediye bazen para da olabilir (K8).

Yatırlar ve türbeler ziyaret edilir (K5, K8). Eskiden bu yatırlar içinde en çok ziyaret edilen yatır “Benzer” isimli yatırmış. Bu yatır Kaman’da bulunuyormuş. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar en çok bu yatırı ziyaret ediyorlarmış. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın ve eşi, bu yatırda bir tavuk keserler, fakat bu tavuğun etini yemezlermiş. Yatırı bekleyen biri varsa tavuk o kişiye verilirmiş (K5). yine bir diğer yatır da “Karadede Türbesi”dir. Çocuğu olmayan kadınlar Karadede’nin taşını kucaklarsa Allahın izniyle çocukları olacağına inanırlarmış (Konyalı 1971: 526). Bunun yanında, Ardıç Tepe’deki yatır kabul edilen mezarların ziyaret edilip, çocuk sahibi olmak için dua edildiği de yaygın olan uygulamalar arasındadır.

Yörede, çocuk sahibi olmak için yapılan bir başka uygulama daha vardır. Ancak bu uygulama günümüzde ortadan kalkmıştır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın, Ardıç Tepe'deki dilek ağacına bez bağlar ve dileğini çocuk sahibi olmak istediğini belirterek diler (K10). Bu ağaç yaklaşık yirmi yıl önce kurumuştur ve günümüzde bu ağaca bez bağlanması olayına rastlanılmamaktadır.

1.1.1.1.3. Tıbbî Tedavi Yöntemleri

Gelenekselliğin egemen olduğu bölgelerde genellikle erkeğe kusur bulunmamakla beraber, erkeğin de birtakım çarelere başvurduğu bilinmektedir. Ancak, erkek söz konusu olduğunda bu çarelerin başında tıbbî sağaltma gelmektedir (Örnek 1995: 134).

Günümüzde teknolojinin ve tıbbın gelişmesine bağlı olarak, kısırlığın tedavi edilmesinde tıbbî tedavi oranında büyük bir artış olmuştur. Şereflikoçhisar'da da derleme yapılan kişilerin büyük kısmının “kısırlığın tedavisi nasıl yapılır?” sorusuna verdikleri ilk cevap “Doktora gidilip tedavi olunur” (K1,K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K21, K22) şeklinde olmuştur.

1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma

Bilindiği gibi doğumla ilgili yapılan uygulamaların geneli, çocuk sahibi olmak içindir. Ancak çocuk sahibi olmak konusunda muratlarına eren aileler bazen daha fazla çocuk sahibi olmaktan kaçınmak istemektedirler. Bu aileler ise gebelikten korunmak için çeşitli çareler ararlar. Yörede, günümüzde gebelikten korunmak için yapılan uygulamaların hemen tamamı doktor kontrolünde yapılmaktadır. Ancak geçmişte –ve hatta günümüzde yok denecek kadar az olsa da- gebelikten korunmak için halkın yapmış olduğu bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamaların bazılarının gerçekliğinin tıbben açıklaması yoktur. Hatta yapılan bazı uygulamalar, tıbben saçma olarak kabul edilmektedir.

Toplumumuzda çocuk, hele de erkek çocuk, önemsenmesine rağmen aileler bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmayı tercih etmekte, aksi durumda da tıbbi yöntemlerin yanında doğum kontrolünü sağlamak, istenmeyen gebeliği sonlandırmak için Anadolu'nun pek çok yerinde birtakım geleneksel pratiklere başvurulmaktadır. Örneğin: Safranbolu'da rahme sabun, kil, ebegümece otu, yanmamış kibrit çöpü konular; şiş rahmin içinde dolandırılarak bebek düşürülür. Ağır kaldırılıp, yüksek yerden atlamak da gebeliği sonlandırmak için bir çaredir (Akbulut 2002: 4, 5)

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde gebelikten korunma ile ilgili uygulamaları yazılı kaynaklarda görmek mümkündür. Yusufeli/Demirkent'te çocuğa kalmak istemeyen kadına bir parça katır tırnağı yedirilir (Özder 1967: 4390). Erzurum'da gebe kalmak istemeyen kadının kedi yavrusunu atın

üzengisinden geçirmesi, yılan kabuğu adı verilen bitkinin tütsüsüne oturması, rahmine ebegümece veya yumurta sarısı ile çiriş unundan yapılmış hamuru koyması ile gebelikten korunacağına inanılır (Sezen 1993:55).

Yörede, yapılan araştırmalar neticesinde gebelikten korunmak için halkın yapmış olduğu uygulamalar hakkında şunlar söylenebilir:

Yöredeki inanca göre, hamile bir kadın, hamileliğinin ilk dönemlerinde tavuğun kanadından kopardığı bir tüyü cinsel organına sokarsa, çocuğunu düşüreceğine inanılmaktadır (K5, K6, K7).

Yöredeki bir başka inanca göre ise, hamile bir kadın kınayı suyla karıştırıp (özeyip) içerse, çocuğunu düşürür ve hamileliği son bulur (K5, K6, K7).

Hamileliğinin son bulmasını isteyen kadın, ağır şeyleri kaldırarak ya da yüksek bir yerden atlayarak çocuğunu düşürmek isteyebilir. Yörede bunun yapıldığına şahit olan kişilere rastlanılmıştır (K5, K6, K7).

Yörede hamiliğine son vermek isteyen kadınların yapmış oldukları bir başka uygulama ise, karımlarına bir urganı bağlayıp sıkarak suretiyle çocuklarını düşürmek şeklindedir (K5, K6, K7, K11).

Gebelikten korunmak amacıyla yörede yapılan bir başka uygulama da soğanın kaynatılıp suyunun içilmesidir. Suda kaynatılan soğanın suyunun, gebeliğin önlenmesinde yardımcı olduğuna dair bir inanış, yörede tespit edilmiştir (K5, K7).

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Hamile kalan kadın hamileliğin devamı için, çeşitli önlemler alır. Bu dönemin ilk günlerinden itibaren anne kendini fazla yormamaya çalışır. Zaten bu durumda olanlara iş gördürülmez. Ona özen gösterilir. Hamile kadının daha önceki hamilelikleri düşükle sonuçlanmışsa veya doğan bebek yaşamamışsa, bu kez hamileliğin başlangıcından itibaren bir takım yollara başvurulur. Bu yollar tıbbi yollar olabildiği gibi geleneksel yollar da olabilir. Doğacak çocuk yaşasın diye hocalara gidilir, muskalar yazdırılır, adaklar adanır, yatırlara gidilir (Karakaş 2005: 19).

Hiçbir neden yokken çocuklarını kaybetmekle çaresizliğe düşen kadınlar, çocuklarını yaşatabilmek için tek seçenekleri olan dinsel-büyüsel nitelikli işlemlere başvurumaktadırlar (Bağışkan 1997:165). Çocuğa kalabilen; fakat karnında çocuğu tutamayan kadınlar çocuk yaşasın ve sağlıklı olsun diye yatırlara gider, adak adar; hocaya gider ve muska yazdırır, dilekler diler. Çocuk yaşatamayan kadınlar, çocukların ölüm nedenlerini belirleyip önlem alınmasını sağlamak için bir okumuşa kitap açtırmaktadırlar (Bağışkan 1997:172).

Şereflikoçhisar'da doğacak çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için yapılan uygulamaların en sık görüleni, hocalara muska yazdırılıp ve bu muska doğum yapıncaya kadar taşınmasıdır.

Bunun yanında adak adama, yatır ve türbe ziyaretleri de, çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için yapılan uygulamalar arasındadır.

1.1.1.1.4. Aşerme

Hamile kadınının canı vakitli vakitsiz bir şeyler ister. Bu duruma aşerme dönemi denilmektedir. Gebe kadının bu dönemde bazı yiyeceklere aşırı istek duyması, bazılarında kaçınması doğaldır. Ülkemizin çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim ve yakıştırmalardan bazıları şunlardır: Aşeriyor, aşeriyor, aşeren, aşveren, aş çalışıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Boratav 2003: 146; Örnek 1995: 135; Artun 2005: 129).

Aşeren kadın, genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutum çok yaygındır ve “ye ekşiyi doğur Ayşeyi” tekerlemesinde de anlatımını bulmaktadır. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerle oğlan çocuğunun önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu durum da “ye tatlıyı, doğur atlıyı” tekerlemesiyle açıklanmaktadır. Öte yandan, yaygın bir inanç da tatlı, ekşi ayrımı gözetmeksizin, aşeren kadının canının çektiğini yemesidir. Çünkü yine çok yaygın olan bir inanca göre, canının çektiğini yemeyen kadın bunun zararını sonradan çocuğuna çektirir (Örnek 1995: 134). Aşeren kadın, istediğini yemezse, çocuğunun gözünün şaşı, kulağının bükük ya da uzuvlarında bir eksiklik olacağına inanılır (Abdulkadiroğlu 1987: 3).

Halk arasında aşerme adıyla biline sözcüğün aslı ‘aş yeme’ şeklindedir. Aslında aşerme hamileliğin belirli dönemlerinde kadınlarda görülen bir durumdur. Beğenmemek, kötölemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadınının kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmaktan kendini alıkoyamaması anlamına gelmiştir. Bu durumda olan kadına canının istediği her şey verilmeye çalışılır (Örnek 1995: 134; Boratav 2003: 146).

Yörede, hamile bir kadının aşerme döneminde, aşerdiği yiyecek temin edilip hamile kadına yedirilmezse, doğacak çocuğun vücudunda maraz oluşacağına inanılmaktadır. Bu maraz, çocuğun gözünün eğri olması şeklinde (K8) ya da çocuğun uzuvlarından birinin eksik olacağı şeklindedir (K5, K6,K7,K11). Bu yüzden Şereflikoçhisar’da aşerme dönemindeki kadınların canlarının istediği yiyeceklerin temin edilmesi için azami çaba sarf edildiği görülmektedir.

Aşerilen yiyeceğin yenilememesi sadece doğacak bebeğe değil, anne adayına da zararlar verebilir. Hamile bir kadının, eğer aşerdiği yiyeceği yemezse, hastalanacağına dair inanış da yörede yaygın olarak görülmektedir (K3).

Bir de hamile kadınların aşerdiği yiyeceklerin tatlarına bakılarak doğacak bebeğin cinsiyetinin tahmin edilmesi vardır. Yöredeki inanca göre, şayet hamile kadın tatlı yiyeceklere aş eriyorsa oğlu olacağına, ekşi yiyeceklere aş eriyorsa kızı olacağına inanılır (K3, K5, K6, K7, K8, K9, K11). Yöredeki bu inanış “ye tatlıyı doğur Hakkı’yı, ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” kalıp sözüyle de desteklenmektedir.

Aşerme, gebeliğin olağan bir belirtisidir. Bu yüzden Şereflikoçhisar’da hamile kadınların aşerme dönemine çok dikkat edilir. Hamile kadının aşerdiği şeyler muhakkak bulunup hamile kadına yedirilir.

1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Hamilelik sırasında, doğacak çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi merak edilen önemli bir noktadır. Bu süreçte anne baba başta olmak üzere akrabalar, eş dost bebeğin cinsiyetini öğrenmek isterler. Geleneksel kültürümüzde erkek çocuk beklentisi daha fazladır. Doğacak çocuğun erkek olması için bir takım pratikler uygulanmaktadır. Kız çocuğunun daha hayırlı olduğu söylenmekte; ancak yine de erkek isteği daha ağır basmaktadır. Bu da ‘Kız el aşıdır, elin ocağını tüttürür.’ biçiminde ifade edilir. Hamile kadının aşerdiği şeylerle bebeğin cinsiyeti arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Aşeren kadının genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından buna zorlanır. Bunun nedeni ‘ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı’ tekerlemesinde görülür (Kalafat 1999: 66; Artun 2005: 129-132).

Aileden başlayarak topluma kadar genişleyen bu isteğin, gebe kadının üstündeki baskısı küçümsenemez. Bu bakımdan, geleceğin annesi doğuracağı çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı birtakım inançlarla da yüklüdür. Bunlar geleneklerle kuşaktan kuşağa aktarılarak etkilerini sürdürmektedirler. (Örnek 1995: 136)

Yörede, doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için en sık başvurulan yollar arasında hocalara muska yazdırma âdeti vardır. Yöredeki halk, doğacak çocuklarının erkek olması için “oğlan muskası”, kız olması için “kız muskası” adını verdikleri muskaları, bazı hocalara giderek yazdırırlar. Hocalardan bazıları yazdıkları muskalar karşılığında hiçbir şey beklemezlerken, bazıları muska yazma işini para karşılığında yapmaktadırlar (K5, K6, K7).

Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde görülen bir diğer uygulama ise, anne adayının fiziki görünümüne bakılarak yapılan tahminlerdir. Hamile kadının göbeğinin şekline bakılarak yapılan tahminler, yörede en sık rastlanılan uygulamalar arasındadır. Şayet annenin göbeği dışa doğru çıkık ise doğacak çocuk erkek, yanlara doğru geniş ise doğacak çocuğun kız olacağına inanılır (K8, K9, K11).

Yörede karşılaşılan bir diğer cinsiyeti tahmin etme şekli, aşerme döneminde yapılan tahmindir. Buna göre, hamile kadın aşerme döneminde ekşi şeylere aşerirse kızı, tatlı şeylere aşerirse oğlu olacağına inanılır (K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Çocuğun cinsiyetini belirlemek amacıyla yapılan uygulamalardan biri de, temenni niteliğinde olan uygulamadır. Bu uygulama, çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi hamilelik döneminden çok önce, düğünde gelinin erkek evine getirilmesi esnasında yapılmaktadır. Yörede gelin, damat evine geldiğinde, gelinin kucığına bir erkek çocuk oturtulur. Bunun amacı ise, yeni evlenen çiftin doğacak ilk çocuklarının erkek çocuk olması isteğidir (K11).

Yörede, çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi için isim vermekle ilgili bir uygulama da mevcuttur. Buna göre ise, örneğin birden fazla kızı olan bir aile bir de erkek çocuğa sahip olmak istiyorsa, doğan çocukları kız dahi olsa erkek ismi verirler. Ya da kızlarına “Yeter, Döne, Döndü, Doyduk” gibi isimler verirler. Bu şekilde kız çocuklarının yeterli olduğunu, artık bir de erkek çocuk sahibi olmak isteklerini belirtirler (K5, K7, K13).

Yörede, erkek çocuk sahibi olmak, kız çocuğuna sahip olmaktan daha makbul sayılmaktadır. Bunun için her aile en az bir tane erkek çocuğa sahip olmak istemektedir. Hatta bazı aileler vardır ki, erkek çocuk sahibi olmak temennisiyle birçok kız çocuğa sahip olmuşlardır. Yöredeki aileler, genellikle erkek çocuğuna sahip oluncaya kadar pek çok çocuk yaparlar. Bu şekilde yapılan doğumların sayısı beşe, altıya ya da daha fazla olabilir (K10, K11, K13, K18).

Günümüzde, neredeyse hiç rastlanmasa da, eskiden doğacak çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi için kocakarı ilaçları tabir edebileceğimiz ilaçlara da başvurulmaktaymış(K6). Bu ilaçların neler ve nasıl yapıldıklarına dair malumatları ne yazık ki tespit edemedik.

Yörede, günümüzde doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek amacıyla yapılan uygulamaların başında, doktora gitmek vardır (K1, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13). Gelişen teknoloji sayesinde doğacak çocukların cinsiyetleri, doğumdan aylar önce tespit edilebilmektedir.

Şereflikoçhisar’da, oğlan çocuğu sahibi olmak, kız çocuğuna sahip olmaktan daha makbul sayılır. Bu yüzden her çift en az bir tane oğlan çocuğuna sahip olmak ister. Ancak kız çocuğuna sahip olmak isteyenler de vardır. Kız çocuğuna sahip olma isteği yörede “Kız çocuğu arkanı yıkar, oğlan çocuğu k.çına tıkar” atasözüyle belirtilmiştir.

1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Gebe kadının hamileliği süresince kaçınması gereken bazı durumlar vardır. Bu durumlara her yerde rastlanmaktadır. Çünkü bu dönemde bebeğin birtakım olumlu olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Bebeği olumsuzluklardan korumak için kimi davranışlardan kaçınır, olumlu etkileyecek bazı davranışlarda da bulunur. Anadolu’nun pek çok yöresinde hamile

kadınların uygulaması gereken pratikler olduğu bilinmektedir' (Örnek 1995: 137; Artun 2005: 133).

Bu kaçınmaların temelinde, anne ile karnındaki çocuğun arasında, sıkı bir yazgı birliği, bir özdeşlik olduğu tasarımı yatmaktadır. Fikir çağrışımları ve “analojik” düşünceyle beslenen bu tür kaçınmalar sadece geleceğin annesinin davranışlarını değil, aynı zamanda onun yakınlarını da ilgilendirmekte, giderek grubun benimsediği ve uyguladığı birer kaçınma kalıbı durumuna gelmektedir. (Örnek 1995: 138)

Yörede, gebe kadınların kaçınması gereken uygulamalardan bazıları yiyeceklerle ilgili uygulamalardır. Hamile kadın, bazı yiyecekleri yerse, bu yiyeceklerin doğacak çocuğa zararlı etkilerinin olacağına dair inanışlar, yörede yoğun olarak tespit edilmiştir. Örneğin, yörede hamile kadınların ciğer yemesi kesinlikle hoş karşılanmaz. Çünkü şayet hamile kadın ciğer yerse, doğacak çocuğun vücudunun bir yerinde leke olacağına dair bir inanış vardır (K5, K8, K8, K11). Yine, hamile kadın tüylü yiyecekleri de yemekten kaçınır (paça, kelle gibi). Eğer hamile kadın, hamilelik döneminde bu tür yiyecekleri yerse çocuğun vücudunun çok kıllı olacağına inanılır (K6). Hamile kadın nar yerken, narın suyu kadının vücudunun bir yerine damlarsa ya da kadın nar suyunu vücudunun bir yerine sürerse, doğacak çocuğun vücudunda kırmızı leke olur (K8). Hamile kadının balık yemesi de yörede hoş karşılanmaz. Şayet hamile kadın balık yerse, doğacak çocuğun ağzının, balığın ağzına benzeyeceğine ya da büyük olacağına inanılır (K11).

Yiyeceklerle ilgili inanmalar dışında, hamile kadının yapmaktan kaçınması gereken bazı şeyler vardır. Bunlar arasında, belki de ilk sırada hamile kadının ağır şeyleri kaldırmaktan kaçınması gelmektedir (K1, K2,K3, K4,K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11). Bunun yanında, hamilelik dönemindeki kadın tek başına yürütülmez. Yalnız kalmaktan, cesede bakmaktan (K10), sigara içmekten, sigara içilen ortamda durmaktan kaçınır (K11).

Türkiye'nin hemen her yerinde olduğu gibi yörede de, hamilelik dönemindeki kadın belirli aralıklarla doktora götürülerek kontrol altında tutulur (K11). Doktorların direktifleri doğrultusunda hareket etmeye özen gösterir. Doktorun yasakladığı şeylerden kaçınır.

Yörede, gebelik döneminde olan kadınların davranışlarıyla, yiyip içtikleriyle ve gördükleriyle doğacak olan çocuğun yakın ilişkisi olduğuna inanılır. Hamile kadınlar doğacak çocuklarının çirkin ya da uzuvlarının problemlili olmaması için ellerinden geleni yaparlar, hareketlerinden yiyip içtiklerine hatta baktıkları nesnelere kadar her şeye dikkat ederler.

1.1.1.2. Doğum Sırası

Gebe kadının doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmasını sağlamak için birçok inanma ve pratik vardır (Örnek 1995: 139; Başçetinçelik 1998: 46; Artun

2005: 133). Bunlar doğumun kolay geçmesi amacına yöneliktir. Biyolojik bir olay olan doğum hayatın geçiş evrelerinden biridir. Hamile kadının sancısıyla birlikte hazırlıklara başlanır. Doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması gerekmektedir (Örnek 1995: 140; Artun 2005: 133).

İlk doğum, eski Türk topluluklarından günümüze kadar, aile için önemli olmuştur. Yakutlar'da ilk doğuma büyük önem verilmektedir. Doğum günü yaklaşınca erkek ormana gidip bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan bir buçuk arşın uzunluğunda üç kazık hazırlar (İnan 2006: 168). Doğum yaklaştıkça yapılan hazırlıkların arasında doğumu yaptıracak kişinin seçimi başta gelir. Geleneksel kültürde bu kişi ebedir (Alp 1964: 3537).

1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı

Doğum denen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir; bu nedenle çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak birtakım uygulamaların kümelenildiği görülmektedir. Çocuk isteğinden başlayıp, aşırma ve gebelik aşamalarından geçip, yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en dramatik noktasıdır. Başka bir söyleyişle, bütün o hazırlıklar, doğum olayı ile, yani çocuğun gizel dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneyle çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır (Örnek 1995: 140).

Yörede son zamanlarda doğum olayı hastanelerde gerçekleştirildiği için dinsel-büyüsel içerikli uygulamalar yok denecek kadar azalmıştır. Ancak burada değineceğimiz uygulamaların çoğu, günümüzden yıllar önce yapılan uygulamalardır.

Yörede, doğuma hazırlık mahiyetinde yapılan uygulamaların başında doğacak bebeğin kullanması için gereken giysiler ve eşyalar alınması gelir. Doğacak çocuğun cinsiyeti belli ve doğacak çocuk erkekse mavi, kıza pembe renk ağırlıklı giysiler ve eşyalar alınır (K11, K13).

Doğum eğer evde olacaksa doğumdan önce hamile kadın temiz bez ve doğumda kullanılabilecek şeyleri hazırlar ve kolay ulaşılabilecek bir yere koyar (K5, K6, K7). Yörede bu uygulama, yıllar önce yapılmıştı. Çünkü o zamanlar doğum evlerde gerçekleştiriliyormuş. Yine eskiden doğumdan sonra bebeğin belenmesi için gerekli toprak, doğumdan önce hazırlanarak bir kenara konulmuş (K13).

Yörede, eskiden doğum sırasında bahçede silah atılmış. Bu şekilde doğumun kolay geçeceğine inanılmış (K3).

Yörede, günümüzde olmasa da eskiden yapılan bir uygulama da gebe kadına kına yakılmasıdır. Bunun amacı, anne adayının doğum esnasında ölürse kınalı gitmesidir. Yörede, doğum sırasında ölen kimselerin cennete gideceğine inanılmaktadır (Şimşek 2002: 89).

1.1.1.2.2. Göbek Kesme /Tuzlama /Yıkama/Beleme

Bebek, doğduktan sonra yapılan ilk işlem anne ile çocuk arasındaki göbek bağına kesmektir. Böylece anne ile çocuk arasındaki fizyolojik bağ kesilmiş olur. Göbek de kuruduktan sonra uygun bir yere gömülür ya da evde uygun bir yerde saklanır. Göbek bağına kesilmesinin ardından yıkama ve tuzlama işlemine geçilir. ‘Çocuk canlandırıldıktan sonra göbeği kesilir. Kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukarıdan makas veya bıçakla kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasını diye yakılır.’ Göbek kordonunun kesilmesinden sonraki işlem, çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, ilerde terinin kokmaması amacıyla tuzlama işlemi yapılır (Örnek 1995: 142; Artun 2005: 13).

Göbeğe ilgili uygulamaların deyimlerimize, atasözlerimize yansıdığını da görmekteyiz. Birinden hiç ayrılmaz, her işi onunla yapanlara: "göbeği beraber kesilmiş"; başarmak için çok uğraşp, birçok güçlüğü yenmek zorunda kalanlara; "göbeği çatlamak"; evde oturmayı hep gezenlere; "göbeği sokakta kesilmiş"; yeni doğan çocuğun göbeğini kesen ebenin koyduğu ada "göbek adı" deriz (Aksoy 1984: 668, 669).

Çocuğun göbeği kesilip adı konduktan sonra tuzlanmasına sıra gelir. Tuzlanmayı, halk geleneği, çocuğun teri, nefesi kokmasını diye önceden alınmış bir ‘sağlık’ tedbiri diye niteleniyor, ama bunun büyülü bir işlem olduğuna şüphe yok. Tuzun, nazar uğur, bereket inançlarındaki kutlu yeri bilinmektedir (Boratav 2003: 194).

Yörede, göbek kesme işlemi günümüzde hastanelerde uzman hekimler tarafından yapılmaktadır. Ancak eskiden, bilhassa köylerde yapılan doğumlardan sonra göbek kesme işlemi temiz bir jilette ya da bıçakla yapılırmış (K1, K3, K13).

Tuzlama işlemi de yörede yok denilecek kadar azalmıştır. Yörede bebeğin tuzlanması, bebek büyüdüğünde vücudunun sağlam, dayanıklı olması ve terinin kokmaması amacıyla yapılmaktadır (K1, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13).

Beleme işleminde ise bebek, sacda kavrulmuş toprak ile belenir. Sacda kavrulan toprak kundak olacak bezin üzerine dökülür, bebek bu toprağın üzerine yatırılır, toprak bebeğin belinden dizinin üstüne kadar gelen kısmını kapsayacak şekilde ayarlanır, sonra bez belenir. Toprakla beleme işi bebek altı aylık oluncaya kadar yapılır (K3, K5, K6, K7, K13). Yörede, toprakla belenen bebeğin vücudunun dayanıklı olacağına olan inanış yaygındır.

1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi /Göbeği

Nasıl gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve eşi (plasentası) ya da “sonu” arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki, doğan çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişigüzel atılmaz (Örnek 1995: 142).

Doğan çocuğun bir parçası kabul edilen eş (son) çeşitli uygulamalarla uygun yere gömülür. Göbek bağı, hem sondan, hem de çocuktan bir parça sayıldığına göre, aşağı yukarı son için gösterilen saygı ve dikkat ondan da esirgenmez; atılmaması, hayvanlara yedirilmemesi gerekir (Örnek 1995: 143; Boratav 2003: 193).

Yörede bebeğin göbeği, düştüğü zaman alınır ve inanca göre belirli yerlere bırakılır ya da gömülür. Göbek okul bahçesine gömülürse bebek büyüyünce okul hayatında başarılı olur; cami avlusuna gömülürse bebek büyüyünce Kuran öğrenir ve dinine bağlı olur; evin çatısında saklanırsa bebek büyüyünce evine bağlı olur (K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13). Yörede, göbek küllüğe atılırsa, bebeğin büyüdüğünde çok pasaklı olacağına inanılır (K13).

Yörede, göbek bağının koyulacağı / gömüleceği yerle ilgili inanın gün geçtikçe zayıfladığı görülmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, yörede, çocuğun geleceği ile göbek bağı arasında sıkı bir ilişki olduğu görüşü de kabul görmektedir.

Hastanelerde yapılan doğumlarda bu türden işlemler söz konusu değildir. Bu da bize, doğum yapılan kültürel ortamın değişmesiyle, birtakım inançların ve bunlara bağlı uygulamaların da etkinliklerini yitirdiklerini göstermektedir. Ancak bu durum bile geleneksellikten kaynaklanan ve kadının bilinçaltında yatan kimi kaygıların giderilmesini göstermektedir (Örnek 1995: 143).

1.1.1.3. Doğum Sonrası

Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır (Örnek 1995:143; Artun 2005: 134).

1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti

Toplumumuzda yeni doğurmuş kadına loğusa adı verilir. Loğusalık dönemi, doğumdan sonraki 40 günü kapsar. Bu dönemde kadın her türlü dış etkiye açık olduğundan bu dönem kaçınılması gereken pek çok davranış vardır. ‘Loğusanın mezarı kırk gün açıktır.’ İfadesiyle kadının bu dönemde her türlü hastalığa açık olduğu ifade edilmektedir (Artun 2005: 136). Anadolu’da doğum yapmış kadına: “luhusa, loğsa, doğaz, kesen, emzikli, nevse” gibi adlar verilir. Halk arasında yeni doğum yapmış kadına yaygın bir ifadeyle “loğusa” denmektedir (Örnek 1995: 143; Artun 2005: 136).

Doğumdan sonra loğusanın yatakta kalması, dinlenmesi istenir. Loğusaya yatakta kaldığı süre içinde özel bakım uygulanır. Yemesine içmesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütünün gelmesi ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır (Başçetinçelik 1998: 59; Artun 2005: 136).

Loğusaya doğumun ilk haftasında gözaydın, ikinci haftasında hatır sorma ziyaretleri yapılır. Bu ziyaretlerle loğusa evine “sütlaç, muhallebi, kurabiye, baklava, piliç söğüşü, süt, çorba, paluze, börek, tatlı, şeker, pilav, ekmek içinde haşlanmış yumurta, al kurdele ile bağlanmış loğusa şekeri, bal, helva” gibi yiyecek içeceklerle “yemeni, başörtüsü, basma, havlu, kumaş, terlik, çorap, namaz bezi, çocuk çamaşırı, çift pazı, oyuncak” türünden hediyeler götürülür. Konuklara ise “loğusa şerbeti,” denilen şekerli ve renkli bir şerbet sunulur. Böylece, doğuran kadın, içinde bulunduğu geçit döneminden dolayı, tatlı bir şey içilerek kutlanmış olur (Örnek 1995: 144).

Yörede, loğusalık dönemindeki kadının yere yalın ayak bastırılmasına karşı çıkılır (K8, K11). Ayrıca, lohusalık dönemindeki kadınların kesinlikle yalnız bırakılmayacağına dair inanış bugün bile yoğun bir şekilde yaşatılmaktadır. Bunun için aileden biri muhakkak loğusa kadının yanında bulunur (K3, K13). Loğusanın yalnız bırakılmamasındaki amaç, Al Karısı’nın loğusayı basıp, anneye ya da bebeğe zarar vermesinden korunmasıdır.

Yörede, Al Karısı’nın loğusa kadına zarar vermesinden koruma amaçlı yapılan bazı uygulamalar vardır. Örneğin, loğusalık dönemindeki kadının başına kırmızı eşarp bağlanır (K1, K5, K6, K7, K8, K13), loğusalık dönemindeki kadına kırmızı rengin ağırlıklı olduğu giyecekler giydirilir (K8, K11), loğusalık dönemindeki kadının yatağının bir kenarına ve kocasının ceketinin bir yanına iğne iliştilir (K5, K6, K8, K9). Makas, bıçak gibi metal eşyalar, loğusalık dönemindeki kadının eline doğrudan verilmez, bu eşyalar bir yere koyulur, loğusalık dönemindeki kadın o eşyayı oradan alır (K9).

Bu uygulamaların loğusa kadını ve çocuğunu Al Karısı’ndan koruyacağına dair inanış yörede mevcuttur.

Yöredeki bir inanişaya göre de, aybaşı döneminde olan kadınlar loğusalık dönemindeki kadını ziyarete gidemezler (K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13). Bunun yanında loğusalık dönemindeki kadınlar birbirlerinin yanına da gitmezler (K9, K11). Eğer aybaşı olan kadın loğusa ziyaretine giderse bebek büzmece olur, damağı şişer, boğulur, ölür (K5, K9).

Yöredeki bazı uygulamalar ise, loğusa kadının bu dönemden rahat çıkması, güçlü olması amacıyla yapılmaktadır. Örneğin, anne doğum yaptıktan sonra sacda kavrulmuş toprağın üzerine yatırılır, bu şekilde loğusalık sürecini sağlıklı bir biçimde atlatacağına inanılır (K5, K6, K7). Ayrıca loğusa kadına pekmez bulamacı ya da un bulamacı yedirilir (K8, K11, K13). Bu bulamacın, loğusa kadını güçlendireceğine inanılmaktadır.

Yörede, yaygın olan inanişaya göre loğusanın mezarı kırk gün boyunca açıktır. Bu yüzden bu kırk güne çok dikkat edilmesi gerekir (K13). Kırk günün sonunda loğusa ve bebek tehlikeyi atlattığı sayılır. Önemli olan bu kırk günün atlatılabilmesidir ve bunun için ailedeki herkes ellerinden gelen her şeyi yaparlar.

1.1.1.3.2. Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

Anne sütünün besleyiciliği, her an hazır olması ve temizliği dolayısıyla anne sütüne çok önem verilir. Loğusanın sütünün bol olması için loğusaya süt yapıcı şeyler yedirilir ve içirilir. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme önemlidir.

Loğusalık döneminde, özellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde, ananın da çocuğun da zararlı etkilerden korunması gerekir. Bunlardan ilk hatıra gelen ise kötü göz yani nazardır. Nazarlık, maşallah gibi takılar çocuğu da loğusayı da korumak için kullanılan yaygın gereçlerdir (Boratav 2003: 195).

Yörede, loğusa kadına pekmez bulamacı yedirilir. Bunun loğusa kadının sütünü artıracığına inanılır (K1, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Bebeğin annesini ilk kez emdiği an, yörede önemsenir. İlk emzirmede, anne besmele çeker ve bebeğini ondan sonra emzirir.

Loğusa kadına nazar değmemesine dikkat edilir. Çünkü nazar değdiğine inanılan kadının sütünün azalacağına, hatta tamamen kesileceğine inanılır. Bunun için de loğusalık dönemindeki kadın, nazarının değeceğinden şüphelenilen kimselere gösterilmez (K11).

Bebek sacda kavrulmuş toprak ile belenir. Sacda kavrulan toprak kundak olacak bezin üzerine dökülür, bebek bu toprağın üzerine yatırılır, toprak bebeğin belinden dizinin üstüne kadar gelen kısmını kapsayacak şekilde ayarlanır, sonra bez belenir. Toprakla beleme işi bebek altı aylık oluncaya kadar yapılır (K3, K5, K6, K7, K13).

1.1.1.3.3. Al Basması

Halk kültüründe birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılmaktadır. Onları gördüklerini öne süren insanlar vardır. Ancak onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmemişlerdir. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların işlerini gece yaptıklarına horoz sesi veya ezan sesi duyar duymaz, dağılıp konaklarına çekildiklerine; yaşadıkları yerlerin hamamlar, değirmenler, terk edilmiş tekin olmayan yerler, örenler, mezarlar, hanlar olduğuna inanılır (Boratav 2003: 104).

Loğusa kadınlara ve çocuklara sataştığı, kimi zaman da onları öldürdüğü tasarlanan Alkarısı “al, alanası, alkızı” gibi adlarla anılmaktadır (Örnek 1995: 144).

Eski Türklerden günümüze kadar *Alkarası*, *Albastı*, *Albis*, *Almis* adlarıyla lohusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre, yalnız kalan lohusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle lohusayı al başarmış, bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölmüş. İnanışlarda; albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, lohusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, lohusaya kırmızı şeker götürürler (İnan 2006: 173).

İnsan-hayvan karışımı bir görünümde tanımlanan bu öldürücü dev ya da cin, uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen yaratıktır. Lohusalara ve çocuklarına sataşan bu öldürücü cinin zararından korunmak için lohusalar yalnız bırakılmaz. Ayrıca alkarısını yakalamak ve etkisiz hale getirmek için birçok yollara başvurulur. Bunlar arasında alkarısının “bir yerine çuvaldız batırmak veya bu cadının üzerine zift dökmek lazımdır. Bu takdirde Alkarısı, elindeki ciğeri sahibine derhal iade eder. Kendisini yakalayan şahıs da ocaklı olur. Bu gibi şahıslara aynı zamanda alcı da denir. Alkarısı alcı ile alcının sülalesinden olan bir kimseye dokunmadığı gibi, evlerinde ve üzerlerinde alcıya ait eşya bulunduranlara kötülük yapamaz. (Örnek 1995: 144, 145)

İnanışlara göre ‘albastı’ tehlikeli bir varlıktır. O, bir atlara, bir de loğusa kadınlara musallat olur. Loğusa hummasının eski adı ile ‘humma-yi nifasi’nin ondan geldiğine inanılır; bu hastalık da aynı adla, ‘albastı, albasması’ diye adlandırılır. Albastı’nın kadın olduğu sanılır; birçok yerlerde adı alkarısı olan bu varlık atları geceleri ahırdan alır, sırtlarına biner, sabaha kadar koşturmuş. Atların yevelerinin örülmüş ve vücutlarının tere batmış olmasından at sahipleri alkarısının ata musallat olduğunu anlar. At sahiplerinin ya da loğusanın yakınlarından erkeklerin alkarısını yakaladıkları, onu evlerinde yıllarca köle gibi kullandıkları anlatılır. Alkarısının, loğusanın ciğerini

söküp götürdüğü, kendini ve çocuklarını bununla beslediği sanılır. Çeşitli tedbirlerle loğusa ve yeni doğmuş çocuğun korunmasına dikkat edilir. Loğusaya kırmızı renkte şerbet içirme, odasında demir bulundurma ve onu yalnız bırakmama bu önlemler arasındadır. (Boratav 2003: 104)

Şereflikoçhisar'da Al basması ve Al basmasından korunmak ile ilgili inanmalar ve uygulamalar şunlardır:

Yörede, bebeğin ilk kırk gün içindeki ani ölümü Al basması olarak adlandırılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10). Loğusa kadını bundan korumak için adeta ailedeki herkes seferber olur. Loğusalık dönemindeki kadın kesinlikle yalnız bırakılmaz (K1, K3, K5, K7, K8, K9, K10). Hatta bazı yerlerde, loğusalık döneminde Al basmasını engellemek için loğusa kadının yanında bekleyen kişiye tavuk pişirilip yedirilir (K3). Bu şekilde bekleyen kişinin bu işi gönülsüz yapmasının önüne geçilir ve rızası alınmış olur. Loğusalık dönemindeki kadının üzerinde kırmızı bir şeyler bulundurulur (K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11). Loğusa kadının yanına kırk gün botunca ay başısı olan kadın gelemmez (K5, K6, K7). Loğusalık dönemindeki kadının yatağına iğne iliştilirse, o kadını al basmayacağına inanılır (K5, K6, K7, K8, K10, K11). Loğusayı Al basmasından korumak amacıyla ilçenin bazı köylerinde kırk gün boyunca tüfek atılır (K3).

Al basmasını yapan şey, Al Karısı olarak ifade edilir. İnanca göre bu şeyin cinsiyeti kadındır üzerine giydiği elbisenin renginin kırmızı olduğundan bu şeye Al Karısı denilmektedir.

Yöredeki inanca göre, Al Basmasına uğrayan kadının gözleri kızarır (K6). Loğusa kadının gözleri kızardığında, yanında bulunan kişiler uyuyan anneyi uyandırırılar, bahçede evin erkekleri silah atarlar. Silah sesinin Al Karısını korkutup kaçıracağına olan inanış da yörede yaygın olarak kabul edilmektedir.

1.1.1.3.4. Kırk Basması

Loğusa kadınla, çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına kırk basması denir. Kırk gün içerisinde anne ve bebeği hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için kırk gün boyunca anne de bebek de ziyarete gelenlerden korunur ve anne ve bebek dışarı çıkarılmaz. Kendileri gibi kırklı kadınlar ve kırklı bebeklerle karşılaşmaları önlenir (Başçetinçelik 1998: 73, 74; Artun 2005: 137).

Kırk basması, al basması ile aynı nitelikleri gösterir ve korunma yollarında da aynı tedbirlere başvurulur. Kırk gün dolduktan sonra kırklama töreni yapılır; çocuğun ve anasının, yerine göre değişen ayrıntılı bir takım kurallara uyularak yıkanılır (Boratav 2003: 196).

Yörede, bebeği kırk basmaması amacıyla bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazılarında göre, âdet görmekte olan bir kadın, doğum yapalı henüz kırk gün olmamış bir kadının yanına gidemez (K5, K6, K8, K9, K11), loğusa kadınlar birbirlerini ziyaret edemezler (K13), bebek

ve annesi dışarı çıkarılmaz (K5, K6), loğusalık döneminde olan iki kadın karşılaştıklarında iğne değışirler, birbirlerine iğne verirler (K13).

Yörede, kırk basmasının sebeplerinden birinin de nazar değmesi olduğuna inanılır. Kırk basmasını önlemek ve bebeği nazardan korumak için bebeğe nazar boncuğu ya da iğde dalı takılması da sıkça karşılaşılan uygulamalardandır (K10).

Yöredeki bir diğer uygulama ise doğan bebeği kırk basmaması için muska yazdırılmasıdır. Bu muskayı yazan hocaya da ya para verilir ya da bir hediye verilir. Eğer hocanın gönlü hoş edilmezse muskanın tutmayacağına, çocuğu kırk basacağına inanılır (K5, K7, K21).

1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer işlemler

Doğum olayından kırk gün sonra çocuğu ve anneyi arıtmak, topluma katılmalarını sağlamak ve hastalıklardan, uğursuzluklardan korunmak için uygulanan pratiğe "kırklama" denmektedir (Erk 1976: 101; Artun 1995: 138). Bu yaygın adın dışında, bu işleme "kırk dökme", "kırk çıkarma" dendiği de olur (Örnek 1995: 146).

Şereflikoçhisar'da kırklama işlemi şu şekilde yapılır:

Çocuğun beşığinin altına bir döşek serilir. İki tane kadın da bu beşığin sağına ve soluna otururlar. Sağdaki kadın çocuğu, çocuğun başını kibleye gelecek şekilde kucağına alır. Bu kadın, üç defa İhlâs, bir defa da Fatiha suresini okur ve çocuğu beşığin altından soldaki kadına doğru yuvarlar. Soldaki kadın da aynı şekilde üç defa ihlâs ve bir defa da Fatiha suresini okuyup, çocuğu sağdaki kadına doğru yuvarlar. Bu işlem üç defa tekrarlanır. Bu şekilde çocuğun kırklama işlemi yapılmış olur. (K10)

1.1.1.3.7. Ad Koyma

Türklerde ad vermenin köklü bir geleneği vardır (Ögel 1991: 60, 61). Geleneksel kültürümüzde adı verilecek çocuğun kulağına üç kez ezan okumak, üç kez adını söylemek bu amaçla hoca çağırarak, dinsel içerikli yaygın bir törendir. Eski Türklerde çocuğa ad veren ak saçlı, aksakallı bir ihtiyardır. Dede Korkut'ta kahramanların adını Dede Korkut vermektedir. Türk Destanlarında hanın veya beyin oğlunun adını "boz atlı bir er" peyda olur ve o verir (İnan 1998: 206; Artun 2005: 139).

Çocuk doğar doğmaz ilk yapılması gereken işlerden biri de ona ad verilmesidir. Adın hangi düşüncelerle ve sebeplerle seçildiği, çocuğun yaşamasını sağlamada adın anlamı ve işlevi önemlidir (Boratav 2003: 193).

Yörede, insanların nüfus cüzdanlarındaki adlarından başka, hatta bu addan daha önce konulan bir ad daha vardır: Göbek adı. Halk arasında “göbek adı” koyma geleneği de yaygındır. Çocuğun doğduğu sırada, göbeği kesilirken konan ada “göbek adı” denilmektedir. Genellikle dinseliliğiyle ün yapmış kişilerle kutsal kitaplarda seçilen bu adlar, resmî kayıda geçtiği gibi, geçmeden de çocukların ana babaları, akrabaları ve yakınları tarafından kullanılabilir. (Örnek 1995: 159)

Şereflikoçhisar’da bebeğe ad konulmasında dinsel niteliğin ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden bebeğin adı, doğumundan sonraki üç gün içinde, bebeğin babası ya da ailesinden bir büyük tarafından konulur (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14). Bebeğin adı konulurken, bebeğin sağ kulağına ezan okunup kelime-i şahadet söylendikten sonra üç defa tekrarlanmak suretiyle konulur (K3, K8, K13, K14).

Yörede, bebeğe konulan ismin dini nitelikli bir isim ya da aile büyüklerinden birinin ismi olmasına dikkat edilir (K13, K14). Örneğin yöredeki bazı kimseler, birden fazla erkek çocuğa sahip olan ailelerin bu çocuklardan birine “Muhammet” isminin konulması gerektiğini düşünürler (K3). Ancak son zamanlarda konulan isimler içinde, siyasetçilerin ya da toplum tarafından popüler sayılan sanatçı isimleri ya da bu sanatçıların sinema filmlerinde / dizilerinde kullandıkları isimlerin de halk tarafından yeni doğan bebeklerine konulduğu gözlemlenmektedir.

Yörede, bebeklere konulan isimler, ailenin bir isteğini belirtecek nitelikte de olabilmektedir. Örneğin, birden fazla kızı olup da erkek çocuk sahibi olmak isteyen aileler kızlarına “Yeter, Doyduk, Döne, Döndü, Songül” gibi isimler koyarlar (K13, K14).

Şereflikoçhisar ve yöresinde, bebeğe ad konulurken bazen rüyada görülen kimselerin isimleri çocuklara ad olarak verildiği de görülmektedir (K21). Halk bunu “Ak Sakalı Dede”nin söylediğini ya da gaipten bir ses duyduğunu söyleyerek açıklar.

Ad koymada, çocuğun doğduğu gün, doğduğu mevsim, doğum yapılan yer, çocuğun doğumu sırasındaki olaylar, moda, şükran ve minnet duyguları da etkilidir. Mesela ramazan ayında doğan çocuğa Ramazan, Kadir gecesi doğan çocuğa Kadir, Cuma günü doğan çocuğa Cuma, bahar aylarında doğan çocuğa Bahar, bayram günlerinde doğan çocuklara Bayram, bayram arifesinde doğan kız çocuklarına Arife gibi adlar yörede sıkça konulan adlardır (K3).

Bebeklere ad verilirken, sevilen bitkilerin ve çiçeklerin de adları da konulan isimler arasında yer almaktadır (K11). Örneğin Gül, Lale, Fidan.. gibi.

Çocukların bir de göbek adı olur. Bu ad çocuğa doğduktan hemen sonra konur (K21). Ancak göbek adı, çocuğun nüfus cüzdanındaki adından farklıdır. Göbek adı, yeni doğan çocuğa göbeği kesildikten sonra verilen addır. Yörede, göbek adını verme işini bazen hastanelerdeki hemşireler, bazen de çocuğun ailesinden bir kişi yapar. Ama önce de söylediğimiz gibi, göbek adı çocuğun nüfus cüzdanında genellikle yer almaz, nüfus cüzdanındaki isim farklı bir isimdir.

1.1.1.3.8. İlk Gezme

Lohusa kadın ve çocuk doğumdan sonraki kırk gün içerisinde tehlikelere, kötü ruhlara maruz kalacağı inancıyla, sağlığına zarar gelir düşüncesiyle Anadolu'nun hemen her yerinde dışarı çıkması uygun bulunmaz. Doğumdan sonraki kırkıncı gün dışarı çıkmaya "kırk uçurması", "kırk uçurma" denilmektedir. Yeni doğan çocuğun toplum içine ilk olarak çıktığı bu gezmede, çocukla ilgili diğer geçişlerde olduğu gibi birtakım adet ve inanmalar uygulanmaktadır (Altun 2003: 135).

Şereflikoçhisar'da genellikle bebek kırkı çıktıktan sonra ilk gezmesine götürülür. Çocuğun ilk gezmeye götürülmesi sırasında uyulması gereken bazı adet ve inanmalar vardır. Yörede, bu inanmaların temelinde çocuğu nazardan koruma yatar.

Yörede bebek, ilk defa gezmeye çıkarılırken yapılan bir uygulama vardır. Bebek, gezmeye çıkarılırken kundağının içine bir parça ekmek koyulur, bunun bebeği nazardan koruyacağına inanılır (K11).

Yörede, bebeğin ilk defa gezmeye çıkarılması önemsenen bir uygulamadır. Bu yüzden bebek ilk defa gezmeye çıkarıldığında aile tarafından kendisine önem verilen, huyu iyi olan birinin yanına götürülür. Hatta ilçenin bazı köylerindeki bir âdete göre, bu iyi huylu, etrafındaki kişiler tarafından sevilip sayılan kişi tarafından bebeğin ağzına tükürülür. Bu uygulamanın sebebi ise, bebek büyüdüğünde huyunun, ağzına tüküren kişinin huyuna benzemesi ne olan inanıştır (K11).

1.1.1.3.9.Çocuk Görme

Kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret hem soya ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin, hem de ileride toplum içerisinde yerini alacak olan çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. Komşuluk ilişkilerinin pekiştirilmesine, şu ya da bu nedenle gevşemiş olan bağların yeni baştan sağlamlaştırılmasına da olanak hazırlayan bu kutlama ziyareti değişik adlarla anılmaktadır; en yaygını "göz aydınına gitme"dir. Bu adın dışında buna "mübarek olsun gitme", "lohusaya gitme", "bebeğe gitme", "bebe görmeye gitme", "uşak görmeye gitme" gibi adlar da verilmektedir (Örnek 1995: 160).

Çocuk görme ziyareti sırasında anneye ve çocuğa birtakım kalıp sözler de söylenir. Bunlar; anneyi ve çocuğu kutlayan nitelikteki dileklerdir. Sözün etkileyici gücünü yansıtan ve çocuk için söylenen bu dileklerin başlıcaları şunlardır: Uzun ömürlü olsun; hayırlı uğurlu olsun; analı babalı büyüsün; güle güle büyüsün; binası (sağlığı, yapısı) kuvvetli olsun; yaşı uzun olsun; Allah akıl-hidayet versin; Allah akıl, kemal versin; Allah akıl, fikir versin; vatana millete hayırlı olsun; Allah nazardan saklasın; başı devletli olsun.

Anne için de birtakım kalıp sözler söylenmektedir. Bunlar da kutlama ve dilek niteliğinde sözlerdir. Bunlardan kimileri şöyledir: Hayırlı olsun; geçmiş olsun; mübarek olsun; Allah seni kurtardı, sana bıraksın; Allah sana bağışlasın; sizi siz soğuktan koruyun; gözünüz aydın olsun; hayrını göresin; Allah çocuğunu ölmezler defterine yazsın; Allah nasibini bol etsin; fazlalığın (ziyaden) analı babalı büyüsün; Allah başa kadar korusun; ağzının tadıyla büyütesin.

Şereflikoçhisar'da, çocuğu görmek için ziyarete gitmek, "göz aydınına gitmek" tabiri ile açıklanmaktadır. Göz aydınına gidilirken, muhakkak çocuğa bir hediye götürülmesi gerektiğine dair inanış yörede yaygındır. Bu hediye genellikle çocuğun giyebileceği bir giysidir; ancak bazen kırmızı kurdele ve nazar boncuğuyla süslenmiş bir altın da hediye olarak götürülür. (K11). Ayrıca, çocuğu görmeye giderken, sadece çocuğa değil, anneye de bazı hediyeler götürülür (K8).

Çocuk görme ziyaretlerinde anneye ve çocuğa iyi niyet belirten sözler söylenir. Allah analı babalı büyütsün, Allah koşa (çok) yaşatsın, bahtı açık olsun vb. (K11, K13). Ayrıca, çocuğu gören her kişinin "Maşallah" demesi gerektiğine inanılır. Bunun, çocuğa nazar değmesini engelleyeceğine inanılır.

1.1.1.3.10. Yürüyemeyen Çocuk

Çocuklar, bir, bir buçuk yaşına gelince genelde yürümektedirler. Çocukların yaşından geç yürümesi aileleri telaşlandırmaktadır. Anadolu'da vaktinde yürüyemeyen çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar; dinsel-büyüsel işlemlerdir. Yürüyemeyen çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Çeşitli yiyecekler yedirilir, içirilir ya da hazırlanmış kimi karışımlar çocuğun vücuduna sürülür (Başçetinçelik 1998: 94; Karakaş 2005: 33). Yürümesi için, "köstek kesme" ya da "köstek kırma" adı verilen işlem yapılır (Başçetinçelik 1998: 94).

Şereflikoçhisar'da yürüyemeyen çocuklar için yapılan uygulamalar hem dinsel-büyüsel nitelikte, hem tıbbi tedavi niteliğinde hem de halk hekimliği uygulamaları kapsamındadır.

Dinsel nitelikteki uygulamaların başında, çocuğun yürüyebilmesi için hocalara yazdırılan muskalar gelmektedir (K1, K3, K4, K5, K8, K9, K11).

Yörede, çocuğun yürümesi için bir de tören yapılmaktadır. Çocuk yürüyemezse ya da yürümesi gecikirse "Köstek kestirme" tabir olunan uygulama yapılır. Bu uygulamada çocuğun bacaklarına bir ip bağlanır. Ardından bu ip kesilir. Güzel yürüyen bir kişi bu ipi alır, kaçar. Başka bir kişi bu kağan kişiyi kovalar. Bu koşuşturmaca bir süre devam ettikten sonra ipi alan kişi çocuğun yanına gelir. Ailesinden bahşış aldıktan sonra ipi verir. Bu şekilde çocuğun kösteği kesilmiş olur. Buna kuşak kesme de denir. Kösteği kesilen çocuk iyi yürür, iyi koşar, düşmez (K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K13).

Yapılan bir başka uygulama ise şöyledir: Yürüyemeyen çocuğun iki bacağının arasında bir makas sanki bir şeyi kesiyormuş gibi açılıp kapatılır. Bu esnada da üç defa İhlâs bir defa da Fatıha sureleri okunur. (K3, K8). Bu uygulama yapıldıktan sonra, çocuğun yürümesini engelleyen – hayali- perde kesilmiş olur ve bundan sonra çocuğun rahat yürüyeceğine inanılır.

Yörede, günümüzde yürüyemeyen çocuklar için en sık başvuru olan yol ise tıbbi tedavidir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11). Aileler, yürümekte zorluk çeken çocuklarını doktora götürerek tedavi ettirirler.

1.1.1.3.11. Konuşamayan Çocuk

Anadolu’da vaktinde konuşamayan çocuklar için çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar dinsel-büyüsel işlemlerdir. Konuşamayan çocuk; türbelere götürülür, adaklar adanır, çeşitli yiyecekler yedirilir, karışımlar içirilir (Karakaş 2005: 33).

Yörede, konuşamayan çocuklar için aileleri adaklar adarlar, bu adak kurban edilecek bir hayvan olabilir, oruç tutma şeklinde olabilir, aç doyurup çıplak giydirme şeklinde olabilir (K8, K10, K11); çocuk türbelere götürülür, türbede çocuğun anne babası çocuğun bir an önce konuşabilmesi için dualar edip iki rekât namaz kılarlar (K8, K10); çocuğun konuşabilmesi için hocalara muska yazdırılır (K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K13).

Bunun yanında bazı uygulamalar vardır. Örneğin konuşamayan çocuğa çandan su içirilir. Yöredeki inanişâ göre, çandan su içen çocuğun sesinin, çan sesi gibi gür olup rahatça konuşabileceğine inanılmaktadır (K13). Yahut, yine dinsel nitelikteki bir uygulama sayabileceğimiz, hocalar tarafından okunmuş suyun çocuğa içirilmesi suretiyle çocuğun konuşamama probleminin ortadan kaldırılacağına inanılmaktadır (K6, K10, K11).

Bir de tıbbi tedavi yöntemi vardır. Buna göre çocuk doktora götürülür ve tedavi ettirilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13). Çocuğun konuşma zorluğunun sebebi, bazen dilinin altındaki perdeye benzer et parçasıdır. Doktor tıbbi müdahale ile bu et parçasını keser. Bu uygulamanın eskiden temiz bir jilet yardımıyla, işin ehli kişiler tarafından yapıldığı da yörede tespit edilmiştir (K8, K11).

1.1.1.3.12. Sütten Kesme

Yörede, çocukların iki yaşına gelinceye kadar emzirilmesi gerektiğine inanılır (K11, K13). Ancak, bu yaştan sonra, çocuğun emzirilmesine bir son verilmelidir. Buna, yörede “sütten kesme” adı verilmektedir.

Çocuğu süttten kesmek için anne bazı uygulamalar yapar. Bunda çocuğu memeden tiksindirmek, korkutmak, aldatmak amacı vardır. Örneğin yörede yoğun olarak yapılan bir uygulamaya göre, çocuğunu süttten kesmek isteyen anne memesinin ucuna biber sürer ve çocuk annesini emmek istediğinde acıdan ağız yandığı için korkar bir daha emmek istemez (K8, K11, K13). Bir başka uygulamaya göre, memenin ucuna siyah boya sürülmesidir. Çocuk, annesini emmek istediğinde memesinin ucundaki siyah boyadan korkar ve emmez (K13). Bazen anne, çocuğunu süttten kesmek amacıyla tiksindirmek amacıyla memesinin ucuna kıl koyar ve bu kıl çocuğun ağızına geldiğinde çocuk tiksindir ve annesini emmez (K8). Yörede, çocuğu süttten kesmek amacıyla yapılan bir başka uygulama ise, annenin çocuğuna “memem yara oldu” diye kandırması şeklindedir (K8).

1.1.1.3.13. İlk Diş

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeyeğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu tören-eglencede yiyeyeği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteğı de yer almaktadır (Boratav: 2003: 155; Örnek 1995: 162).

Değişik bölgelerde değişik adlarla anılan bu tören-eglencenin halk arasındaki yaygın adı “diş hediğı”dir. Hedik, buğdayın suda kaynatılışına verilen addır. Ayrıca buna “diş aşısı”, “diş bulguru”, “diş buğdayı” adları da verilmektedir (Örnek 1995: 163).

Çocuğun ilk dişin çıkması bütün ailede sevinçle karşılanır. Aile bu dişin ve bundan sonraki dişlerin kolay çıkması için bazı uygulama ve törenler yapar. Bu törenlerin başında “diş hediğı” kaynatılması gelmektedir (K1, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K13). Kaynatılan bu hedik komşulara dağıtılır ve hediğın götürüldüğü her komşu çocuk için para ya da hediyeler verir (K8, K11).

Yörede, diş hediğı töreni yapılırken, çocuğun önüne iğne, makas, kalem, ayna gibi şeyler konulur. Çocuğun bunlardan hangisini eline alırsa, o aletle ilgili bir mesleğe sahip olacağına inanılır. Mesela kalemi alan çocuğun okuyacağına, makası alan çocuğun terzi olacağına inanılır (K11).

1.1.1.3.14. Saç Kesme

Şereflikoçhisar’da çocuğun saçının ilk defa kesilmesi önemli bir hadise olarak kabul edilir. Bu saçı kesen kişi “Makas kesmiyor” diye aileden bahşış ya da hediye almak istediğini belirtir. Çocuğun ailesi de ona bahşış ya da hediye verirler (K3).

Bazı aileler, çocuklarının ilk defa kesilen saçından bir tutam alarak sandıklarında saklarlar. Bunun genellikle ilerde bakıldığında önemli bir anı hatırlatacak bir obje olarak saklandığı görülmektedir.

1.1.1.3.15. Kulak Delme

Toplumumuzda özellikle kız çocukları doğduktan sonra kulaklarının delindiği bilinen bir gerçektir. İnsanlar eskiden beri süslenme ihtiyacı duymuşlar ve bu amaçla da takılar takmaktadırlar. Kimi zaman süsü eşyası, kimi zaman da dışarıdan gelebilecek etkilere karşı takılan bu nesnelere günümüzde de görülmektedir (Başçetinçelik 1998: 103; Karakaş 2005: 36).

Şereflikoçhisar’da da kulak delme ile ilgili âdetler az olmakla birlikte hâlen yaşatılmaktadır. Kulak delme işleminde eskiden halk hekimliğine başvurulurken, günümüzde kulak delme işini doktora ya da eczacılara tıbbi ortamlarda yaptırmak tercih edilir hâle gelmiştir.

Yörede, kızların kulakları küçük yaşta delinir (K1, K5, K6, K7, K8, K10, K11). Kulak delme işlemi eskiden kulak memesi iki tırnağın arasında ezilerek uyuşturulduktan sonra kulağın içnenin uç kısmıyla değil arka kısmıyla delinmesi ve deliğin kapanmaması için ip bağlanması suretiyle yapılmaktaymış (K9, K13). Ancak günümüzde bu işlem, tıbbi ortamlarda ve daha hijyenik koşullar altında yapılmaktadır.

1.1.2. Evlenme

Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek 1995: 185; Başçetinçelik 1998: 110).

Geçiş törenleri içinde, yapısının karmaşıklığı ve içeriğindeki ayrıntıların zengin çeşitlenmeleri bakımından, hem çok ilginç hem de incelenmesi gerekli bir gelenektir, evlenme, düğün. İki gencin yaşam kaderlerini birleştirmeleri açısından bireylik davranışları, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileler arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılmasını yasa kıldığını göre de toplumluluk gösterileri içine alır (Boratav 2003: 211).

Evliliğin başlangıcından, meydana gelişine kadar olan safhalar incelenirse meydana geldiği sosyal grubun özelliklerini görmek mümkündür. Yörede kız istenirken onların Allah ve peygambere bağlılıklarını, nişan ve düğün törenlerinde sosyo ekonomik yardımlaşmalarını, davetlileri ağırlarken misafirperverliklerini, düğünlerde sergilenen oyunlarda, geleneklerini kısacası yörenin töresini, düğünlerde görmek mümkündür. Bu kurumun meydana gelişinden sona erişine kadar, sosyal yapının içinde oluşan, bulunduğu sosyal yapının biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının çalışıldığı sosyal bir kurumdur (Aksoy 2007: 74-75).

1.1.2.1. Evlendirme Biçimleri

Evlilik, insan hayatında iki gencin hayatını birleştirmesiyle oluşan önemli geçiş dönemlerinden biridir. Ailenin temeli evlilik ile atılmaktadır. Bu kurum daha önce gençlerin ailelerinin verdiği kararla kurulurdu ve bu karara karşı gelindiğinde gençler kaçarak evlenirlerdi. Günümüzde aileler, çiftlerin kararına saygı duymaktalar. Bundan dolayı kaçarak evlenme azalmıştır. Aileler, bu duruma saygı gösterecekler de evlilik kurumunun gereği olarak yaşadığı toplumun gelenek, görenek, töre ve yasalarına uymak zorundadırlar. Toplumumuzda farklı biçimlerde evlenmelerle karşılaşmaktayız. Kültürel değişimlerin etkili olduğu büyük kentlerde doğrudan tanışıp evlenme artarken gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde hâlâ görücülük en etkili evlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Artun 2005: 148).

Şereflikoçhisar'da evlenme üç türdür. Bunlar, görücü usulü evlenme, severek evlenme ve kaçarak evlenmedir.

Türkiye'de kültürel değişimlerin daha etkili görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp, anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını artırırken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında hala "görücülük" gelmektedir. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip, hem kızı yakından incelemeleri, hem de niyetlerini belli etme oluşturmaktadır. Buna "kız bakma", "görücü çıkma", "dünür gezme" gibi adlar da verilir (Örnek 1995: 185).

Görücü usulü evlenmede, genellikle damadın yakınları tarafından kız beğenilir. Daha sonra eğer görülen kızın evlenmek için ideal biri olduğu düşünülürse, evlenecek erkeğe bu kız söylenerek önerilir. Evlenecek erkeğin annesi ve yengesi kız görmeye giderler. Kız beğenildikten sonra ikinci

kez kız evine gidilir, ama bu kez damat da ailesiyle gider. Bunun üzerine kız tarafından bu evliliğe gönüllü olup olmadıkları yönünde fikir alınır. Eğer kız tarafının gönlü varsa son bir kez dünürcü olmaya gidilir. Bu son gidişte de yüzükler takılır, tatlılık yenir (K3, K4, K10, K13)

Şereflikoçhisar'da görücü usulü evlenme yaygındır. Düğünlerde, ev gezmelerinde kız görülür. Kızı tanıyanlara, kızın kimlerden olduğu sorulur. Kız beğenilirse, evlenecek erkeğin ailesi kızın ailesinin evine kızını görmeye giderler. Oğlanın anne babası, oğlanın kızla konuşması için müsaade isterler. Bu görüşmede kızın ailesinden biri de kız ile oğlanın yanında bulunur. İki tarafın da evlenmeye gönlü olursa, kız isteme faslına geçilir (K3, K8, K9, K10, K11)

Kişiler, birbirlerini severek evlenmeye karar vermişlerse, evlenme isteklerini ailelerine bildirirler. Bu evliliği her iki aile de uygun görürse örf ve adetlere göre kız istenir (K8, K9) Evlenme biçimi, severek evlenme de olsa, kız isteme faslı görücü usulü evlenmeye benzer. Yalnız burada, kız istemeden önceki aşama olan, evlenecek erkeğin kız evine gitmemesi bölümü olmaz. Aile büyükleriyle beraber evlenecek erkek de kız istemeye giderler ve kız istenir. Kız ve erkek, daha önceden tanışıp evlenmeye karar verdikleri için genellikle aileler zorluk çıkarmazlar, kız ve erkeğin evlenmesine razı olurlar.

Kişiler, evlenmek istiyorlar, fakat aileleri ya da ailelerden biri bu evliliğe karşıysa, gençler kaçarak evlenmeye karar verirler. Kız kaçırma âdetine yörede “oturudüşme” de denilmektedir (Şimşek 2002: 84). Düğün erkek tarafında yapılır. Düğünden önce ya da sonra araya giren büyükler sayesinde genellikle aileler barıştırılır (K3, K4, K8, K9, K11, K14).

Yörede, kız kaçırılmasında bir de şöyle bir âdet vardır. Akrabadan olsun, olmasın bir kız illa alınacaksa kızın ailesi de gönülsüzse, kız “kolumdan tutsun” der. Bu durumda kız tarladan, evden ya da köy içinden sürüklenir. Buna “kız sürüme” denir (Şimşek 2002: 84).

Kaçarak evlenmelerin temelinde bazı sebepler yatar. Bu sebeplerden en çok görüleni, kızın, ailesi tarafından sevmediği biriyle evlendirilmek istenmesidir. Kız, sevmediği biriyle evlendirilmek istenirse bazen kaderine boyun eğip, kendisi istemese de ailesinin istediği kişiyle evlenir. Bazen ise kız, kaderine boyun eğmez. Bohçasını alıp, sevdiği biriyle kaçar.

Yine kaçarak evlenmenin sebeplerinden biri ise ekonomik sebeplerdir. Evlenecek kızın ya da erkeğin ekonomik durumu iyi değilse, düğün masrafından kurtulmak için kaçırma olayının olduğu da görülmektedir. Bu tür evliliklerde, kaçan kişiler düğün yapmazlar. Sade bir nikâh töreni yapıp evlenirler.

Şereflikoçhisar'da görücü usulü evlenme ve kaçarak evlenme yaşam şartlarının hızla değişmesi sonucu yok denilecek kadar azalmıştır. Gençler genellikle birbirlerini severek evlenmektedirler. Buna eğitim seviyesinin artması, gençlerin sosyal hayat içerisinde eskiye nazaran daha çok yer almaları gibi sebepleri sayabiliriz.

1.1.2.2. Evlilik Çağı

Toplumumuzda, kız ve erkeğin buluş çağına girmesiyle fizyolojik ve biyolojik olarak evlilik çağına girdiği kabul edilir. Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır. İster kırsalda ister kentte olsun evlenme yaşını ve zamanını ekonomik etkenleri, sosyal olayların, göçlerin, ölümlerin belirlediği söylemek gerekir. Bu girişimde kız tarafı pasif durumdayken erkeğin ailesi aktif durumdadır. Evlenme işlerinde aile içinde bir sıra gözetimi vardır. Ağabeylerin veya ablaların daha önce evlenmelerine önem verilir. Küçük kızın ablalarından önce evlenmesi durumunda son yıllarda izin istenmektedir. Çünkü ablanın evlenmemiş olması önemli bir engel olarak görülmektedir (Örnek 1995: 189, 190; Artun 2005: 150).

Şereflikoçhisar'da evlilik çağı ile ilgili âdet ve inanmalar hakkında şunları söyleyebiliriz: Evlilik çağına gelen genci evlendirmek için, gerek gencin kendisi, gerekse gencin ailesi evlenmek için uygun bir kız arayışına girer. Bu arayışta evlenecek kızın ailesinin ve kızın kendisinde bazı şartlar aranmaktadır (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K11, K13, K14). Aranılan şartlar, sadece kız tarafı için değil, erkek tarafı için de geçerlidir. Bu özelliklerin başında, evlenecek kızın ya da erkeğin ehl-i namus olması gelir. Bunun yanında, iki taraf ailelerinin de temiz bir geçmişlerinin olması, ailelerde olumsuz bir davranışta bulunmuş bireylerin bulunmamasına özen gösterilir. Ayrıca özellikle kızın, iyi huylu ve güzel olmasına dikkat edilir.

Yörede, eskiden evlilik çağına gelen gençleri anne babalar çocuklardan izin almaksızın evlendirebiliyorlarmış (K3, K4, K12, K13, K14). Bunda saygı faktörü çok etkilidir. Evlenecek kızlar ya da erkekler, ailelerine saygıdan dolayı aile büyüklerinin uygun gördüğü kişiyle evleniyorlarmış. Günümüzde bu âdet terk edilmiştir.

Evlenecek erkek için aranacak şartların en önemlileri, evlenecek erkeğin evini geçindirebilecek bir iş sahibi olması ve askerliğini yapmış olmasıdır (K3, K14). Çünkü, kız anne babası çocuklarının rahat bir yaşam sürmesini arzularlar. Bunun için de ilk olarak kızlarını maddi bakımdan sorunları olmayan, evini geçindirecek bir işte çalışan damat adayını tercih ederler. Ayrıca, damat adayının askerliğini yapmış olması da gerekmektedir. Çünkü, askerliğini yapmamış olan erkek evlense dahi askere gitmek zorundadır, askere gittiğinde de eşi, kocasından uzakta yalnız kalacaktır. Bu ise, bir ailenin kızı için büyük sorun teşkil eder. Burada, kocanın ailesi üzerinde koruyuculuk vasfı ön plana çıkar.

Eskiden Şereflikoçhisar'da evlilik yaşı kızlar için 13-15, erkekler için 15-18 iken, günümüzde kızlar için –şayet kız üniversitede okumuyorsa- 19-22, erkekler için ise –şayet üniversitede okumuyor ve bir iş sahibi ise- 20-25 olmuştur (K6, K7, K14). Kızlar için evlenme yaşı 19-20 olarak belirlenmesine rağmen kız okuyorsa, evlendirilmek için genellikle kızın okulunu bitirmesi beklenir (K11, K14).

Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Şereflikoçhisar'da da evlilik yaşı son zamanlarda artmıştır. Buna sebep olarak eğitim seviyesinin yükselmiş olmasını ve sosyo-ekonomik durumların iyileşmesini gösterebiliriz.

1.1.2.3. Evlenme İsteğini Belli Etme

Yörede, evlilik çağına gelmiş olmasına rağmen aileleri tarafından evlendirilmek için hiçbir girişimde bulunulmayan gelin ve damat adayları, sözle ya da çeşitli hâl ve hareketlerde bulunarak evlenme isteklerini ailelerine belli ederler. Bu sözler ya da hareketler bazen mizahi denilebilecek karakterdedirler.

Şereflikoçhisar'da evlenmek isteyen gençler, bu isteklerini genellikle ailelerine doğrudan söyleyemeyip, dolaylı yollardan bildirirler. Bazen de aile bu isteği çocuğuna sorarak öğrenir (K3, K4, K8, K13, K14). Gelin ve damat adaylarının evlenme isteklerini ailelerine söyleyememelerinin en önemli sebebi saygıdır. Evlenme isteğini aileye doğrudan söylemek, yörede pek hoş karşılanmaz, hatta ayıplanır.

Evlenmek isteyen gencin ailesi, gencin tavır ve hareketlerine bakarak gencin evlenmek isteyip istemediğini anlamaya çalışır (K11, K13). Burada bu tavırlara en çok dikkat eden kişi annedir, ancak bazen baba da bu görevi üstlenebilir.

Evlenmek isteyen genç erkek, dam başına çıkarak evlenmek istediğini ailesine bildirir. Genç, ailesinden evlenme konusunda olumlu yanıt alana kadar dam başından aşağıya inmez (K8). Bu uygulama, mizahi bir karakterdedir. Yörede, dam başına çıkma âdeti günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır.

Yörede, evlenmek isteyen genç, sofradaki bulgur pilavının üzerine kaşığı saplayarak evlenme isteğini belli eder (K3, K8). Kaşığın pilava saplandığını gören anne-baba, çocuklarının evlenmek istediğini anlarlar ve eğer kendileri de çocuklarının evlenmesini istiyorlarsa, uygun bir kız bulmak için arayışa girerler.

Evlenmek isteyen kişi kız ise, mutfakta iş yaparken tabak-çanağı birbirine vurup gürültü çıkararak evlenmek istediğini ailesine bildirir (K8, K11).

Evlenmek isteyen genç ailesine asi tavırlar sergileyerek evlenme isteğini belli eder (K8).

Evlenmek isteyen genç babasının ayakkabısını kapının eşiğine çakarak evlenmek istediğini ailesine belli eder (K3, K8, K14). Ayakkabısını eşikte çakılı bulan baba, eşinin yanına giderek oğlunun evlenmek istediğini eşine bildirir ve eğer aile uygun görüyorsa bu isteğe olumlu yanıt verirler.

Şereflikoçhisar'da evlenme isteğini belli etme işini, genellikle genç erkekler yapmaktadır. Kızlar daha çok evde oturup kismetlerini beklemektedir. Askerliğini yapmış ve bir işi olan kişinin

evlenme zamanının geldiği düşünülür. Evlenmek için gencin yaşının uygun olduğunu düşünen aile büyükleri, gence evlenmek isteyip istemediğini sorar ve genç hal ve hareketleriyle bunu belli eder. Günümüzde ise genellikle evlenmek isteyen kişiler bu isteklerini rahat bir şekilde aileleriyle paylaşabilmektedirler.

1.1.2.4. Evlilik Öncesi

Toplumumuzda geleneksel kültürde evlilikler görücü usulü ile yapılır. Görücü usulü evlilikte uygulanması gereken bir takım eylemler vardır. Bunlar; gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişandır (Artun 2005: 151). Bu dönem, evliliğin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır.

1.1.2.4.1. Gelin-Güvey Seçimi

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişim kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler önce akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız ararlar. Görücüye çıkma, kız bakma toplumun değişik bölgelerinde farklılıklar gösterse de yine de ana çizgileri bakımından aynıdır (Artun 2005: 151).

Görücülük görevini, bu geleneğin sürdüğü yerlerde kadınlar üzerlerine alırlar; bunlar oğlanın anası ile yakın akrabalarından yaşlıca kadınlardır. Görücülerin görevi oğlana uygun düşebilecek kızları ilk yoklama ve daha sonraki değerlendirmeler sonucunda cayma olanağını açık bırakma şartıyla, ilk bir seçmedir. Görücü kadınlar kızın güzelliği, törelere uygun davranışları üzerinde ilk yargıya varırlar (Boratav 2003: 218).

Gelin adayının seçimi konusunda aileler, öncelikle kızı yöreden veya tanıdık ailelerden tercih ederler. Gelin güvey seçiminde, ailelere karşı sosyal çevrenin takındığı tutum önemlidir. Burada ailelerin şecereleri önemli rol oynar. Halk arasında ‘her şey dengi dengine’, ‘her ot kökünde biter’ sözleri bu durumu anlatmak için kullanılan ifadelerdir (Aksoy 2007: 89).

Şereflikoçhisar’da gelin ve güvey adaylarının seçiminde bazı şartlar aranır. Bu şartların başında her iki tarafın da akıl ve ruh sağlığının düzgün olması gelir (K3, K10, K13).

Bu şartlardan bazılarında fiziksellik, bazılarında ise güzel ahlak aranır. Öncelikle gelin adayının güzel, damat adayının yakışıklı olmasına özen gösterilir (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14), gelin ve damat adaylarının boylarının uzun olması tercih edilir (K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K14). Bu özelliklerin yanında, gelin ve damat adaylarının iyi huylu ve dürüst olmaları istenir (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14).

Ayrıca, her iki tarafın da becerikli, akıllı ve terbiyeli olması gerekir (K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K14).

Şereflikoçhisar'da nüfusun tamamı Müslüman'dır. Bu yüzden damat ve gelin adaylarının dinine bağlı olması da aranan şartlardandır (K3, K4, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14)

Sadece gelin ve damat adaylarının ahlaklarının düzgün olması yetmez, genellikle her iki tarafın da iyi birer aileye sahip olmaları istenir (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14). Bu iyilikten kasıt, özellikle her iki tarafın ailesinin de namuslu olmasıdır (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14).

Yöredeki evliliklerde, sadece damat için ya da sadece gelin için aranan şartlar da vardır. Mesela, damat adayının içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarının olmaması gerekir (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14), damat adayı evini geçindirebilecek bir işe sahip olmalıdır (K2, K3, K4, K12, K13, K14) ve damat adayının askerliğini yapmış olması gerekir (K2, K3, K4, K11, K12, K14). Gelin adayı için ise aranan şartların başında, güzel ahlaklı olması ve gelinin elinin işe yatkın olmasıdır. Çünkü beceriksiz bir gelin, yörede utanç vesilesi olarak kabul edilir.

Şereflikoçhisar'da gelin ve güvey seçiminde aranan ortak hususlar Türkiye'nin birçok yeriyle aynı özelliklere sahiptir. Burada her iki tarafın da huyunun iyi olmasına özen gösterilir. Sadece gelinin ve damadın iyi birer kişi olmasından ziyade, ailelerinin de iyi, namuslu birer aile olmasına özen gösterildiği tespit edilen unsurlar arasındadır.

1.1.2.4.2. Kısmet Açma

Toplumumuzda evlenme yaşı gelen, fakat evlenemeyen kızların kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılır. Bu kızların evlenebilmeleri için kısmetlerinin açılması gerekir. Kısmet açmak için ise bazı uygulamalar ve inanmalar vardır. Şereflikoçhisar'da kısmet açmak için yapılan uygulamalar ve inanmalardan bazıları şunlardır:

Hocalara muska yazdırılır (K3, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13). Muska yazdırma işini genellikle, kısmetinin kapalı olduğuna inanılan kızın annesi üstlenir. Anne, yörede kısmet açma konusunda uzman olduğunu düşündüğü hocaya muska yazması için müracaat eder. Anne, genellikle muska yazdırmaya giderken yanında hediye ya da hocaya vermek üzere bir miktar para da götürür.

Büyü yaptırılır (K3, K8). Kısmeti kapalı olduğuna inanılan kızlardan bazıları, eskiden büyücülere giderek kısmetlerinin açılması için büyü yaptırılmış. Bugün böyle bir uygulamanın olduğu görememekteyiz; ya da bu işler genellikle gizli yapıldığından (hatta ortaya çıkması hâlinde büyüünün tutmayacağı inancından) tespit edilmesi gayet zordur.

Kurşun döktürülür (K3, K8, K9, K10, K11). Kurşun döktürme sadece kısmet açmak için değil, birçok inanış için yapılan bir uygulamadır. Kısmeti bağlı olduğuna inanılan kişilere, yörede, kurşun döktürüldüğü zaman üzerindeki uğursuzluğun gideceğine ve kısmetinin açılacağına inanılmaktadır.

Nişanlanan kişilerin, nişan töreni yapılırken kesilen yüzükleri birbirine bağlayan kurdeleden bir parça alınır ve saklanır (K8, K11). Bu inanış yörede gayet yaygındır. Yörede, bir nişan töreni yapıldığında törene katılan bekâr kişiler (erkek-bayan fark etmez), nişanlanan çiftin yüzüklerini birbirine bağlayan kırmızı şeritten küçük parçalar keserek yanlarında taşırlar. Yöredeki inanışa göre, bekâr kişilerin evlenme zamanı, şeridin boyuyla doğru orantılıdır. Yani şerit kısaysa, şeridi alan kişi kısa bir zaman sonra evlenecektir; şerit uzunsa, şeridi alan kişinin evlenmesi daha uzun bir zaman sonra olacaktır.

Evlenen gelinin ayakkabısının altına bekâr kızlar isimlerini yazarlar, ismi silinen kızların kısmetlerinin açıldığına inanılır (K8, K9, K11). Bu inanışa Türkiye'nin birçok yerinde rastlanılmaktadır. Bekâr kızlar, evlenen akrabalarının ya da arkadaşlarının ayakkabısının altına kendi isimlerini yazarlar. Düğün boyunca gelin bu ayakkabıyı giyer ve aşınmaya bağlı olarak ayakkabının altına yazılan bazı isimler silinir. Yörede, ayakkabının altına yazdığı isimler silinen bekâr kızların kısmetlerinin açılacağına, bu kızların kısa bir süre sonra evleneceğine inanılmaktadır.

Kilit açtırılır (K8, K11). Yörede, kapalı kısmet, kilitlenmiş bir kilide benzetilir. Bu yüzden kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılan kızlara kilitlenmiş kilitler açtırılır. Bu kızların kilitleri açmalarıyla beraber kısmetlerinin de açılacağına inanılır.

Türbelere ve yatırlara ziyarete gidilir (K4, K5, K6, K7, K8, K10). Özellikle, Ardıç Tepe'deki yatıra gidilir (K8, K10). Bu yatıra giden bekâr kızların, kısmetlerinin açılıp da evleneceğine dair, yörede çok kuvvetli bir inanış bulunmaktadır. Eskiden, bu yatırım yanındaki ağaca bezler bağlanıp, evlenmek için dilekler de dilendiğine dair tespitlerimiz oldu. Ancak bu uygulamanın bugün için devam ettiği söylenemez.

Uygun kısmet aranır (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14). Pek çok yerde olduğu gibi, Şereflikoçhisar'da da evlenme yaşı gelen kızlar için uygun kısmetler aranmaktadır. Bunun için ise, evlenmek isteyen kişinin akrabaları, dostları ve tanıdıkları uygun kısmet arama işini üstlenirler.

Şereflikoçhisar'da kısmet açmakla ilgili âdet ve inanmalar genellikle dinsel ve büyüsel nitelikler taşımaktadır.

1.1.2.4.3. Görücülük/Kız isteme/ Söz Kesme

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar (Örnek 1995: 190)

Toplumumuzda evlenecek gence kız bakmak için başvuru bu âdete; ağız arama, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, el basma, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme, kız sarraflama, kız isteme, söz taşlama gibi adlar verilir. Kız istemeye giden kişilere ise arabulucu, aracı, saye kılğan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcübaşı, dünürbaşı, görücü, elçi, kılavuz gibi adlar verilir (Karakaş 2005: 43).

Beğenilen kız ailesinden istenmeden önce, kız tarafının evliliğe bakışlarını öğrenmek, kızın sözlüsünün veya nişanlısının olup olmadığını öğrenmek üzere her iki aileyi tanıyan hatırı sayılır bir kadın, kız evine gönderilirdi. Bu kadın, oğlan tarafının isteğini ileterek üç gün sonra gelmek üzere kız evinden ayrılır. ‘Her şeyde bir hayır vardır, kısmetse olur, her iki tarafta mutlu olacaksa inşallah olur, mutlu olmayacaklarsa Allah esirgesin’ dilekleri sıralanır. Kız tarafı da damat tarafını bu arada araştırır ve şu sorulara özellikle cevap bulmaya çalışır: Ailemize layık mıdır? Geliri nasıldır? İckiye, kumara düşkün müdür? Aşırı kıskanç mıdır? Cimri veya müsrif midir? (Boratav 2003: 218).

Erkek tarafının, gelin adayını beğenmesinin hemen ardından damat adayı aile büyükleri ile birlikte kız istemeye giderler. Kız arama, bulma beğenmede kadınlar ön plandayken, dünür gitmede ise erkekler ön plandadır. Kız evindeyken oturulur oturulmaz istenmez. Dünürlerin en yaşlısı ve itibarlı olanı ‘Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızı aile büyüklerinden ister (Artun 2005: 153).

Kız evinde erkekler, oğlanın mesleğini, iyi kötü alışkanlıklarını belli etmeden araştırırlar. İyi olduğu düşünülürse erkek tarafına bir gün verilir. Kız istemek için oğlanın ailesinden, akrabalarından çevrede saygınlığı ile tanınan kişilerden oluşan bir grup kız evine gider (Karakaş 2005: 43)

Söz kesme’ yani dünürçülük kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin daha geniş davetliler huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine ‘Söz kesimi ya da söz kesme’ denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler konuşulur, söze bağlanır (Karakaş 2005: 44).

Söz kesmede başlık, takı, eşya, çeyiz, nişan günü hakkında konuşulur. Bu konuşulan konular yöreden yöreye değişiklik gösterir; ancak evlenme aşamalarında erkek tarafı, kız tarafına göre âdetleri uygulamada daha etkin olmak zorundadır (Artun 2005: 154).

Şereflikoçhisar’da görücülük, kız isteme ve söz kesme ile ilgili adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

Evlenecek oğlu olan aileler, evlenme çağına gelmiş kızları olan ailelerin evine kız istemeye giderler (K3, K6, K8, K9, K10, K11). Yörede, görücülük ve kız isteme âdeti, görücü usulü evlenmelerde ve severek evlenmelerde görülen bir âdettir (K3, K6, k8, K9, K11). Bu adet, ismini verdiği görücü usulü evlenmelerde görüldüğü gibi, severek evlenmelerde de görülmektedir. Kişiler daha önceden tanışsalar dahi, damat adayı, ailesini kız istemek için görücü olarak kız tarafının evine gönderir.

Kız istemeye giderken çiçek ve tatlı götürülür (K8, K11). Bu adet, Türkiye'nin hemen her yerinde vardır. Götürülen çiçek, nezaketin göstergesidir. Tatlının götürülmesindeki amaç ise "tatlı yiyelim, tatlı konuşalım" kalıp sözünde gizlidir.

Yörede, eskiden kız istemeye giderken damat götürülmezmiş, hatta damadın haberinin bile olmadığı olurmuş; sadece damadın annesi ve babası giderlermiş (K3, K4). Fakat günümüzde, kız istemeye giderken muhakkak damat adayı da götürülmektedir.

Kız istemeye gidildiğinde evlenecek kız gelen misafirlere kahve ikram eder. Burada da bir ayrıntı göze çarpmaktadır: Kahveyi ikram ederken şayet kızın eli titriyorsa, bu kızdan vazgeçilme sebebidir. Bu kızın elinden iş gelmediğini gösterir (K8). Kahveler içildikten sonra, damat adayının babası, gelin adayının babasına "Allah'ın emri, peygamber efendimizin kavli ile kızınızı oğlumıza istiyoruz" der. şayet, kız tarafı bu evliliğe gönüllü ise, kızın babası "Allahın emri ile kızımı oğluna verdim" der. Ancak kız tarafı bu evliliğe gönüllü değilse, kızın babası "bu işe biz razı değiliz, nasibinizi başka yerde arayın" der.

Kız tarafı, evliliğe onay verirse, gelin adayı damat tarafının getirdiği tatlıdan gelen misafirlere ikram eder. Buna "küçük tatlı" denilmektedir. Ardından oğlana ve kıza birer yüzük takılır. Sonra kızın başına, oğlanın annesi bir yazma takar. Bu, artık bu kızın başının bağlı olduğunun ifadesidir. Son olarak damadın annesinin erkek tarafına verilmek üzere hazırladığı bohça, kız tarafına verilir (K3). Bu bohçanın içinde çeşitli hediyeler vardır. Bu hediyeler, gelin ve gelinin annesi (varsa gelinin kız kardeşleri) için eşarplar, gelinin babası (varsa erkek kardeşi) için gömlek, namazlık gibi şeylerdir. Bu şekilde, kız verilmiş ve söz yüzüğü takılmış olur (K3, K4, K7, K8, K9, K10, K10, K11).

Söz kesme içinde bohça çok önemlidir. şayet daha sonra kız tarafı sözü bozacaksa, damat tarafına "Gelin bohanızı alın" diye haber gönderirler. Aynı şekilde, damat tarafı sözü bozacaksa, "bohamızı geri verin" diye kız tarafına haber gönderirler. Yani bohça, sözün senedi gibidir.

1.1.2.4.4. Tatlı Yeme/Başlık

şereflikoçhisar'da söz kesimi içinden sonra yapılan diğer uygulama "tatlılık" tır. Tatlılık, kız evinde yapılan bir törendir. Söz yüzüğü takıldıktan sonra, aileler birlikte bir tarihte kararlaştırırlar.

Bu tarih, “büyük tatlı” içindir. Kız evine tatlı yeme işlemi için yakın akrabalar ve imamla birlikte gidilir (K3, K7, K10, K13).

Tatlılık törenine gitmeden önce, her iki taraf da bazı hazırlıklar yapar. Bu hazırlıkların büyük kısmı damat tarafına aittir. Tatlılık töreni öncesinde damat tarafı, geline tatlılıkta giymesi için kıyafetler alır. Bunun yanında damada da tatlılıkta giymesi için bir takım elbise alınır. Ayrıca erkek tarafı, tatlılık töreninde gelen misafirlere dağıtılmak üzere bisküvi, akide şekeri, lokum ve meşrubat da götürür. Bunlara tatlı denir (Bk. Ek2). Bu yiyeceklerden bir kısmı bir tepsiye konulur, üzerlerine bir mendil örtülür ve yüzükler bu mendilin üzerine konulur. İmam dua eder, duanın ardından orada bulunan herkes Fatıha suresini okur (Bkz Ek3). Bir aile büyüğü yüzükleri gelin ile damada takar. Okunan yiyecekler daha sonra diğer yiyeceklerle karıştırılır, bu şekilde okunan dua diğer yiyeceklerle de geçer. Sonra bu yiyecekler misafirlere ikram edilir (K1, K2, K3, K4, K10, K14).

Tatlılık töreninde imam, evlenecek çiftin nikâhını kıyar (K8, K11, K13, K14, K21). Evlenecek kızın annesi, tatlılığa gelen her misafire birer tane havlu hediye eder (K3).

Şereflikoçhisar’da başlık parası son 20-30 yılda ortadan kalkmıştır. Daha önceleri verilen başlık da düğünde kız tarafı tarafından geline takı olarak takılırmış (K3, K4, K10, K13). Eskiden başlık olara sadece para değil, buğday, arpa gibi satıldığında para edecek şeyler de olabilirmiş. Yalnız tarla başlık olarak verilmezmiş (K4)

1.1.2.4.5. Nişan

Nişan, belirlemek, belirti, belli etmek anlamlarına gelir. Evlilik amacıyla anlaşılan çiftler bu sözleşmeyi başkalarına da duyurmak isterler. Dolayısıyla nişandan sonra kıza kimse talip olamazken, damada da kız aramaktan vazgeçilir. Nişan; gelin olacak kızın belirlenmesi ile düğüne hazırlık amacıyla, söz kesiminden bir müddet sonra yapılan törendir. Bunun amacı verilen sözü sosyal çevreye duyurmak, çiftlerin hazırlık yapmalarına imkân vermektir (Aksoy, 2007: 110-111).

Nişan töreni kızın evinde veya ailesinin uygun gördüğü bir yerde yapılır. Bu törenlere iki tarafın da onayladığı aile büyükleri tarafından yüzükler takılır. Nişanda kız ve erkek tarafı da geline takılar takarlar. Geleneksel kesimlerde kadınlar erkekler ayrı ayrı eğlenirken, salonda yapılan törenlerde birlikte eğlenmektedirler. Nişanlar mevlitli ya da çalgılı olabilmektedir (Artun 2005: 155).

Şereflikoçhisar’da büyük tatlılık töreni nişanlanmak anlamında kullanılır. Tatlılığı yenilen kişiler nişanlanmış sayılırlar. (K8, K11) Tatlılık töreninde geline ve damada çok olmasa da takı takılır. Bu geline takılan bir bilezik olabilir (K11, K13).

Ayrıca düğünün ikinci günü erkek tarafı kız tarafının evine gelirler ve burada bir nişan töreni yapılır. Bu törenin içinde bir tören daha vardır: Takı töreni. Takı töreninde iki tarafın da önceden

hazırladıkları altın takılar gelin ve damada takılır. Düğüne gelen misafirler de bu törende gelin ve damada altın ya da para takarlar. Bunun haricinde bazı kimseler bu takı töreninden önce ya da sonra düğüne iştirak edebilirler. Onlar da eğer altın takacaklarsa gelinin ya da damadın yanına giderek altınlarını takarlar; altın değil de para takacaklarsa, takacakları parayı bir zarfın içine koyarak damadın ya da gelinin babasının cebine koyarlar (K8, K11, K13, K14).

1.1.2.4.6. Nişanlılık

Nişanlılık süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumlarda –askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm vb.- süre uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır. Kentlerde nişanlıların birlikte çıkmaları, gezmeleri olağan karşılanırken, geleneksel kesimde nişanlıların birbirlerini görmeleri, konuşmaları ve bir arada bulunmaları çoğu zaman aile üyelerinin izinleri ya da yanlarında bulunmalarıyla olabilmektedir. (Örnek 1995: 194)

Şereflikoçhisar’da, eskiden nişanlılık döneminde gelinle damat birbirlerini göremezlermiş. Görseler dahi bunu gizli yaparlarmış. Bu gizli görüşme esnasında da aileden biri (yenge gibi) nişanlı çiftin yanında bulunmuş (K3). Günümüzde gelinle damat birbirlerini rahatça görebilmektedirler (K3, K4, K8, K11, K13, K14).

Yörede, damat gelinin yanına giderken yanında küçük de olsa bir hediye ile gider. Eskiden bu hediye genellikle çerez olurmuş (K8, K10). Günümüzde bu âdet devam etmemektedir.

Eskiden, nişanlılık dönemindeki damat, nişanlısıyla görüşmemekle beraber kayınbabasının bulunduğu yerlere de gidemezmiş (K3). Bu âdet de bugün uygulanmamaktadır.

Nişanlılık döneminde gelinin bayramlarda giyeceği kıyafetleri erkek tarafı alır (K5, K6, K, K11), bayram kurban bayramı ise, erkek tarafı, kız tarafına kurbanlık koç alıp gönderir (K11). Ramazan bayramında da kız ve erkek tarafları karşılıklı olarak birbirlerini iftara çağırırlar (K8).

Nişanlılık döneminde kız tarafı nişanı bozarsa, erkek tarafının taktığı takılar erkek tarafına iade edilir; ancak erkek tarafı nişanı bozarsa takılar iade edilmez (K8, K11, K13, K21).

Nişanlılık dönemi düğünden önceki son dönemdir. Bu dönemde hem evlenecek gençler, hem de evlenecek gençlerin aileleri birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar. Zamana bağlı olarak nişanlılık dönemindeki bazı adetlerde değişimler olmaktadır.

1.1.2.5. Düğün

İnsanların sosyo-kültürel hayatında üç önemli safha vardır. Bunlar ‘doğum, düğün-evlilik ve ölüm’dür. Bireylerin yeni bir sosyal grup oluşturmalarını sağlayan düğün ve evlilik kurumunda, toplum yaşantısının çok önemli davranış kalıpları görülebilmektedir (Aksoy 2007: 114).

Bu kavramın özelliği, evliliğin oluşmasını, duyurulmasını, bir takım dost, akrabalarla paylaşılmasını sosyo-kültürel unsurlarla ifade etmektir. Bir toplumun düğün ve evlilik geleneğine bakarak, hangi ‘sosyo-kültürel kimlik’e sahip olduğu genellikle söylenebilir (Aksoy 2007: 114).

Düğün, topluluk bir olaydır. Genç erkekle genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağla birbirlerine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenlerle bu bağın pekiştirilmesi gerekir. Bu törenlere mümkün olduğunca çok insanın katılmasını gelenek ister. Katılışın masrafları, yolları, külfetleri yörelere göre çeşitli kurallara bağlıdır (Ülkütaşır 1963: 2974-2976; Boratav 2003: 222).

Düğün kadın ve erkeğin evliliğini toplum gözünde geçerli kılmak ve kutsamaktır. Düğün toplumsal bir olaydır. Bu törene katılım söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Böylece ailelerin akrabalık bağları davetlilerin de katılımıyla onaylanmış olur. Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi uzun yıllar da olabilir. Askerlik, iş durumu, çeyizi tamamlayamama, maddi durumlar gibi nedenlerle ertelenebilir (Artun 2005: 156).

Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi Şereflikoçhisar’da da düğün için yapılan ilk iş, düğünün duyurulmasıdır. Bunun için eskiden, önceden hazırlanan birkaç kilo şeker ile her eve gidilirmiş. Gidilen her eve bir tane şeker verip, “şu gün düğünümüz var, düğünümüze buyurun” denilirmiş. Yakın köylere de aynı şekilde haber gönderilirmiş. Bunun yanında camiye de gidilip, camiye gelen cemaate de şeker verilip düğünün tarihi söylenirmiş (K3, K4, K5, K10). Günümüzde ise düğüne gelecek kişileri davet etmek için matbaalarda davetiye bastırılıp dağıtılmaktadır (K3, K4, K8, K9, K11, K13, K14, K21), uzaktaki tanıdıklara da telefon edilerek haber verilmektedir (K11, K21).

Şereflikoçhisar’da düğünler, asla salı günü başlatılmaz (K3, K8). Bunun temelinde, “Salı günü sallanır” inancı yatmaktadır. Yörede Salı günleri sadece düğün başlatılmaması değil, hiçbir hayırlı işe başlanılmaması inancı vardır.

Düğünden önce gelinle beraber düğün için hazırlık mahiyetinde alışveriş yapılır. Gelinin yanında yakın çevresinden birkaç kişi olur. Alışveriş yapılırken gelinin yanında gelenlere de hediyeler alınır (K3, K8, K9, K10, K11, K13).

Erkek tarafı, gelinin kardeşine “kardeş yolu”, dayısına “dayı yolu”, amcasına “amca yolu” adı altında para ya da hediye verir (K5, K6, K7, K8, K10, K11, K13, K14).

Yörede, gelinin annesine “süt hakkı” adı altına bir miktar para verilir (K11). Bu paranın miktarı, genellikle erkek tarafının maddî gücüyle orantılıdır, gelinin annesi, “süt hakkım şu kadar paradır” diyerek belli bir miktar para talep etmez.

Düğünde gelecek misafirin durumuna göre düğün sahibi, düğünde et ihtiyacını gidermek için büyükbaş ya da küçükbaş hayvan keser (K3, K4, K14).

Eskiden damat tıraşı için eve berber getirilmiş; ancak şimdi damat berber salonuna giderek “damat tıraşı” olmaktadır (K3, K4). Yörede, berber salonlarında da damat tıraşı için fiyatta farklı bir tarife uygulanır. Ayrıca damat, berbere ve berberin çıraklarına bahşiş verir.

Eskiden düğünler genellikle Perşembe günü başlatılmış. Perşembe günü düğünde yenilmek üzere düğün ekmeği yapılmış. Bu ekmeği yapmaya gelen kadınlara bahşiş verilmiş. Düğün ekmeğinde pişen ilk ekmeğin, bir yere asılır, gelinle damadın gerdekten önce yemesi için saklanmış (K3, K4, K5, K6, K7, K10, K13, K18). Düğün ekmeğinin ortası delinerek damadın başından geçirilir ve damat bir süre ekmele gezermiş (K22).

Evlilik kurumunun kurulması sırasında Anadolu’da yapılan evlenme töre ve törenlerinde küçük ayrılıklar dışında büyük benzerlikler vardır. Bu törenler sırasında kullanılan bayrak “Düğün Bayrağı” adını alır (Bozyiğit 1987: 70). Şereflikoçhisar’da da düğünlerde cuma günü cuma namazından sonra erkek evinde bayrak duası yapılarak bayrak kaldırılır ve öğle yemeği verilir (K4, K14). Bayrak kaldırma töreninde, bayrak bir direğe takılır ve imam bayrak duası eder. Ardından herkes Fatıha suresini okur. Bunun ardından bayrak yüksek bir yere asılır. Bayrağın ucuna elma ya da soğan saplanır. (Kanaatimizce bayrağın tepesine dikilen soğan ya da elma, doğurganlığı simgelediğinden dolayı dikilir. Çünkü bilindiği üzere masallarımızda ve halk hikâyelerimizde çocuğu olmayan krala ya da padişaha derviş bir elma verir. Padişah ya da kral, elmayı yedikten sonra çocuk sahibi olur.) Düğün bitene kadar bayrak asıldığı yerde durur (K3, K4, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14, K17, K22). Bayrağın takıldığı direğin bir yanına küçük bir ayna ve bir kuşkanadı takılır. Bunun amacı evlenenlerin, evlilikleri boyunca huzurlu bir evlilik geçirmelerini sağlamaktır (K3). Yörede bazı köylerde, düğün evinde kırmızı bayrak olur. Bunun haricinde düğün sahibinin bir yakınının evine de beyaz bayrak asılır. Gelin düğün evinden önce bu eve gelir, ardından düğün evine gider (K3).

Cuma günü akşama doğru erkek evinden bir grup kız evine hayırlı olsun demeye giderler, kız evinden bir grup da erkek evine hayırlı olsun demeye gider (K8, K10, K11).

Yörede, düğünlerde davul, zurna, bağlama, keman, klarnet, darbuka kullanılan başlıca müzik aletleridir (K3, K4, K14). Düğün sahibinin maddî durumuna göre bu aletlerden bazıları ya da hepsi düğünde kullanılabilir. Yöredeki düğünlerde, davulcu ve zurnacı gelen her misafir için davul-zurna çalarak karşılama yaparlar. Gelen misafir de davulcu ve zurnacıya bahşiş verir (K3, K4, K5, K8, K9, K10, K14, K15, K21). Düğün boyunca düğün sahipleri ve misafirler oyun havası eşliğinde oynarlar; halay havası eşliğinde halaylar çekerler (K3, K14)

Düğünlerde geline beyaz gelinlik giydirilir (K5, K6, K7, K8, K9, K11).

Düğünler düğün salonunda ya da “köy düğünü” olarak tabir edilen şekilde evde yapılır (K3, K14, K16) ve düğünlerde de bayramlarda olduğu gibi herkes güzel elbiselerini giyer (K3, K4, K8, K9, K11, K13, K14, K21)

1.1.2.5.1. Çeyiz

Arapça ‘cihaz’dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Toplumumuzda kız çocukları ergenlik çağına gelmeden bu hazırlıklara başlanır. Bunun için ilk önce yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü, vb. eşyalar hazırlanır. Hazırlanan eşyalarda el emeğine ve işlemlere büyük önem verilir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar, çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak yorgan, kilim, kap kacak verilen eşyalar arasındadır. Günümüzde ekonomik gücü oranında aileler, kızlarının çeyizlerine elektrikli ev aletlerini de almaktadırlar. Anadolu’da çeyiz götürme ve gösterme ile ilgili farklı uygulamalar yapılmaktadır. Çeyiz asma, sergileme pek çok bölgemizde uygulanan bir gelenektir. Komşular, genç kızlar serilenleri görmeye gelirler, işlenenlerden örnekler alırlar (Başçetinçelik 1998: 167; Artun 2005: 157-158).

Şereflikoçhisar’da çeyiz ile ilgili âdet ve uygulamalardan bazıları şunlardır:

Çeyizde bulunan eşyaların bir kısmını kız tarafı, bir kısmını da erkek tarafı alır (K3, K4, K8, K11, K14). Erkek tarafının alacağı eşyalar, düğünden önce “pazarlık bozma” tabir olunan uygulama ile alınır. Kız tarafından birkaç kişi ile beraber erkek tarafının büyüklüğü pazarlık bozarlar. Burada pazarlık bozmadan kasit eşya satın alınmasıdır. Bu eşyanın içinde bir ev için gerekli olan her şey olabilir. Buzdolabı, çamaşır makinesi, ocak, fırın, vs (K3, K4, K5, K6, K7, K8, K13, K21). Ayrıca erkek tarafı çeyiz olarak muhakkak geline takılması için bir miktar altın takı eşyası hazırlarlar ve bunu takı töreninde geline takarlar (K3, K4, K8, K9, K10, K13, K14).

Gelinin çeyizinde ise el işi olarak yaptıkları, damat için giyecekler, yatak, yorgan gibi eşyalar vardır (K8, K11, K13). Çeyiz, düğünden birkaç gün önce damat evine gönderilir (K10, K13). Gelin tarafının hazırladığı damat bohçası da erkek evine gönderilir (K8, K10, K11, K13, K21).

Gelinin çeyizinin içinde bir de gelinin sandığı vardır. Bu sandığın içerisinde de gelinin el işlemleri, havlu gibi kullanılacak eşyaların yanında birkaç çeşit de yiyecek olur. Bu yiyeceklere genel olarak “çerez” denilmektedir. Bu yiyecekler, kızartılmış tavuk, bisküvi, tatlı gibi yiyeceklerdir. Bisküvi ya da çerez olmayabilir ama kızartılmış tavuk gelinin annesi tarafından muhakkak gelin sandığının içine konur ve gelinle damat gerdekten önce bu tavuğu yerler (K3, K8, K11, K13, K21).

1.1.2.5.2. Kına

Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Kına yakılması köy düğün geleneğinde nikâh kadar önemli ve etkili bir olaydır. Bundan dolayı her hangi bir sebepten düğün süresi kısaltılsa dahi, tek bir gün olsa da kına mutlaka yakılır (Soylu 1987: 367).

Kına yakılırken gelin ve güveyin avucuna konan para kısmet içindir. Onları ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Geline kına yakılırken başına al örtülmesi, al basmasından korunmak içindir. Kötülük ve nazardan korunmak için gelinin yüzü örtülür (Artun 2005: 160). Ayrıca kına, Türk inanç sisteminde adanmış olmanın işaretidir. Bunun içindir ki, asker adayına, kurban edilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır (Kalafat 1999: 111).

Şereflikoçhisar'da kına gecesi, gerdekten bir gün önce kız evinde yapılır; bu gün ise genellikle cumartesi günüdür (K3, K8, K10). Kına gecesinde adından da anlaşılacağı gibi kına yakılır. Bu kınadan düğüne katılan bayanların neredeyse hepsi ellerine yakarlar (K3, K5, K6, K7, K8, K10, K11, K13, K13, K14, K17, K18, K21).

Kına gecesi gelinin baba ocağındaki son günüdür. Ertesi gün gelin eşinin evine gidecektir. Bu yüzden bu gece önemli, önemli olduğu kadar da hüznüldür (K5, K6, K8, K9, K10, K11, K13, K18, K21). Kına gecesinde gelin, annesiyle anı yatakta yatar (K8, K11).

Kına gecesinde ağlamak bir âdettir. Bu törene katılan bayanlar –başta gelin ve gelinin annesi olmak üzere- ağlarlar (K5, K6, K8, K9, K10, K11). Hatta yörede, kına gecesinde ağlamayan gelin ayıplanır.

Kına yakılırken gelinle damat bahçede bir yere oturtulurlar. Başlarının üzerinde dört kişi bir tülbendi tutarlar. Gelinin arkadaşları da damat tarafının hazırlatıp getirdiği kınayı bir tepsinin üzerine koyarlar, ellerinde kına tepsisi ve mumlarla gelinle damadın etrafında dönerek kınayla ilgili türküler söylerler. Bu türküler ağıta benzerler ve orada bulunan herkesi ağlatacak kadar içli söylenir. Misafirlere de küçük keseler hâlinde hazırlanan gelin kınasından dağıtılır (K3, K5, K7, K8, K10, K11).

Günümüzde kına yakılırken şu türküler söylenmektedir:

(1)

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Koynunda yatır aney (K8)

(2)

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler
Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim (K8)

(3)

Çattılar ocak taşını
Kurdular düğün aşını
Büyük evin yakışığı
Çağırın gelin anasını
Yok mu bunun öz anası
Yok mu bunun kız anası

Hanım kınan kutlu olsun
Vardığın yer mutlu olsun
Ağzların tatlı olsun
Sürülerin sütlü olsun (K10)

(4)

Çattılar ocak taşını
Ördüler kızın başını
Çağırın kız anasını
Nerde bunun kız anası
Yok mu bunun kız anası (K13)

(5)

Ağ gelin de indi mola yayladan
Kaşın değil gözün beni ağlatan
Ağ gelin, sürmelim

Bize bu ayrılık kadir mevladan
Alırım ahımı da koymam yar senden
Ağ gelin, sürmelim

Ağ gelin oturmuş taşın üstüne
Taramış zülfünü kaşın üstüne
Ağ gelin, sürmelim

Bir selamın gelmiş başım üstüne

Ölürüm alırım sevdiğim seni

Ağ gelin, sürmelim

Kınanın masrafı damadın ailesi tarafından karşılanır, kına sepeti hazırlanır (K8, K10, K11, K13).

Kına yakılacak gelin ellerini açmaz, ellerini açması için gelinin kayınbabasının gelinin avucuna altın koyması gerekir (K1, K3, K6, K8, K9, K9, K11). Avucuna altın konulan gelin elini açar. Gelinin eline ilk defa kına sürüldükten sonra, gelin kınalı elini toprağa sürter. Daha sonra kına tekrar yakılıp gelinin eli kına için özel olarak hazırlanan örtüyle sarılır (K8, K10, K11). Gelinin eline yakılacak kınadan bir parça da gelinin ensesine sürülür (K8, K11).

Eskiden kına gecesinin ertesi gününde gelin alınıp erkek evine götürüleceği için, damat evinden gelen misafirler kınanın yakıldığı gece kız evinde yatarlarmış. Sabah kalktıktan sonra da gelini de alıp erkek evine giderlermiş (K3, K4, K13). Günümüzde, ulaşımdaki kolaylık sebebiyle bu âdet ortadan kalkmıştır.

1.1.2.5.3. Gelin Alma

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Bu gün, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Kız evi, gelini yeni evine uğurlayacağı için hüznü, erkek tarafı ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Damadın ailesi halaylar çekip oynarken kız tarafı oyunlara katılmazlar. Gelin ana evinden uğurlanırken bahtının açık olması yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alındıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi, köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (Başçetinçelik 1998: 199; Artun 2005: 163).

Yörede, erkek tarafı gelin almaya giderken kalabalık bir grup olarak gider. Bu grubun önünde de davul ve zurna olur (K3, K4, K7, K8, K10, K11, K13, K14, K19, K21, K22).

Eskiden gelin almaya damat götürülmezmiş. “Damat çıkarma” tabir olunan bir âdet varmış. Damada poşu takılır ve damat bir arkadaşının evine götürülmüş. Damat, düğün bitinceye kadar düğün evine gelmezmiş. Gelen misafirlere genç olanlar, damadın babasına hayırlı olsun dedikten sonra damadın bulunduğu eve giderler ve orda dururlarmış. Damadın bulunduğu ev, tamamen damadın arkadaşlarının eğlendiği mekân olurmuş (K3).

Geline, gelin evinden alınmadan önce “kardeş kuşağı” bağlanır. Gelinin varsa en büyük erkek kardeşi, yoksa babası tarafından gelinin beline kırmızı bir kuşak bağlar. Bunu da şu şekilde yapar: Gelinin erkek kardeşi, eline aldığı kırmızı kuşağı bir eliyle gelinin belinin bir tarafından verip diğer

tarafından alır. Bunu üçüncü defa yaparken kuşağı almaz, bağlar. Bu uygulamayı yaparken de üç defa İhlâs suresi ile bir defa da Fatıha suresini okur (K8, K10, K11).

Eskiden gelin almaya gidildiğinde kız evinde bulunan sandığın üzerine oturulup kalkılmaz, gelinin bulunduğu odanın kapısı da kapatılıp açılmazmış. Kapının açılması için “kapı yolu” tabir olunan âdetin yerine getirilmesi gerekir. Bu âdete göre, damat kapıyı kapatan kişiye bahşiş verir. Bu âdet günümüzde de devam etmektedir. Sandığın üzerine oturan kişi için de bu âdet geçerlidir. Ancak damat bahşiş verdiği sandığın üzerine oturan kişi kalkıp, sandığın götürülmesine izin verir. Bahşişi isteyen kişiler genellikle gelinin akrabalarından küçük çocuklardır (K3, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K13, K21, K22).

Gelin, damat evine götürülürken yakın arkadaşlarından biri de gelinin yanında gider (K8, K9). Evinden alınan gelin, özellikle cami, mezarlık, türbe gibi bazı yerlerin yanından geçirildikten sonra damat evine götürülür. Gelin bu yerlerin yanından geçerken eliyle selam verir (K3). Bunun yanında, mezarlığın yanından geçerken, mezarlığa bir tane eşarp atılır (K8).

Gelin alındıktan sonra kız evine giderken olduğu gibi kalabalık bir şekilde erkek evine geri dönülür. Bu kalabalığın en önünde gelinin bulunduğu araç gelir. Eskiden gelin, atla getirilmiş (K3, K4, K6, K7, K8, K11).

Gelin alınıp da erkek evine götürülürken, çocuklar arabanın önünü keserler. Damat da arabanın önünü kesen çocuklara bahşiş verip yoluna öyle devam eder (K3, K14)

Şereflikoçhisar’da gelin alma esnasında şakayla karışık bazı zorluklar çıkarılması olağan bir âdettir. Kapının kapatılması, sandığın üzerine oturulması gibi âdetler genellikle küçük çocukların sevindirilmesi amacıyla yapılır. Küçük çocukların sevindirilmesinin ise evliliğin hayırlı bir şekilde devam etmesini sağlayacağına inanılmaktadır. Zaten bu uygulamaları yapan çocuklar ya yetim çocuklardır ya da maddî bakımdan sıkıntılı olan çocuklardır.

1.1.2.5.4. Gelin İndirme

Geleneksel kültürde, toplumumuzda gelin, oğlan evine getirilirken veya indirilirken bazı pratikler uygulanır. Bu uygulamaların amacı; yeni kurulan aileyi her türlü zararlı ve dış etkilerden korumak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını etkileyerek onu istenilen şekle sokmaktır. Anadolu’da gelin indirme gününde uygulanan pratiklerde kullanılan büyüsel nesnelere bazıları şunlardır: Buğday, para, şeker, testi, ekmek, maya, Kuran, ayna, post, kazan, demir, yağ, oğlan çocuğu, su, kendir, kızgın saç, çivi, cami, türbe, mezar vb. bu nesnelere uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Santur 1996: 194-207; Artun 2005: 165).

Yörede, küçük çocukların gelin arabasının önünü kesip bahşış istemeleri sık görülen bir âdettir. Yöredeki yaygın inanca göre gelin arabasının önünü kesen çocuklara muhakkak bahşış verilip, bu çocuklar sevindirilmelidir.

Şereflikoçhisar'da eskiden gelin, kırmızı bayrak bulunan damadın evinden önce beyaz bayraklı eve indirilirmiş. Burada gelinin eline içi su dolu bir ibrik verilirmiş. Gelin bu ibrikteki suyu damadın evine gidinceye kadar dökermiş (K13). Bu âdet bugün tamamıyla ortadan kalkmıştır.

Yörede, gelin damat evine geldiğinde, gelin arabasının ya da gelini getiren atın önünde damadın annesi tarafından içi su dolu bir testi kırılır. Bunun uğur getireceğine inanılır (K3, K4, K13). Yine gelin indiğinde, damadın annesi tarafından gelinin ayağının altına bir koyun postu serilir. Bunun düğüne uğur ve bereket getireceğine inanılır (K3). Ayrıca yörede düğünlerde görülen âdetlerden biri de damadın annesinin gelin arabasının üzerine buğday ve çerez gibi yiyecekler saçmasıdır (K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K18, K21, K22). Buna, yörede genel olarak "saçı" denilirken, Doğankaya Köyü'nde "cemis" denilmektedir (K3).

Gelin arabasını süren kişi, arabanın kapısını açmaz. Ancak damadın babası tarafından şoföre bahşış verilirse şoför arabanın kapısını açar (K3, K4).

Eve doğru yürürken damat bozuk para saçır. Bunu yaparken paraları sol eliyle ve arkasına doğru saçır. Parayı saçarken de arkasına bakmaz (K3, K4, K8, K11, K13, K21, K22).

Yörede, gelin eve girmeden önce evin kapısına gelin tarafından çivi çaktırılır (K3, K8). Gelinin ağzına damadın annesi tarafından bal sürülür (K3, K8, K10, K11, K21).

Gelin ve damat, eve girdikten sonra bir odada otururlar. Bu esnada "şerbetçi" gelir ve gelinle damada şerbet ikram edip tepsisini uzatır. Gelin şerbetçiye bahşış verir. Ardından çaycı gelir ve çay ikram eder. Çayı içtikten sonra gelin çaycıya da bahşış verir. Ardından aşçı gelir ve geline yemek pişirdiği kepçesini uzatır. Gelin kepçenin içine para koyarak aşçıya da bahşış verir (K8).

Gelin, damat evine girdiğinde, gelinin kucağına bir erkek çocuk oturtulur (K8, K11, K13). Bunun amacı, evlenen çiftin ilk çocuklarının erkek olması isteğidir.

Eskiden gelin damadın evine geldiğinde, odanın bir köşesine bir perde gerilir ve gelini o perdenin arkasına oturturlarmış. Buna "şımıldık" denirmiş. Akşam damat geldiğinde, şımıldığın sağ tarafından girip geline metal para ısırtırmış. Bundaki amaç, gelinin ağzının demir gibi sağlam olması, laf taşımamasıymış (K3). Yörede, bu âdet de pek çok âdetle aynı kaderi paylaşmış ve unutulmuştur.

1.1.2.5.5. Gerdek

Medenî veya dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine gerdek denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı buldukları toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Nikâhtan sonra çiftin kalacağı yere ‘gerdek evi, gerdek damı, gerdek odası’ gibi adlar verilmektedir. Güvey gerdek odasına sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla yumruklanarak sokulur. Geleneğin ve dinseliliğin ağır bastığı yerlerde güvey, namaz kıldıktan sonra gerdek odasına girer. Gelinle güveyin karı koca oldukları geceye ‘gerdek gecesi ya da zıfaf gecesi denir. Kentlerde, maddi olanakları el veren çiftler, gerdek gecesini bir otelde veya başka bir kentte geçirmektedirler ki buna balayına çıkma da denilmektedir (Örnek 1995: 197; Artun 2005: 168).

Nikâhtan sonra bir araya gelecek çiftin kalacağı yere “gerdek evi”, “gerdek damı”, “gerdek odası” gibi adlar verilmektedir. Sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak getirilen güvey, gerdek odasına sokulur. Geleneğin ve dinseliliğin ağır bastığı yerlerde güvey başkalarıyla birlikte namaz kıldıktan sonra, ilahiler arasında gerdeğe sokulur. Gelinle güveyin karı-koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zıfaf gecesi” denmektedir. Kentlerde, özellikle son 10-15 yıldan bu yana, maddi olanakları elveren kimseler, gerdek gecesini ya evlerinin dışındaki bir otelde ya da başka bir kentte geçirmektedirler. Buna yaygın adıyla “balayına çıkma” denmektedir (Örnek 1995: 198; Başçetinçelik 1998: 229).

Ülkemizde gelinin “masum” ve “temiz” olmasına önem verilir. Kızın, evlenmeden önce başka birini tanımamış olması üstünde titizlikle durulur. Törelere etkinliğini sürdürdüğü yerlerde, “yenge” kadınlar gerdek sonucunu beklerler. Kimi yerlerde kızın “temiz” çıktığı belli olunca, sonuç evin damına bayrak asmak ya da silah atmakla ilan edilir. Gelinin “kız çıkmadığı” anlaşılırsa, baba evine yollanması da bilinen olaylardandır (Örnek 1995: 198).

Şereflikoçhisar’da gelin, gerdek odasına damattan önce girer (K8, K11, K13, K21) ve damadı bekler. Damat ise gerdek odasına girerken, arkadaşları damadın sırtına vururlar ya da damadın vücuduna iğne batırırlar (K3, K4, K14). Damat gerdek odasına girdiğinde gelinin duvağını açıp, yüz görümlüğü takar. Yüz görümlüğü altın kolye ya da beşi bir yeredir (K8, K11). Ardından, gelin ve damat gerdek odasında iki rekât namaz kıyırlar (K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K13, K14, K21, K22). Bu namaz, evliliğin hayırlı olması için Allaha dua etmek ve şükretmek için kılınır. Gelin ve damat, gerdekten önce gelinin sandığının içindeki tavuğu yerler (K3, K8, K11, K13, K21, K22).

Yörede, gerdek gecesi evde gelin ve damattan başka kimse olmaz, sağdıç da evin dışında bekler (K3, K8, K9, K10, K11, K13, K14). Gerdekten sonra damat, sağdıca “iş bitti” der ve sağdıç silahla birkaç el ateş eder (K3). Ardından sağdıç, gelinle damadın çarşafını alır ve damadın

annesinin yanına götürür. Damadın annesine “oğlanınız ev oldu artık, bahşişimi isterim” der. Gelinin annesi de sağdica bahşiş verir (K3).

Yasalarımız resmi nikâhı, usulüne uygun olarak yapılanı geçerli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen dini nikâh, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler medeni nikâhın yanı sıra dini nikâh yaptırarak evliliği kutsamış olurlar (Artun 2005: 168). Şereflikoçhisar’da da imam nikâhı her evlilikte görülen bir uygulamadır. Yörede kişiler, yasalar önünde nikâh kıydıkları gibi, dinen de nikâhlarının olmasına çok önem verirler.

1.1.2.6. Düğün Sonrası

Düğünün bitmesine rağmen düğünle bağlantılı düğün sonrasındaki geleneksel uygulamaların devam ettiği görülmektedir (Artun 2005: 169).

1.1.2.6.1. Duvak Açma

Yörede, düğünün ertesi günü gelinin yüzü tekrar duvak ile kapatılır. Damadın yakınları ve yakın komşular gelinin yanına gelirler. Gelirken de geline vermek için hediyeler getirirler. Burada hediyeler verildikten sonra gelin duvağını açarlar (K3, K8).

Gelinin duvağı açıldıktan sonra, gelinin bir avucuna bulgur, diğer avucuna buğday verilir ve gelin oynatılır. Gelin oynarken ellerindeki buğdayı ve bulguru arka tarafına doru saçır (K13).

1.1.2.6.2. Yol Açma

Yol açma, gelin ve damadın gelinin ailesinin evine gitmesi için yapılan bir uygulamadır. Bunun için de gelin ve damattan önce, damadın annesi ve babası hısımlarının evine giderek yol açarlar.

Şereflikoçhisar’da düğünden bir hafta sonra yol açılır. Damadın anne ve babası düğünden bir hafta sonra kız evine giderler ve yol açmış olurlar. Bundan sonra kız tarafıyla oğlan tarafı birbirlerine rahatça gidebilirler (K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K18, K21).

1.1.3. Ölüm

Ölüm, insan hayatının sonu ve doğal olarak da geçiş dönemlerinin son aşamasıdır. İnsanoğlunun çaresiz kaldığı sonun başlangıcı olan bir durumdur. Çocuk, genç, yaşlı herkesin

başına gelir ve ertelenemez. Bu çaresiz yenilgi ağıtlarda bir isyan olarak ifade edilir (Artun 2005: 157).

Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde birçok inanma, âdet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa; ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır (Örnek 1995: 207).

Âdet ve inanmalarda korku, büyük bir rol oynayan etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Din ölüm korkusunu hafifleten telkinlerde bulunsa bile tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda, ölen kişinin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun orada rahat olmasını sağlamak amacına yönelik uygulamalar vardır. Öte dünya tasarımı hemen hemen her toplumda olan bir olgudur. Bu olguya göre kişinin dünyadaki vakti dolduğunda ölecek ve orada yaşamaya devam edecektir. Bu tasarımı dinler beslemiş ve desteklemişlerdir. Ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek, sarsılan toplum ilişkilerini düzenlemek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak amacıyla da bir dizi uygulama yapılır. Bunların toplum yaşantısına olumlu katkıları olmakta uygulanan bu âdet ve inanmalarla komşuluk ilişkileri tazelenmekte ve sağlamlaştırılmaktadır (Artun 2005: 172).

Yörede, ölüm olayını üç başlık altında ele alacağız: Ölüm öncesi, Ölüm Sırası ve Ölüm sonrası. Bu başlıklar, ölüm olayı gerçekleşmeden önceki inanmalardan başlayıp, ölen kişinin mezara konulmasıyla devam eden ve ölünün defininin ardından ölenin ailesinin inançları çerçevesinde yaptıkları uygulamaları da içine alacaktır.

1.1.3.1. Ölüm Öncesi

Hayatın son durağı, insanı çaresiz bırakan ve sırrına erişemediği bir geçiş dönemi olan ölüm, insanoğlunu o kadar çaresiz bırakır ki çevresinde olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. Bunun için de kendine bu sonu sezdirenlere olaylar ve nesnelere uzak durmuştur (Artun 2005: 171).

1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsanoğlunun yaşamının son dönemi ölümle son bulmaktadır. Bu önemli olayı önceden bilme çabası içine giren kişi, vücuttaki fiziksel ve ruhsal değişimleri, tabiat olayları, hayvanların davranışları, görülen rüyalar ölümün önceden tahmin edilebilmesi için ön belirti olarak kabul edilir. Ölümü düşündüren ön belirtiler önemli önemsiz olayların bir ölümü haber verdiği inancıdır (Boratav 1999: 245)

Halk inanmalarında ölümü önceden haber verdiği sanılan belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezışleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadırlar. Evcil ve yabanıl hayvanların ötüşmeleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır (Örnek 1995: 209) Şereflikoçhisar'da, hayvanların gözlemlenmesiyle yapılan yorumlara son derece dikkat edilmektedir. Bu gözlemlerin sonuçları bazen iyi bir şey olacağına işaret eder; bazen ise bu davranışlar bir olumsuzluğu –genellikle bu olumsuzluk ölümdür- işaret eder.

Yörede, bir yerde baykuşun ötmesi, o baykuşun öttüğü yere yakın bir yerde oturan bir kişinin öleceğine işarettir (K3, K 10, K13, K18, K21). Köpeklerin geceleri uzun uzun uluması, insanlara bir ölümün gerçekleşeceğini düşündürür (K5, K6, K8, K9, K11). Dikkat edildiğinde yörede sadece köpeklerin ulumasına değil, uluma biçimine ve ulumanın uzunluğuna da bakılarak yorum yapıldığı görülür.

Yörede, görülen düşler de ölümün bir önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Örneğin rüyada görülen manda ya da kazan motifi, rüyayı gören kişi ya da rüyayı yorumlayan kişilerce ölümü düşündüren bir motif olarak algılanır.

Şereflikoçhisar'da da Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi hasta kişiler gözlemlenerek ölüm olayının yaklaştığına dair yorum yapılmaktadır. Hasta, güvendiği ya da sevdiği birini görmek istediğinde, hastanın sık sık ölümden söz etmesi üzerine, hastanın sorularına karşılık vermemesi durumunda ölüm zamanının yaklaştığı düşünülmektedir. Bunun yanında bir de fizyolojik belirtiler vardır. Bunların en sık görülenleri, hastanın bedeninin soğumaya başlaması, bedeni şiştiğinde, hastanın bakışları bir yere sabitleniyorsa hastanın ölümünün yakın olduğu düşünülmektedir.

1.1.3.2. Ölüm Sırası

Kişinin öleceği tam olarak anlaşıldığı zaman bazı âdet ve inanmalar yerine getirilir. Bu inanmalar genellikle dinsel niteliklidirler. Bu adetler ve inanmaların yerine getirilmesindeki amaç ise, kişinin öte dünyaya rahat ve huzurlu gitmesini sağlamaktır.

1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Ölüm olayından sonra komşular ölü evine toplanır. Ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olurlar. Olayın çevreye duyurulması için belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle camilerde sala verilir. Gazete ilanlarıyla ya da radyo-telefon-telgraf aracılığıyla yapılmaktadır. Küçük yerlerde özellikle sala verilmektedir. Salayı duyanlar kimin öldüğünü araştırarak cenaze evine gelmeye başlarlar (Karakaş 2005: 64).

Şereflikoçhisar'da bir kişinin ölümünün yaklaştığında, bu kişinin akrabaları ve tanıdıkları yanına çağrılır ve helalleşmesi sağlanır. Bundaki amaç, öte dünyaya helallik almadığı kişi kalmadan gitmesini sağlamaktır; yani kul hakkından kaçınmak için kişi mümkün olduğunca tanıdıklarıyla, eşiyle, dostuyla, alışveriş ettiği insanlarla ölmeden önce helalleşmelidir inancı, Şereflikoçhisar'da yoğun olarak dikkate alınan bir inançtır (K4, K16, K17).

Yörede, kişinin ölümü yaklaştığında (sekarat hali), kişinin başucunda Yasin suresi okunur. Bunun kişiyi rahatlatacağına, ölüm olayının rahat ve huzurlu bir şekilde gerçekleşmesine sebep olacağına inanılmaktadır. Ayrıca, sekarat halindeki kişiye devamlı olarak şahadet getirilmeye çalışılır. Hastanın ağzına -eğer evde varsa- zezem suyu, yoksa normal su damlatılır (K5, K8, K11, K13, K14, K17).

1.1.3.2.2. Ölüm Olayının Duyurulması / Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evinde toplanarak, ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada komşular ve ölü sahipleri gerekli yerlere olayı haber verirler. Bu iş küçük yerlerde adam çıkartıp “haber okutmak” ve eşe dosta haber vermekle olur. Eskiden kasaba ve köylerde haber için tellallar çıkarıldığı gibi, özel habercilerin de kullanıldığı görülüyordu. Giderek bu tür haberleşmenin, özellikle tellal çıkarmanın azaldığını söyleyebiliriz (Örnek 1995: 213).

Şereflikoçhisar'da ölüm olayı en çok salâ verdirilerek duyurulmaktadır. Yörede salâyı duyan kimse, ölen kişinin kimliğini soruşturur ve eğer tanıyorsa cenaze evine giderek ölünün yakınlarına taziyede bulunur. Ayrıca belediye hoparlörleri aracılığıyla da ölüm olayı duyurulmaktadır. Ölüm olayının bir başka duyuru şekli ise, gazeteye ilan verilmek suretiyle yapılan duyurudur. Bunun için de genellikle yerel gazetelere başvurulur (K3, K14). Ölüm olayı, uzaktaki ya da şehir dışındaki yakınlarla ise telefonla haber verilmektedir.

Eskiden ise ölüm olayının duyurulması için habercilerin kullanılmış olduğu da yapılan tespitler arasındadır (K3).

Yörede, bir kişi öldükten hemen sonra gözleri açıksa kapatılır, takma dişleri varsa çıkartılır, üzerindeki giysiler çıkartılır, çenesi bir tülbentle bağlanır (çatılır), yatağı değiştirilir, ayak başparmakları da birbirine bağlanır, yüzü kibleye çevrilir, elleri karnının üzerine koyulur ve üzerine temiz bir çarşaf örtülür, bulunduğu odanın pencereleri açılır (K3, K19, K21).

Yörede, ölünün gözlerinin kapatılmasıyla ilgili amaçların oldukça çeşitli olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçlar içinde çirkin ve korkunç görünmesini, yıkanırken canlı bir kişi izlenimi vermesini önlemek gibileriyle beraber, gözünün arkada kalmasını, bu dünyada gözünün kalmasını önlemek gibileri de vardır (K11).

Şereflikoçhisar'da ölüm olayından sonra akrabalar, komşular ve tanıdıklar cenaze evinde toplanırlar. Uzakta kalan yakınlarla haber verilir. Cenaze evinde bulunan herkes, ölen kişinin yakınlarının üzüntüsüne ortak olur. Ölüm haberi ilçede ve köylerde camilerde salâ verdirilerek duyurulur.

1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi

Şereflikoçhisar'da, ölünün elden geldiğince çabuk gömülmesi inancı yaygındır. Ancak, ikindi vaktinde ölen kişiler, ertesi gün gömülmek üzere bekletilirler. Bazen bu bekletme, ölen kişinin uzaktaki yakınlarının gelip, cenazelerinin başında bulunmaları amacıyla da yapılmaktadır.

Ölünün bekletilmesi sırasında da uyulması gereken bazı kurallar vardır. Ölen kişinin başında Kuran okunması, yöredeki yaygın bir âdettir (K3). Ölünün beklediği odanın pencereleri açılır. Bundaki amaç ise odanın serin olmasını sağlayıp ölünün kokmasını engellemek ve ölünün ruhunun evden kolay çıkmasını sağlamaktır (K3, K5, K11). Ayrıca ölünün bekletildiği sırada, karnının üzerine bıçak, makas gibi metal eşyalar konulur (K5, K6, K7, K8, K10, K11). Bunun yanında ölünün karnının üzerine taş da konulduğu tespit edilmiştir (K3). Günümüzde, ilçe merkezinde ölünün bekletilmesi olayı, Şereflikoçhisar Devlet Hastanesi morgunda yapılmaktadır.

1.1.3.2.4. Yıkama, Kefenleme, Cenazenin Taşınması ve Cenaze Namazı

Yukarıda belirtilen ön hazırlıktan sonra gömme için gerek dinsel, gerekse geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlığa geçilir. Bu hazırlık üç önemli işlemde geçmektedir: Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı (Örnek 1995: 214)

Ölü, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olanlar, “dini bütünlük” tarafından yıkanır. Ölü yıkanırken, yıkayana yardım eden bir iki kişiyle ölünün yakınlarından ve komşularından kimileri de bulunur. Genellikle yıkama sırasında az kimse bulunmaktadır. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkarlar. Kadının yıkandığı yerde erkek, erkeğin yıkandığı yerde kadın bulunmaz. Büyük kentlerde yıkama işi mezarlıkların gasilhanelerinde yapılmaktadır. Daha önce belediye cenaze işleri müdürlüğüne ödenen belli bir para karşılığında yıkama işiyle görevli kimseler ölüyü yıkarlar. Çoğu küçük kentlerde, ilçelerde ve köylerde bu iş ücret karşılığında yapıldığı gibi “sevabına” da yapılır ancak, ölü sahipleri yıkayıcılara para ya da ölenin giysilerini vererek onları memnun etmeye çalışırlar (Örnek 2006: 215, 216).

Anadolu'nun çoğu kent ve köylerinde, belediye gasilhane yapmamışsa, evlerin avluları ölü yıkamak için en çok kullanılan yerler olarak görülmektedir. Eski evlerin hemen hemen hepsinin birer avlusu bulunması bu durumu kolaylaştırmakta ve yaygın bir duruma getirmektedir. Avlu bulunmayan evlerde ise “siperlik bir yer”, evin bahçesi, bu iş için kurulan çadır, yıkama yerleri olarak kullanılmaktadır. Ayrıca –daha çok eskilerden-, küçük yerlerde cami avlularından yararlanılmaktaydı. Hasta, hastanede ölmüşse oranın gasilhanesinde yıkanmaktadır. Belediyenin gömme ile ilgili işleri üzerine aldığı yerlerde yıkama için mezarlıklarda gasilhaneler bulunmaktadır (Örnek 1995: 216).

Ölünün gerek yıkama, gerek kefenleniş sırasında değişik kokulu maddeler kullanılmaktadır. Bu maddeler gerek cesedin üzerine, gerekse kefenin üzerine sürülüp dökülmektedir. Bunun yanında –eğer elde varsa- kefene zemzem suyu dökülür (K22). Cesede ve kefene dökülen, sürülen, kokusu sindirilen maddelerin başlıcaları ise gülsuyu, gülhatmi, gülyacağı, gülkurusu, kına (kadınlar için), hacıyağı, hacı sürmesi, esans, kolonya, zemzem suyu, kâfuru, çörek otu, misk, karanfil tozu, kokulu çiçekler ve kokulu yapraklardır (Örnek 1995: 216). Ölünün dinsel ve geleneksel kurallar dâhilince yıkanması gerekmektedir.

Şereflikoçhisar'da ölünün yıkanması için gerekli olan araç ve gereçler ise sabun, gülsuyu, kazan, saplı tas, kova, leğen, ibrik, teneşir tahtası, lif, kese, havlu, peşkir, eldiven, peştamal ya da önlük, tülbent, yazma ve pamuktur (K21, K22).

Ölüyü gömmeye hazırlamak için gereken ikinci işlem, ölünün kefenlenmesidir. Kefenleme de tıpkı yıkamada olduğu gibi İslamî kurallar dâhilinde yapılır. Kefen dışarıdan bir iplikle dikilmez, kenarından çekilen kendi ipliği ile dikilir. Erkek kefeni, üç parça olarak; omuzdan ayağa kadar

örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izar) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lifâfe)den ibarettir. Kadının ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (himar), göğse konulan bez (dir), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izar ve lifâfeden oluşur (Artun 2005:175).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı "İslamiyet'te Cenaze" adlı bir broşüre göre, erkek ve kadın ölünün evvela lifâfesi temiz bir yere döşenerek üzerine gülsuyu veya haram olmayan diğer güzel kokulu bir su serpilir. Lifâfenin üzerine de izâr döşenip yine koku serpilir, onun üzerine de gömlek döşenir ve kokulanır. Havlu ile kurulanmış olan ölü, muvakkat bir örtü ile örtülü olduğu halde gömlek üzerine yatırılarak gömleğe sarılır. Bundan sonra evvela sol, sonra da sağ tarafında izâr ve lifâfe ile birbiri ardınca vücudu kapatılır. Açılmak ihtimali varsa, belden bir bez kuşakla bağlanır. Kadın ölünün kefeni de aynı şekilde serilir ve kokulanır. Ölünün, evvela memeleri bezle bağlanır, üzerine gömleği sarılır. Saçları, gömlek üzerine çıkartılır. Sonra başörtüsü, izârı, lifâfesi ve hırkası ile sarılıp üzeri bez kuşakla bağlanır. Erkek ve kadın kefenlendikten sonra varsa altındaki kilim veya seccade ile kapatılarak, yoksa kefenle tabut içine konarak musallaya (cenaze namazı kılınacak yere) götürülür (Başoğlu 1959: 9).

Yörede genellikle halk, sağlığında kefenini alıp bir yere saklar. Bu kişi öldüğünde kendisinin, kendi parasıyla aldığı kefeniyle kefenlenir. Bunda, öldükten sonra, ölenin kendi helal parasıyla aldığı kefeni ile kefenlenme isteği, cenaze sırasında fazladan bir telaşa mahal bırakmama, başkalarına yük olmama gibi amaçlar vardır (K21). Ayrıca yörede, ölüm olayından önce alınan kefen, hac ziyareti sırasında götürülüp zemzem suyuyla ıslatılıp tekrar kurutulduktan sonra getirilip saklandığına dair gelenek de tespit edilmiştir.

Şereflikoçhisar'da, cenazenin taşınması sırasında da uyulması gereken bazı İslami ve geleneksel kurallar vardır. Tabutu kadınların taşınması İslami olarak uygunsuz olduğundan yörede kadınların tabut taşınması söz konusu değildir; tabutu erkekler taşırlar. Tabutun taşınmasına, cenaze alayında bulunan herkes yardım etmek ister. Bunda hem sevap olduğuna dair inanış vardır, hem de ölen kişiye olan son borcun ödenmiş olacağı inanışı vardır (K3, K4).

Cenaze namazı, dört tekbirden meydana gelir. Musalla taşına konulan cenazenin önünde imam durur, cemaat de imamın arkasında sıralanır. Genellikle duaların okunduğu cenaze namazı şu şekilde kılınır: "İmam, 'Allahu ekber' diyerek birinci tekbiri alırken ellerini kulakları hizasına götürür, tekbirden sonra da ellerini göbeğinin altında bağlar. Cemaat da imamla birlikte ellerini kaldırarak içlerinden tekbir alıp ellerini göbeklerinin altında bağlarlar. Bundan sonra imam ellerini kaldırmaksızın açık sesle ikinci tekbiri alırken cemaat da içlerinden imama iştirak ederler. İmam ve cemaat üçüncü tekbiri alır. İmam ve cemaat yine aynı şekilde dördüncü tekbiri alır almaz hiçbir şey okumadan ellerini iki tarafa salıverirler. Sonra da önce sağ tarafa, sonra sol tarafa birlikte selam verirler. Selam verirken de ölü, cemaat ve meleklerle niyet edilir" (Başoğlu 1959: 11, 12, 13).

Namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit aklama yapılır. İmam, oradakilere: “Ey cemaat, bu ölüyü nasıl bilirsiniz?” diye sorar. Onlar da “İyi biliriz, Allah rahmet eylesin” diye cevap verirler (Başoğlu 1959: 14). Bundan sonra cenaze omuzlar üzerine alınarak, duruma göre de arabaya konularak gömülmek için mezarlığa götürülür (Örnek 1995: 218).

Yörede, ölünün cinsiyetine ve yaşına göre tabutun üzerine bazı eşyalar konulur. Eğer ölen kişi kadınsa, tabutun baş tarafına bir yazma konulur; ölen kişi genç bir kızsaa, tabutun üstüne duvak konulur (K3). Cenaze evden çıkartılırken, cenazenin arkasından su dökülür (Yücel 2003: 108).

Yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması ve cenaze namazı ile ilgili durumlarda, yörede yoğun olarak dinsel uygulamaların olduğu görülmektedir. Dinsel uygulamalar, mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Yöredeki uygulamalar, Hanefî mezhebine göre yapılmaktadır.

1.1.3.2.6. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Cenaze namazından sonra ölü, halk arasındaki adıyla ‘edebi istirahatgahı’ olan mezarlığa götürülür (Yıldız 1968: 4744; Artun 2005: 176). Ölü, mezara kible doğrultusunda konulur, sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. Ölüyü mezara koyanlar “Allah Taalanın ismiyle ve Resulullahın milleti üzerine seni defnediyoruz” derler (Başoğlu 1959: 15). Bundan sonra imam ve cemaat oldukları yere otururlar. Yâsin, Tebâreke, İhlâs (on bir kez), Muavvizeteyn ve Fâtiha sûreleri okunarak ölünün ruhuna armağan edilir (Örnek 1995: 219).

Duadan sonra imam, mezarın baş tarafına oturarak, ölenin sorgucu meleklerle vereceği cevapları kolaylaştırmak amacıyla ona birtakım sözler söyler; buna telkin ya da halk deyişimiyle “tövbe talkın” denilir (Örnek 1995: 220).

Yörede, cenazenin gömülmesi sırasında yapılan işlemler İslamî esaslara göre yapılır. Cenaze, mezara yerleştirilirken, ölen kişinin çocukları mezara inerler ve cenazelerini mezara onlar koyarlar. Eğer ölen kişinin çocukları yoksa bu görevi kardeşleri ya da yakınları yaparlar. Cenaze, mezara gömülürken, orada bulunan herkes ölünün üzerine toprak atmak ister. Herkes bir iki kürek toprak attıktan sonra küreği başka bir kişiye verir. Kürek, elden ele verilmez, toprak atan kişi, küreği yere koyar, sıradaki kişi de küreği yerden alıp o şekilde toprak atmaya devam eder (K3, K13, K17). Yörede, mezarlıktayken kadınlara sesli olarak ağlamamaları yönünde uyarılarda bulunulur. Ancak cenazede ağlamanın günah olduğunun bilinmesine rağmen, zamansız ölümlerin ve özellikle genç yaşta gerçekleşen ölümlerin ardından ağlamanın önüne geçilemez.

1.1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sırasında yapılan işlemler, cenaze gömüldükten sonra yakınlarının acılarını paylaşma, taziyelerini bildirme, öleni diğer dünyada rahat ettirme, borçlarını ödeme belirli günlerde yemek verme, eşyalarını en kısa zamanda ihtiyaç sahiplerine dağıtma, mezarlık ziyaretleri gibi âdetleri kapsamaktadır. Böylece ölümden sonra yakınları ölen kişiye karşı son vazifelerini de yerine getirmiş olurlar (Karakaş 2005: 69).

1.1.3.3.1. Cenaze Evi

Ölü gömüldükten sonra ölenin yakınları ve akrabaları cenaze evine gelirler. Arkasından cenaze evinde Kur'an-ı Kerim okutulur. Ölünün her cuma gelip kendisine Kur'an-ı Kerim okutulup okutulmadığına baktığına inanılır. Buna inanan ev sahipleri de onu memnun etmeye çalışırlar (Tacemen 1995: 615; Artun 2005: 177).

Yörede, cenaze toprağa verildikten sonra, cenazeye katılanlar ve ölüm olayını haber alanlar, cenaze evine taziye ziyaretine giderler. Burada ölenlerin yakınlarına başsağlığı dilenir, cenaze sahiplerinin acılarına ortak olunur. Cenaze evinde 4-5 gün boyunca bir imam ya da Kur'an okumayı bilen birileri bulundurulur. Bu kişiler gelen her misafir için Kur'an-ı Kerim'den bölümler okurlar, ardından orada bulunun herkes Fatiha suresini okur. Fatiha suresini okuduktan sonra, ölü evinde bulunan herkes ayağa kalkar, son gelen misafirler "Geçenlerinize Allah rahmet eylesin, başınız sağ olsun" derler. Ayrıca Kur'an okumayı bilen misafirler de kendileri Kur'an okurlar (K3, K4, K5, K6, K11, K21).

Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik bir âdettir. Ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları ölümle ilgili âdetleri yerine getirmeseler bile, kederli ailenin acısını paylaşmak ve ruhsal sarsıntısını dengelemek için başsağlığı dilemekte, avutucu sözler söylemekte kusur etmezler. Başsağlığı dilemenin geçerli biçimi "ölü evi"ne giderek söylenendir. Uzakta olanlar da telgraf, telefon, mektup ve gazete ilanlarıyla bu önemli görevi yerine getirirler (Örnek 1995: 226).

Yörede başsağlığı dilemek amacıyla söylenen sözlerden bazıları şunlardır:

- Başınız sağ olsun.
- Allah rahmet eylesin.
- Allah başka acı göstermesin.
- Allah ecir-sabır versin.
- Allah onun ömründen size versin.
- Mekânı cennet olsun.

- Allah geride kalanlara uzun ömür versin.
- Allah bu acıyı unutturacak acı vermesin.
- Allah iman, Kur'an nasip etsin.
- Allah günahlarını affetsin.
- Allah size peygamber sabrı versin.

Bunların yanında, ölen kişinin ardından çok yanan, feryat ederek ağlayan kimseleri sakinleştirmek amacıyla söylenen sözler vardır. Bunlardan bazılarını şu şekilde verebiliriz:

- Ölenle ölünmez, dirayetli ol.
- Ölenin ardından ölmüş mü var? Kendine hâkim ol, kendini telef etme.
- Hepimizin gideceği yer orası.
- Allah onu kurtardı, bizim canımızı ayaktayken alsın (Acılı hastalıklar çeken ve yatalaklık durumundaki hastaların ölümünün ardından söylenmektedir)

Yörede, cenaze evinde en az yedi gün boyunca yemek yapılmaz. Cenaze sahiplerinin yiyeceği ve misafirlere ikram edilecek yemeği, komşular kendi evlerinde hazırlayarak ölü evine getirirler ve bu yemek ölü evinde bulunan herkese ikram edilir (K3, K4, K5, K8, K9, K10, K11, K13, K17, K18, K21). Ayrıca cenaze evinde, içi yemek dolu olan kaplar boşaltılır, açığı tuzun üstü kapatılır (Yücel 2003: 108).

1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

Ölüyü anma ile ilgili inanç ve uygulamalar dinsel ve geleneksel çerçevede belirlenmiştir. Belirli sayılarla anılan bu günler, bu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişlerdir. Birtakım âdetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yaşamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen inanmaların çoğunun biçimsel işlevselliğini oluşturan bu türden sayılar, başka toplumların halk kültüründe de önemli yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanının içine almaktadırlar. Bu günler özellikle; ölünün ilk gecesi, ilk cuması, haftası, kırkı, elli ikisi ve kara bayramı, yıl dönümüdür (Artun 2005: 178).

Dede Korkut Kitabı'nda bu gelenek, komşu kâfir kavimlerin, ölmüşlerin mezarına sabah akşam yiyecek götürdükleri anlatılırken belirtilmiştir (Boratav 1999: 253).

Yörede, ölüm olayının ardındaki belirli günler önemsenir. Bu günlerin yanında, ölüm yıl dönümlerinde camilerde ya da evlerde Mevlid okutulup şeker dağıtılır, yemek verilir.

Değişik adlarla karşımıza çıkan "ölü yemeği", ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili âdet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek bir yanı sıra ölenin öte yandan da yaşamını sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu

tasarımını vurgularken, bir yanıyla da ölüm olayına eşlik eden “geçiş” törenlerinin gerekliliğini açığa vurmaktadır. Çünkü ölünün öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için, dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel olayların da yerine getirilmesi gerekmektedir. Tersi durumlarda ölenin ruhunun geride bıraktıklarını rahatsız edeceğine inanılmaktadır. Öte yandan toplumun geleneklere bağlı kesimi, alışlageleni yerine getirmeyen ölü sahiplerini kınamakta ve geleneksel olanı yapmak için onları baskı altında tutmaktadır (Örnek 1995: 221).

Ölü sahipleri tarafından verilen ölü yemeğinin listesi, ölü sahiplerinin ekonomik durumlarına, yemeğin verildiği mekâna ve ölü sahiplerinin tercihlerine göre farklılık göstermektedir. Yemek evde veriliyorsa çorba, et yemeği ve pilav şeklinde bir menü olabildiği gibi, kıymalı pide ve ayran da misafirlere ikram edilir. Ekonomik durumu iyi olan aileler, bu menüyü daha da zenginleştirebilmektedirler. Yemek, cami avlusunda da verilebilir. Bu durum söz konusu olduğunda tercih edilen menü ise kıymalı pide ve ayrandır (K3, K14).

Ölü yemeğine, ailenin yakınları, komşular, akrabalar ve tanıdık kişiler katılırlar. Bunların dışında, ihtiyaç sahiplerinin de ölü yemeğine davet edilip, karınlarının doyurulması yörede ölü yemeğinin olmazsa olmaz şartlarındandır (K3, K13) ve bu kurala yörede yoğun olarak uyulmaktadır.

1.1.3.3.3. Ölen Kişinin Eşyaları

Toplumumuzda, ölüm öncesinden başlayıp ölüm sonrasına kadar uzanan aşamalar içerisinde dinsel, büyüsel içerikli birçok âdet ve inanma vardır. Vefat edenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılması bunlardan biridir. Pek çok yörede ‘soyka’ denilen ölünün giysileri, çamaşırları ve eşyaları bağışlanmadan önce arındırılma işleminden geçirilir. Bunların dağıtılmasının temelinde, ölünün geri geleceği korkusu ile anısını yaşatma isteği yatmaktadır. Ölünün giysileri arınma işleminden geçirildikten sonra başkalarına verilir (Boratav 2003: 200; Karakaş 2005: 71).

Yörede, “ölen kişinin eşyaları muhakkak suretle ihtiyaç sahiplerine dağıtılmalıdır” inancı hâkimdir (K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14, K17, K18, K19, K21). Ancak bazı aileler, şayet ekonomik durumları çok kötüyse, ölen yakınlarının eşyalarını kullanmaktadırlar (K4).

Ölen kişinin eşyaları, dağıtılmadan önce muhakkak yıkanmalıdır. Çünkü yörede, ölünün ruhunun, eşyalar yıkanmadan eşyayı terk etmeyeceğine inanılmaktadır (K4, K5, K8, K9, K11).

1.1.3.3.4. Yas Tutma

Toplumsal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın kaybindan duyduğumuz acı insancıl bir tepkidir. “Yas, toplum tarafından bizim için “önemli” olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıntılar içerisinde ifade etmektir”. Toplumsal bir kurum niteliğinde olan yasla ilgili âdetler; bu âdetlere bağlı işlemler, kaçınmalar, acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştırmaya, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir. Dünyanın her yanında, gerek ilkel, gerekse yüksek kültüründe bu amaçla uygulanan birtakım âdetler ve törenler görülmektedir. Aynı durum Anadolu halkı için de söz konusudur (Örnek 1995: 222; Başçetinçelik 1998: 286).

Ölenin ardından yas tutulduğu gibi ağıtlar da yakılır; ancak ne çok uzun süreli yas tutmak ne de ağıtlar yakmak dinsel ve geleneksel âdet ve inanmalarda doğru kabul edilmez. Daha büyük uğursuzluklara yol açılacağı düşünülür. Vefat edenin arkasından tutulan yasin süresini dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler. Yas, ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına, ölümün sıralı olup olmamasına ve baş sağlığına gelenlere göre belirlenir. Yas tutulduğu sürece bazı şeylerden kaçınılır. Bunlar; renkli ve süslü giyinilmez, eğlenceler yapılmaz, varsa düğün, sünnet ertelenir veya törensiz yapılıır (Artun 2005:177).

Yörede, ölü sahipleri yas tutma süresince sakallarını kesmezler, ölü evinde televizyon, radyo gibi aletler açılmaz (K3, K4).

1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar

Bayram kavramı Kaşgarlı Mahmud’un XI. yy’da yazdığı Divan’da görülür. Kaşgarlı kelimenin aslının ‘bedhrem’ olduğunu, Oğuzların kelimeyi ‘beyrem’ şekline çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı Mahmud’a göre, bayram ‘eğlenme, gülme, sevinme günüdür.’ Bayram,1. ‘Milli ve dini bakımdan önemli olan ve kutlanan gün veya günler. 2. Sevinç. 3. Özel olarak kutlanan gün’ anlamına gelmektedir. Tören ise, ‘Bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve önemini güçlendirmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizisi, merasim’ anlamına gelmektedir (Artun 2005: 201- 202).

Bayram bir sıra gösterilerden meydana gelir; biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Bayram topluluğun bütünü için ve bütüncü düzenlenen, uygulanan törenler bileşimidir (Boratav 1999: 259).

1.2.1. Sünnet

Türkiye’de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Örnek 1995: 171).

Sünnet operasyonu, üreme organının uç tarafını kapayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir. Sünnetin yaygın olan biçimi budur (Örnek 1995: 173).

Türkiye’de sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde birtakım inançlar ve görüşler egemendir. Bunların bir bölümü dinsel, bir bölümü de toplumsal, sıhhi ve cinsel içeriklidirler. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmaktadır. Böylece Müslüman bir çocuk Müslüman olmayandan ayrılmaktadır. Bu etmen çok önemlidir. Bir Müslümanla evlenen yabancıdan başka birtakım şeylerin yanı sıra çoğu zaman sünnet olması da istenmektedir. Bu durumda sünnet, dinselliği belirten bir işaret olmaktadır. Sünnetli olanın sünnetsiz olandan daha temiz olduğu inancı ve görüşü de önemli rol oynamaktadır. Özellikle dinsel baskının ağırlığını duyurduğu yerlerde, namaz çağındaki çocukların ibadet için gerekli temizliğin sünnetli olanlarda daha iyi yapıldığı inancı egemendir (Örnek 1995: 173, 174).

Sünnet olacak çocuğun yaşı hakkında Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi Şereflikoçhisar’da da belirli bir kural yoktur. Sünnet olma yaşının belirlenmesinde belirli etmenler rol oynamaktadır. Ailenin sosyal ve ekonomik durumu, çocuğun sıhhat durumu gibi etmenler, sünnet olma yaşını etkilerler. Yörede, çocukların 3-4 yaşlarında sünnet edilmesi gerektiğine olan inanış etkilidir (K3, K4, K11, K13, K14). Sünnet olma olayında, çocuğun sünnetini hatırlayabileceği bir yaşta olması da dikkat edilen hususlar arasındadır. Ancak, son zamanlarda özellikle çocuğun doğumunun hemen ardından sünnet edilmesi olayına da sık sık rastlanır olunmuştur (K8).

Yörede, geleneğe bağlı ailelerde, çocuğun doğumundan hemen sonra sünnet ettirilmesi olayına rastlanılmaz. Bu aileler çocuklarının sünnetini tantanalı bir “sünnet düğünü” ile yapabildikleri gibi, Mevlid okutturarak da sünnet töreni yapabilirler. Çünkü yörede, çocuğun bakımı ve evlendirilmesi gibi sünneti de anne ve babası üzerinde bir borç addedilmektedir (K3, K14). Anne baba da ekonomik koşulların el verdiği ölçüde sorumluluklarını en iyi biçimde yerine getirmekten mutluluk duyarlar.

Bazen, birden fazla çocuğu olan aileler, çocuklarının hepsini birden sünnet ettirirler. Bunda, hem masrafları azaltmak, hem de “hepsi bir arada çıksın” düşüncesi vardır (K3).

Yörede, sünnet yapmayı düşünen aileler, düğünden bir süre önce davetiye bastırarak ya da haberci göndererek düğüne gelecek misafirleri davet ederler. Törene, elden geldiği kadar fazla misafirin katılması yörede oldukça hoş karşılanır, hatta bu bir övünç olarak kabul edilir (K3).

Yörede, törene davet etme işi bittikten sonra, misafirlerin tören boyunca ağırLANacakları yerler hazırlanır. Bu yer, çocuğun ailesinin evi olduğu gibi bir düğün salonu da olabilir. Şayet, tören evde yapılacaksa, çocuğun sünnet edilmesinden sonra yatacağı yatak odası hazırlanır ve süslenir.

Çocuk, törenden birkaç gün önce hazırlanır. Bu hazırlık hem psikolojik olarak ailenin çocuğunu sünnet olayına hazırlamasını, hem de çocuğun sünnet töreninde giyeceği kıyafetin alınmasını ihtiva eder. Sünnet giysisi, genellikle üzerinde maşallah yazılı bir başlıktan, beyaz bir pantolon ve etekten ibarettir. Giysinin üzerine kırmızı ya da mavi bir pelerin, bu olmazsa aynı renklerde bir kurdele geçirildiği görülmektedir (Örnek 1995: 179).

Yörede, sünnet olacak çocuk, sünnet töreninin yapılacağı gün bir konvoy eşliğinde gezdirilir. Bu şekilde hem çocuk sevindirilir, hem de çocuğun sünnet edileceği ilan edilmiş olur (K3).

Bütün hazırlıklar bittikten sonra sıra sünnet işlemine gelir. Bu işlemde çocuk, bir yakınımın kucağına oturtulur ve bacaklarının iki yana açılması sağlanır; çocuğun kucağına oturtulduğu kimse onun kollarını sıkı sıkıya tutar. Bu sırada çocuğun korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayıcı sözler söylenir. Çocuğun dikkatini başka yöne çekmek için, yukarıda bir şeyler gösterilerek “kuşa bak! kuşa!” denir. Kesilmeden önce ve kesim sırasında “Allahu Ekber!” denilerek tekbir getirilir. Ayrıca “oldu da bitti maşallah!” diye çok bilinen ve yaygın olan tekerleme söylenir (Örnek 1995: 179).

Sünnet etme işini doktorlar ve fenni sünnetçiler yapmaktadırlar. Ancak günümüzde yörede, fenni sünnetçi yok denilecek kadar azalmış ve sünnet etme işinin hemen hemen tamamını doktorlar yapar olmuşlardır.

Kesilme işlemi bittikten sonra, çocuk yakınlarından birinin kucağında yatağına yatırılır. Bundan sonra, gelen misafirler çocuğa çeşitli hediyeler verirler ya da para takarlar. Hediye olarak genellikle çeşitli oyuncaklar ve altın verilmektedir (K3).

1.2.2. Askerlik ile ilgili Âdet ve İnanmalar

Türk toplumunda, ordu çok önem verilen bir kurumdur. Orduyla bağlantılı olarak askerlik de önemsenen bir görev olarak kabul edilmektedir. Ayrıca İslam inancına göre de askerlik ve şehitlik mertebesinin çok yüce sayılması, ordunun bu denli önemsenmesinde çok büyük rol oynamaktadır. Askerliğin bu denli önemsenmesi, ailelerin çocuklarını askere göndermesindeki âdet ve uygulamalara da yansımaktadır.

Eskiden yörede, askerliğini yapmamış kişiler adamdan sayılmamaktaymış. Bunun sebebi ise, birçok kişinin, askerliğini yapana kadar köyünden, kasabasından ya da ilçesinden dışarıya çıkma fırsatı bulunmamasıdır. Ancak günümüzde bu düşünce terk edilmiştir. Zira bugün, hemen herkes,

okul ya da sadece gezip görmek sebebiyle pek çok defa ülkemizin çeşitli yerlerini gezip görme, ülkemizin değişik yerlerinden insanlarla tanışıp fikir alışverişinde bulunabilme şansına sahiptirler.

Yörede, askerlik çağına gelen gençler, askere gidecekleri gün yaklaştığında akrabaları, komşuları ve tanıdıkları tarafından misafir olarak ağırlandırılmaktadır. Bu ağırlamada, askere gidecek gence yemek yedirilmek isteği, yörede çok sık karşılaşılan bir uygulamadır. Ayrıca yemek seçiminde genellikle “tavuk” tercih edilmektedir (K24, K27).

Özellikle kırsal kesimde, yani köylerde gençlerin askere gitme zamanları yaklaştığında, her türlü işten ellerini çektikleri görülmektedir. Bu dönemde genç, vaktini arkadaşlarıyla gezerek, eş-dost ziyaretleri yaparak ve askerlik için gerekli hazırlarını tamamlamakla meşgul olarak geçirmektedir.

Askere gidecek gencin cebine harçlık konulması da yörede görülen bir âdettir (K25, K28). Ayrıca yörede, askerin cebine harçlık konulurken “bir nöbet de benim için tut.” denilmesine de rastlanır (K3). Burada, askere gidecek gencin cebine konulan harçlık, tutacağı nöbetin karşılığı olarak kabul edilebilir.

Yörede, asker uğurlamaları da ayrı bir tören havası içerisinde geçmektedir. Aileler, çocuklarını sessiz sedasız askere gönderebildikleri gibi, davulla, zurnayla ve dualarla da gönderebilmektedirler. Yörede, bilhassa köylerde askere gidecek gençler için camilerde “asker duası” yapılmaktadır. Duaların ardından askere gidecek gençlere, iyi niyetli sözler söylenmekte ve askerliğini sağ salim bitirip gelmesi yönünde temennilerde bulunulmaktadır (K27).

Eskiden, yörede askerin yolda yemesi için azık torbalarının hazırlandığı da öğrendiğimiz âdetler arasındadır. Bu torbalarda, geç bayatladığı için, tandırlarda yapılan kömbeleri tercih edildiği de tespit edilmiştir (K3, K25, K26). Günümüzde ise yolculuklar eskiye nazaran daha rahat şartlarda geçtiği için bu âdet görülmemektedir.

Askere kına yakılması da günümüzde çok fazla olmamakla birlikte, eskiden yörede yapılmış olan uygulamalar arasındadır. Askere kına yakılmasında, ailenin evladını vatana kurban olması için göndermesi inancı hâkimdir. Zira yörede, üç yerde kına yakıldığını (düğünde geline, kurban bayramında kurban edilecek hayvana ve askere) daha önce de belirtmiştik. Bu inanç, ülkemizin bazı yerlerinde hala geçerliliğini korumakta olmasına rağmen, yörede unutulmaya yüz tutmuştur.

Yörede asker, genellikle çeşitli oyunlar ve halaylar eşliğinde uğurlanmaktadır ve her genç, askere gittiği için kendini gururlu hissetmektedir. Asker, bu eğlencelerin ardından askere uğurlanır ve uğurlanırken de bir kişi askere gidecek gencin yolu ve bahtının açık olması elinde bir ayna tutar, başka bir kişi de askere giden gencin su gibi akıp gidip gelmesi için arkasından su döker (K3, K5, K11, K14, K16, K17, K21, K24, K25, K26).

1.2.3. Dinî Bayramlar

Bayramlar bir dizi gösteriden oluşur. Biçimlenişini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Dinî bayramların günleri kamerî takvime göre hesaplandığı için her yıl dönümünde güneş takviminin aynı gününe rastlamaz. Yılda on gün geriler. Bu değişim bayramların her mevsimde yapılmasını sağlamıştır. Müslümanların dinî bayramları Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Bunların ortak özellikleri karşılıklı bayram ziyaretleri, toplu eğlencelerdir. Ramazan ve Kurban Bayramı ile ilgili âdet ve inanmalar, İslami kültürden ayrılmaz. Bayram namazına gitme, namazdan çıkınca bayramlaşma, Kurban Bayramında kurban kesme, etlerin üç parçaya bölünüp dağıtılması, bayram ziyaretlerine gitme İslamiyet'in gereklerindedir (Artun 2005: 204).

Ramazan ve Kurban bayramlarının başlıca özelliği dostların, akrabaların karşılıklı ziyaretleridir. Gençler, yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak hediyeler vermek âdettendir. Çok yaşlılar evlerinden çıkmazlar; onların ziyaretleri beklenmez, herkes onların ellerini öpmeye gider (Boratav 2003: 262).

Yörede, dini bayramlar önemli ve mübarek günler olarak kabul edilir. Bayramlarda kırgınların barıştırılmaya çalışılması da yöredeki en sık rastlanılan hadiseler arasındadır.

1.2.3.1. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı, şevval ayının ilk üç gününde kutlanan dini bayramdır. Bayram ziyaretleri yapılır. El öpmeye gidilir. Büyüklerden hayır duaları ve küçük hediyeler alınır. Ziyarete gelenlere bu bayramda şeker verildiğinden bu bayrama 'Şeker Bayramı' da denir (Artun 2005: 205).

Yörede Ramazan Bayramı, halk arasında "Şeker Bayramı" olarak da bilinir. Bu bayram yaklaşırken kadın-erkek herkes hummalı bir hazırlık içine girerler. Bu çalışmaların muhtevasında, kadınların teferruatlı bir şekilde yaptıkları "bayram temizliği", bayramda ziyarete gelen misafirlere ikram edilmek amacıyla hazırladıkları yemekler, tatlılar ve fırınlı sobada yaptıkları "kömbe" vardır.

Yörede, erkekler de bayram için hazırlıklar yapmaktadırlar. Erkeklerin yaptıkları hazırlıklar ise, bayramlaşmak amacıyla gelen misafirlere ikram edilmek üzere şeker ve lokumun alınması, çocukların ve büyüklerin bayramda giyecekleri ve yörede "bayramcalık" adı verilen kıyafetlerin alımını içermektedir.

Yörede, Bayram yaklaşırken ilçe dışında yaşayan ilçeliler Şereflikoçhisar'a gelerek bayramı baba ocağında geçirirler. Bayramın birinci günü evin erkekleri bayram namazını kılmak için camilere giderler. Bayram namazının hemen akabinde herkes cami cemaati ile bayramlaşarak birbirlerine iyi dileklerde bulunurlar. Bayram namazından çıkıp eve gelindikten sonra aile fertleriyle birlikte mezarlık ziyaret edilip, aile yakınlarının mezarları başında dualar okunur.

Yörede, bayram ziyaretlerinde uyulması gereken bir sıra vardır. Buna göre, bayram ziyaretine ilk önce çocuklar çıkarlar. Çocuklar ellerinde birer poşetle tanıdıkları ya da tanımadıkları pek çok eve gidip bayramlaşırlar. Bayramlaştıkları her evden şeker alırlar. Bu şekerleri de ellerindeki torbalarda biriktirirler.

Çocuklardan sonra büyükler tanıdıklarının evlerine ziyarete giderler. Burada kesin bir kural vardır, herkes kendisinden büyüğün evine ziyarete gider ve küçükler muhakkak büyüklerin ellerini öperler.

1.2.3.2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı; İbrahim Peygamber'in oğlunu Allah'a kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Allah'ın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslam dinine geçmiştir. Kurban, İslam dinine göre farz kadar kesin olmamakla birlikte, mali gücü olan her kul için 'borç'tur. Kesilecek hayvanın erkek olması, sakatlığının bulunmaması şarttır. Kesilen kurbanın etinin üçte birini kurban kesenin evinde yemek, üçte birini komşulara ve hısım akrabaya, üçte birini de fakirlere dağıtmak gerekir.

Kurban Bayramı hazırlıkları da Ramazan Bayramı hazırlıkları gibi günler önce başlar. Arife günü yiyecekler hazırlanır, bayram sabahı erkekler camiye giderler, bayramlaşırlar (Artun 2005: 81 -82).

Yörede, Kurban Bayramı için yapılan hazırlıklar Ramazan Bayramı için yapılan hazırlıklarla aynı özelliği göstermektedir. Aralarındaki fark ise Kurban Bayramı'nda kesilmek üzere bir kurban alınmasıdır. Kurban, büyükbaş ya da küçükbaş hayvanlar olabilir. Büyükbaş hayvanları, bir-iki aile ortaklaşa alıp kesebilmektedirler.

Yörede, nişanlılık dönemindeki kişiler için de çeşitli uygulamalar vardır. Erkek tarafı, kız tarafına gelinleri adına kesmeleri için kurbanlık bir hayvan alıp verirler. Ayrıca, gelin adayının bayramda giymesi için de çeşitli kıyafetler almak, erkek tarafının yapması gereken bir uygulamadır.

Yörede, kurban kesildikten sonraki uygulamalar, Ramazan Bayramı'ndaki uygulamalarla ayniyet göstermektedir.

1.3. Halk İnanışları

İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk

kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır (Yardımcı 1993: 279).

Halk inancı, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğinde yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din, ahlak kuralları gibi kesin değildir ve topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler. Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır (Artun 2005: 23).

Günümüzde yaşayan âdet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısıdır. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir. Türkler İslamiyet’i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm’in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm’in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşan temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm’in, her şeyin serbestçe incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm’in etkisinde kalmıştır (Turan 1990: 100- 104).

Kültürü oluşturan en önemli öğelerden birisi dindir. Bir inanç sistemi olarak din yoruma kapalı bir alan oluştursa da insanoğluna evrende nedeni çözümlenmeyen olay ve olguları açıklamasında yardımcı olur. İnanç ve toplumsal kurallar günlük hayatla ilgili temel gereksinimlere özel yaptırımlar ve sınırlamalar da getirir. İşte bu nedenle din ve kültür arasındaki ilişkiler konusunda kültür, dinin özünü din de kültürün getirdiklerini kabul etmek zorundadır (Turan 1994: 83).

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç 2001: 415).

Hastalıklar, nazarlar, için yapılan tılsımlarla kurşun dökme kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedavilerin ismine “Urasa” denir. Güney yurttan sayılamayacak kadar çok urasa vardır. Urasa grubuna giren halk inançlarından bazıları şunlardır: Mesela, dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması, sarılığa yakalanın yüzüne habersizken tükürülmesi, gebe bir kadının bir taş alıp meyve vermeyen ağacın dibine yerleştirmesi. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine “Sanaka” derler. “Elemtere fiş, kem gözlere şiş” gibi. Parpı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın ismine “Parpılama” denir. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi (Yalgın 1993:508- 509).

Dinimizde, batıl inançlar yer almaz; ancak halk, inançlar batıl da olsa bunu hafızalarında yaşatır. Halkın batıl inançları yaşatması, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Şereflikoçhisar ve yöresinde de söz konusudur.

1.3.1. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Velinin, ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak 1984: 3).

İnanç merkezlerinden yatır ziyaretleriyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan atalar kültü arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu (Karadağ 1976: 7; Artun 1992: 10). İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültürünün oluşmasında etkili rol oynamıştır. İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur. Veli kültü ve türbesinin etrafında oluşan birtakım inanma ve pratikler pagan kültürüyle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürerek bir mezarlık kültürü oluşturmuştur (Erginer 1997: 211; Ocak 1992: 10; Ocak 1984: 3-23).

Anadolu coğrafyası birçok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin bulunduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur. Anadolu geçmiş zaman içinde çok sayıda kültürün doğurganlığını yapmış, topluluklara yurt olmuştur. Bu kültürel miras Anadolu'ya gelen topluluklara aktarılmıştır. Böylece kültür, değişimini sürdürmüştür.

Halk, evliyaların yattığı mezar, yatır, türbe ve ziyaretlere gidip dua eder. Veliden; hastalıklardan kurtulma, iş bulma, kısmet açma gibi çeşitli konularda yardım istenebilir. Dua edip de istekte bulunanın bunu mutlaka inanarak yapması gerekir. Ziyaretlerde dualar okunur, ata ruhlarından yardım dilenir. Ziyaret suyundan medet umulur. İslamiyet'in kabulünden sonra halkın yatırlara gitmesi üzerine bu durum 'Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek' şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Kutsal kabul edilen yerlerden alınan taş, toprak, su gibi nesnelere dokunmak, üzerinde taşınmak, içmek, üzerine dökmek şeklinde aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yerlerden psikolojik rahatsızlıklar için de şifa aranır (Artun 2005: 256).

Ziyarete istekte bulunan kişi, dileği yerine gelirse adak adar. Genellikle koç, horoz kesilir. Kimileri adağı et olarak dağıtmakta, kimileri de yemek yaparak dağıtmaktadırlar. Kurbanın dışında Kur'an okuma, mevlit okutma, mum yakma, fakirlere yiyecek, içecek, şeker dağıtma gibi adaklar

adanmaktadır. Önemli bir adak da belirli bir süre saç uzatma şeklinde gerçekleştirilir. Çocuğu olmayan aileler, çocuk sahibi olmayı dilerler. Çocukları olursa çocuğun saçını kesmeyeceklerini ziyarete kurbanla gelip saçın ve kurbanın kesileceğini adarlar (Artun 2005: 257).

Yatır ziyaretlerini sadece, ermişliğine inanılan kişilerin mezarlarına gidip onların aracılığı ile Tanrıdan dertlere deva dileme işlemi saymak, dar bir görüş olur. Yatırlar aynı zamanda, yatırım yöresine göre az veya çok önemli kalabalıkların belli günlerde toplandıkları yerlerdir; ziyaretler orada toplananlarla yerli ve gezgin satıcılar arasında alışverişlere vesile olur (Boratav 1999: 286).

Yörede, yatırların ve türbelerin ziyaret edilmesine çok önem verilmektedir. Bu önemde, bu mezarlarda yatan kişilerin Allah dostu olmaları ve ziyaret eden kişilerin bazı ihtiyaçlarının giderilmesindeki yönlerinin büyük etkisi vardır.

Yatır ziyaretlerinin belli amaçları vardır. Bunlar arasında ahiretle ilgili olarak sadece dua edip sevap kazanma isteğinin yanı sıra bu dünyayla ilgili olarak da çocuk sahibi olmak, çocuğun hastalanıp ölmesini önlemek, yaramaz çocukları ıslah etmek, konuşamayan çocukların dilini açtırmak, evlenemeyen kızların kismetini açmak, bir işe başlamadan önce bu işin hayırlı olmasını sağlamak, kötülüklerden ve nazardan korunmak gibi amaçlar yer alır.

Yörede, yatırlara gidildiğinde yapılması gereken bazı uygulamalar tespit edilmiştir. Bunlar arasında yatırda kurban kesmek, namaz kılmak gibi dini inançlar yer alır. Bunun yanında, yatırım bekçisi varsa ona hediye götürmek gibi uygulamalar da vardır.

1.3.2. Kurban/Adak

Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir. Kurban, bugün veya gelecekte Allah'ın lütfunu kazanmak için ona sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi, kurbanı, işlenmiş bir suç veya günah karşılığı bu suçun veya günahın kefareti için doğaüstü güce onun gönlünü almak için, kurbanının ölümü sembolize edecek hayvanları kurban etmesine dayandırır. Kutsallaşma teorisi, kurbanı kurbanıların kurban hilesi ile kutsallığa ulaşması kabul eder. Yiyeceği içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisi kurbanı, Tanrının sembolik olarak birlikte paylaşılarak yenmesi biçiminde yorumlar (Erginer 1997: 18; Artun 2005: 268).

Kurban kesme (yöredeki adıyla kan akıtma), yörede yoğun olarak karşılaşılan âdetler arasındadır. Örneğin bir kişi araba aldığında “arabanın tekerine kan akıtır”. Bunun, alınan arabayı musibetlerden koruyacağına, kişinin başına kaza, bela gelmesini engelleyeceğine olan inanış yörede yoğun olarak yaşatılmaktadır. Bu yüzden yöredeki hemen herkes, bir vasıta aldığında kurban keser, bu kurbanın etini fakir fukaraya, konu komşuya dağıtarak hayır dualar alır.

Buna bağılı olarak bir kişi ev sahibi olduğunda da aynı Şekilde kurban kesip dağıtır. Şayet evi satın almıyor kendisi ev yaptırıyor, evin temeli kazıldığında, kurban keserek kurbanın kanını evin temeline akıtır. Bunun evi nazardan koruyacağına, yapının her yönden sağlam olmasında etkisinin olacağına inanır. Sadece ev ve araba alımlarında değil, tarla, bağ, bahçe alımlarında, çocuğun doğumundan sonra her türlü kaza ve belaya karşı yörede, kurban kesilip kan akıtıldığı görülmektedir.

Yörede görülen bir başka kurban âdeti ise, yatırlarla ilişkili olandır. Yöre halkı yatırlara ziyaretlere gittiklerinde bazen kurban da keserler. Hatta bazı yatırlar ziyaret edildiğinde, dilenilen dileğin kabul olması için yatırda kurban kesilmesi zorunludur. Örneğin, ocuk sahibi olmak isteyenlerin gittikleri “Benzer” isimli yatırda, kurban olarak bir tavuk kesilir ve tavuğun eti yatırı bekleyen kişiye verilir.

Bütün bu inanç ve pratiklerde, evlilik, ocuk, mal, para, uğur, bolluk ve bereket gibi, kişiye daimi mutluluk veren ve fakat ulaşılması her zaman mümkün görülmeyen değerleri arayan ve bulan kişinin, bu değerlere sahip olmasının karşılığında Tanrı’ya kurban sunduğunu görüyoruz. Ayrıca günlük hayatın akışı içinde acı ve ızdırap veren her türlü kaza, bela, yoksulluk, borçluluk, vakitsiz ölüm ve hastalık gibi toplum psikolojisi üzerinde tesirini gösteren olmuş veya olması muhtemel meselelerin önüne geçmek, tekrarından sakınmak amaç ve inancı ile, Tanrı’nın yardımına sığmıldığını ve kurban kesildiğini tespit ediyoruz (Araz 1995: 144).

Adak adama ise, yöre halkının herhangi bir işlerinin olmasından sonra yapmayı taahhüt ettikleri Şeylerdir. Yörede adak, kurban kesme Şeklinde, oruç tutma Şeklinde, fakir fukaraya yardım etmek Şeklinde olabilmektedir. Adağı yapan kişi, istediği iş olduğunda muhakkak adağını yerine getirmelidir; Şayet adağını yerine getirmemezse bu kişinin Allaha karşı borçlu olacağına, işlerinin rast gitmeyeceğine olan inanç yörede yaygındır.

Adak, bir hayvanın kurban edilmesi Őeklindeyse, kurban edilen hayvanın etinden ne adağın sahibi, ne de ailesi yiyemez; yöre halkı buna inanır. Şayet adağı adayan kişi ya da ailesi hayvanın etinden yerse, bu adağın kabul olmayacağına inanılır.

1.3.3. Nazar-Nazarlık

Bakiş anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı g ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana, ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamı taşır. Türkçede herhangi bir zararlı olay, böyle bir sebebe yüklendiği zaman ‘nazar değdi’ deyimini kullanılır. Örneğin; sapasağlam bir ocuk hastalanınca, aile arasında düzen bozulunca vb. ‘Kem göze uğradı’ deyimini de aynı anlamda kullanılır. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı

düşünülür. En çok göz değen kişiler ise çocuklardır. Güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını tetikleyebileceğinden göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir şey değildir. Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar) evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azaliveren inek, bereketli beklendiği halde kıt elde edilen yıllık mahsul vb. için de ‘nazara geldi, nazara uğradı’ denilmektedir. Aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi, başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucunda bozulabilir. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir. Bu türlü nazar en çok çocukları etkiler. Bunun için de anne babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz. Nazar halk arasında göz değme, göze gelme, nazara gelme, nazara uğrama olarak tanımlanır. Halk inanışları arasında çok yaygındır. Kem gözden korunmak için çeşitli işlemler yapılır. Nazarlık, koruma ve korunma için bunlardan en çok bilineni ve kullanılanıdır. Tabiatdaki birtakım objelerden korkan insan felaketleri ve mutlulukları bu objelerin içinde sanarak onlardan yararlanmak istemiştir. Nazarda ilk akla gelen korunma çaresi zarar görmesi ihtimali olan kişiyi ‘kem gözlerden’ kaçırmaktır. Sağlıklı ve güzel çocuklar, hatta kırkı geçtikten sonra bile nazarı dokunacağı düşünülen kimselere gösterilmemeye çalışılır. Çocukların özellikle anne baba ve diğer akrabalarının hayranlık bakışları, aşırı sevgileri kötü sonuç verebileceği inancı ile tatlı sözler yerine ‘maskara, çirkin’ gibi kötileyici kelimelerle sevilir (Boratav 2003: 126, 127; Artun 2005: 250-252).

Yörede nazar değdi, nazara geldi, nazara uğradı, göze geldi, göz değdi gibi tabirlerle adlandırılan nazarın, yaratılmış olan canlı ya da cansız bütün mahlûkatla ilişkisi olduğuna dair inanış yoğun olarak yaşanmaktadır. Her kişinin, doğumundan ölümüne kadar nazara hedef olması söz konusudur. Yöredeki bazı kimselerin “mezarlıklarda yatanların %80i nazardan ölmüştür” sözünün doğruluğuna inandığı tespit edilmiştir. Nazarın sadece insana değil, bitkilere, hayvanlara canlı ve cansız diğer varlıklara karşı bir tehdit olması, yöre halkını nazardan korunmak için çeşitli uygulama ve pratiklere yöneltmiştir.

Yöre halkının inancına göre, nazarın çeşitli yollarla insana değmesi mümkündür. Bu yollar, nazarın gözle, sözle ve nefesle değmesi şeklindedir.

Yöre halkının nazardan korunmak için başvurduğu uygulama ve pratikler arasında ilk sırayı muska yazdırma ve taşıma alır dersek hata etmiş olmayız. Yöre halkı, insanlara olduğu gibi sahip oldukları hayvanlara da muska yazdırıp bu muskayı taşımakta ve taşıtmaktadırlar. Yazılan muskanın, kişiyi ya da hayvanını nazardan koruyacağına inanmaktadırlar.

Yörede, bazı kişilerin nazar kudretinin olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden nazarı degeceğinden korkulan kişilerden uzak durulması, nazardan korunmak için başvuru tedbirler arasında yer alır.

Nazarlık taşımak ya da takmak da yörede sıkça başvurulan pratiklerdir. Örneğin evlerin bir köşesinde nazar boncuğu, üzerlik otu, at kafatası, at nalı ya da iğde dalının asılı olarak durduğu, yöre halkının bu objelerin nazardan koruma gücü olduğuna dair inançlarının olduğu da bir gerçektir.

Nazardan korunmak amacıyla yörede başvurulan bir diğer yöntem ise, “tuz çevirmek” tabir olan uygulamadır. Buna göre bir kişi nazara uğradığı düşünülen birinin başının üstünde avucunda ya da bir kaptta bulunan tuzu üç defa İhlâs suresini ve bir defa da Fatıha suresini okuyarak çevirir. Ardından elindeki tuzu ateşe atar. Bu şekilde nazara uğradığı düşünülen kişinin üzerinden nazarın kötü etkisi kovulmuş olur.

Yörede uygulanan bir diğer nazar tedavisi yöntemi ise, tütsü koklamaktır. Buna göre, nazarının değiştiğine inanılan kimsenin bir eşyası ya da elbisesinden bir parça alınıp, yakılarak nazara uğradığı düşünülen kişiye koklatılırsa nazarın kötü etkisinin geçeceğine inanılmaktadır.

Nazardan korunmak amacıyla ya da nazarın tedavi edilmesi amacıyla yapılan bir diğer işlem ise “kurşun dökmek”tir. Yöredeki inanca göre kurşun dökme işini, ehli olan kişilerden başkası yapamaz. Nazara uğramış kişiler, kurşun döken kişinin yanına götürülür yahut bunun tersi olur. Kurşun döken kişi, nazara uğrayan kişinin üzerine bir örtü örter. Bir kabın içine bir miktar tuz, ekmek, kömür ve su ile bir tane soğan bırakılır. Kap nazara uğrayan kişinin başında tutularak, ateş küreğinde eritilen bir miktar kurşun tasın içindeki suya dökülür. Kurşun döken kişi, kurşunun suyun içinde aldığı şekle bakarak, nazar değmesine sebep olan kişinin eşkâlini belirler ve tedavisini tamamlar. Uygulama sırasında kullanılan ekmek ve tuz bir köpeğe atılır; soğan ve kömür ise yola atılır. Yörede, kurşun dökme ile nazar değmesinin kötü etkilerinin ortadan kaldırılacağına inanılmaktadır. Yörede, kurşun dökme işini yapan kişiye, muhakkak bir hediye ya da bir miktar para verilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

1.3.4. Büyü

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır (Boratav 2005: 128; Artun 2005: 262). Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan kötü büyü, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık için yapılan olumlu büyü olmak üzere farklı şekillerde farklı amaçlarla yaptırılabilir (Artun 2005: 262).

Büyüler iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi, olumlu olanlar hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurtağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, loğusanın sütünü artırmak, çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. sıralanabilir. Kötü, olumsuz olanlar ise düşmanlık, kıskançlık, ara açmak, kısmet bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak vb. diye

sıralanabilir. İnanışa göre büyü yapılan kişi uysallaşır, avareleşir, ne yaptığını bilemez (Boratav 2005: 129, 130; Artun 2005: 262).

Şereflikoçhisar’da büyüye genellikle inanılmaz; ancak, yörede büyüye inanan ve büyü yaptıran kişilerin olduğu da bilinmektedir. Büyü, genellikle muska şeklinde yapılır. Büyüye inanan kimseler, büyüü bu işle ilgilenen bazı hocalara yaptırır. Büyüler, iyi ve kötü huylu olarak yaptırılmaktadır. Kötü büyülerin yapıldığı kişiye zarar vereceğine inanılır. İyi büyüler ise kişilere iyilik etmek için yaptırılır. Büyü için, kişilerin eşyaları, resimleri, kıyafetleri, saç telleri gibi objeler kullanılabilir.

Yörede, büyüye çok fazla itibar edilmediğini belirtmiştik. Zira araştırma alanında da büyüye inanan kimse yoktu; ancak araştırmaya yardımcı olan kişiler büyüye inanmasa da büyü ve büyüünün yapımı hakkında kulaktan kulağa da öğrendikleri bilgileri paylaştılar. Yörede, büyüye inanılmamasının en büyük sebebi, büyüünün İslamiyetle çelişmesi olarak kabul edilebilir.

1.3.5. Uğur-Bereket

“Uğur” (veya “oğur”) kelimesinin anlam gelişimi başlı başına bir inceleme konusu olabilir. Türk dilinin en eski sözlüğünde, Kaşgarlı Mahmut’un kitabında ona, “vakit, zaman”, “bir işte vakit ve fırsat”, “karşılık” (ivaz), “uğur, bereket”, “devlet” (yani mutluluk) anlamları verilmiş. Kelime, bu anlamlardan bir bölümünü, “mutluluk”, “bereket” anlamlarını, günümüzde de taşımaktadır (Boratav 2003: 123).

Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanının, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış âdet ve inanmalarındaki davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye ayrılmıştır. Uğurlu olanları tercih etmek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerekir (Boratav 2003: 123; Artun 2005: 270).

‘Bereket versin’ dileği, verilen bir şeye karşılık alanın verene söylediği sözdür; ‘Tanrı kesene, malına bereket versin’ yani ‘paranı, mallarını artırsın’ demek olur. Yemek yiyenlere rastlandığı zaman söylenen ‘bereketli olsun’ sözünün asıl anlamı da ‘yiyeyeğiniz eksik olmasın’, yiyecekten yoksun olmasındır. Anlaşıldığı üzere bereket kelimesi, bir de iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı anlamına gelmektedir (Boratav 2003: 124; Artun 2005: 270).

Yörede, bir evde yaşayan kişilerin sabah erkenden kalkmasının ve evin kapılarını açmasının, eve bereket getireceğine olan inanış çok yaygındır (K3, K5, K6, K8, K11).

Yörede, bereket amacıyla hayırlı bir iş yapılırken bereket duası edilir ayrıca ticarethanelerde de “Karıncı Bereket Duası” yazılı olan levhalar, duvara asılır. Bu şekilde bereketin artacağına

inanılır (K14). Ayrıca alışveriş sırasında da satıcı malını satıp da parasını alınca, alıcıya “bereket versin” der, alıcı da “âmin” ya da “bereketini gör” şeklinde cevap verir (K27).

Yöredeki bir başka inanişaya göre ise, akşam güneş batarken uyunması, evin bereketini kaçıır. Bunun için aileler, akşam güneş batarken uyumazlar, uyuyan çocukları varsa kaldırırlar (K21).

1.3.6. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

Aynı tabiat olayının yerler ve topluluklara göre, çoğu kez aynı bölgede bile birbirinden farklı çelişkili inançlar yarattığını belirtmek gerekir.

Ebemkuşağı (eleğim sağma) birçok yerlerde Fatma Ananın kuşağı diye adlandırılır; onun altından geçen kızsa oğlan, oğlansa kız olacağına inanılır. Mevsimlerle ilgili yaygın olan bir inaniş da sıcakların gelmesini ‘cemre’lerin düşmesine bağlamaktır. Arapçada kar, köz anlamına gelen bu kelime ile niteliği bilinmeyen, sıcaklığı sağladığına inanılan bir madde düşünülür. İnanışa göre cemreler bir hafta aralıkla 7 Şubatta (20 Şubatta) havaya, 14 Şubatta (27) suya, 21 Şubatta (5-6 Martta) toprağa düşmüş (Artun 2005: 240- 242).

Yörede, tabiat olayları ile ilgili inanişlar günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Örneğin, ay ya da güneş tutulması esnasında, geçmişte yörede yapılmış olan uygulamalardan bazıları tespit edilebilmiştir. Ay ya da güneş tutulması esnasında, tüfek atılması ya da silah sıkılması, ezan okunması, bazı nesnelere vurularak gürültü çıkarılması, Kelime-i Şehâdet getirilmesi, Yasin suresinin okunması gibi pratiklerin olduğu tespit edilmiştir.

Güneş ya da ay tutulmasının, yöredeki bazı kimselerce şerre yorulduğu görülmektedir. Tutulmalardan sonra deprem, savaş ya da kıtlık olacağına dair inaniş yöredeki bazı çevrelerde bugün bile geçerliliğini korumaktadır.

Yörede, ebemkuşağının (Gökkuşağı) altından geçildiğinde, dileklerin kabul olduğuna dair inaniş mevcuttur.

Yörede, ölü yılanın yakılmasının yağmur yağdıracağına inanılmaktadır (K36).

Yörede yağmur damlalarını ve kar tanelerini meleklerin indirdiğine, bu yüzden bunların kesinlikle birbirine çarpmadıklarına olan inaniş mevcuttur. Ayrıca şiddetli yağmur yağdığına, yörede kapı eşiğine demir eşya konulmasının yağmurun şiddetini azaltacağına inanılmaktadır (K36).

Nisan yağmuru altında yürüyen kişinin saçlarının gürleşeceğine ve parlayacağına dair inaniş da yörede tespit edilen inanişlar arasındadır.

Yörede, ayvanın bol olduğu yıllarda kışın çok sert geçtiğine delalet edeceğine dair inaniş da tespit edilenler arasındadır.

1.3.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar da bitkiler gibi kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilirler. Yaradılışlarını ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlarla, yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğrusuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler (Boratav 2003: 68; Artun 2005: 246).

Yöre halkının tamamı Müslüman olduğundan domuz etinin yenmesi haram sayılır. Bununla beraber domuzun adının dahi anılmamasına özen gösterilir. Domuz için soyka hayvan, adı batasıca gibi takma isimler kullanılır.

Siyah kedi görülmesinin de uğursuzluk getireceğine inanılması sıkça görülmektedir. Hatta çocuklar arasında “siyah kedi görüldüğünde kendi saçını çekmezsen evinize hırsız girer” söylentisi de sıkça duyulabilecek cümleler arasındadır.

Yörede, çocuğun dişi çekildiğinde bu diş ineğin altına atılırsa, inek dişi buzağılayacağına dair inanış vardır (K11, K13).

Baykuş, yörede uğursuz sayılan hayvanlar arasındadır. Yöredeki inanca göre baykuşun öttüğü evde bir kişi ölecektir (K8).

Yörede, kurbağa öldüren kişilerin elinde siğil çıkacağına dair söylenti de vardır. Bunun çocukların kurbağaları öldürmemeleri için söylenmiş olabileceği tespitlerimiz arasındadır.

Esan okunurken köpeklerin ulması da yörede uğursuzluk olarak açıklanmaktadır. Bu yüzden ezan okunurken uluyan köpeğe taş atılarak ya da kovalanarak susması sağlanır. Bunun yanında geceleri çok fazla havlayan ya da uluyan köpeğin depremi haber verdiğine dair inanış da yörede vardır.

Yörede, nazardan korunmak için bazı evlerde atın kafatası saklanmaktadır. Bunun, eve bereket getireceğine inanılmaktadır (K12, K13).

Yörede, örümceğin ağı ve güvercinin yuvasının bozulmaması gerektiğine dair inanış vardır. Zira bu hayvanların yuvalarının bozulmasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K21).

Yörede, ölü yılanın yakıldığında yağmur yağacağına inanılır (K36).

Şereflikoçhisar’da hayvanlarla ilgili inanışlar, iyi sayılmalarına ve kötü sayılmalarına bağlı olmak üzere iki türlü yorumlanmaktadır. Bazı hayvanların davranışları iyi sayılırken, bazılarının davranışları ise kötü sayılır. İyi sayılan hayvanların öldürülmesinden kaçınılırken, kötü sayılan hayvanlardan kaçınılır, uzak durulur ya da bu hayvanlar öldürülür. Bu inanışlardan kimisinin İslamiyetle birlikte hayatımıza girdiği aşıkârdır. Örneğin örümceğin ve güvercinin yuvasının bozulmaması, bu hayvanların peygamberimizin saklandığı mağaranın girişine yuva kurarak,

peygamberimizi düşmanlarından korumasıyla ilgilidir. Bazı inanışların ise İslamiyetle bir ilgisi yoktur.

1.3.8. Günlerle İlgili İnanışlar

Halk arasında haftanın bazı günleri için farklı inanışlar gelişmiştir. Günler; diğerlerinden önemli sayılma, belirli işleri yapmama, evden dışarıya hiçbir şey vermeme gibi yönlerden halk arasında inanış açısından farklı farklı değerlendirilmiştir (Yılmaz 2005: 157).

Günlerin özelliklerine ait değişik inanışlar vardır. Pazar, pazartesi, çarşamba, perşembe günlerinde biçki biçmek, çamaşır yıkamak iyi sayılır. Cuma günü yalnızca yolculuk iyi sayılır, başka bir işle uğraşmak iyi değildir. Salı günü bir işin başlangıcına fena sayılır. Çarşamba günü tıpkı salıda olduğu gibi iyi sayılmaz. Çarşamba günü yıkanmaz, ikindiye kadar kül atılmaz (Yalgın 1993: 59; Yılmaz 2005: 157).

Şereflikoçhisar ve yöresinde, bazı günlerin uğurlu, bazı günlerin ise uğursuz olduğuna inanılmaktadır. Uğursuz sayılan günlerde önemli ve hayırlı bir işe başlanması hoş karşılanmaz; bu günlerde başlanılan işlerin uğursuz olacağına ve sonunun hüsrana olacağına inanılır.

Yörede, Salı günleri uğursuz yayılan günlerdendir. Yöredeki inanışa göre salı günü, kız istenmez, düğün yapılmaz, sünnet töreni yapılmaz, tarla /bahçe sürülmez ve ekilmez (K3, K5, K6, K22,K3).

Perşembe ve Cuma günleri ise mübarek günler olarak telakki edilir ve bugünlerde başlanılan her işin hayırlı ve uğurlu olacağına inanılır. Perşembenin mübarekliği ise Cuma gününün arifesi olmasından dolayıdır (K3). Ayrıca yörede, cuma günü temizlik yapılmaz (K36).

1.3.9. Rüya ile İlgili İnanışlar

İnsanoğlu, rüyasında gördüklerinin etrafında da inanışlar oluşturmuştur. Halk, gördüklerinden anlamlar çıkarıp geleceğe yönelik yorumlar yapar. Görülenlerin yorumlanmasında temel ölçüt rüyada görülen kişi, nesne hayvan ya da çeşitli olaylardır (Artun 2005: 259).

İnsanlar gördükleri rüyalardan gelecekle ilgili yorumlarda bulunmaya çalışırlar. Gelecek hep merak konusu olmuş, bunun için fal baktırma, yıldız okuma, rüya tabiri gibi inanışlara başvurulmuştur. Ali Rıza Yalgın rüyalarla ilgili olarak “Rüyada kan görmek, rüyanın bozulduğuna işarettir. Rüyada su görmek aydınlıktır. Rüyada ateş görmek keder ve acıdır. Rüyada eşeğe binmek zengin olmaktır. Rüyada deveye binmek büyük adamlarla görüşmeler yapacağına işarettir.

Rüyada taranmak yolculuğa işarettir. Korkulu rüya görenler sadaka verir (Yalgın; 1993, 63).” demektedir.

Şereflikoçhisar ve yöresinde rüya gören kişilerin rüyalarını anlatmalarına iyi gözle bakılmaz. Anlatılacaksa bile hem anlatan hem de dinleyen “hayırdır inşallah” diyerek rüyanın hayırlara vesile olmasını temenni eder (K11, K22, K25, K33).

Rüyada görülen objelerin her birinin farklı yorumu vardır. Rüyasında at gören kişinin bir muradına ereceğine, ölü gören kişinin yaşamının tazeleneyeceğine, yılan gören kişinin bir düşmanın olduğunu, bozuk para gören kişinin üzüleceği bir haberi alacağına, bulanık su görenin bir uğursuzlukla karşı karşıya kalacağına, temiz su gören kişinin güzel bir haber alacağına inanılmaktadır (K26).

Ayrıca rüyasında sevdiğini gören kimselerin uyandığı zaman hemen yastığını ters çevirmesi gerektiğine de yörede inanılmaktadır. Böyle yapıldığında, sevdiğinin aynı gün seveni göreceğine inanılmaktadır (K36).

Yörede, kötü bir rüya gören kişinin rüyasını suya anlatmasının o rüyanın kötü etkilerini ortadan kaldıracığına inanılmaktadır. Ayrıca yine rüyasında kötü bir şey gören kişinin sabah kalkar kalkmaz bir tane kuru soğanı bıçakla ikiye böldükten sonra yola atıp, arkasına bakmadan evine girse o rüyanın kötü etkilerinden korunacağına inanılmaktadır (K21).

1.3.10. Diğer İnanışlar

Yörede, tespit edilen diğer inanışlar arasında şunlar vardır:

- Bebek doğduğunda gözlerine sürme çekilirse büyüdüğünde de gözleri sürmeli olur (K6, K8).
- Akşam güneş batarken uyunmamalıdır (K21).
- Akşamları tırnak kesilmemelidir (K21).
- Akşamları sakız çiğnenmemelidir; akşam sakız çiğneyen kişi ölü eti çiğnemiş gibi olur (K11).
- Eğer kapı eşiğine oturulursa, oturan kişiyi cin çarpacağına inanılır (K21).
- Geceleri çöplerin yanında ve kuytu yerlerde çok dolaşmamak gerekir. Zira buralarda çok dolaşılırsa cin çarpar (K11).
- Geceleri toprağa sıcak su dökülürken muhakkak “destur” denilmelidir (K11).
- Bir işe başlarken muhakkak besmele çekilmelidir. Bu şekilde başlanılan işin rast gideceğine ve hayırlı olacağına inanılır (K21).
- Bir kişi, öldüğünde gözleri açıksa, o kişinin ardında kalan birisine hasret kaldığına inanılır (K11).

- Cünüp gezmek, uğursuzluk getirir. Cünüp gezen kişinin kıtlığa sebep olacağına inanılır (K36).
- Geceleyin aynaya bakan kişinin bahtının geç açılacağına inanılmaktadır (K36).
- Geceleyin tırnak kesilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır.
- Geceleyin ıslık çalınmasına yörede iyi gözle bakılmaz; geceleyin ıslık çalınmasının cinleri toplayacağına inanılır(K36).
- Genç kızların yüzündeki sivilcelerin tanımadığı bir erkeğin mendilini çalıp silmesiyle geçeceğine inanılır (K36).
- Bir çocuğu tırnakları, babasının cebinden para avuçlayınca kadar kesilmez; çocuğun avuçladığı para çocuğa hediye edilir (K36).
- Evlerde makasın ağzı açık bırakıldığı gün, evde kavga olacağı düşünülür (K36). Bu yüzden makasın ağzı açık bırakılmaz.
- Düğün bayrağındaki elmayı düşürenin ya da yiyenin yedi yıl kısmetinin kapanacağına inanılır (K36).
- Yöredeki bir başka inanişe göre çok fazla ağlayan çocukların ağzına tanımadığı birinin ayakkabısıyla vurulursa, çocuğun ağlamasının kesileceğine inanılır (K11).

1.4. Halk Mutfağı

İnsanoğlu, ilkçağlardan beri yaşamak ve çevresindekileri yaşatmak için sürekli besin kaynağı aramak zorunda kalmıştır. İlk dönemlerde avcılık, toplayıcılık yapmışsa da belirli bir evrim sonucu hayvanları evcilleştirmeyi, yabani bitkileri yetiştirmeyi başarmıştır. Ateşin bulunmasıyla da yemek türleri ve pişirme biçimleri sürekli gelişmiştir. Beslenme ile ilgili davranışlarda; tarım, ekonomi, coğrafya, dini inançlar, demografi, eğitim vb. çeşitli faktörler etkilidir (Güvenç 1999: 204; Artun 2005: 291- 300).

1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

1. Arabaşı

Malzemeler:

Tavuk eti (ya da Hindi eti),

Un,

Yağ,

Salça,

Toz biber,

Tuz.

Yapılışı:

Arabaşı, tavuk ya da hindi etinden yapılan çorba ve özel bir hamurdan oluşur. Tavuk, temizlendikten sonra haşlanır. Ardından tavuğun eti elle didilerek küçültülür. Başka bir tavada bir miktar un, kokusu gidene kadar kavrulur ve soğuduktan sonra içine tavuğun suyu ilave edilerek ayran kıvamına getirilir. Çorbanın yapılacağı tencerede yağ ve salça kavrulur, bolca acı biber ilave edilir. Sonra üzerine 4-5 su bardağı tavuğun suyundan ilave edilir. Kaynamaya başlayınca suyla karıştırılıp ayran kıvamına getirilen un ve didilmiş tavuk ilave edilir, 5-10 dakika kaynatılır. Bu arada tuzu da konulur (K11).

Arabaşının hamuru ise şu şekilde hazırlanır: Tencereye koyulan üç su bardağı kadar su ve tuz koyulup kaynatılır. Başka bir kaptaki iki su bardağı su, unla iyice çırpılarak karıştırılır ve kaynayan suya ilave edilir. Hazırlanan hamur, kaynadıktan sonra 15-20 dakika sürekli karıştırılarak kaynatılmaya devam edilir. İşlem bittikten sonra bu hamur bir tepsiye dökülür ve serin bir odada soğutulur. Soğuduktan sonra, arabaşının hamuru da hazır olmuş demektir (K11).

Arabaşı yemeğinin yenilmesi, yörede adeta bir oyun havasında geçer. Eskiden yörede arabaşı, soğuk kış gecelerinin vazgeçilmez yiyeceklerinden biriymiş. Köy odalarında, her gün bir aile arabaşı hazırlayarak köylüleri davet ederlermiş. Arabaşını kimin yapacağı da yemek esnasında belirlenirmiş. Arabaşını yerken hamuru kim çorbanın içine düşürürse ertesi günkü arabaşını o kişinin ailesi hazırlamak zorunda kalırmış (Bk. Ek5).

2. Asıda

Malzemeler:

Un,

Pekmez,

Su.

Yapılışı:

Bir miktar un ve su karıştırılarak özenir. Üzerine pekmez ilave edilir ve kısık ateşte karıştırılarak koyu kıvama gelinceye kadar pişirilir. Kıvama geldikten sonra başka bir kaba alınır ve üzerine de eritilmiş tereyağı dökülür. Ardından servis edilir (K11).

3. Boz Bulamaç/Çullama

Malzemeler:

Et suyu,

Un,

Tereyağ.

Yapılışı:

Et suyu ile un karıştırılır. Ardından tavuğun eti kızartılıp önceden yapılan karışımın üstüne döşenir. Üzerine kızartılmış tereyağı eklenir. Ardından servis yapılır. (K10).

3. Lepe

Malzemeler:

Süt,

Bulgur.

Yapılışı:

Bir miktar sütün içine bulgur konularak karıştırılır ve kısık ateşte pişmesi sağlanır. Soğuduktan sonra servis edilir.

4. Doğramaç

Malzemeler:

Süt,

Ufalanmış yufka ekmek.

Yapılışı:

Bir miktar süt pişirilir ve içerisine ufalanmış yufka ekmek doğranır. İçine pekmez ya da şeker konularak servis edilir (K10).

5. Söndürme

Koyun peyniri tavada eritilir. Yağı başka tabağa konulur. Peynir iyice hakık (akik) gibi kızarıncaya önceden başka tabağa konulan yağ kızaran peynirin üzerine dökülür. Peynir, sarartılır ve yassıtılır. Biraz soğuyunca servis yapılır (Şimşek 2002: 68).

6. Telteli

Malzemeler:

Pekmez ya da şeker kaymağı,

Un.

Yapılışı:

Şeker ya da pekmez kaymağından yapılır. Kaymakla un tavada biraz soğutulur. Kavrulmuş un ile sıkılarak döndürülür. Döndürüldükçe kendiliğinden tel tel olur ve pişmaniyeye benzer. Ardından servis edilir (Şimşek 2002: 68).

7. Höşmerim

Malzemeler:

Kaymak,
Un.

Yapılışı:

İnek ya da davarın kaymağından yapılır. Kaymakla un tavada kızartılır. Kızartmaya bulgur bulgur oluncaya kadar devam edilir. Ardından servis yapılır (Şimşek 2002: 68).

8. Ekmekası**Malzemeler:**

Yufka ekmek,
Su,
Kaymak,
Yağ,
Soğan.

Yapılışı:

Gevrek yufka ekmek ufalanır. Sıcak suda haşlanır. Kaymak ile yağda kavrulan soğanla karıştırılarak yenilir (Şimşek 2002: 68).

9. Kölemez**Malzemeler:**

Süzme yoğurt,
Koyun ya da keçi sütü,

Yapılışı:

Süzme yoğurt karıştırılarak özenir. Koyun veya keçiden sağılan süt pişirilmeden karıştırılır. Önceden özenen yoğurtla süt karıştırılarak tekrar karıştırılır ve yenilmek için hazır olmuştur (Şimşek 2002: 68). Yörede, bu yiyeceği genellikle çobanlar yapmaktadır.

1.4.2. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler**1.4.2.1. Tarhana**

Yörede, kışa hazırlık amacıyla yapılan gıdalar içinde tarhananın büyük önemi vardır; çünkü yörede tarhana hem bir çorba hem de yedi derde deva bir yiyecek olarak sayılır. Tarhana, soğuk algınlığı, ateş yükselmesi, boğaz ve solunum yolları hastalıklarına, mideye ve ishale karşı çok faydalı bir yiyecektir. Tarhananın yapılışı ise şöyledir: Önce “Şahman” denilen sert buğdaydan

yarmalık dolgun buğday ayrılır, yıkanır, içindeki yabancı maddeler seçilir. Sonra kepeğinin ayrılması için “soku” denilen oyulmuş taş dibeğe bir kısmı konular, ıslatılır ve ağaçtan yapılmış büyük çekiçlere benzeyen tokmaklarla dövülür. Günümüzde buğdayın dövülmesi, teknolojik imkânlarla çok daha kolay bir şekilde yapılmaktadır.

Dövülen buğdayın kepeği soyulup taneden ayrılır. Temizlenen buğday, havadar bir yerde serilerek kurumaya bırakılır. Buğdayın kuruma işlemi bittikten sonra, kazanlara konularak suda haşlanır. Haşlama işleminden sonra soğutulur. Soğuduktan sonra süzme yoğurt ile karıştırılıp hamur kıvamına getirilir. Mayalanan bu hamur, çıkarılıp iyice yoğrulur, sonra bu hamurdan bir miktar alınarak avuç içinde sıkılır ve az güneş gören temiz bir zemin üzerine serilen bezlerin üstüne dizilir. Lokmalar halinde olan bu tarhanalar kurutulur. Kuruduktan sonra da bez torbalara doldurulup serin ve rutubetsiz bir yerde saklanır.

Piştirileceği zaman, önceden hazırlanan tarhanalar bir gece önceden suda ıslatılır. Ertesi gün karıştırmadan üzerine su dökülür ve süzülür. Ardından yumuşayan tarhanalar ezilip suda pişirilir. İçine tereyağı, nane ve istenilen baharatlar konular (K11).

1.4.2.2. Bulgur

Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Şereflikoçhisar'da da bulgur çok önemli bir kışlık yiyecektir. Bulgur yapımı için sert buğday türü olan Şahman'dan bulgurluk olacak kısım ayrılır. Sonra buğday içindeki yabancı maddelerden temizlenerek büyük kazanlarda kaynatılır. Pişirilen buğday “hedik” kıvamına gelince pişirme işlemi bitirilerek temiz bir zemine serilir ve kurumaya bırakılır. Ardından kuruyan buğday, değirmenlere götürülerek bulgur kıvamında öğütülür (K11).

Eskiden yörede, bulgur öğütme işlemi farklı yapıldı. Bulgur, sonbahardan sonra her evde ayrı ayrı günlerde çekilirdi. Çekme işi ise başlı başına bir eğlence idi. Burada gelinler, kızlar toplanırlar, eğlenirler, oynaşırlar, türkü söylerler, evin sahibi bunlara ziyafet çeker, köyün delikanlıları evin etrafında dolaşır, kızları görebilmek için de kapıdan, pencereden bakmaya çalışırlardı (Görgülü 2009: 171).

Bulgur değirmenleri, 60-70 cm çapında, 15-20 cm yüksekliğinde iki yuvarlak taştan oluşurdu. Alt taşın göbeğindeki delik kısmına takoz yerleştirilir. Onun içine bir demir saplanır, bu demire ise “kirmen” denen bel tepkisi gibi bir ağaç takılırdı. Üst taşında da yine büyücek bir delik vardı. Taşın alt kısmında kirmenin dallarının girmesi için bir oyuk vardır. Bir üst taşın yarıçapının ortasında bir deliğe geçirilmiş 20-25 cm boyunda bir sopa vardır. Kirmenin altına da bezden destek dolarlar ki, taş birbirine yapışmasın. Taşın en altına da öğütülen bulgurların dağılıp saçılmaması için genişçe bir bez sarılırdı (Görgülü 2009: 171).

Üç gelin veya kız, bu taşın etrafında otururlar, sağ elleri ile taşın üzerine saplanmış sopadan tutarak, herkes kendisinden tarafa çeker, böylece de taş dönmeye başlar. Bir kız da bu taşın ortasındaki deliğe avuç avuç buğday dökmeye başlardı. Bir yandan türkü söylenir, bir yandan gülünüp eğlenilir, arada kalkıp tef eşliğinde oynanır, bazen ara verilip yemek yenir, hikâyeler anlatılırdı; velhasıl vaktin nasıl geçtiği bilinmezdi (Görgülü 2009: 171).

1.4.2.3. Salça Yapımı

Yörede, salçaya “kırmızı yağ” da denilmektedir (Görgülü 2009: 172). Salça yapımı şu şekildedir: Tarlalardan ve bağlardan toplanan olgun domatesler, çürüklerinden ayrılır ve torbalara doldurulur. Torbalara doldurulan domatesler güneş gören bir yere bırakılarak salçalık kıvamına gelmesi beklenir. Domatesler iyice yumuşadıktan sonra kevgirden geçirilerek püre haline getirilir. Ardından derin kazanlara konulup devamlı karıştırılarak kaynatılır (Bk. Ek7).

Kaynatma işlemi bittikten sonra salça haline gelir. Salça, kazandan alınarak tuzlanır ve toprak çanaklara hava almayacak şekilde doldurulur, üst tarafına da bir miktar sıvı yağ konulur; yoksa bol miktarda tuz konulur. Ağız da deri ya da bir kapakla kapatılır. Hazırlanan salça serin bir yerde kışın tüketilmek üzere saklanır (K11).

1.4.2.4. Pekmez Yapımı (Pekmez Kaynatma)

Yörede, Eylül ayının sonlarına doğru tarım işleri bitmek üzeredir. Bundan sonra da sebze ve meyve bahçelerinin bozulması (toplanması), yani bağbozumu zamanı gelirdi. Yörede, üzüm aşırı olmasa da çokça yetiştirilen bir meyvedir.

Pekmez yapmaya başlamadan önce, pekmezin yapılması için hazırlıklar yapılır. Önce bağ damları (üzümlerin pekmez yapılacağı yer) tamir edilip temizlenir. Sonra şirhanlar (üzümün suyunun sıkılacağı yer) temizlenir, tandırlar (üzümün kaynatılacağı yer) boşaltılıp onarılır, yakacaklar hazırlanır. Ardından bağda üzümler kesilmeye başlanır; kesilen üzümler sepetlerle bir yerde toplanıp bağ damına getirilir. Orada, olgunlaşmış tatlı üzümler seçilir ve yerden bir metre kadar yüksekte yapılmış olan şirhana denilen havuza doldurulur, üzerine pekmez toprağı” serpilir. Ayağına çizme giyen bir kişi bu üzümlerin üzerine çıkar ve ezer. Üzümün şırası, şirhananın altında bulunan bir borudan kazanlara akar. Akan şıralar, şıranın kaynatılacağı büyük bir tandır ve üzerinde çok geniş bir bakır leğende kaynatılır (Görgülü 2009: 173, 174).

Kaynayan şıralar, o halleriyle alınır, etrafa dizilmiş boş bakır kazanlara doldurularak dinlenmeye bırakılır. Kaplar dolunca üzümün ezilmesine ara verilir ve pekmez yapımı başlar. Orada dinlenen şıraların toprağı dibe çöker, yüzünden şırayı bulandırmadan alınan şıralar tekrar pekmez leğenine doldurulur, topraklı olanlar kıl keçilerinin tüyünden yapılmış torbalara doldurulur, yüksek bir yere asılır, bu torbadan süzülen şıralar da pekmez leğenine doldurulur ve kaynatılır. Kaynatılma işlemine başta harlı ateşte, sonra ise düşük ateşte devam edilir, kaynadıkça köpüren pekmezin köpüğü alınarak pekmezin acıyıp, tadının bozulması önlenir. Pekmezi kaynatma işlemi bittikten sonra soğutulup bidonlara doldurulur, ağızları kapatılıp serin bir yerde kışın tüketilmek üzere saklanır (Görgülü 2009: 174).

1.4.2.5. Turşu Yapımı

Yörede, kış yiyecekleri arasında turşunun önemli bir yeri vardır. Turşu, sonbaharda, sebzelerin bitim zamanında kurur. Sebze ve meyve olarak yeşilbiber, domates, fasulye, lahana, maydanoz, acur, pancar, havuç ve kelek (kavunun ham ve küçük hali) sayılabilir.

Turşu yapımı için öncelikle turşusu yapılacak sebze ve meyve yıkanıp temizlenir. Ardından tuzlu su hazırlanır ve bir bidona sebzelerle birlikte doldurulur. Üzerine sirke katılır, üst kısmına bir demet bağ yaprağı konur. Bu halde bir iki hafta bekletildikten sonra turşu hazır duruma gelmiştir (K21).

1.4.2.6. Sebze Kurutma

Yörede, sebzelerin kurutularak saklanması sık görülür. Yazlık sebzeler kurutulup saklanarak kışın da yenilebilmesi sağlanır. Patlıcan, domates, biber ve kabak kurutulan sebzelerin başında gelir. Bu sebzeler doğandıktan sonra güneş gören bir yerde iplere takılarak asılır ve kuruması sağlanır.

1.4.2.7. Ekmek Yapımı

Yörede yufka ekmek yapımı her yılın belli dönemlerinde sıkça görülen bir uygulamadır. Özellikle Haziran ayında yapılan “yaz ekmeğı” ve Ekim-Kasım aylarında yapılan “kış ekmeğı” her ailenin komşularıyla birlikte yaptıkları yazlık ve kışlık hazırlıktır.

Yufka ekmek yapmak için, “tandır damları” kullanılır. Yufkanın hamuru hazırlandıktan sonra bu hamur küçük küçük kesilerek bezi haline getirilir. Ardından hazırlanan ekmek tahtasının başında oturan hanımlar bu yumakları alıp oklavalarla incelterek ekmek haline getirirler. İnceltme

işlemi de sırayla yapılır. Önce hanımlardan biri beziyi biraz inceltir ve ikinci bir hanıma verir. İyice inceliş ekmek haline gelen hamur, tandırın başındaki hanıma verilir ve tandırın başındaki hanım da elindeki evreağaç yardımıyla ekmeği çevirerek pişirir (Bk. Ek9).

Pişen ekmekler temiz bir bezin üzerinde üst üste sıralanır, belli bir seviyeye ulaştığında evin serin bir odasına götürölüp üst üste konulur. Yaklaşık bir buçuk metre yüksekliğe ulaşıncaya yanına başka bir sıra yapılır. Bu sıralanan ekmeklerin her birine “direk” denir.

Kışın bu ekmeklerden birkaç tane alınır, sofra bezi üzerine konulur, teker teker üzerlerine su serpilerek ıslatılıp üstleri örtölür. Ekmekler yumuşadıktan sonra kare şeklinde katlanır ve sofraya sunulmaya hazır hale getirilir.

Ekmeklerin kırıntıları veya yenilemeyen parçaları ya “ekmek aşısı” denilen bir yemeğe dönüştürölür ya da “tirit” denilen üzerine et suyu ilavesiyle yumuşatılan bir yemek şeklinde tüketilir. Hiç yenilemeyenler ise hayvanlara yem olarak verilir (Görgölü 2009: 178).

Ayrıca bu yufka ekmekler ile bazı tatlılar da yapılır. Bazen üzerlerine yağ, peynir, soğan konularak katlanır, sobada ya da tavada kızartılıp “çoban böreği” yapılır. Bazen de yufka ekmek küçük parçalar halinde ufalanır, bir tavada eritilen yağ ile karıştırılır, üzerine yumurta kırılır, isteyen pekmez de ilave ederek karıştırır ve bu şekilde yenir; buna da yörede “kahvaltısı” denir.

1.4.3. Sofra Gelenek ve Göreneklere

Yemek kırıntılarının yere dökölmemesi için odanın ortasına ‘sofra örtüsü’ denilen bir örtü serilirdi. Onun üzerine tahtadan bir altlık onunda üzerine bir sini konulurdu. Sofraya büyükler bağdaş kurarak, kadınlar ve gençler de diz üstü oturlardı. Yemek sağ elle yenilirdi. Sofrada tıka basa yemek ayıp sayılırdı ve Peygamberimizin ‘Sofradan doymadan kalkınız.’ Sözüünü her Müslüman bilirdi. ‘Az yiyen melek olur / Çok yiyen helak olur.’ ‘Az yiyen her gün yer / Çok yiyen bir gün yer.’ gibi özdeyişler de az yemenin önemini vurgulamaktadır (Artun 2005: 304-305).

Yörede, eskiden yemek herkes tarafından sofranın ortasındaki büyük bir tabaktan yenilirdi. Böylece yemeğin bereketli olacağına ve bereketin sofranın ortasında toplanıp eve yayılacağına inanılırdı (K13, K14, K21, K24). Ancak günümüzde bu adet değişmiş ve herkese yemek yemesi için ayrı tabaklar verilir olmuştur.

Yemeğe besmele çekmeden başlamak da yörede hoş karşılanmamaktadır. Besmelesiz başlanan her yemeğin haram olacağına dair inanış da yörede büyük ölçüde kabul görmektedir (K3).

Yörede, yemeğin sağ elle yenmesi gerektiğine dair inanış da vardır. Yemek yiyen kişiler solak da olsa sağ elle yemek yemeye çalışırlar.

Sofraya önce ailenin en büyüğü oturur. Sofraya büyükler oturmadan küçükler oturmaz. Yemeğe de ancak büyükler yemeye başladıktan sonra başlanır.

Sofrada otururken selam verilip alınmaz; sadece afiyet olsun denir. Ayrıca yörede yemeğe sonradan gelecek biri için sofraya bekletilmesi de hoş karşılanmaz (K10, K13, K14, K36).

1.5. Halk Hekimliği

Kişinin günlük yaşamında birtakım maddî ve manevî etkilerden korunması; bedenî, zihnî ve ruhî birtakım özürlerinin, hastalıklarının, rahatsızlıklarının giderilmesi yönünde halk, çeşitli inançlar ve uygulamalar geliştirmiştir. Her kültürel yapı, “hastalık sorununa” kendi kültürel değerleri, coğrafi özellikleri/çevre gerçekleri çerçevesinde çözümler geliştirmiştir. Kişilerin hastalık karşısındaki tutum ve uygulamaları da içine doğdukları kültürel çevrenin onlara sunduğu/aktardığı bilgilerin ışığında gelişmiştir. “Fertlerin hastalık karşısındaki tutum ve davranışları, mensup oldukları toplumun değer oriyantasyonu (yönlendirme), inanç sistemleri veya tek kelimeyle kültürünün bir tezahürüdür.” (Türkdoğan 1991: 168)

Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu işlem ve yöntemlerin tümüne ‘Halk Hekimliği’ denilmektedir (Boratav 2003: 155; Artun 2005: 181).

Bu açıdan ‘hastalık’ deyimini de geniş bir anlamı kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki problemler değil, kısırlıktan, nazar değmesine kadar insanlardan gelebilecek kötülöklere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabileceği hastalıklara, sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir. Halk hekimliğinin temelini ‘Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.’ inancı oluşturmaktadır. Bununla birlikte Halk hekimliği uygulamalarında kültürün ve dinin izleri de görölmektedir. Halkın inancına göre kötü niyetli kimseler, özellikle büyücüler, yaptıkları büyülerle istedikleri kimseleri hasta edebilmekte, hatta öldürebilmektedirler. Bu durumlardan korunma, dinsel görevlerin eksiksiz yerine getirilmesiyle sağlanmaktadır (Acıpayamlı 1989: 1; Boratav 2003: 155; Artun 2005: 181).

İlk dönemlerde hastalıkların tespitinde ve tedavisinde aciz kalan insanoğlu, bu dönemde hastalıkların sebeplerini ay ve güneş tutulmalarına, fırtınalara, yıldızlara, şimşek çakması gibi tabiat olaylarına bağlarken (Baytop 1985: sss), sonraki dönemlerde hastalıkların sebeplerini kötü ruhlara (Araz 1995: 31), Tanrı kutunun insanı terk etmesine (Ergun 2004: 213), Tanrılara karşı işlenen suç ve günahlara (Yurdakök 1999: 455) bağlamıştır. Dini ve mistik evrelerden geçen insanoğlu daha sonraları edindiği tecrübelerle tedavilerde, hangi bitkilerin kullanılıp kullanılmayacağını öğrenerek empirizm dönemini başlatmıştır (Şehsuvaroğlu 1970: sss).

Geleneksel halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesi atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu doğmuştur. Geleneksel tedavi

anlayışında yaşanılmış, birçok kere denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur. Kullanılabildikleri ölçüde, kalıp bilgi ve davranış olarak biçimlenen inanç ve uygulamalar nesilden nesile sistemli/resmî olmayan/unofficial yollarla aktarılmıştır. Yerleşik yaşama geçiş, şehirleşme ve dolayısıyla haberleşme, ulaşım imkânlarının gelişmesi, sağlıkla ilgili kurumların oluşturulması sürecinde geleneksel uygulamalar ile bilimsel tıp uygulamaları birlikte kullanıla gelmiş; değişen zaman ve şartlara göre de modern tıp uygulamaları yaygınlaşmıştır. Günümüzde, özellikle modern tıp bilgi ve hizmetlerinden uzak veya modern tıptan çeşitli nedenlerle yeterince yararlanamayan insanlar, yörelerinde yetişen ve temin edilme imkânı olan meyveleri, (tabii ki sadece meyveler değil, meyvelerin yanında sebzeler, çeşitli otlar, kökler, yumrular, çeşitli hayvanî ürünler, vs.) belli hastalık veya rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadırlar (www.bendiseda.com).

Şereflikoçhisar ve yöresinde halk hekimliği uygulamaları günümüzde de yoğun olarak yaşatılmaktadır. Yöredeki halk hekimliği uygulamalarının bazıları, dinsel büyüsel tedavi yöntemlerini içerirken bazıları ise çeşitli bitkilerden, hayvan ifrazatından ya da çeşitli objelerden faydalanılarak yapılmaktadır.

1.5.1. Yaralı Rahatsızlıklar

Vücudun herhangi bir yerinden yara çıkmasına bağlı hastalıklar bu bölümde ele alınacaktır. Tespit edilen rahatsızlıklardan ilki “köslü” diye tabir olunan rahatsızlıktır. Bunun tedavisi ise şu şekilde yapılmaktadır: Vücudundan köslü tabir olunan kişi herhangi bir yerde köstebek yuvasından çıkan toprağı çamur yapar ve bu çamuru yaraların üzerine sürer. Ayrıca yaptığı çamurun da suyunu içer. Bu şekilde bu yaraların geçeceğine inanılır.

Terme, Şereflikoçhisar’da söylenişiyile “derma” ya da “terme” da vücuttan çıkan yaraya bağlı olan bir rahatsızlıktır. Bu hastalığın tedavisi de tespitlerimize göre iki türlü yapılmaktadır. Bunlardan biri “terme kesmek” tabir olunan yöntemdir; diğeri ise “terme yazmak, terme çizmek” tabir olunan yöntemdir (K17, K18, K21, K22, K26, K28). Terme yazmak ya da terme çizmek tabir olunan tedavi yöntemi şu şekilde yapılmaktadır: Terme rahatsızlığı olan kişi, ocaklı olduğuna inanılan, terme kesme işini yapan kişinin yanına giderek rahatsızlığını belirtmektedir. Ardından, terme kesen kişi, termeli bölgeyi elindeki iğne ile temeli bölgeyi yavaş yavaş çizer. Ardından termeli bölgeye tükürerek, tükürüğünü bu bölge üzerinde yayar. Ardından bir kaba aldığı bir miktar toprağı su ve tükürüğüyle çamur haline getirip termeli bölgeye sürer. Bu çamurdan da bir miktar terme rahatsızlığı olan kişiye verir. Bu uygulamayı yaparken de “El benden, sebep Allaktan, inşallah geçer” der. Yapılan uygulamanda sonra, terme kesen kişi, terme rahatsızlığı olan kişiye bir reçete verir. Bu reçeteye göre, hazırladığı çamur, iki ay boyunca güneş doğmadan sabah ezanıyla

birlikte termeli bölgeye sürülecektir. Çamur, bu iki ay boyunca üç gün bir kadın, üç gün ise bir erkek tarafından sürülecektir. Çamuru sürmeden önce de, çamuru sürecek kişiler ve terme rahatsızlığı olan kişi abdest alacak, üç defa İhlâs bir defa da Fatiha suresini okuyacaktır. Vücuda sürülen çamur yıkanmayacaktır. Bununla beraber, terme otu denilen ot yerden koparılıp bir kenara konulacaktır. Ot kurudukça, terme rahatsızlığının geçeceğine inanılmaktadır.

Terme kesme işlemi yapılırken, terme kesen kişi tarafından hazırlanan reçetede bir de perhiz söz konusudur. Bu perhize göre terme rahatsızlığı olan kişi, yağsız peynir, yağsız yoğurt, haşlanmış patates, haşlanmış tavuk ve haşlanmış et yiyebilir. Meyve, ekşi, tuzlu, salçalı yemekleri, bulguru ve turşuyu yiyemeyecektir. Terme rahatsızlığı ancak bu perhize uyulduğunda geçecektir; aksi halde bu rahatsızlığın geçmeyeceğine inanılmaktadır (K28)

Siğil de vücuttan çıkan bir yara türüdür. Yöredeki tespitimize göre bu hastalığın tedavisi şu şekilde yapılmaktadır: Musular Köyü mezarlığında bir taş vardır (Bk. Ek6). Elinden siğil çıkan kişi bu rahatsızlığından iki türlü kurtulur. Birincisi siğil rahatsızlığı olan kişi bizzat kendisi gider, mezarlığa yakın bir yerde elindeki rahatsızlığın geçmesi için niyet tutar. Ardından taşın olduğu yere kadar sağına soluna bakmadan yürür. Taşın yanına vardıktan sonra taşın etrafında üç defa döner. Bu dönüşler esnasında da üç İhlâs bir de Fatiha surelerini okur. Üç defa dönüşten sonra taşı bir defa ısıtır. Bunu üç defa tekrarlar. Daha sonra da yanında getirdiği nohut ya da bir miktar tuzu taşın dibine gömer. Sonra niyet tuttuğu yere kadar yine sağına soluna bakmadan yürür. Sonra niyetini bozar. İkinci uygulama ise bunu bir başka kişiye yaptırmaktır (K17).

Yörede, tespit edilen bir diğer yaralı rahatsızlık Kuşboğan adını taşıyan rahatsızlıktır. Bu rahatsızlıkta insanın boyun bölgesinden yara çıkar. Bunun tedavisi de bir hayli ilginçtir. Bir serçe öldürülerek yaranın üzerine sarılır. Bu şekilde yaranın iyileşeceği düşünülür (K18, K19).

İnsan vücudunda bir yer yaralandığı zaman bunun yöredeki bir başka tedavisi de koyunun yünündeki yağlı tabakayı yaranın üzerine sıkmak suretiyle yaranın iyileşmesini sağlamaktır. Yörede, bu maddenin tentürdiyot vazifesi yaptığı düşünülmektedir (K16).

Yörede, parmaktan çıkan ve “Dolama” tabir olunan bir başka rahatsızlığın iyileşmesi için iki tür tedavi vardır. Bunlardan birincisi parmağa haşlanmış soğan sarmak, ikincisi ise yaraya tuzlu hamur sarmak şeklinde yapılmaktadır (K21, K22, K26).

Yöredeki tespitlerimize göre kanayan bir yerin kanını durdurmak için de yapılan uygulamalar da vardır. Bu tedavi kanayan yere örümceğin ağını sürmek şeklinde yapılmaktadır. Bu ağa yörede “elbiz” denilmektedir (K16).

Kanayan yerin kanını durdurmak için de yapılan bir diğer uygulama ise kanayan yerin üzerine yakılan bir bez parçasının külünü basmak şeklinde yapılır (K17).

Yörede, çeşitli yanıkların tedavisi için de bazı tedavi yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemler, yanığın hafif ya da ağır olmasına bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu tedavilerin başında

tıp doktorlarının yaptığı tedaviler vardır; ancak bilhassa kırsal kesimde, halkın yanık tedavileri için geliştirdiği tedavi yöntemleri vardır. Örneğin hafif yanıkların tedavisinde, yanık yerin üzerine yoğurt veya salça gibi şeyler sürülerek ya da soğuk bir demir konularak yanığın tedavi edilmesi sağlanır. Bazen, yanık tıbbi tabirle ikinci ya da üçüncü derece yanıkta, bu yanığın tedavisi bir merhem hazırlanarak yapılmaya çalışılır. Bu merhem için bir miktar yağın içine yumurta konulur ve iyice yakılır. Yumurta simsiyah olunca onun yağı alınır. Bu yağa azvay, günlük, çam sakızı gibi maddeler katılarak merhem haline getirilir. Bu merhem, tavuğun kanadından koparılan bir tüy ile yanık bölgeye sürülür, üzeri de temiz bir bez ile sarılır. Şayet bu bez yanığa yapıştırsa, o zaman oksijenli suyla ıslatılarak yaranın üzerinden çıkması sağlanır (K27).

1.5.2. Nazar Değmesine Bağlı Rahatsızlıklar

Şereflikoçhisar'da nazar değmesine karşı yapılan uygulamalara da rastladık. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

- **Tuz Çevirmek:** Tuz çeviren kişi eline yedi tane iri tuz alır. Tuz çevrilecek kişi diz çöküp oturur. Tuz çevirecek kişi de oturan kişinin başının üzerinde elini daire yapar bir yandan da üç İhlâs bir Fatıha surelerini okur. Sonra bu tuzu ateşte yakar. Bu uygulama neticesinde kişiye nazar değmeyeceğine inanılır (K21).

- **Kurşun dökmek:** Bu uygulama için de yedi ayrı yerden yanabilecek küçük çöpler toplanır. O çöpler bir yerde toplanıp yakılır. Bu ateşin üzerinde bir tavaya konulan kurşun ısıtılır. Ardından tava kurşun dökülecek kişinin başının üzerine getirilir ve tavaya su dökülür. Bu uygulama sonrasında kurşunun nazar değen kişinin yüzüne benzer bir şekil alacağına ve o kişinin nazarı değmeyeceğine inanılır (K9).

- Nazar değmesine karşı yapılan bir diğer uygulama da, nazarı değdiğine inanılan kişinin elbisesinden bir parça kesilir, bu parça yakılır ve nazar değdiğine inanılan kişiye bunun dumanı koklatılır. Bu şekilde nazarın geçeceğine inanılır (K11, K34).

Yörede, nazar değmesi dinsel-büyüsel nitelikte sayılabilecek bir olay olduğu için, tedavisi de dinsel-büyüsel niteliktedir.

1.5.3. Ağrılı Rahatsızlıkların Tedavisi

Yörede, ağrılar için de çeşitli tedavi yöntemlerinin uygulandığını görülmektedir. Bunlar sırasıyla mide ağrısı için yapılan uygulamalar, baş ağrısı için yapılan uygulamalar, romatizma için yapılan uygulamalar, sırt ağrısı için yapılan uygulamalar, kırık-çıkık için yapılan uygulamalar olarak sıralanabilir.

Mide ağrısı için yapılan uygulamalardan biri bugün yapılmamakla beraber eskiden yapıldığı söylenen kağıt tekerine mideyi bastırmaktır. Yörede, ağrının bu şekilde geçeceğine inanılmaktadır(K19). Diğer bir uygulama ise midenin bir başka kişi tarafından ovulmasıdır (K2, K6, K18, K21, K22, K25, K34).

Yörede, baş ağrısı için de yapılan iki uygulama vardır. Birincisi saçın kazınıp zeyrekle lapa yapılarak ağrıyan yere sürülmesiyle geçtiğine olan inanıştır. Zeyrek, bir bitkidir. Zeyrek lapasını yapmak için zeyreği tavada pişirmek gerekir. Pişen zeyrek lapa halini alır. Lapa halini alan zeyrek, temiz bir bez yardımıyla başın ağrıyan yerine sürülür (K19). İkinci uygulama ise başın ağrıyan kısmından saç çekilmesiyle ağrının geçtiği şeklindedir (K18).

Yörede, romatizma için ise basıcı tabir olunan kişilerin ağrıyan yerlere basmasıyla ağrının geçtiğine inanılmaktadır. Ayrıca “zorlama otu” diye tabir olunan bir otun varlığı ve romatizman rahatsızlıklara karşı tedavi amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Bu otun kaynatılıp suyunun süzülmesinden sonra ağrıyan yere sarıldığını, bu şekilde ağrının geçtiğini tespit edilmiştir (K34).

Sırt ağrısı için ise “şişe vurmak” tabir olunan uygulamanın yapıldığını görülmektedir. Bunun için bardağın içine bir kâğıt parçasının yakılarak koyulduğunu, bunun da sırtı ağrıyan kişinin sırtına bardağın ağzı aşağı gelecek şekilde koyulduğunu, sonra bardağın içindeki ateş sönmüce bardağın çekildiğini, bu şekilde ağrının geçtiğine inanılmaktadır (K8, K22).

Kırık çıkık için yapılan bir uygulama kısaca şu şekilde anlatılabilir: Kolu kırılan kişinin önce kolu kaynar su ve sabun yardımıyla bir süre ovulur. Sonra kol çekilerek düz bir şekil alması sağlanır. Bunu herkes yapamaz. Bunu yapmak için özel kişiler vardır ki bunlara kırıkçı ya da sınıkçı adı verilir. Sonra bir kaptaki üzüm ezilerek lapa kıvamına getirilir. Ardından bu kola sarılır. Etrafına da düzgün bir tahta konulur ve bu da sarılır. Bu sargı on beş gün bekler. On beş günün ardından bu sargı çıkarılır ve daha hafif bir sargıyla sarılır. Bir süre sonra bu sargı da çıkarılır (K19).

Yörede, kırık kolu ikinci bir sarma yönteminin de bal mumu ile sarmak olduğu tespit edilmiştir. Yörede bu uygulamayı yapanlar ya da görenlerin söylemine göre, bal mumu bugünkü alçının yerini tutmaktaymış (K19).

Bazı ağrılarda da bamyanın sütle karıştırılıp lapa haline getirildiğini, sonra bu karışımın ağrıyan yere sürüldüğü, bunun da ağrıyı dindirdiği yörede yapılan tespitler arasındadır (K19).

Bel ağrısı için de limon, bal ve incir kaynatılıp lapa haline getirilir. Bu karışım da ağrıyan yere sürülür ve bu sayede ağrı geçer. Bu da yaptığımız çalışmanın neticesinde elde ettiğimiz bir tedavi yöntemidir (K20).

1.5.4. Bitkilerle Yapılan Tedaviler ve Şifalı Otlar

Halk hekimliği uygulamalarında en fazla başvuru alan yol bitkilerle yapılan tedaviler ve şifalı otlardan yararlanılmasıdır. Yörede, birçok bitkinin pek çok rahatsızlığın tedavisinde kullanılması söz konusudur.

Yörede, soğuk algınlığının tedavisinde hemen herkesin ilk başvurduğu tedavi yöntemi, nane ve limonun kaynatılarak suyunun içilmesi yöntemiyle yapılan tedavidir (K16,K17, K18, K20, K22, K24, K26, K29, K34).

Isırgan otunun gerek kaynatılarak suyu içildiğinde, gerek salata yapılarak yenildiğinde kimilerine göre kanser tedavisinde kimilerine göre şeker hastalığı tedavisinde kullanıldığı yöredeki tespitler arasındadır (K16). Yine dut ağacının yaprağının kaynatılıp suyunun içildiğinde şeker hastalığı tedavisinde kullanıldığı da yörede rastlanılan tedavi amaçlı doğal ilaç olarak kabul edilebilir (K16, K20).

Taze fasulyenin yemeği yapılarak yenildiğinde, mısır püskülünün kaynatılarak suyu içildiğinde, aynı şekilde arpanın kaynatılarak suyunun içildiğinde böbrek rahatsızlığına faydalı olduğu yönündeki düşünce, Şereflikoçhisar ve yöresinde tespit edilen halk hekimliği uygulamaları kapsamındaki yöntemlerdir (K16).

Yörede, Basur (hemoroit) rahatsızlığının tedavisi içinse şöyle bir tedavi yöntemi tespit edilmiştir: Böğürtlen ağacının kökü kırk bardak suda kaynatılarak bunun bir kaptan tutulmasının ardından sarı leblebi ve katranın ezilip bunları hap haline getirerek önceden hazırlanan suyla her gün içilmesi bu rahatsızlığın giderilmesi yönünde yapılan bir tedavidir (K34).

Papatyanın kaynatılıp suyunu içmenin rahatlatıcı bir etkisinin ve yine papatyanın kaynatılıp bunun suyuyla saçların yıkandığı zaman, bu suyun saçları beslediğini, dökülmesini önlediğine dair düşünce de yöredeki tespitler arasındadır (K20).

Meyan kökü kaynatılıp suyu içildiği zaman sindirim sistemini rahatlattığı, zencefilin, de rahatlatıcı bir etkisi olduğu da yörede tespit edilmiştir (K20).

Yörede, öksürüğü önlemek için çöreo ve bal karışımının her gün aç karnına yenilmesinin büyük fayda sağladığına dair tespitler de yapılmıştır (K20)

Adaçayının akşamları kaynatılıp içilmesi idrar söktürücü bir özellik göstermesi de yörede sıkça başvuru alan uygulamalar arasındadır (K20).

Kalp rahatsızlığı için Oğul otu isimli otun kullanıldığı da yöredeki tespitler arasındadır. Bu ot da kaynatılıp suyu içilmek suretiyle kullanılmaktadır (K20).

Bayanlar için iğde çiçeğinin cinsel gücü artırıcı etkisi olduğu da yöredeki uygulamalar arasındadır (K20).

Son olarak Ayırkotunun kaynatılarak suyu içilmesi suretiyle romatizman hastalıkların tedavisi ile ilgilidir (K11, K20).

1.5.5. Diğer Rahatsızlıklar

Şereflikoçhisar'da tespit edilen halk hekimliği uygulamalarından biri de Türklerin eski inancıyla alakalıdır. İslami dönemden önceki Türk tarihi ile ilgili kaynaklarda belirtildiğine göre Türk ülkelerine yabancı devletlerden gelen elçiler, hakanın huzuruna çıkarılmadan önce iki ateş arasından geçirilerek, ülkeye kötü ruhların girmesi engellenmeye çalışılıyordu. Yörede de kanaatimizce bu inanışla alakalı bir uygulama vardır.

Yörede, Doğankaya köyünde Nogay Türkleri yaşamaktadır. Bu köyde, grip tedavisi için uygulanan bir halk hekimliği uygulaması vardır. Bu uygulama, grip tedavisi için yapılmaktadır. Bu köyde, gribe “kökçeten” denilmektedir. Köylerde, küllerin biriktirildiği küllükler olur. Bu küllükler, adeta küçük bir tepeye benzer. Grip olan çocukların tedavisi için bu küllüklere küçük bir tünel kazılır. Grip olan çocuğun eline bir tane mavi boncuk verilir ve tünelden geçmesi sağlanır. Çocuk tünelin ortasına ulaştığında elindeki boncuğu “Bismillah” diyerek bırakır, tünelin diğer tarafından çıkar. Köyde, bunu yapan çocuğun grip hastalığından kurtulacağına inanılmaktadır (K3).

Uygulamanın eski Türk inanışıyla alakası ise şu şekildedir. Eski inanışa bakıldığında ateşin dezenfekte edici, arındırıcı, kötü ruhları engelleyici bir özelliği vardır; kül de ateşle ilgilidir. Bu uygulama yapılarak, zannımızca, farkında olunmasa da ateşin kötülükleri engelleyici, temizleyici vasfından yararlanılmaktadır.

1.6. Halk Sanatları

Testicilik

Şereflikoçhisar'da bir zamanlar su testisi başlıca bir gelir kaynağıydı. Şereflikoçhisar'a özgü olan tuz testisi, yakın geçmişe dek hemen hemen tüm ilçe halkının işi, mesleği iken şu an pazarı kalmadığı için üretimi de yapılmamaktadır. Benzerleri arasında içeriği nedeniyle bir farklılığı olan tuz testisinin Anadolu topraklarında bilinen tarihi yüz yıldan daha eski bir zamana dayanmaktadır; ancak üretiminde ilk gün ile bugün arasında fazla bir farkın olduğu söylenemez. Çamurların elenmesi ve karılmasından sonra geçilen testi yapımı için bugün elektrikli çark tercih edilmektedir.

Tuz, kimyasal özelliği nedeniyle, testiye iki işlev kazandırmaktadır: birincisi testiye terletmesidir ki, su dolu testinin dışında bir süre sonra su damlacıkları görülür. Bu testinin içindeki suyu temizlediğini gösterir. Su, içerdiği yabancı maddeleri bu yolla ayırıştırır. Tuzun testiye sağladığı ikinci işlev ise, suyu soğutmasındaki etkidir. Tuz testisine konulan su asla ısınmaz. Tuz testisi şu şekilde yapılmaktadır:

Her yıl mayıs ayında sıcaklar başladığında testi yapımına başlanır; çünkü testinin yapılabilmesi için toprağın kurumuş olması gerekir. Ayrıca toprağın ateşe dayanıklı olması da gerekir ki, ancak bu tarihten sonra toprak ateşe karşı dayanıklı olur. Testi yapımında iki çeşit toprak kullanılır: biri boz toprak, ikincisi kırmızı renkli topraktır. Testinin kalitesiyle, toprağın kalitesi arasında bir bağ vardır ve toprak ne kadar kaliteli olursa testi de o denli kaliteli olur.

Eşit miktarda boz ve kırmızı toprak elekten geçirilir, sonra içine suda eritilmiş ince tuz dökülür. Bu karışım, suyla karıştırılarak künde yapılır. Elde edilen çamur, üç dört saat ayakla çiğnenir ki işin en zahmetli kısmı budur. Hazırlanan çamur, bir gece boyunca dinlenmeye bırakılır. Ertesi gün, künde, bir misina yardımıyla parçalara ayrılır, sonra makinede şekil verilip testi haline getirilir. Şayet testinin kulplu olması isteniyorsa, testi makineden çıktıktan sonra takılır kulpu. Yapımı biten ıslak testi, atölyede yere konularak kuruması için üç dört gün beklenir. Testi eğer atölyede tavana asılırsa daha çabuk kurur. Testinin, sıcak bir havada kurumasını sağlamak gerekir, eğer içerideki hava serinse ya da kurutma işlemi açık alanda yapılırsa testi kırılır; çünkü içerisinde tuz vardır. Yapılan testi sayısı 650-700'ü bulduğunda fırın yakılır. Testi fırını, kerpiçten yapılır. Fırının tam kapasiteyle yanması, iki saatten fazla sürer. Fırın yandıktan sonra tüm testiler üst üste konulup fırının kapağı kapatılır. Testiler fırının içinde yaklaşık sekiz saat kaldıktan sonra fırının bacası açılır. On iki saat sonra ise fırının tamamen açılıp testiler alınır. Artık testiler satışa hazırdır (K37, K38).

1.7. Seyirlik Oyunlar

1.7.1. Yağmur gelini

Yağmur yağmazsa küçük çocuklar soyunur. Başlarının üstüne bir tane kalburu koyarlar, kapı kapı gezerler. Gittikleri her evden yumurta alırlar. Evin sahibi de çocuğun başındaki kalburun üstünden bir tas su döker. Sonra bu çocuklar bu yumurtaları pişirip yerler. O zaman yağmurun yağacağına inanılır (K13).

Yörede yağmur gelini olarak adlandırılan uygulama, bazı bölgelerde “çömçe gelin” ismiyle karşımıza çıkmaktadır.

1.7.2. Saya gezmesi

Yılbaşında birkaç tane delikanlı toplanır. Kız kılığına girerler. Bir tanesi zil takar, biri tabla (tef) çalar, biri kasnak bağlar. Bu delikanlılar köydeki her kapıya oynaya oynaya giderler.

Vardıkları kapının önünde bir tanesi yatar. Sonra, sayacı geldi sakının, boynuna boğazına boncuk takının, diye söylerler. Sonra onlardan bir tanesi yatana sorar: Rüyada ne gördün? Diye sorar. Yatan da der ki: bulgur gördüm, bir kaşık yağ gördüm, bir teneke buğday gördüm, bir tas pekmez gördüm... vs. der. Ev sahibi de onun istediği şeyi verir. Yatan sayacı ancak o zaman ayağa kalkar.

Daha sonra bu delikanlılar topladıkları şeylerden satabildiklerini satarlar, harçlık ederler, satamadıklarını da yerler (K13).

1.8. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunlarına değinmeden önce, oyun kelimesinin anlamına bakıldığında, vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence; kumar; şaşkınlık uyandırıcı hüner; tiyatro ya da sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi; müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü; sahne veya mikrofonda oynamak için hazırlanmış eser, temsil, piyes; bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma; düzen, hile, enrika; güreşte hasmını yenmek için türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket (Türkçe Sözlük 1998: 1711, 1712) anlamlara gelmektedir.

Oyun sözcüğünden, değişik anlamları ifade eden; oyun almak, oyun çıkarmak, oyun etmek, oyun havası, oyun bilmek, oyun ebesi, oyun içinde oyun, oyun kâğıdı, oyun vermek, oyun yapmak, oyuna gelmek, oyuna getirmek, oyuna girmek, oyun kurmak, oyun oynamak, oyununu bozmak, ayak oyunu, Ali Cengiz oyunu, borsa oyunu, zekâ oyunu, kâğıt oyunu, kelime oyunu, tehlikeli oyun, Bizans oyunu gibi deyimler türemiştir (Özhan 1990: 3).

Genel manada çocuk oyunlarının tanımını ise şu şekilde yapabiliriz: “Çocuğun us gücü yaratmalarına, bedensel devinimlerine ve bunların bileşiminden oluşan tüm etkinliklere oyun denir.” (Seyrek Sun 1991: 3).

Oyun sözcük olarak pek çok anlamı taşımaktadır. Ancak bu bölümde, Şereflikoçhisar’da oynanan çocuk oyunları üzerinde durulacaktır. Bu anlamda oyunu “bir ya da birden fazla kişinin belli kurallar içerisinde zihni, bedeni ve ahlâki güçlerini geliştirmek amacıyla yaptıkları eğlence türü hareketler” olarak ifade edebiliriz. Bu değerlendirmede geçen “belli kurallar” dan oyunun nasıl oynanacağına ilişkin bizzat oynayanların koydukları kurallar kastedilmektedir. Bu kurallar, değişmez katı kurallar değildir. Oyunun kurallarına uymayanlar oyunbozanlık etmiş sayılırlar (Özhan 1190: 3). Yörede, oyunbozanlık edenlere; cıllayıcı, cıllıcı, cıllık, cıllayan, mızıkçı, oyunbozan, vıcıkçı, zıñarıcı gibi adlar verilmektedir. Sık sık oyunbozanlık eden çocuklar bir dahaki oyunlara alınmaz.

Çocuk, kendine has bir dünyası, dili, oyunları olan 0-15 yaş arasındaki insanlardır. Hayatta karşılaştığı durumları ve yaşadığı her şeyi kendi anlayışı, algılayışı ve dünyasının gerçeklerine göre

algılar. Onun kendine has bir düşünce sistemi, hayat felsefesi, hayalleri ve davranışları vardır. Bunlardan ilgi çekici olanı ve çocuğun bedenî, ruhî, içtimaî dünyasını düzenleyen hiç şüphesiz oyunlardır (Çolak 2009: 15, 16)

Çocuk oyunları, özgürce yapılan eylemlerdir. İstenildiği zaman başlanır, istenildiği zaman bırakılır. Kurallar, oyun sırasında birlikte değiştirilebilir (Bütün oyunlar için olmasa da). Toplu olarak karşılıklı anlayış içerisinde, birbirlerinin haklarına saygı göstererek yaşama duyusunun temelleri oyun çağında atılır. Oyun içerisinde yeni yeni görüşler, çözümler geliştirilir. Bu sebeplerden dolayı oyun, çocuklarda yaratıcı düşünceyi ve dengeli davranışı geliştirir. Kazandıkları bu yaratıcılık onların hayata uyumunu, birlikte karşılıklı sevgi ve saygı içerisinde yaşamalarını sağlar (Özhan 1990: 5).

Yörede, çocuklar oyunlar oynayarak birçok beceri ve alışkanlık kazanırlar, kazanma ve kaybetmenin önemini kavrarlar, hayal güçlerini geliştirirler, grupla hareket etmeyi ve sorumluluk almayı öğrenirler. Ayrıca oyunlar, çocukların vakit geçirmek için başvurdukları vazgeçilmez eğlenceleridir. Ancak günümüzde, çocuk oyunlarını oynayan çocukların yok denilebilecek kadar azaldığını belirtsek yanlış olmayız. Durumun bu şekilde olmasının pek çok sosyo-ekonomik sebebi vardır. Bu sebepler arasında, bilgisayar kullanımının artmasına bağlı olarak çocuğun bütün boş vaktini bilgisayarın başında geçirmesi ve kendisini sanal âleme hapsedmesini ya da ailelerin gelecek kaygısıyla çocuklarını okul ve dersanelere hapsedmesi, oyun oynamasına izin vermemesini söyleyebiliriz.

Yörede tespit edilen oyunlardan bazıları şunlardır:

1.8.1. Beş Taş

Bu oyun, bilye büyüklüğündeki beş tane taşla oynanmaktadır. Oyun bir ya da iki kişi tarafından oynanabilir. Eğer oyuncular oyunu iki kişi oynuyorlarsa, çocuklar kendi aralarında sayışma yaparak oyuna kimin hangi sırayla başlayacağına karar verirler. Bunun ardından oyuna ilk başlayan kişi, taşları yavaşça havaya atar. Ardından yere düşen taşlardan birini eline alır ve elindeki taşı yukarı atarak, taş yere düşmeden yerdeki taşları almaya çalışır. Oyunun devamında taşları ikişer, üçer ve dörder olmak üzere yerden toplar. Ardından oyuncu, taşlardan birini işaret parmağı ile başparmağının arasına koyar, diğer taşları da avucunun içine alır. Oyuncu, başparmağı ile işaret parmağının arasına aldığı taşı havaya atar, avucunun içindeki taşları yere koyar ve havaya attığı taşı yere düşmeden tekrar eline alır. Oyuncu, bu taşı tekrar havaya atar, yerdeki taşları tekrar avucunun içine alır. Sonra oyuncu, sol elinin işaret parmağı ile yere köprü kurarak, sağ eline aldığı taşlar sol eliyle yaptığı köprünün üzerinden atar. Taşlardan birini alır, bu taşı havaya atıp tutarken aynı zamanda yerdeki taşları köprünün altından geçirir. Oyuncu, bütün taşları köprünün altından

geçirdikten sonra, sol elinin orta parmağı ile işaret parmağının arasını açarak yere koyar. Bu şekilde de çatal yapmış olur. Aynen köprüde olduğu gibi, taşları çatalın altından geçirir. Sonra oyuncu, ortaparmağı ve diğer parmağıyla çatal yaparak taşları aynen öncekilerde olduğu gibi çatalın altından geçirir. Son olarak yerdeki taşlar oyunu oynayan kişi havaya atılır ve oyuncu taşları elinin üst kısmıyla tutmaya çalışır. Yere düşen taşlar, tutulan taşlardan biri havaya atılarak bir seferde avuç içine alındığında oyun biter.

Oyunda havaya atılan taş yere düşerse, oynayan yanar ve oyun sırası diğer oyuncuya geçer.

Beştaş oyunu oynanırken, taşları yerden almaya çalışan kişi, oyun esnasında şu tekerlemeyi söyler:

Beş taş kalemtırış
Pışık, tokmak,
Yere koyup yerden almak,
Bir cimcik mermercik
Mermer aşı şahincik,
Şahin taşı,
Fincan aşı,
Köprübaşı,
Derledik topladık
Biz köprülere başladık (K30).

1.8.2. Bilye

Bu oyun, adından da anlaşılacağı gibi bilyelerle oynanır. En az iki kişi ile oynanan bu oyunda her oyuncu, anlaştıkları kadar bilyeyi düz bir çizginin üzerinde dizer. Ardından o çizginin yaklaşık üç dört metre kadar ilerisine ikinci bir çizgi çizilir. Oyuncular sırayla bu çizgiye doğru birer bilye atarlar. Bu bilyelere “maha” denir. Bilyesini çizilen çizgiye en yakın atan oyuncu, birinci olarak oyuna başlar. İlk çizgideki bilyelerin sağ tarafındaki bilye “baş” tır. Oyuncular, ilk çizgideki bilyeleri vurmak için ikinci çizgiye yakınlığına göre, ellerine aldıkları bilyeleri sırayla atarlar. Sıralanan bilyelerden en sağdakini, yani baş’ı vuran oyuncu, bütün bilyeleri alır. Sonraki bilyeleri vuran oyuncu ise, vurduğu bilyenin sol tarafındaki bilyeleri alır. Oyun, sıradaki bilyelerin tamamının alınmasıyla son bulur (K31).

1.8.3. Birdirbir

Bu oyunda, oyuncular sayışarak aralarında ebe belirlerler. Ebe, göğsü yere paralel gelecek şekilde eğilir. Diğer oyuncular, sırayla ebenin üzerinden atlarlar. Sıranın başındaki oyuncu ebenin üzerinden atlarken ne söylese ve hangi hareketleri yaparsa, arkasından gelen oyuncular da onun yaptıklarını tekrarlarlar. Oyun şu şekilde oynanır:

Baştaki oyuncu birdirbir diyerek ebenin üzerinden atlar. Ardından diğer oyuncular da sırayla birdirbir diyerek ebenin üzerinden atlarlar.

İkidir ikki, üçtür üç, dördür dört te aynı şekilde atlanır.

Baştaki oyuncu beşinci defa atlarken, “beştir beş sürmeden geç” der ve atlarken de eveye ellerinden başka bir yerini değdirmeden atlar.

Altıncı defa atlanırken, baştaki oyuncu, “altıdır altı mendil indirmece” der ve ebenin üzerine bir mendil koyar. Diğer oyuncular atlarken baştaki oyununun sözlerini tekrarlarlar ve mendili düşürmeden atlarlar. Mendili düşüren oyuncu yanar ve ebe olur.

Yedinci atlayışta, baştaki oyuncu, “yedidir yedi, mendil kaldırmaca” der. Burada, ebenin üzerindeki mendil atlarken alınır.

Sekizinci atlayışta, baştaki oyuncu, “sekizim sek sek” der ve oyunu oynayan oyuncular tek ayakları üzerine basarak bütün oyuncular atlayınca kadar o vaziyette beklerler.

Dokuzuncu atlayışta, baştaki oyuncu, “dokuzum durak” der ve ebenin üzerine atlamaya gelen oyuncular tek ayakları üzerine basarak gelip atlarlar ve oldukları yerde dururlar.

Onuncu atlayışta, baştaki oyuncu “onum durak” der ve atlarken kalçası ile ebenin sırtına vurur. Diğer oyuncular da ebenin yaptığını tekrarlarlar.

On birinci atlayışta “on bir elma tura”; on ikinci atlayışta “jandarma”; on üçüncü atlayışta “on üç alman topu” diyerek ebenin üzerinden atlarlar.

On dördüncü atlayışta, oyuncular ebenin üzerinden atlarlarken, ebenin sırtına yumruk vururlar.

On beşinci atlayışta, ilk atlayan oyuncu “kaçmaca” der ve atladıktan sonra tek ayağının üzerinde kaçmaya başlar. Oyuncuların hepsi ebenin sırtından atlayınca ebe, on beşe kadar sayar ve kaçan oyuncuları tutmaya çalışır. Kovalamaca sırasında yakalanan oyuncu ya da iki ayağını yere basan oyuncu yanar ve ebe olur (K31).

1.8.4. Ebe Saatin Kaç

Bu oyun açık alanda oynanır. Oyuncular, aralarında sayışarak bir ebe seçerler. Ardından ebeye beş altı metre mesafede sıralanırlar. Oyunculardan biri “ebe saatin kaç?” diye sorar. Ebe, “üç adım” der. Bu oyuncu üç adım ileriye doğru gider. Diğer oyuncular da ebenin dediği adım

sayısınca ilerlerler. Şaşırın oyuncu oyundan çıkar. Bu ilerleme sonunda ebe'nin yanına gelen oyuncu, yeni ebe olur ve oyun yeniden başlar (K33).

1.8.5. El El Üstünde

Bu oyun, beş altı oyuncu tarafından oynanır. Oyuncular, bir yerde toplanırlar. Aralarından birini ebe olarak seçerler. Ebe, ellerini yere, başını da ellerinin üstüne koyarak yatar. Diğer oyuncular, ellerini yumruk yaparak üst üste gelecek şekilde ebenin sırtına koyarlar. Oyunculardan biri “el üstünde kimin eli var?” diye ebeye sorar. Ebe, yattığı yerden kalkmadan oyunculardan birinin ismini söyler. En üstteki elin kimin eli olduğunu bilirse, ebe kalkar, bildiği oyuncu ebe olur ve yatar.

Ebe, en üstteki elin kimin eli olduğunu bilemezse, oyuncular hep birlikte “bilemedin!” diyerek ebenin sırtına yavaş yavaş vururlar. Sonra oyunculardan biri ebeye “iğne mi, iplik mi, davul mu, zurna mı” diye sorar. Ebe bunlardan birini seçer. Ebe, iğne derse, oyuncular ebeyi çeşitli yerlerinden çimdiklerler; iplik derse diğer oyuncular ebenin sırtında ellerini gezdirirler; davul derse, oyuncular ağızlarıyla davul sesi çıkararak ebenin sırtına yumruk vururlar; zurna derse, ebenin kulağına doğru zurna taklidi sesler çıkararak bağırlar. Sonra tekrar ellerini üst üste gelecek şekilde ebenin sırtına koyarlar. Oyun bu şekilde devam eder (K31).

1.8.6. Elim Sende

Bu oyun, en az dört kişiyle oynanır. Oyunda, oyuncular sayışarak bir ebe seçerler. Seçilen ebe, diğer oyunculara dokunmak ve onları ebe yapmak ister. Yalnız ebenin diğer oyunculara dokunabilmesi için bir kural vardır. Diğer oyuncular, sağ elleriyle sol omuzlarını, sol elleriyle sağ omuzlarını tutarlarsa bunun anlamı “kilitli” demektir. Bu durumda ebe kilitli oyuncuya dokunsa da, bu bir işe yaramaz. Ancak dediğimiz durumun aksi olursa -bu da “açık” demektir- ebenin dokunduğu oyuncu, yeni ebe olur (K33).

1.8.7. İp Atlama

İp atlama oyunu, en az üç çocuk tarafından oynanır. Bu oyunda uzunca bir ipin uçlarından tutan iki çocuk ipi sallarken, diğer çocuk da sallanan ipten atlamaya çalışır (K30).

1.8.8. İstop

Bu oyun, en az beş kişi ile oynanır. Bu oyun öncesinde çocuklar bir araya toplanırlar. Çocuklardan bir tanesi elindeki topu havaya atar. Atarken de oyundaki çocuklardan birinin ismini söyler. İsmi söylenen çocuk, topu yere düşmeden tutmaya çalışır. Tutabilirse başka bir arkadaşının adını söyleyerek topu havaya atar. Ancak ismi söylenen çocuk topu tutamazsa diğer çocuklar kaçarlar. Topu düşüren çocuk topu tuttuğu anda “İstop!” diye bağıır ve kaçan çocuklar oldukları yerde dururlar. Ardından topu tutan çocuk, bir renk söyler. Diğer çocuklar bu rengi bulmak için koşarlarken, elinde top olan çocuk, yani ebe, elindeki topla kaçan çocukları vurmaya çalışır. Topla vurulan ilk çocuk, yeni oyunda ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder (K32).

1.8.9. Körebe

Körebe oyunu, birden fazla oyuncuyla oynanan bir oyundur. Bu oyunda oyuncular aralarında sayışma yaparak bir ebe seçerler. Ardından ebenin gözleri bir bez ile bağlanır. Ardından oyunculardan biri, ebenin vücudunun herhangi bir yerine vurur. Bundan sonra ebe, diğer çocukları yakalamaya çalışır. Ebenin yakaladığı oyuncu, ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder (K30).

1.8.10. Mendil Kapmaca

Mendil kapmaca oyununu erkek ve kız oyuncular beraber oynarlar. Oyuncular iki gruba ayrılırlar. Bu iki grubun arasında bir oyuncu elinde bir adet mendil tutar. Gruplar ortada duran çocuğa eşit mesafelerde fakat ayrı yönlerde beklerler. Ortadaki çocuğun bir işaretiyle her iki gruptan da birer oyuncu mendili almak amacıyla var gücüyle koşar. Mendili alan oyuncu, arkadaşlarının olduğu yere koşarak gelmeye çalışır. Ardında da diğer grubun elemanı olan oyuncu, bu mendili alan oyuncuya dokunmak amacıyla onu kocalar. Eğer kovalayan oyuncu, kaçan oyuncuya dokunabilirse, kaçan oyuncu karşı gruba geçer. Oyun bu şekilde gruplardan birinde oyuncu kalmayınca kadar devam eder (K30).

1.8.11. Saklambaç

Saklambaç oyunu, en az dört kişiyle oynanır. Oyuncular sayışmayla ebeyi seçtikten sonra kale olarak duvar, ağaç gibi belirli bir yeri tespit ederler. Ebe kaleye yaslanarak gözlerini kapatır. Birden elliye kadar sayar. Ebe elliye kadar sayıncaya kadar, diğer oyuncular civardaki yerlere

saklanırlar. Ebe saymayı bitirince “önüm, arkam, sağım, solum, sobe, saklanmayan ebe!” der ve saklanan çocukları arar. Ebe, gördüğü oyuncunun ismini söyler ve koşarak kaleye gelir ve kaleye elini vurarak “sobe!” der. İsmi söylenen çocuk, ebeden önce kaleye gelip sobe derse sobelenmekten kurtulur. Ebe, diğer oyuncuları aramaya başlar. Ebe, her gördüğü oyuncunun ismini söyleyerek kaleye gelir ve sobeler. Bütün oyuncular bulunduktan sonra, sobelenen oyuncu ebe olur. Eğer sobelenen oyuncu sayısı birden fazlaysa, ebe bu oyunculardan birini sonraki oyun için ebe seçer.

Oyun içerisinde, ebe gördüğü bir oyuncunun adını yanlış söylerse, yani bir oyuncuyu başka bir oyuncuyla karıştırırsa, bütün oyuncular “çanak çömlek patladı!” diyerek ortaya çıkarlar ve oyuna yeniden başlanır (K31).

1.8.12. Taştayım Topraktayım

Bu oyun, beş altı kişi ile oynanır. Oyun, taşlık bir alanda oynanır. Oyuncular aralarında sayışıp bir ebe seçtikten sonra her oyuncu kendisine bir taş seçer ve bu taşın üzerine çıkar. Oyuncular taşa çıktıklarında “taştayım!”; taştan indiklerinde “topraktayım!” diye bağırlar. Ebe, topraktayım diyen oyuncuya dokunursa, bu oyuncu yanar ve ebe olur. Ebe, taştayım diyen oyuncuya dokunamaz.

1.8.13. Tombi

Bu oyun, en az dört kişiyle oynanır. Oyuncular altı yedi tane yassı taş toplarlar. Ardından aralarında sayışarak bir ebe seçerler. Toplanan taşlar, üst üste sıralanır. Ardından taşlara altı yedi metre uzaklıkta diğer oyuncular sıralanır. Ellerindeki topla sıralı taşları vurup düşürmeye çalışırlar. Oyunculardan biri taşları vurmaya başladığında bütün oyuncular kaçar, ebe kovalar ve kaçan oyunculardan birini elindeki topla vurmaya çalışır. Vurulan oyuncu ebe olur. Kaçan oyuncular, ebeye yakalanmadan devrilen taşları tekrar dizmeye çalışırlar. Taşların dizilmesi tamamlandığında, bütün çocuklar “tombi!” diye bağırlar.

Taşların dizilmesi tamamlandığında, ebe yenilmiş sayılır ve ebeye bir ceza verilir. Ebenin ayakkabısı, bir yere saklanır ve ebeden ayakkabısını bulması istenir. Ebe ayakkabıya yaklaştığında, diğer oyuncular “sıcak!” derler; uzaklaştığında diğer oyuncular “soğuk!” derler. Ebenin ayakkabısını bulmasıyla oyun son bulur ve diğer oyuna geçilir (K31).

1.8.14. Uzun Eşek

Bu oyun yedi ya da daha fazla kişi tarafından oynanır. Oyunda, oyuncular iki gruba ayrılırlar. Oyunculardan biri “yastık” olur ve sırtını duvara ya da ağaca yaslayarak ayakta durur. Birinci gruptaki çocuklar da sırayla başlarını öndeki arkadaşlarının bacaklarının arasına koyarlar ve göğüsleri yere paralel gelecek şekilde sıralanırlar. İkinci gruptakiler de sırayla eğilen çocukların sırtlarına atlarlar. Eğilen çocuklar yere düşerse, atlayan çocuklar “eşek çöktü!” diye bağırırlar ve oyun tekrarlanır. Eğer eğilen çocuklar yere düşmeden durmayı başarırlarsa, sırta atlayan çocuklardan ilk sıradaki:

Bizim köyün imanı

Alttan verir samanı

Üstten çıkar dumanı

Attı attı kaç attı?

Diyerek bir elinin parmaklarıyla bir sayı gösterir. Eğilen çocukların ilki bu sayıyı bilirse sıra değişir ve atlayan çocuklar eğilirler; eğer bu çocuk sayıyı bilemezse oyun tekrarlanır.

Uzun eşek oyunu, erkek çocuklar tarafından oynanan bir oyundur (K31).

1.8.15. Yakan Top

Bu oyun en az dört oyuncu ile oynanır. Oyun, yörede “ortada sıçan” olarak da bilinmektedir. Oyun oynanmaya başlamadan önce, oyuncular iki gruba ayrılırlar ve aralarında sayışma yaparlar. Sayışma yapıldıktan sonra hangi grubun oyuna başlayacaksa o çocuklar yaklaşık on metrelik bir alanın sınırları içine girerler. Karşı grubun oyuncuları da bu on metrelik alanın iki tarafında karşılıklı dururlar. Kenardaki iki oyuncu, ortada kalan oyuncuları topla vurmaya çabalarlar. Ortadaki oyuncular, atılan topu havada tutabilirlerse, can kazanmış olurlar ve vurulma hakkı kazanırlar. Ortadaki çocuklar topla vurulunca, sıra diğer gruba geçer (K32).

1.8.16. Ayağım Ecer

Bu oyun, geniş bir arazide iki grup arasında oynanır. Her grup kendi kalesine sıralanır. Kaleden çıkan belirli yerlerde koşar. Koştuğu yerlerde diğer grup elamanına eliyle vurmaya zorundadır. Bir gurubun elemanı, karşı gurubun elemanına eliyle değerek esir almaya çalışır. Grup elemanı, eğer eliyle dokunamazsa karşı tarafın elemanlarından kaçmak zorundadır. Oyun, bir kale elemanlarının diğer gruptakilerin tamamını esir almasıyla son bulur (Şimşek 2002: 91).

1.8.17. Aşık

Aşık, hayvanların dizkapağından çıkarılan bir tür kemiktir. Oyun, bu kemikle oynanır. Aşık oyunu, iki ya da daha fazla oyuncuyla oynanmaktadır. Oyunda aşıklar bir daire içerisine dizilir, şaka ile vurulup daire dışına çıkarılması şeklindedir. Şaka, diğer kemiklerden daha ağırdır. Şakanın daha ağır olması için içine zift ya da kurşun doldurulur. Bu oyunda dikecek aşığı yani eneği kalmayan oyuncu kaybetmiş sayılır (Şimşek 2002: 91).

1.8.18. Yüzük Saklama

Oyun, birden fazla kişiyle ve kız erkek karışık şekilde oynanmaktadır. Oyunda oyuncular çoraplarını çıkararak ortaya koyarlar. Oyunculardan biri, bir adet yüzüğü çoraplardan birinin içine koyar. Sonra sırayla diğer oyunculara yüzüğün hangi çorabın içinde olduğu sorulur. Bilemeyen oyunculara bazı cezalar verilir (oyuncunun eline sopayla vurulması gibi). Oyun bu şekilde devam eder (Görgülü 2009: 244).

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEREF LİKOÇHİSAR ANONİM HALK EDEBİYATI

1. Anonim Halk Nazmı Ürünleri

1.1. Türkü

Birtakım araştırmacılar Türküyü şöyle tanımlamışlardır:

Cahit Öztelli: Halkın iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebî mahsuller Türkülerdir... Genel olarak Türkü adını taşıyan manzumelerde değişmez bir ölçü ve şekil yoktur. Yalnız saz şairleri tarafından sanat düşüncesiyle meydana getirilen türkülerde belli ve değişmez bir şekil vardır. Uzun bir geleneğe bağlı olan bu türkülerde kavuştak (nakarat) bulunması şarttır. Birinci dördüklerin ikinci ve dördüncü mısraları ile sonraki dördüklerin dördüncü mısraları hep aynıdır (Kaya 2004: 148).

Nihat Sami Banarlı: “Koşma şeklindeki bir manzumenin her dördlüğüne bir (beşinci) veya bir (beşinci-altıncı) mısra ilâvesiyle söylenen bir halk şiiridir (Kaya 2004: 148).

Muzaffer Uyguner: “Her mısraı kafiyeli üçer mısralı kıtalar ile gene kafiyeli ve iki beyitten müteşekkil ara nağmeleri olan çalınıp söylenen folklorik halk edebiyatı mahsulleridir.” (Kaya 2004: 148).

Herbert Jansky, türküyü şu şekilde tanımlamaktadır: Türkü: “Büyük, tarihi hadiseler karşısında halk kitlelerinin sevinçlerini veya ümitsizliklerini; büyük şahsiyetler hakkındaki saygılarını veya nefretlerini; gençler arasında geçen hazin aşk hikâyelerini, millî hece veznini ölçü alan ve kalpleri fetheden mısralarla devrin bir muhteva içinde dile getiren edebî, aynı zamanda musiki bakımından ehemmiyete haiz olan bu kendine öz bestelerle söylenen; dar manasıyla ise tarihi bir vesika mahiyeti gösteren, Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri (Jansky 1977: 57, 58; KAYA 2004: 148,149; Yakıcı 2007: 41, 42).

Türkü, halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen addır (Kaya 2007: 741).

Türkü kelimesinin menşei hakkında birbirine benzer görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerden en fazla kabul göreni şüphesiz ki, türkü kelimesinin Türk'ten doğduğu ve Türklere has bir ezgi olduğu, görüşüdür. Hem Farsçada hem de Arapçada nispet eki olarak kullanılan î'nin, Türk kelimesine eklenmesiyle meydana gelen “Türkî”, Türk'e has, Türk'e özgü, Türk'le ilgili

anlamındadır. Bu kelimenin sonundaki ünlü zamanla yuvarlaklaşmış ve türkü biçimine girmiştir. Türklere ait anlamında kullanılan bu kelime geçmişten günümüze kadar bir edebî türün adı olarak kullanılmaktadır. Türkü hakkında bilgi veren hemen her kaynakta belirtilen ifadelerden bu sonuca varmak mümkündür (Köprülü 1962: 210; Albayrak 2004: 505; Kaya 2004: 148; Sakaoğlu-Alptekin 2007: 44; Çetindağ 2005: 8; Yakıcı 2007: 36).

Yakıcı ise türkünün tanımı hakkında, “Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir” diyerek görüşünü beyan etmiştir (Yakıcı 2007: 44).

Türkünün tanımına ya da “Türkü nedir?” sorusuna cevap verebilmek oldukça zordur. Bu zorluğa rağmen birçok araştırmacı, türkü hakkında tanım yapmış ve görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Türkü sözü muhtelif Türk boylarında farklı kelimelerle isimlendirilirler. Türküye Azerî Türkleri “mahni”, Başkurtlar “Halk yırı”, Kazaklar “ Türkî, Türük, Halık äni”, Kırgızlar “Eldik ır, Türkü”, Kumuklar “Yır”, Özbekler “Türkî, Halk koşığı, Tatarlar “Halk cırı”, Türkmenler “Halk aydımı”, Uygur Türkleri de “Nahşa koça nahşisi” derler (Kaya 2004: 148; Yakıcı 2007: 36; Albayrak 2004: 505).

Türkü terimi ilk defa XV. Yüzyılda Doğu Türkistan’da aruz vezniyle yazılmış ve özel bir ezgi ile söylenmiş ürünler için kullanılmıştır. Burada değerlendirmeye çalıştığımız hece vezni ile söylenmiş türkülerin Anadolu’daki ilk örneğini ise, XVI. yüzyılda buluruz. Türkü şekline uygun ve türkü adını taşıyan sözünü ettiğimiz bu parça XVI. yüzyıl halk şairlerinden Öksüz Dede’ye aittir (Albayrak 2004: 506; Kaya 2004: 148; Kaya 2007: 741).

Türküler genellikle bir olay, bir arzu ve bir heyecan üzerine doğarlar (Kaya 2004: 149; Kaya 2007: 742).

Türküler başlangıçta sahibi belli ürünlerdir. Ancak zamanla, türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. Türküler böylelikle anonimleşirler. Önceleri mahalli hüviyet gösteren türküler, zamanla millî hüviyete bürünürler (Kaya 2007: 742).

Yayıma sırasında türkülerin sözlerinde ve ezgilerinde bazı değişiklikler vukua gelir. Kimi zaman bu değişiklikler türküyü tanınmayacak hale getirir; öyle ki bu eserler karşımıza bir başka türkü olarak dahi çıkabilir. Türkülerin bu derece çeşitlenmesinin asıl sebebi kişilerin

kabiliyetleridir. Kaynak şahıslar, ezgilerin yapısında önemli ölçüde değişiklik yapabildiği gibi, bu değişikliği türkülerin sözlerinde de yapabilirler (Kaya 2004: 149; Kaya 2007: 742).

Bunun yanında halk hikâyelerinden ve saz şairlerinin şiirlerinden vücut bulmuş türküler de vardır. Söz gelişi bugün Âşık Garip, Kerem, Köroğlu, Karacaoğlu, Gevherî, Dadaloğlu, Dertli, Ruhsatî ve Emrah'a ait pek çok şiir halkımızın dimağında türkü olarak yaşamaktadır (Kaya 2004: 149; Kaya 2007: 742).

Türküler genellikle 7,8 ve 11 hece ile söylenmişlerdir. Ancak az sayıda da olsa 5 ve 15 heceli şiirler de vardır. Bunun yanında bağlantılarla vücuda getirilen Türkülerde, ana metinlerle ve bağlantılarının heceleri arasında eşitlik olmayabilir. Yani ana metin kısmı 7 hece olan bir türkünün bağlantı kısmı 11 hece olabilir. Bu tarz ortaya konulmuş pek çok sayıda örnekler vardır (Kaya 2007: 742).

Bazen de bu yapının tam tersi bir durumla karşılaşılabılır. Yani ana metin kısmı fazla, bağlantı kısmı az sayıda heceye sahip olabilir. (Kaya 2004: 150; Kaya 2007: 743)

Sözlü ve yazılı edebiyatımızda, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve maniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri “yır” veya “cır” adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen “Türkü”yü kullanmaktadırlar. Bu kelimeden icad etmek manasına gelen “Türkü yakmak” deyimini türemiştir (Yakıcı 2007: 41; Elçin 2001: 195).

Türküler umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydana getirilmiş örnekleri vardır. Bazı ilim adamlarının hece vezni olarak düşündükleri aruz vezni ve divan edebiyatı nazım şekilleri ile ortaya konulan bu türkülere “divan, selis, semâî, kalenderî, satranç ve vezniâhır” adları verilmektedir.

Hece vezni ile yaygın türküler ise mâni ve koşma tiplerine bağlı muhtelif şekil hususiyetleri gösteren nakaratlı, nakaratsız lirik manzumeler olarak başlangıçta ferdî birer yaratma eseridir; zamana ve muhite bağlı olarak anonimleşirler.

Türkülerin özünü musiki teşkil eder. Musikisiz güfte düşünülemez. Bununla beraber hece ve aruz vezinleri ile söylenmiş veya yazılmış “türkü” başlıklı bestelenmemiş şiirlere de cönklerde ve mecmualarda rastlanmaktadır (ELÇİN 2001: 195,196)

Yörede, türkü yakma âdeti çok yaygın olmamakla beraber az sayıda da olsa türkü örnekleri görülmektedir.

Koçhisar Elleri

Böyle ayrılığın gözü kör olsun
Savurdu kül gibi gurbet yelleri
Bir ana bir baba bir de yar olsun
Neme lazım gurbet elin gülleri

Tozludur yolları, tatlı dilleri
Gönlümde tütüyor yurdum elleri
Tozludur yolları, tuzlu gölleri
Gönlümde tütüyor Koçhisar elleri

İlaç, merhem kar eylemez şaşkına
Tabip neyer gönlü dolmuş taşkına
Memleket aşkına, toprak aşkına
Dile geldi bağlamamın telleri
(Yiğitler aşkına, vatan aşkına
Dile geldi bağlamamın telleri)

Tozludur yolları, tatlı dilleri
Gönlümde tütüyor yurdum elleri
Tozludur yolları, tuzlu gölleri
Gönlümde tütüyor, Koçhisar elleri (<http://www.fussilet.com>)

Tuz Gölü

Gurbet elde iflah olunmaz derdi
Anamın ağıdı düştü aklıma
Vatan gibi diyar bulunmaz derdi
Babamın öğüdü düştü aklıma

Tuz Gölü'nün parıltısı
Hirfanlı'nın şırıltısı
Düştü yine aklıma aman aman
Düştü yine aklıma halim yaman

O masum çehresi benziyor aya
Ne desem tükenmez söz saya saya
Birinin yüreği bedel dünyaya
Yurdumun yiğidi düştü aklıma

Tuz Gölü'nün parıltısı
Hirfanlı'nın şırıltısı
Düştü yine aklıma aman aman
Düştü yine aklıma halim yaman (www.sozarsivi.com)

Koçhisar'ın Köyleri

Nasıl meth eylesem Peçenek eli
Sarışındır şu Çiftliğin güzeli
Esmer de kovan soyundan belli
Esmer olur Devekovan güzeli

Ufaktır Baltalı arada kalsın
Burnu büyük ama gel varsın olsun
Ali Uşağı kızları hep hazır dursun
Dışa gitmez köyden bulur eşini

Avşar Kırımınli boşa süslenin
Süs de güzel olmaz dinlen aslanı
Gelin şu Göynük köyünde yaslanın
Ala gözlü olur Göynüğün güzeli

Göllü, Demircili, Abalı üçtür
O köyleri gezmek gayetten güçtür
Adamı iridir vücudu düştür
Kaba olur o köylerin güzeli

Eley'le Mamalı biraz kibirli
Değişti mi Üzengilik ikili birli

Yüzü güzel ama ayağı kirli
Anasından harman aklı çalandır

Bırakman aradan Çatçatla Cavlak
Karanlık Dere'nin güzeli oynak
Maksat evlenmek değil adamı soymak
Pahalıdır Karandere güzeli

Nedense Bağobası haset oluyor
Kadıobası köyü hile buluyor
Komşu komşusuna kara çalıyor
Cingan olur kadıncığın güzeli

Cıngılla Fadıllı denize gelmez
Seymenli köyü de misafir almaz
Kadıncık şişmadır hiç aman bilmez
Şişman olur Kadıncığın güzeli

Hacıbektaş Vayvay bir gece kalsak
Genç olup da Kacarlı'dan evlensek
Acıkuyu Deliler orayı görsek
Beyaz olur Acıkuyu güzeli

Dinleyin aşığı sözleri haklı
Haydarlı, Deliler en büyük Şıhlı
Evli bekâr demez oynaktır aklı
Oynak olur Karasenir güzeli

Çıkınağıl Yaylak ince bellidir
Şarıyahşılı yürüyüşünden bellidir
Panlı'nın güzeli tatlı dillidir
Himmetkardır Ağaçören güzeli (K15)

Gadanı Alım

Yine kaynıyor kanım
Seni arzular canım
Toprağına kurbanım
Kara sevdalım, bakışın zalım
Sana gelen bana gelsin, gadanı alım

Kayseri'de şaşkın mı
Aksaray'ı aşkın mı
Konya'yı dolaştın mı
Kara sevdalım, bakışın zalım
Sana gelen bana gelsin, gadanı alım

Kırşehir'de Ertaş'ım
Niğde'de çok sırdaşım
Ey Sivas'lı gardaşım
Kara sevdalım, bakışın zalım
Sana gelen bana gelsin, gadanı alım

Severim sevgi haksa
Yanar sana kim baksa
Koçhisarlı mısın yoksa
Kara sevdalım, bakışın zalım
Sana gelen bana gelsin, gadanı alım

Edirne'den Kars'a dek
Bu memleket tek yürek
Yüzü aktır gözü pek
Kara sevdalım, bakışın zalım
Sana gelen bana gelsin, gadanı alım (www.zevkli-forum.com)

Tuz Gölü

Ayrı düştüm vatanımdan ilimden

Öz yurdumda anlayanım yok dilimden
Böyle gurbet beter imiş ölümden

Kışa döndü yaz baharım soldurdum gülü
Azdı yine yaralarım yetiş Tuz Gölü

Vefası yok bu dünyayı nideyim
Şaştım kaldım kime sitem edeyim
Son göründü artık nere gideyim

Kışa döndü yaz baharım soldurdun gülü
Azdı yine yaralarım yetiş Tuz Gölü
Uğur Işılak

Köyde kaldım

Köyde kaldım, köyde kaldım
Köyden hevesimi aldım
Her çağrılan yere vardım
Köyde kaldım, köyde kaldım
El gitti de köyde kaldım

Kara kuru dağım ile
Kıraç yerde bağım ile
İki inek dalım ile
Köyde kaldım köyde kaldım
El gitti ben köyde kaldım

Ada taşından masam ile
Her gün artan tasam ile
Bir garip yaşam ile
Köyde kaldım, köyde kaldım
El gitti ben köyde kaldım

Elli kovan arım ile

Halis kekik balım ile
Bir topal hanım ile
Köyde kaldım köyde kaldım
El gitti ben köyde kaldım

Üçte bir ömrüm ile
Hoş görüşlü gönlüm ile
Yetmiş yılında düğ(ü)nüm ile
Köyde kaldık, köyde kaldım
El gitti ben köyde kaldım (K12)

Aman Fatma Gül Fatma

Aman Fatma gül Fatma
Irakıya su gatma
Su gatarsan ben içmem
Fatma senden vazgeçmem

Aman Fatma allanıver
Yürüdükçe sallanıver

Fatma bize bakıyor
Cahil gönlüm akıyor
Kekiline yağ sürmüş
Yel estikçe kokuyor

Aman Fatma allanıver
Yürüdükçe sallanıver

Veli Öztürk (www.turkudostlari.net)

Bir Guşum Var Al Beni

Bir guşum var al beni
Ganatları dövmeli
Gözden sevmiş ne fayda da

İlle yürek sevmeli

Aman beyler beni kimler eyler

Al yanakta çifte benler

Armıdım eğrisine

Çıkalım doğrusuna

Arkadaş asger olmuş da

Gadirlik garısına

Aman beyler beni kimler eyler

Al yanakta çifte benler

Kara ağacın dalları

Ne hoş kokar gülleri

Sevdim ise ben sevdim de

Durmaz ellerin dilleri

Veli Öztürk (www.turkudostlari.net)

Camilerde Minare

Camilerde minare (vay milazım de)

Dalga vurdu kemere (gar beyazım)

Soğuk sular ne desin (vay milazım de)

İçen de gıyan ara (gar beyazım)

Milazım milazım neler ilazım

Rakıynan şaraba beş bin ilazım

Fırın üstünde fırın (vay milazım de)

Duyun gomşular duyun (gar beyazım)

Ben bir gıza vuruldum (vay milazım de)

Derdime çare bulun (gar beyazım)

Milazım milazım neler ilazım

Rakıynan şaraba beş bin ilazım

Yılan akdı gamışa (vay milazım de)

Su ne yapsın yanmışa (gar beyazım)

Mevla'm sabırlar versin (vay milazım de)

Yarinden ayrılmışa (gar beyazım)

Milazım milazım neler ilazım

Rakıynan şaraba beş bin ilazım

Veli Öztürk (www.turkudostlari.net)

Gaynananın Kilimi

Gaynananın kilimi

Yılın vursun dilini

Gahrını çekmez idim (aman yârim haydi)

Niçin aldın gelini (de haydi)

Aman haydi yorgunum haydi

Avdan geldim yorgunum haydi

Gaşlarına vurgunum haydi

Gaynanayı netmeli

Duvardan atmalı

Dokuz buçuk söylese (aman yârim haydi)

Yarımını tutmalı (de haydi)

Aman haydi yorgunum haydi

Avdan geldim yorgunum haydi

Gaşlarına vurgunum haydi

Yoğurt çaldım çanağa

Gelin çıkdı gonağa

Bir gül de ben gondursam (aman yârim haydi)

Al kırmızı yanağa (de haydi)

Aman haydi yorgunum haydi
Avdan geldim yorgunum haydi
Gaşlarına vurgunum haydi

Veli Öztürk (www.turkudostlari.net)

Bugün De Günlerden Cuma Gecesi

Bugün de günlerden Cuma gecesi
Ahirinden cennette açık hecesi
İdris Nebi de mahsunların hocası
Gözlerim yavrumdan ayrıldı bugün

(Aman) Bana verdin de Mevla'm kimseye verme
Gençlikte kimsenin kalbini kırma
Zordur ciğer acısı da anam bana çok görme
Gözlerim yavrumdan ayrıldı bugün

Muharrem Aslan (www.turkudostlari.net)

Çırahmada Taş M'olur

Çırahmada taş m'olur (amanın ey amanın ey)
Bundan ince gaş m'olur

Amanın amanın yakın da gel
Parmağına zilleri takın da gel
Gendini hovardadan sakın da gel

Bundan ince gaş olsa (amanın amanın ey)
Hovardalar baş m'olur

Amanın amanın yakın da gel
Parmağına zilleri takın da gel
Gendini hovardadan sakın da gel

Hoppala yarim haydasına
Hayran oldum gaydasına
Ben yanarım edasına

Irmak susuz olur mu (amanın ey amanın ey)
Dibi gumsuz olur mu

Amanın amanın yakın da gel
Parmağına zilleri takın da gel
Gendini hovardadan sakın da gel

Ben gadiya danışdım (amanın ey amanın ey)
Gızlar yarsız olur mu

Amanın amanın yakın da gel
Parmağına zilleri takın da gel
Gendini hovardadan sakın da gel

Hoppala yarim haydasına
Hayran oldum gaydasına
Ben yanarım edasına

Raşit Kıyak (www.turkudostlari.net)

Kara Kaş Altına Çekmiş Sürmeler

Kara kaş altına çekmiş sürmeler
Ak göğsünün üstünde gümüş düğmeler
İnadına dar geliyor düğmeler
Düğmeleri çözen bendim sevdiğim

Bahçemizde bir gül ekdim biterse
Gül dalında garip bülbül öterse
Benim vadem senden önde yeterse
Derdimin dermanı olur mu acep

Sürmelimin gözlerine mailem
Ayda bir selamı gelse gayilem
Ben senden ümidi kesen değilem
Ölmeyince vermem seni ellere (ŞEDER 2003: 40)

Çeçen Kızı Çardaktadır

Çeçen kızı çardaktadır
Soğuk sular bardaktadır
Çifte benler yanaktadır

Haydi malım Çeçen kızı
Sen allar giy ben kırmızı
Gel gidelim has bahçaya
Sen gül topla ben nergisi (ŞEDER 2003: 40)

Dağda Davar Güderim

Dağda davar güderim
Emine'm selam ederim
Emine'm kızını vermezse
Başımı da alır giderim

Emine'm Emine'm çakır Eminem
Gözlerinin altı çukur Eminem

Dağda da dibek olur mu
İpekten elek olur mu
El kızının koynunda
Uykuda dölek olur mu (ŞEDER 2003: 40)

Dere Geliyor Dere

Dere geliyor dere
Gumunu süre süre

Aman beni götürün
Yandım Türkmenoğlu
Gızın olduğu yere
Salah bize doğru

Dafime boyun uzun
Alırım seni güzün

Gül senin üstünde
Yandım Türkmenoğlu
Altınlar düzüm düzüm
Salah b,ze doğru (ŞEDER 2003: 41)

Kara Kuşun Havada Olur Oyunu

Kara kuşun havada olur oyunu
Şahin güççük kimseye vermez avını

Aman aman mor menevşeye
Haydi yanıyorum ben bu işe

Gurban olam seni doğuran anaya
Süt vermişler senin gibi kuzuya

Bizim ele bahar ile yaz geldi
Sizin ele turna ilen kaz geldi (ŞEDER 2003: 41)

Eski Evin Merteği

Eski evin merteği
Eğlen sunam eylen
Ben istemem ortağı
Yandım sunam oy

Ortak bana neylesin

Eğlen sunam eylen
Dış kapının direği yandım sunam oy

Kaldır kolun oynasın
Sür cezveler kaynasın
Havva' mı seven oğlan
Gençliğine doymasın

Şu yollar uzun yollar
Eğlen sunam eylen
Yar bana üzüm yollar
Yandım sunam oy

Hakikatlı yar ise
Eğlen sunam eylen
Sokaklarda güzün yollar
Yandım sunam oy (ŞEDER 2003: 41)

Karşıdan Gel Göreyim

Karşıdan gel göreyim
Ağam yar paşam yar cimdallı
Deste güller sereyim
Hop cimdallı cimdallı

El ardına gizlenme
Ağam yar paşam yar cimdallı
Seni nasıl göreyim
Hop cimdallı cimdallı

Kalenin ardındayım
Saatin dördüneyim
Eller uykusun almış
Ben senin derdindeyim (ŞEDER 2003: 41)

1.2. Mani

Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinin en yaygın olanlarından biri de “mani”dir. Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani umumiyetle hece vezninin yedi veya sekiz’lisi ile meydana getirilen dört mısralık manzumelerdir. Ayrıca Türkçe Sözlükte mani, genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri olarak tanımlanmaktadır. (Türkçe Sözlük 1998: 1501; Elçin 2001: 281; Kaya 2007: 468).

Gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış olan mani, en çoğu 7 heceli ve *a a x a* düzeninde uyaklı bir dördlük olarak kendini gösterir (Boratav 1969: 185; Albayrak 2004: 355; Durbilmez 2008: 37)

Manilerde esas olan az sözle çok anlam ifade etmektir. Buna bağlı olarak maniler başta sevdâ olmak üzere hemen hemen her konuda olabilirler.

Mani kelimesinin menşei hakkında birçok görüş vardır, ancak bu kelimenin Arapça “ma’na” kelimesinden geldiği doğruluk kazanmıştır (Boratav 1969: 185; Albayrak 2004: 354; Kaya 2007: 469; Sakaoğlu-Alptekin 2007: 21)

Mani sözü Anadolu’da ve muhtelif Türk boylarından farklı şekilde telaffuz edilir. Denizli’de *mana*, *deyişleme*, Urfa’da *meâni* (kadınlar), *hoirat* (erkekler), Kars’ta *meni*, Erzincan’da *ficek* denilir. Doğu Anadolu’da halk hikâyelerinin icrası sırasında türkülerin bentleri arasında *pişrevî* denilern maniler okunur. Sadettin Nüzhet ve Mehmed Ferid, maninin eski Türkler arasında var olduğunu, bunların *arandak ve aşule*, Anadolu’da *dörtleme* gibi adlarla zikredildiğini belirtmiştir (Albayrak 2004: 355; Kaya 2004: 10; Kaya 2007: 469)

Türkiye dışında da bilinen mani buralarda farklı kelimelerle yaşatılmaktadır. Azerbaycan’ın muhtelif yörelerinde *bayatı*, *mani*, *meni*, *mahnı*, *mahna*, Başkurtlar *şiğir törö*, Irak Türkleri *hoirat*, *hoirat*, *koyrat*, *koryat*, Kırım Türkleri *çing / çinik / çinig* (Kazan ve Güney Kırım’da *cır*), Özbekler *aşule*, *koşuk*, *törtlik*, Kırgızlar *tört sap*, Kazaklar *aytıspa*, *gayım öleñ*, *öleñ türü*, Tatarlar *şiğir töri*, Nogaylar *şın / çın*, Türkmenler *rubayı*, *rubagı*, Uygurlar *törtlik* ve Yugoslavya Prizen’de yaşayan Türkler de *martifal* derler (Albayrak 2004: 355; Kaya 2004: 10; Kaya 2007: 469).

Mani söyleme işine Anadolu’nun muhtelif yerlerinde *mani yakmak*, *mani düzmek*, *mani atmak*, mani söyleyenlere *âşık*, *bağrıyanık*, *delimine*, *manici*, *manicibaşı*, *manidar*, *mani düzücü*, *mani yakıcı*, *şair*, *türkücü*, *yanık* denilir.

Şereflikoçhisar’da derlenen mani örneklerinden bazıları şunlardır:

A benim bahtıyarım
Gönülde tahtı yarım
Gözünde göz izi var
Sana kim baktı yarım

Şu dağlar olmayaydı
Çiçeği solmayaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmayaydı

Beyaz giyme toz olur
Sarı giyme söz olur
Gel yeşiller giyelim
Muradımız tez olur

Ay doğar bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya benim muradım ver
Ya bana sabır Allah

Derelerin uzununu
Kıramıyom tuzunu
Aldım Çerkes kızını
Çekemiyom nazını

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Bakın bizim Ayşe'ye
Aşkından verem olmuş

Gemi gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Şimdilerin kızları
Erkek diye ağlaşır

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar

Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Yârinden ayrı kalan
Gurbete hasta gider

Sepet sepet yumurta
Sakın beni unutma
Unutursan küserim
Mektubumu keserim

Havuz kenarında söğüt
Aklın sen başında tut
Niyet yoksa gelişmeye
Boşunadır bunca öğüt (Akif Uğurlu)

Çalının dibi çimen
Özledim gelsen hemen
Hiç ölmek var mı seni
Doya doya sevmeden (Akif Uğurlu)

Tepeden çıktı motor
Nere gider, git koş sor
Yamulmuş ruh düzeltmek
Öyle zor ki, öye zor (Akif Uğurlu)

Göğe bile çıkarız
Denizde bile varız
Denizin derininde
Yol aşan balıklarız (Akif Uğurlu)

Oy Peçenek, Peçenek
İki yanın ekenek
Bir ayrılık, bir ölüm
Budur bize seçenek

Peçenek gide gide
Tuz Gölü'ne dökülür
Kara sevda çekenin
Beli hemen bükülür

Peçenek vadisinde
Canlılar var kapışır
Arılar, kelebekler
Çiçeklerle öpüşür

Peçenek vadisinde
Vardır türlü çiçekler
Baraj yapalım hemen
Peçenek bunu bekler

Peçenekte var kuzu
Yürekte olur sızı
Gören hemen vurulur
Şu gelen kimin kızı?

1.3. Ninni

Ninni, çocuk emzirilip kundaklandıktan sonra, salıncakta, beşikte veya kucakta sallanıp uyutulmaya çalışırken tizden pese doğru söylenen bir ezgidir; çocuğun ağlamasının durması veya uyuması ile nihayet bulur. Muhtelif türkü, mâni, ilâhi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni ve sade bir dille söylenirler. Umumiyetle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren “ninni yavrum ninni”, “uyusun da büyüsün ninni”, “e, e, e, ey” vb. sözlerle biter (Albayrak 2004: 413; Elçin 2001: 271)

Ninnilerin konusunu çocuk teşkil eder. Sağlıklı doğmadan gelen sevinç, fizik güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme gibi geleceğe ait dilekler; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır vb. madde, tem motif ve merasimler ninnilerin muhtevasında belli başlı unsurlardır (Elçin 2001: 271).

Ninniler, çocuğun uyumasına yardımcı olmak, şayet ağlıyorsa susturmak için söylenir. Ninni sırasında annenin sesine, beşik veya salıncağın çıkardığı gıcırta da eklenince bu sesleri oldukça yakından tanıyan çocuk, daha çabuk uykuya geçer. Çocuk, uykuya geçmekte gecikir ve ağlırsa, anne de ses tonunu yükseltir. Çocuk uyumaya başlayınca anne de sesini zayıflatır (Kaya 2004: 352).

Ninni söyleyen kadın, hazır ninni kalıplarını kullandığı gibi kendisine ait sözler de söyleyebilir. İrticalen söylenen ninnilerde, dert, kaderden şikâyet ve sitem sözleri ağırlıktadır. Anne, ninni söylerken yavrusuyla ve dertleriyle baş başadır. Mustarip bir alın yazısı vardır. Çektiği çileler ne zaman son bulacaktır? Acaba çocuğunu nasıl bir istikbal beklemektedir? Bunlar, bilerek veya bilmeyerek ninninin ana konusunu belirler (Kaya 2004: 352).

Ninninin diğer Türk boylarındaki karşılıkları şunlardır: Azerbaycan Türkçesi'nde "layla", Başkurtlarda "sängildäk yırı", Kazaklarda "beşik jırı", Kırgızlarda "aldey aldey", Özbeklerde "ällä", Tatarlarda "bişik (bällü) cırı", Türkmenlerde "hüvdi", Uygurlarda "äläy" (Albayrak 2004: 413; Kaya 1999: 339).

Ninnilerin en önemli karakteristik vasfı bünyesinde hüküm sözlerini ve nidaları bulundurmasıdır. Ninni metni ister beyit, üçlük, isterse dörtlükten oluşsun anne son söz olarak birtakım ünlem cümleleri veya nidalar ekler. Bunlardan en fazla kullanılanlarını şöyle sıralayabiliriz:

Büyü yavrum büyü!

E e e e!

Luri luri luri!

Ninni gülüm sana ninni!

Ninni kızımız ninni / Gelin kızımız ninni

Ninni kuzum sana ninni!

Ninni ninni ninni!

Piş piş piş piş!

U u u uy!

Uyu ninni!

Uyu yavrum uyu / Büyü yavrum büyü (Kaya 2004: 353; Kaya 2007: 571)

Yörede söylenen ninnilerden bazıları şunlardır:

1. Gökte Uçan Teyyare

Gökte uçan tayyare de

Aslan garam nenni

Selam söylen o yare de

Zeytin garam nenni

Nenni nenni ben kendime yar buldum da

Aslan garam neni

Bulsun derdime çare de

Zeytin garam nenni

Nenni nenni nenni nenni uyudurum seni

Gül sinenin üstünde de büyüdürüm seni

Nenni nenni divardan para çıhtı da

Aslan garam neni

Elimden yara çıhtı da

Zeytin garam nenni

Nenni nenni, yazdım yazdım gönderdim de

Aslan garam nenni

Mektubum gara çıhtı da

Zeytin garam nenni

Nenni nenni nenni nenni uyudurum seni

Gül sinenin üstünde de büyüdürüm seni

Nenni nenni cebinde çihısı var da

Aslan garam nenni

Lavanta gohusu var da

Zeyutin garam nenni

Nenni nenni açtım bahtım yüzüne de

Aslan garam nenni

Ne güzel uykusu var da

Zeytin garam nenni

Nenni nenni nenni nenni uyudurum seni

Gül sinenin üstünde de büyüdürüm seni

Veli Öztürk (<http://www.turkudostlari.net>)

2. Aynalı Beşik

Eledim eledim

Höllük eledim

Aynalı beşiğe yavrum

Bebek beledim

Büyüttüm besledim asker eyledim

Ninni bebeğim ninni (K10)

3. Ninni Bebek

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir Şam'dan

Ninni bebek bebek ninni (K10)

4. Dandini

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı (e, e, e, e!) (K11)

5. Ninni

Uyusun da büyüsün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni (K11)

1.4. Ağıt

İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi'nde umumiyetle "ağıt" adı verilir (Elçin1990:1; Elçin 2001: 290). Ağıt, kelime anlamı olarak ağlama karşılığında da kullanılır (Uludağ 1988: 470).

Yazılı ilk şekline Orhun Abidelerinde rastladığımız "ölü gömme" merasiminin Türk dilindeki en eski karşılığı "yuğ" kelimesidir. Ve "yok" tan geldiği söylenmektedir. Nitekim Orhon

yazıtlarında (I, 110) “katun yok bolmuş (ölmüş) ertti” denilmektedir (Atalay 1939; 143; Bali 1969: 15).

Ağıtlar aslında, yapı ve tür bakımından türkü formatında olan ürünlerdir; ancak türkü adı ve bir çalgı aleti eşliğinde türkü söylemek veya türkü dinlemek halk arasında keyif, neşe ve mutluluk verici bir olaydır. Bunun yanında hep acıları dile getiren ağıtlar, hüznü, yaşlı ortamlarda söylenir. Bu nedenle de bu türün adı türkü değil, ağıttır (Aslan, 2008: 155- 156).

Yaygın şekliyle ağıt olarak bilinen söz muhtelif devirlerde, muhtelif Türk toplulukları tarafından değişik şekilde kullanılmıştır. Ağıda, Azeriler *ağı*, Başkurtlar *mârsiyä*, *äytiv*, Özbekler *mârsiyä*, *matemname*, Kazaklar *joktov*, *koşuk ırı*, *köri*, Kırgızlar *cır*, *coktov*, *koşok*, Kumuklar *yas*, Nogaylar *bozlau*, *bozlaw*, Tatarlar *taqmaq*, *mârsiyä*, Türkmenler *âğı*, *tavş*, *tavşa*, *tovum*, *ses etmek*, Uygurlar da *jiğa*, *haza* derler (Kaya 2007: 28).

Türkiye’de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilir: *bayatı* (Kars), *deme* (Sivas), *deşet* (Adana), *deyiş* (Malatya), *deyişet* (Samsun), *las*, *dil* (Doğanşar-Sivas), *lavik* (Kırşehir), *ölgülü* (“ölüm” anlamında Burdur), *sabu* (Muş), *sızılama* (Doğu Anadolu), *şin* (Elazığ), *şivan* (Diyarbakır), *yakım* (İçel, Isparta), *yas* (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla). Anadolu’da, çeşitli ağızlarda *ağat*, *ağut*, *avut* söyleyişleri varsa da bu, yaygın olan ağıt kullanımına haneler getirmez (Kaya 2007: 28).

Diğer taraftan ülkenin değişik yörelerinde çeşitli törenler vesilesiyle (kına geceleri, ölüm törenleri, vs...) söylenen ağıt sözüne bağlı olarak pek çok deyim ve kelime grupları mevcuttur. Söz gelişi ağıt söylemek anlamında şu kullanışlara rastlarız: *ağıt düzmek*, *ağıt etmek*, *ağıt koparmak*, *ağıtlama*, *ağıtmak*, *ağıt söylemek*, *ağıt tutmak*, *ağıt yakmak*, *ağıt yapmak*, *ağıt yitirmek*, *bayatı söylemek*, *dil demek*, *las etmek*, *sağımak*, *sagu kılmak*, *sağıu sağlamak*, *sağıu sağmak*, *sayı yapmak*, *sayı kurmak*, *sızlamağ*, *şivan etmek*, *yakım yakmak*, *yas çağırarak*, *yas etmek*, *yas kaldırmak*, *yas tutturmak*, *yas söyleme*. Kültürümüzde çeşitli coğrafyalarda ve muhtelif devirlerde ağıt söyleyenlere de şu isimler verilmiştir: *ağcı*, *ağlamacı*, *ağlayıcı*, *ağıtçı*, *âşık bacı*, *bayatıcı*, *bozlavcı*, *imadede*, *matemci*, *sağıcı*, *sağucu*, *sağıu sayıcı*, *sığıtçı*, *sızlayan*, *yakımcı*, *yasçı*, *yığlagur*, *yogçı* /*yuğçı* (Kaya 2007: 28).

Ağıdı doğuran ya da artıran koşullara baktığımızda, devlet yönetiminin niteliğinin bunda etkili olduğunu görmekteyiz. Kapalı ve baskılı yönetimlerde insan, düşüncelerini ve duygularını açıkça söyleyemeyeceğinden bunları mizahla ya da ağıtla anlatmaya çalışır. Türkiye coğrafyasının, o arada doğa koşullarının ağıt için uygun bir ortam oluşturduğu söylenebilir (Özdemir 1994: 1).

Ağıt denilince aklımıza hemen “ölüm” gelir. Oysa savaş, yangın, sel, deprem gibi tabii afetler üzerine; çeşitli kaza ve hastalıklara; askere veya gurbete gönderilen yakınlarla; kaybedilen bir eşya yahut hayvanlara da ağıtların söylendiği bir gerçektir (Şimşek 1993: 1).

Ağıtlarda, ölen kişilerin yaptığı işler, iyi yönleri, güzel tarafları anlatılır. Hiçbir ağıtta, ölen kişiyi küçük düşürecek veya onu yerecek sözler kullanılmıştır. Bir kısım ağıtlarda ise, kişi ölmemiş gibi düşünülerek yaptığı işlerden, giyinişinden, atından, vs. den bahsedilir (şimşek 1993: 13).

şereflikoçhisar yöresinde ağıt töreni iki safha halinde icra edilmektedir: ilkini ölüm anında ölünün başucunda yaparlar. Bu töreni, -eğer kocası ölmüş bir kadın ise- kadın, dizlerine vurup, saçlarını yolup yerleri tırmalayarak başlatır. Bu safhada ağıt söylemek yerine, ölenin yakınları acılarını bir anlamda yaptıkları hareketlerle dışarı vururlar. Yörede erkeklerin “sesli ve gizli ağlamaları” hoş karşılanmaz. İkinci tören, mezarın başında, ölünün birinci dereceden yakın akrabalarının iştiraki ile yapılır. Defnin üçüncü günü mezar başında bu tören tekrarlanır. Ağıtlar, mezar başında düzenlenen bu törenlerde söylenirler (Ekici 1983: ssy.; Görkem 2001: 19; Kaya 1999: 255).

şereflikoçhisar’da son dönemlerde ağıt yakma âdetinde azalma görölmektedir. Bunun sebebi ise dinidir. Son dönemlerde din adamları, halkı ölünün ardından sesli bir şekilde ağlamaması, ağıt yakmaması, üzüntülerini sessiz bir şekilde yaşamaları yönünde uyarmaktadırlar. Ayrıca halk, ölünün ardından sesli bir şekilde ağlanmasının, ölüyü rahatsız ettiğine inanır olmuştur.

Yörede söylenen ağıtlardan derlediklerimiz şunlardır:

1. Sezai ile İlhan’a Ağıt

Kazadır bu, kader midir bilinmez
Ölüm yolu ya gidilir, ya gidilmez,
Acılar var yüreklerden silinmez
Biri Sezaim’dir biri İlhan’ım.
Biri can parçamdır biri cananım.

Baraj yolu Peçeneği dolaşır,
Yollar vardır ölümlere ulaşır,
Sevenleri onlar için meleşir,
Biri Sezaim’dir biri İlhan’ım.
Biri can parçamdır biri cananım.

İlhan bırakırken yürekten ağu,
Sezai taşırdı elinde tuğu
Doldurulmaz ikisinin boşluğu
Biri Sezaim’dir biri İlhan’ım.
Biri can parçamdır biri cananım.

Kerem göçtü, kalan burada Aslı'dır
Deli gönül ölene dek yaslıdır,
Ağlıyorsam gönül dağım sislidir,
Biri Sezaim'dir biri İlhan'ım.
Biri can parçamdır biri cananım.

Ramazan Şimsek (Yücel 2003: 110)

2. Hilal'e Ağıt

Yavrum zor nefes alıyor,
Doktor niçin geç kalıyor.
Yetişmeden Ankara'ya
Kucakta yavrum ölüyor.

Kesilmiş ekmeği, aşı,
Öldü, yana düştü başı,
Yoğudu erkek kardeşi,
Yavrum, kuzum can Hilal'im

Ankara Konya yolunda
Azrail varmış solunda,
Küçük Hilal'imi yitirdim
Şekerköy'de Tuz Gölü'nde

Hilal gitti gelmez gayrı
Ben Hilal'den düştüm ayrı
Uçtu cennetlere doğru
Hilal, Hilal canım Hilal

Ramazan vur sazına,
Bir ateş düştü özüne
Bu ne iştir Allah'ım
Mezar kazdım ben kuzuma

Ramazan Şimsek (Yücel 2003: 110)

3. Yetimim

Kimi sabi, sübyan küçük yaşında,
Melül masum olmuştur karşımda,
Arar ana baba mezar başında,
Bağrı yanık, boynu bükük yetimim.

Yetimlerin büyük olur anlamı,
Toplumdaki kıymetleri şanları,
Gelin incitmeyin böyle canları,
Bağrı yanık, boynu bükük yetimim.

Kimin kederinde, kimin bahtında,
Sabırlar yatıyor bunun altında,
Hayli sevap vardır Allah katında,
Bağrı yanık, boynu bükük yetimim.

Yetim feryadına dayanmaz canlar,
Kapalı kapılar, yıkıktır hanlar,
Başında olmayan bunda ne anlar
Bağrı yanık, boynu bükük yetimim.

Ali Rıza Yıldız (Torunu için söylemiş) (Yücel 2003: 111)

4. Menderes'in Ağdı

Ben yavrumu ziyarete beklerken,
Acısı bağrıma düştü yavrumun
Gidip yavrum sağ salim gezerken
Acısı bağrıma düştü yavrumun

Menderesim Gençlik Parkta geziyor
Başı dönmüş orda yere düşüyor
Beyni kanıyor, benzi soluyor
Acısı bağrıma düştü yavrumun.

Kara haber Koçhisar'a duyulur
Babası yengesi yolda bayılır
Hastane önünde mahşer kurulur
Acısı bağırma düştü yavrumun

Cenazesi gelmiş morga konuyor
Ak kuzum olayı duymuş yazıyor
Onun kaderi de bana benziyor
Menderes'im şu dünyadan gidiyor
Acısı bağırma düştü yavrumun

Abalı Köyünden Halime (Yücel 2003: 111)

5. Kolculara Ağıt

Tuz kolcuları denilen, bugünkü muhafaza memurları, çevre köylerden gelenlerin tuz çalmalarını engellemek için, atlı bekçilik yaparlarmış. İki tane kolcunun vurulması üzerine, ölen kolcunun kız kardeşi ağabeyine “Şeker Dağı” ağıtını yakmıştır. Bu olay Şeker Dağında gerçekleşir.

Hiç eksilmez Şeker Dağının gıcısı
Akıldan mı çıkar ciğer acısı
Evde ağlar durur da neyleyim
Sevdiğimin bir tek bacısı

Yol ver de geçeyim Şeker Dağları
Sılada bıraktım gözü ağları

Şeker Dağında kolcular gezer
Beni böyle yaptı anam bu zalim kader
Yağlı kurşun yedim
Neyleyim ciğerim gider

Yol ver de geçeyim Şeker Dağları
Sılada bıraktım gözü ağları (K23)

1.5. Tekerleme

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilmemiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masa, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemenin anlatımındaki çocuksu üslup da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı edebiyatı ürünlerinde ve masalarda bulunan ve “tekerleme” olarak adlandırılan mizahî ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir (Duymaz 2002: 9).

Tekerlemenin tanımını yapmaya çalışan pek çok araştırmacı vardır.

Tekerleme; vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhafılık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu basmakalıp sözlere verilen addır (Elçin 2001: 589; Kaya 2007: 707).

Ahmet Talat Onay, Saz şairlerinin fasıl namını verdikleri, müşterek ahenkleri esnasında müsabaka mahiyetinde ettikleri müşaareye halk *tekerleme*, âşıklar *tekellüm* derler. Tekellüm, ya telaffuzu müşkül kelimelerden mürekkeb şiir tahriri yahut dar bir kafiye ile tariz şeklinde olur. Cevaben böyle bir şiir irad ve inşad edemeyen mağlup sayılır. Fasıl arasında dar kafiye ile tekellüme ibtidâr (ayak açmak) derler (Onay 1996: 207)

Yine Ahmet Talat Onay, tekerlemeyi açıklarken “teker” kelimesi üzerinde durur ve “Tekerlemenin, tek kelimesinin aded-i tevziyesi olan teker kelimesinden alındığı kuvvetle muhtemeldir. Bu halde tek tek, teker teker manasını, yani müteakiben ve sıra il söylemek mefhumunu ifade ediyor demektir (Onay 1996: 210; Kaya 1999: 545; Kaya 2007: 707).

Onay, tekerlemeyi âşık edebiyatı bakımından açıklamıştır. Bir de tekerlemenin çocuk geleneğindeki yönüyle açıklaması vardır ki, araştırma alanımızda bahsedilen tekerleme de bu gruba girer.

Tekerleme daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür; tekerlemenin konularındaki ve yapılarındaki çocuksu eda bu olgunun bir görüntüsüdür (Boratav 1969: 145; Albayrak 2004: 492).

Bu türün başlıca niteliği, herhangi bir ana konudan yoksun oluşudur. Tekerleme, baş uyaklar ve uyaklarla elde edilen ses oyunları ile ve çağrışımlarla birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz birtakım hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir (Boratav 1969: 145).

Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir (Elçin 2001: 589).

Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantık dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. Yapısı ve konusu bakımından bu özelliğiyle tekerlemeler, beklenmedik hayal oyunlarının boşanivermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır. Yanıltmaca gibi söz oyunları da çocukların dil gelişiminde önemli bir rol oynarlar. Masallar, halk hikâyesi, orta oyunu ve Karagözde dinleyicileri anlatıya hazırlayan bir giriş vazifesi görür, anlatıların uydurma ve gerçek dışı olduğunu sezdirir. Ayrıca masallarda zaman ve mesafe geçişlerinde kolaylık sağlayan bir kalıp ifade özelliği gösterir. Oyunlarda ise ebe seçimi, ebe çıkarma, tarafların tespiti ve oyunların bölümlerinin birlikte yürümesini sağlama gibi fonksiyonları vardır. Ritmik bir söz, çoğu zaman motor bir harekete eşlik ederek güçlerini, olaylarını ve varlıklarını etkilemek için söylenen “tılsımlı” söz özelliği göstermektedir (Duymaz 2002: 24, 25).

Tekerlemeleri, 1. Masal tekerlemeleri, 2. Oyun tekerlemeleri, 3. Tören tekerlemeleri, 4. Bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler olarak ayırabiliriz (Boratav 1969: 146; Duymaz 2002: 25). Bu tasnife kimi araştırmacılar yeni maddeler de eklemiştir. Örneğin Mehmet Yardımcı, bu tasnife iki madde daha eklemiş ve tekerlemeleri altı madde altında incelemiştir. Yardımcı'ya göre tekerlemeler 1. Masal tekerlemeleri, 2. Oyun tekerlemeleri, 3. Tören tekerlemeleri, 4. Bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler, 5. Âşıkların söyledikleri tekerlemeli şiirler, 6. Karagöz-Hacivat tekerlemeleri (Yardımcı 1998: 60; Duymaz 2002: 25).

Yörede, tekerlemelerin çoğunluğu çocuk oyunlarında söylenen tekerlemelerdir. Araştırma alanında tespit ettiğimiz tekerleme örneklerinden bazılarını şu şekilde verebiliriz:

1.5.1. Oyun Tekerlemeleri

1.

Askere gittim soyun dediler

Elbise yerine çuval verdiler

Annem hasta hım hım

Babam dişçi ha ha ha

Ablam manken ay ay

Ağbim boksör bum bum (25)

2.

Bir gün bir gün bir çocuk

Eve de gelmiş kimse yok
Açmış bakmış dolabı
Şeker de sanmış ilacı
Yemiş yemiş bitirmiş
Akşama sancı başlamış
Kıvrım kıvrım kıvrılmış
Hastaneyi boylamış (K25)

3.

Benim bir bebeğim var
Otur dersem oturur
Kalk dersem kalkar
Büzül dersem büzülür
Açıl dersem açılır
Eller şap şap
Ayaklar rap rap
Aslan geliyor kaplan geliyor tıs (K25)

4.

Çatlak patlak
Yusyuvarkak
Kremalı börek
Sütlü çörek
Çek dostum çek
Elini benden çek
Çekçek amca
Burnu kanca
Al sana bir tabanca
Bom bom bom (K25)

5.

Çan çan çikolata

Hani bana limonata
Limonata bitti
Hanım kız gitti
Hanım kız nereye gitti
İstanbul'a gitti
İstanbul'da ne yapacak
Terlik pabuç alacak
Terlik pabucu ne yapacak
Düğünlerde şingir mingır oynayacak (K25)

6.

Denizde dalga
Hoş geldin abla
Eteğini topla
Rahat otur abla (K28)

6.

Hu hu komşu
Oğlun geldi mi?
Geldi.
Ne getirdi?
İncik boncuk.
Kime kime?
Sana bana.
Başka kime?
Kara kediye.
Kara kedi nerde?
Ağaca çıktı.
Ağaç nerde?
Balta kesti.
Balta nerde?
Suya düştü.
Su nerde?
İnek içti.

İnek nerde?
Dağa kaçtı.
Dağ nerde?
Yandı bitti kül oldu.

7.
Leylek leylek lekirdek
Hani bana çekirdek
Çekirdeğin içi yok
Sarı kızın suçu yok
Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Kızlar kahve kavurur
Şingirdaklı tavada (K25)

8.
Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Az pişirdim yemedi
Fistan diktim giymedi (K26)

9.
Mini mini birler
Çalışkan ikiler
Güler yüzlü üçler
Sporcu dörtler
Zeki eşler
Altılar altılar kapılarda kaldılar
Yediler yediler elma şeker yediler
Sekizler sekizler hepimizi severler
Dokuzlar dokuzlar sınıfları taşılar (K26)

10.

Üç kere a a a

Üç kere b b b

Üç kere a

Üç kere b

Alfabe

Pinokyo pinokyo (K25)

11.

Bizim öküz yattı kalkmaz

Koca öküz yattı kalkmaz

Koca öküz ne ister?

Üç tane yumurta ister

12.

Fred, Fred, Fred Çakmaktaş

Barni, Barni, Barni Moloztaş

Vilma, Vilma, Vilma gir koluma

Beti, Beti, Beti sarıl boynuma

Çakıl,Çakıl,Çakıl al sana akıl

Bam, bam, bam çekil yolumdan (K26)

13.

Elim elim epelek

Elden çıkan kepelek

Sarı kızın sarısı

Sarı koyunun derisi

14.

Seksen seksen yüz altmış

Allah neler yaratmış

Ben burada oynarken

Ahmet orda bakakalmış

15.

Bir birler

Birbirini yerler.

İki ikiler

Çok yaramaz tilkiler.

Üç üçler

At gibi kişner.

Dört dörtler

Gözleri pörtler.

Beş beşler

Makine gibi işler (K36).

16.

Dalda erik

Fatma Girik.

Trende ray

Türkan Şoray.

Tabakta un

Necdet Tosun.

Arabayı süren

Zeki Müren.

Şık şık Ayhan ışık.

İnek Şaban sınıfta kalmış

Adile Naşit bir göbek atmış (K36).

17.

Benim babam binbaşı

Binbaşının atları

Kiyir kiyir kişniyor

Arpa saman istiyor

Arpa saman yok

Kilimcide çok
Kilimci kilim dokur
İçinde bir bülbül okur (K36)

18.

Komşu komşu
Hu hu
Sırtındaki ne?
Arpa.
Kaça sattın?
Kırka.
Eve ne aldın?
Hırka.
Çocuklara ne aldın?
Halka.
Baban ne yapar?
Pamuk atar
Anan ne yapar?
Yün dider.
Adın ne?
Hasan.
Ha sen, ha ben (K36).

19.

Bir
Yorgan içine gir.
İki
Sensin uyuzun teki.
Üç
Çörten su iç.
Dört
Üstünü başını ört.
Beş
Seni döver Hacı Bektaş.

Altı

Tezek sana kahvaltı.

Yedi

Miyav dedi bir kedi.

Sekiz

Serçe boku ağzına sakız.

Dokuz

Kafana vursam bir topuz.

On

Sana lazım bir don.

On bir

Davul çalar gümbür gümbür (K36).

20.

Kutu kutu pense

Elmamı yense

Arkadaşım Ahmet

Arkasını dönse

1.5.2. Masal Tekerlemeleri

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, anam düştü beşikten, babam kalktı eşikten, zamanın birinde...

1.5.3. Sayışmacalar

1.

Bir kuyu

Kuyunun içinde suyu

Suyun içinde mercan

Bir mercan, iki mercan

Üç mercan, dört mercan

Beş mercan

Hacivat benim amcam (K25)

2.

Fındık fıstık

Kadifeden yastık

Açlık balçık

Saydım seni sen çık (K25)

3.

İğne attım denize

Geliyor yüze yüze

Filiz Akın

Evi yakın

Bunu seven Cüneyt Arkın

Kın kın kına gecesi

Si si simitçi

Te te televizyon

Yan yan yan

Fan fin fon (K25)

4.

Ooooo

İğne battı

Canımı yaktı

Tombul kuş

Arabaya koş

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Hop hop altın top

Bundan başka oyun yok (K28)

5.

On, yirmi, otuz, kırk,

Elli, altmış, yetmiş,

Senken, doksan, yüz
Dere tepe düz
Ördek suda yüz
Vak vak vak
Koca karı kalk
Lambayı yak
İki göbek at
Yatağına yat (K28)

6.

Ooo lili lili
Papatya dili
Kız senin adın
Kaç harfli:
Bir, iki, üç, dört, beş
Alfabe alfabe (K29)

7.

O piti piti
Karemela sepeti
Terazi lastik jimnastik
Biz size geldik bitlendik
Hamama gittik temizlendik
Dik dik dik
Dersimiz matematik (K27)

8.

Üşüdüm üşüdüm
Daldan elma düşürdüm
Elmamı yediler
Bana cüce dediler
Cücelikten çıktım
Ablama koştum

Ablam pilav pişirmiş
İçine sıçan düşürmüş
Al çık, bal çık
Sana dedim sen çık (K25)

9.

Aya maya kumpanya
Bir şişe şampanya
Şampanyayı içtim
Top gibi şiştim
Arkadaşlar içinizden
Ben çıktım (K29)

10.

Eveleme develeme
Deve kuşu kovalama
Çengi çember miskü amber
Sazı tuzı, berber kızı
Ne gün geldin
Yazın geldim
Yazılalım yazılalım
Bir tahtaya düzülelim
Encik mencik, sen dur burada
Sen çık (K30)

11.

Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Dolapta pekmez
Yala yala bitmez

Ayşecik, Fatmacık
Sen bu oyundan çık

12.

Ay dede, ay dede,
Senin evin nerede?
Ankara'da.
Ankara'da kimin var?
Halam var.
Halanın kaç çocuğu var?
Beş çocuğu var.
Bir, iki, üç, dört, beş.

13.

O o oya
Oya gitti maça
Maç bileti kaç? Beş Lira
Bir, iki, üç, dört, beş.

14.

Ya şundadır ya bunda
Keçe külâh başında
Helvacının kızında
Onda değil bunda

15.

Kim osurdu
Bit osurdu
Yorgan aldı
Yola düştü
Tın dedi
Tıs dedi

Kara kedi

Fos dedi

16.

Karşıdaki kazlar

Yumurtlamazlar

Şimdiki kızlar

Laf anlamazlar

Doktor gelir tık tık

Biz bu ilaçlardan bıktık (K36)

17.

Elim elim epelek

Elden çıkan topalak

Toprağın yarısı

Bitbitinin karısı

Bindim deve boynuna

Gittim Halep yoluna

Halep yolu Şam gezer

İçinde maymun gezer

Maymun beni korkuttu

Sağ kulağımı sarkıttı

Ağ boncuk, göğ boncuk

Sen dur, sen çık

18.

Uu uu undurma

Yiyeceğim dondurma

Saydım sen çık

Saydım sen çık (K36).

1.5.4. Şaşırtmacalar

1.

Eller dana almış, danalanmış
Biz de dana alıp danalanalım (K36).

2.

İbişle Memiş,
Kavga emiş,
Bilmem mahkemeleşmiş,
Bilmem mahkemeleşmemiş (K36).

3.

Değirmene girdi köpek,
Değirmenci vurdu kötek,
Hem kepek yedi köpek,
Hem kötek yedi köpek (K36).

4.

Bana üç tas has hoş hoşaf verebilir misin? (K13)

5.

Şu köşe yaz köşesi
Şu köşe kış köşesi
Ortada su şişesi (K11)

6.

Bu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak
Yoksa sarımsaklamasak da saklasak (K9)

7.

Şemsi paşa pasajında

Sesi büzüleşesiceler (K11)

8.

Kartal kalkar dal sarkar

Dal sarkar kartal kalkar(K26)

9.

Bir berber bir berbere

Bre berber

Gel seninle beraber

Bir berber dükkânı açalım, demiş (K25)

4. Bağımsız Söz Cambazlığına Bağlı Tekerlemeler

1.

Abdurrahman

Sen bu atı koşturaman

2.

Mustafa mıstık

Arabaya kıstık

Bir mum yaktık

Keyfine baktık (K29)

3.

O yalan, bu yalan. Fili yuttu bir yılan. Karıncanın yedi yerinden çektim kalan, karıncaya bindim deveyi kucağıma aldım o da mı yalan? (K41)²

---

² Pertev Naili Boratav'ın Tekerlemeler isimli kitabında bu tekerleme masal tekerlemesi olarak geçmektedir. Ancak araştırma alanında, bu tekerleme müstakil bir tekerleme olarak söylenmekte, masalla ilgisi olduğu düşünülmemektedir.

1.6. Koşma

Türkçe koş- fiil köküne, fiilden isim yapma eki –ma getirilerek yapılan koşma, yaygın bir nazım biçimidir. Eski Türk şiirinde “koşuk” olarak adlandırılan koşma, dörtlüklerle ve hece ölçüsünün on birli kalıbıyla oluşturulur. Koşma metinlerinde genellikle 6+5 veya 4+4+3 duraklı bir yapı görülür. Ayak dizeleri 4+4+3=11 heceli, diğer dizeleri de 6+5=11 heceli olan koşmalar yanında, ayak dizeleri 6+5=11, diğer dizeleri 4+4+3=11 durak yapısına sahip koşmalar da vardır. Yedili (4+3) ve sekizli (4+4) hece ölçüsüyle söylenen / yazılan bazı şiirlere de ezgilerinden dolayı *koşma* dendiği bilinmektedir (Dilçin 1983: 306; Artun 2001: 92; Durbilmez 2008: 310). Beş, altı, yedi, sekiz, on ve on bir heceli şiirlere de koşma adı veren ve örneklerle sunan kaynaklar da vardır. (Onay 1996: 96-105; Durbilmez 2008: 41).

Koşmaların kafiye düzeni ilk dörtlükte *abab*, *abxb*, *aaab*; diğer dörtlüklerde *cccb*, *dddb*, *eeeb* şeklinde olabilir (Albayrak 2004: 334; Kaya 2007: 439).

Koşmalar genellikle lirik şiirlerdir. Bu özellikleriyle divan edebiyatındaki gazeli hatırlatırlar. Halk edebiyatında aşk, üzüntü, çeşitli acılar, sevgiliye kavuşma isteği, ayrılıktan yakınma, tabiatla ilgili çeşitli duygular ve düşünceler hep koşma ile anlatılır. Atasözlerinin yer aldığı öğüt veren, talihten, kaderden yakınan, karşılıklı konuşma biçiminde düzenlenmiş koşmalar da vardır (Albayrak 2004: 336).

Şereflikoçhisar’da şiir yazan/söyleyen şairler, genellikle koşma türünden örnekler vermektedirler. Yöredeki şairler, tam anlamıyla ozan özelliği taşımazlar; ancak yazdıkları şiirler şekil ve muhteva bakımından âşık tarzı halk şiirine daha yakın oldukları için bu başlık altında ele alınacaktır.

Sevgilime

Ben de bu dünyadan giderim elbet

En sonunda ölüm olduktan sonra.

Yarım kalır senin ile muhabbet

Ecel oku bağrım deldikten sonra.

Ben ölürsem yaşamaya devam et

Ararsan bulunur dünyada lezzet

İster İhlâs oku, istersen Tebbet

Cenaze namazım kıldıktan sonra.

Girer aramıza bir kesin hudut
Kavuşmak ahrette belki son umut
İster hayal eyle, istersen unut
Ben sana doymadım öldükten sonra.

Ömür geldi geçti sanki rüyada
Aşka hudut çizilmezmiş dünyada
Gelsen olur, gelmesen de yanıma
Azrail canımı aldıktan sonra.

Ölürsem karalar bağla istemem
Gülmeni isterim ağla istemem
Gayri bir mutluluk sağla istemem
Muradım dünyada kaldıktan sonra (K36).

Meğer

İçip aşkın şarabını küpünden
Nazlı yarım yine geçti kapımdan.
Nasıl da şirindir belli tipinden
Dünyada en tatlı “can” imiş meğer.

Sevgi denen ateş kalpte gizliymiş
Dumansız olsa da yine közlüymüş
Anladım güzeller biraz nazlıymış
Bana yaptıkları “kur” imiş meğer.

Seven karıncaysa yabana atmam
Dikkatliyim, gönül kuşum incitmem
Onu bırakıp da gurbete gitmem
Ayrılık ölümden zor imiş meğer.

Felek başımızı öne eğmeye
Kıskanırım seher yeli değmeye
Adını söylemem, eller duymaya
Bu aşk aramızda sır imiş meğer.

Konuşurken şirin dili ballanır
Siyah saçlar bel aşağı sallanır
Utanır, kızarır, yüzü allanır
Aşkî yüreğimde “kor” imiş meğer (K36).

Yol Tarifi

Besmele çekerek bindin taksiye
Benden Koçhisar’a var selam söyle
Çok özledim dahi burnumda tüter
Bizim oraları gör selam söyle

Gölbaşı’nı geç git Ahiboş gelir
Altuğlar tesiste iyi çay olur
Yola giden insan geri mi kalır
Arabayı normal sür selam söyle

Sakın ha Kırşehir yoluna aşma
Aman ha Haymana yoluna şaşma
İki saat sürer yeise düşme
Sonra Koçhisar'a gir selam söyle

Yüz bir kilometre Konya makası
Şekerköy toprağı onun arkası
Sinemdedir Paşa Dağı sevdası
Tuz Gölü'nde biraz dur selam söyle

Solun Kırıkkale, sağın Tuz Gölü
Görünür doğadan Hirfanlı beli
İlçeme girince unutma yolu
Arabayı sola kır selam söyle

Verdiğim adreste yol ince ince
Nazik davran sevgilimi görünce
“Çok özlemiş” dersin beni sorunca
Kimseler duymadan bir selam söyle

Biraz mola ver de gez Koçhisar'ı
Güzellik görürsün gez sokakları
Ramazan Şimşek'i sorarsa biri
Gerçekten samimi bir selam söyle (K36).

Nevruziye

Nevruz bayramında kokar Türklüğüm
Bayrağım, sancağım, ahretim ülküm
Esir topraklarım, eldeki mülküm
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun.

Sultan Nevruz atamızdan âdettir
El ele kutlamak büyük saadettir
Yabanın bayramı bize bidattir
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun.

Demir dövmek, Türkün güzel töresi
Hatırlatır Ergenekon neresi
Kutlayalım gelmiş iken sırası
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun.

Nevruz Bayramıyla dimdik dururum
Bunda yaşar benim milli gururum
Nevruz namusumdur elbet korurum
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun.

Nevruz gelir derelerim şırırlar
Çiçeklere uçar güzel arılar
Yazıya yabana dolar sürüler
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun.

Sultan Nevruz Ortasya'dan süzülür

Ve tarihin taş bağına yazılır
Bayramsız kalırsa millet üzülür
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun.

Ramazan'ım bunu böyle söylerim
Nevruz günü coşar bayram eylerim
Beni duyan ilim, ilçem köylerim
Sultan Nevruz Bayramı kutlu olsun (K36).

Yunus Emre

Bu dünyaya sevgi için gelmiştir
Bir garip dervîştir şol Yunus Emre.
Kainat ve yaradanı bilmiştir
Fazileti, feyzi bol Yunus Emre.

Taptuk Emre onu yoğurmuş bile
Kırk yıla yaklaşmış çektiği çile
Vakit tamam olmuş gelmiş de dile
Öz Türkçe konuşan, dil Yunus Emre.

Allah bir, Muhammed sevgilisidir
İslam imanının kâmil eridir
Hür fikirli serbest düşüncelidir
Petekten süzülen bal Yunus Emre.

İlmin temelidir, kendini bilmek
Sabır ile yüce dağları delmek

Adalet, her işte hak yola gelmek
Hak yola çağırın el Yunus Emre.

Kelime-i tevhid, keskin silahı
Türk milleti onda bulmuş felahı
Hikmetler Yunusla olmuş ilahi
Sevda sazımızda tel Yunus Emre.

Samimi bağlanmış Gani Mevla'ya
İbret gözü ile bakmış dünyaya
Sevgisidir yüreğinde sermaye
Sevgi pınarında sel Yunus Emre.

“Gönül, Kabe'den de üstündür” demiş
Gönüller fethetme sırrına ermiş
Kendini insanlık uğruna vermiş
Yalnızca Allah'a kul Yunus Emre.

Zengini fakiri ayırmayandır
Asaletli diye kayırmayandır
Kör nefsin kılıcın sıyırmayandır
Allah'a ulaşan yol Yunus Emre.

Batıl karşısında katı taş olan
Gerçek karşısında eğik baş olan
Yesevi'den günümüze eş olan
Vatan, bayrak, sancak, il Yunus Emre.

Tasavvuf Yunus'ta önce hoşgörü
Bundandır ki, varlıkları eş görü
Ramazan'ın kalbi kaybolmaz yeri
Gönül bahçemizde gül Yunus Emre (K36).

Ela Gözli Benli Dilber

Gün vurunca güzel yüzü allanan
Konuşunca şirin dili ballanan
Düğünlerde kısa giyip sallanan
Ela gözli benli dilber sen kimsin?

Görünüşün kısrak gibi tay gibi
Coşuyorsun ırmak gibi çay gibi
Ela göz üstünde kaşlar yay gibi
Ela gözli benli dilber sen kimsin?

Siyah saçlarına toka takmışsın
Koku sürüp burcu burcu kokmuşsun
Bakışınla âşıkları yakmışsın
Ela gözli benli dilber sen kimsin?

Elma yanak, yalaz dudak, karakaş
Bir sesin var musikiden daha hoş
İncesin, zarıfsın, değilsin nahoş
Ela gözli benli dilber sen kimsin?

Bulamadın eşsizlikte benzerin
Can alıp da veriyor gamzelerin
Senin bundan sonra kalbimdir yerin
Ela gözlü benli dilber sen kimsin?

Çok güzelsin öldürürsün bakışla
Yürek yaktın ceylan gibi sekişle
Ramazan'ın merakını bağışla
Ela gözlü benli dilber sen kimsin? (K36)

Beni Anlarsın

Senin de bağrını bir aşk ateşi
Yakar da inşallah beni anlarsın
Yıllar boyu yar uğruna gözyaşı
Döker de inşallah beni anlarsın

Sevda çekmek zordur ister özveri
Tükenir gözünün dizinin ferri
Yaralı kalbine bir aşk hançeri
Sokar da inşallah beni anlarsın

Bazen zehir katılırsa aşına
Acımazlar gözden akan yaşına
Benim gibi yüce dağlar başına
Çıkar da inşallah beni anlarsın

Yıllar boyu arayasın o nerde?

Arayıp bulamayasın her yerde
Dağlar olur ara yere bir perde
Bakar da inşallah beni anlarsın

Uçurursan gelmez gönül kuşunu
Yârin süsler hayalini düşünü
Bu sebeple otuz iki dişini
Söker de inşallah beni anlarsın

Gençlikte gezdiğin dağdır yayladır
Menzilin ki minareden saladır
Vefasız sevmek başka beladır
Çeker de inşallah beni anlarsın

Ramazan Şimşek'im ozanlar hası
Kalacak dünyada şiir mirası
Boynuna ateşli bir aşk halkası
Takar da inşallah beni anlarsın (K36).

Şad Olurum

Bu aşkım son bulmayacak
Kaderim hiç gülmeyecek
Çiçek nedir, bir oyuncak
Takınırsan şad olurum

Kulağımda çınlar sesin
Sende kaldı her hevesim

Niye küstün söyler misin?

Bakınırsan şad olurum

Barışmaya gayret ettim

Dost olmaya niyet ettim

Kına salıp davet ettim

Yakınırsan şad olurum

Evinizin önü çarşı

Söylettin ayrılık marşı

Kendini düşmana karşı

Sakınırsan şad olurum

Bitmiyor ki kara yasım

Ağlamaktan bitti sesim

Benim ile poz poz resim

Çekinirsen şad olurum.

Hamurumda mayam sensin

Bir granit kayam sensin

Kalbimdeki oyam sensin

Dokunursan şad olurum

Ramazan ölmek üzere

Ölür amma düşmez yere

Sen de benim şiirlerde

Okunursan şad olurum (K36).

Sevgilim

Yirmi dört ayarlık altın gibisin,
Kor gibi dudağın şeker sevgilim.
Kara gözlerinden sıcak bir bakış,
İçime sevdayı eker sevgilim.

Kaşın hilal, kirpiklerin kancadır,
Boyun uzun, hem belin incedir,
Koynundaki gül memeler goncadır,
Gözlerin ne güzel bakar sevgilim.

Bakılmaya doyulmayan gözün var,
Elma yanakların, beyaz yüzün var,
Âşıklara çektirdiğin nazın var,
Zannetme âşıklar bıkar sevgilim.

Şöyle salın yürü, saçların dağıt,
Bir bade ver bana yüreğim soğut,
Sana âşık olan nice koçyiğit,
Gözünden kanlı yaş döker sevgilim.

Seven insan sevdiğine darılmaz,
Seni sarsa kolum bil ki yorulmaz,
Sevda tatlı şeydir hem de görülmez,
Gönülden gönüle akar sevgilim.

Ok kirpiğın açtı kalbimde delik,
Bakışın saklıdır içimde ılık,
Sevgini kalbimden zalim ayrılık,
Zannetme gün olur söker sevgilim.

Dilerim hayatta tasan olmasın,
Seni ağlatanlar kendi gülmesin,
Dikkat et çiçeğin çabuk solmasın,
Bayat çiçek başka kokar sevgilim (K36).

Bakışınla Tazeledin Yaramı

Yıllar sonra kapanacak sanırdım,
Bakışınla tazeledin yaramı.
Haziran ayında saçına çiçek,
Takışınla tazeledin yaramı.

Yıllar var ki gönül telim paslıydı,
Ümit bende canavarın hasıydı,
Sevda değil kalbim, ot tarlasıydı,
Ekişinle tazeledin yaramı.

Yaşlanmıştım işin en acayibi,
Şu yorgun kalbimin oldun sahibi,
Yağmurlu havada şimşekler gibi,
Çakışınla tazeledin yaramı.

Kıskanıyor oldum aktan karadan,

Sana çok özenmiş yüce yaradan,
Yürüyüşün bile değil sıradan,
Sekişinle tazeledin yaramı.

Sensin güzellerin en has güzeli,
Övünür seninle Koçhisar eli,
Denizlere koşan ırmak misali,
Akışınla tazeledin yaramı.

Şiire başladım bismillah ile,
Geçirdim ömrümü ah ü vah ile
Dağladın kalbimi kızgın ateşle
Yakışınla tazeledin yaramı.

Bütün ilhamları senden alırım,
Elbet sana kavuşmadan ölürüm,
Güzel koku sürünürsün bilirim,
Kokuşunla tazeledin yaramı (K36).

Tutar

Bahar gelince Koçhisar'ın dağına
Tohum fidan olur, yaprak dal tutar.
Gönül girmek ister yar otağına
Varılmayan menzilleri yol tutar.

Yavru kuşlar yuvasından uçarken
Bozkırlar da yaz yağmuru içerken

Yaylalarda türlü çiçek açarken
Vadileri ılgıt ılgıt yel tutar.

Düğün olur yanık davul vurulur
Dört bir yana böyle ilan verilir
Salonlarda saz takımı kurulur
Kimi âşıklar saz tutar tel tutar

Rastladım bir kıza düğün yerinde
Kaşları hançerdir göz üzerinde
Her şeyi muhteşem yerli yerinde
Eli kola, dudakları bal tutar.

Ela gözler baygın baygın bakarken
Kalbimizi alev alev yakarken
Sarışınım bir de halay sekerken
Hami mendil, hemî deste gül tutar.

Yanmaz cehennemde seven erenler
Ben gibi güzele gönül verenler
Hele de şiire kafa yoranlar
Şair olur, lisan tutar, dil tutar.

Aşkın hançeri de tutulmaz gevşek
Kara toprağımış bizlere döşek
Şu devrilecise Ramazan Şimşek
Şiir yazar gözlerini tel tutar (K36).

Koçhisarım

Seninle övünmek şereftir bize,
Erkeğin şerefli, kızın şerefli.
Toprak vatan olmuş asil kanınla,
Şehidin şerefli, gazin şerefli.

Güzelliğin siler gönül pasını
Gurbete gidenler çeker yasını
Beni benden alır duysam sesini
Davulun şerefli, sazın şerefli.

Kurşunlu Cami'de okunur Kur'an,
O'dur karanlığa aydınlık veren,
Bir günde beş vakit secdeye varan,
Pek alnın şerefli, dizin şerefli.

Adana'ya Ankara'ya yolun var,
Gariplere uzanacak elin var,
Hemi tatlı, hem şirin dilin var
Hitabın şerefli, sözün şerefli.

Güzeller göğsüne çiçek takarken,
O çiçekler burcu burcu kokarken,
Tuzlu ova sıcakıyla yakarken
Karabük Suyu'ndan buzun şerefli.

Güzelini seven çıldırır, ölür,
Kimi âşıklar da muradın alır,
Mevsimler senede bir kere gelir,
Baharın şerefli, yazın şerefli.

Yaz gelince yaylalara göçülür,
Pınarlardan soğuk sular içilir,
Ürünlerin dört bir yana saçılır,
Soğanın şerefli, tuzun şerefli.

Gurbete gidenler eğlenir kalır,
Sevdiği olanlar döner tez gelir,
Köpekler boğsa da erkekçe ölür
Bozkurdun şerefli, kuzun şerefli.

Peçenek deresi boşuna akmaz,
Sel olup bendini boşuna yıkmaz,
Trilyon verseler harama bakmaz,
Kırpiğin şerefli, gözün şerefli.

Pek lezizdir Hirfanlı'nın balığı,
Dağlarının çiğdemiyle çalığı,
Öğrencin okulda alır soluğu,
Kalemin şerefli, yazın şerefli.

Kaval çalınırken yüce dağlarda,
Salıncak kurulur yeşil bağlarda,

Gelişmeye ileriki çağlarda,
Pılanın şerefli, tezin şerefli.

Bayrağımın her şeyden şerefli,
Koçyiğitler bayrak olmaya deli,
O pamuk ellerde dokunan halı,
Kaputun şerefli, bezin şerefli.

Atamız buraya kurmuş otağı,
Yaşanır burada Türklüğün çağı,
Ey Koçhisar, evliyalar yatağı,
Tarihin şerefli, mazin şerefli.

Senden ayrı geçen günü neyleyim?
Sende doğdum yine sende öleyim,
Ramazan'ım sana kurban olayım,
Kısaca her şeyin, özün şerefli (K36).

Karasenir Dağı ve Çevresi İçin

Karasenir Hirfanlı'nın yanısın,
Ezeliden Koçhisar'ın ünüsün,
Ozanların ilham veren canısın,
Yoluna kurbanım ey Karasenir.

Arılar çiçekler yaprak senindir,
Bereket fişkiran toprak senindir,
Yârimin yüzdüğü ırmak senindir,

Gölüne kurbanım ey Karasenir.

Kocabağ'dan Sıkmeşe'ye geçince,
Keklik Pınarı'ndan bir su içince,
Bahar gelip çiçeklerin açınca,
Gülüne kurbanım ey Karasenir.

Karabük'ten Haydarlı'ya varınca,
Deliler Köyü'nde mola verince,
Mest olurum yeşilliğini görünce,
Dalına kurbanım ey Karasenir.

Gezdim Hacıbektaş, Şıhlı, Kürtülü,
Cebirli'nin insanları görgülü,
Değirmenyolu'nda tarih gömülü,
Malına kurbanım ey Karasenir.

Gezip gördüm Hamidiye haz verir,
Deli poyraz Hirfanlı'ya hız verir,
Toprak buralarda bire yüz verir,
Çölüne kurbanım ey Karasenir.

Mor koyunda kuzusuna melerken,
Dertli çoban kavalını çalarken,
Musular Köyü'nde akşam olurken,
Yeline kurbanım ey Karasenir.

Kadıncık bağında bülbülün sesi,
Onu da söyleten gülün sevdası,
Buradadır sebzenin meyvenin hası,
Balına kurbanım ey Karasenir.

Tüccarı çok olur Kıyevi'nin,
Çalışkan insanı İnebeyli'nin,
Gülhüyük'de gezen suna boylunun,
Beline kurbanım ey Karasenir.

Acep ne haldedir Kartalın Dölek,
Kimi derelerde toprağın sulak,
Kacarlı kızları zaten civelek,
Gönlüne kurbanım ey Karasenir.

Ben de vardım Pus Pınarı başına,
Bir ceylan gözlü de çıktı karşıma,
Şal bağlamış, çiçek takmış döşüne,
Şalına kurbanım ey Karasenir.

Kış gelince Karasenir sislenir,
Kimi köyler eteğine yaslanır,
Düğün olur güzel kızlar süslenir,
Zülfüne kurbanım ey Karasenir.

Bir gelini gördüm nohut yoluyor,
Almanya yüzünden gözü doluyor,

Piknik yapan âşık sazın çalıyor,
Teline kurbanım ey Karasenir.

Karasenir, mahlûkatı kollarsın,
Derdim açıp yaralarım ellersin,
Peçeneğe, Tuzla'ya mektup yollarsın,
Puluna kurbanım ey Karasenir.

Geziyorum Karasenir ardını,
Seviyorum Devedamı yurdunu,
Kimse bilmez Ramazan'ın derdini,
Diline kurbanım ey Karasenir (K36).

Peçenek Çayı

Peçenek'tir Oğuzların bir boyu,
Adı tarihimden gelen Peçenek.
Bozkırlarda bu vadiden akarken,
Suyu boz bulanık olan Peçenek.

Bahar gelir gelin olur ağaçlar,
Türlü çiçek bezenirken yamaçlar,
Yayılr çimende kuzular, koçlar,
Biziz seni vatan bilen Peçenek.

Genç iken kıyında çayır çalardım,
Yorulur da uykulara dalardım,
Nazlımı düşünür uykum bölerdim,

Şimdi hatırımda kalan Peçenek.

Doğup akmak senin için kaide,
Baraj yapsak artar senden faide,
En son Peygambere indi Maide,
O gerçek, gerisi yalan Peçenek.

Sonbahar gelince solar mı gülün,
Kıyamete kadar uzun mu yolun,
Issızda Kur'an mı okuyor dilin,
Derin hülyalara dalan Peçenek.

Peçenek de menziline erişir,
Varır gider Tuz Gölü'ne karışır,
Nohut yolan kızlar türkü çağırır,
Biridir kalbimi çalan Peçenek.

Peçenek vadisi bahçeler bağlar,
Beraber hu çeker, sular ve dağlar,
El güler, Ramazan bahtına ağlar,
Bulunmaz gözyaşın silen Peçenek (K36).

Hac Yolcularına

Tanrı imanıyla doldu gönül,
Düş Mekke Medine yollarına.
Cism-i Habibi özlerse gönül,
Koş Mekke Medine yollarına

Gün boyu dilinle aşk topladın,
Ömründe ayrı çilekeş adın,
Gâh ağladın, gâhi hopladın,
Koş murad için hac yollarına.

Gönül hiçliğini ruhtan atıp,
Tanrı aşkını imanı tadıp,
Muhammed'le Ali'yle yatıp,
Düş nurlu enbiya yollarına.

Kâbe duvarına eller açıp,
Yedi kez dön, nurlar saçıp,
Yüz bin kanatlı Melek'le uçup,
Göç et göç, Arafat yollarına.

Arafat Dağı'nda aşkla ahlar,
Bir oldu ruhtan çıktı günahlar,
Tövbe olsun iblis dolu vahlar,
Taş savur taş, şeytan dağlarına.

İslam Müslüman haysiyetini,
Resul İbrahim vasiyetini,
Zemzem'in ab-ı kutsiyetini,
Saç aşkıma, rabbim yollarına.

Tanrı sevgisiyle gittin gönül,

Muhammed nuruyla yattın gönül,
Cism-i kemalde erittin gönül,
Düş altın kafes yurt yollarına (K40).

Güzel Koçhisar

Yıllar yılı mekân oldun yurt oldun,
İkinci vatanım güzel Koçhisar.
Nedendir bilmem ki şimdi kayboldun,
Göresim geliyor güzel Koçhisar.

Hatıran kalbimde resmin elimde,
Minnet türküleri her an dilimde,
Seslenirim mızrabımda telimde,
Göresim geliyor güzel Koçhisar.

Ekmeğim aşımın doyurdun beni,
Çoluk çocuğumu, değil bir beni,
Unutmak mümkün mü inan ki seni,
Göresim geliyor güzel Koçhisar.

Dolaştığım çevre yolu boyunu,
Şaka eden insanının huyunu,
İnan özlemişim tuzlu suyunu,
Göresim geliyor güzel Koçhisar.

İçinden geçiyor e doksan yolu,
Sanki göğüsledin biçilen rolü,

Ömür geçirdiğim bir de Tuz Gölü,
Göresim geliyor güzel Koçhisar.

Şereflikoçhisar ovaya bakar,
Peçenek çayı neden bulanık akar,
Senin hasretliğin sinemi yakar,
Göresim geliyor güzel Koçhisar.

Aşık Lokman söyler kalemi yazar,
Özlemin kükremiş, sinemde azar,
Tozlu yollarına değer mi nazar,
Göresim geliyor güzel Koçhisar (Koçhisar Elleri 2008: 30).

2. Nazım -Nesir Karışık Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

2.1. Bilmece

Kültürümüzde, hepsi aynı olan ve karşılığının bilinmesi beklenen bir hayli edebiyat türü ve biçimi var. Divan şairlerimizin yazdıkları muamma ve lügazlar bir bakıma bilmececiştir. Âşıklarımızın sazlarını alıp, türkülerle birbirlerini sorguya çektikleri de öyle. Âşıkların zor bir soruyu bir zarfa koyup kahve duvarına asmaları (askı asma) geleneği de bilmececiinden başka bir şey değildir. İstanbul Semai kahvelerinde tulumbacıların ve külhanbeylerin semailer ve maniler ile yarışmaları da bilmece sormaktır. Matematik soruları, hukuk soruları, “bir evde” diye başlayarak hane halkının sayılarını soran oyun da öyledir. Şairlerin ve sultanların birbirlerine zor soru göndermeleri de bilmececiidir. Düğün halkının önüne geçip, gelin alıcılara şiirli sorular yöneltmek de aynı gruba girer. Ama halk bilmececiileri dediğimiz, gerçek bilmececiiler bunların hepsinden değişiktir (Başgöz 1999: 1).

Bilmececiiler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerret kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, bir takım eğlence, lügaz, muammâ ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan halli istenen “bil bakalım”

veya “ol nedir ki” ifadelerinin bir bakıma geniş tarifidir (Elçin 2001: 607; Albayrak 2004: 78). Bilmece, Türkçe Sözlük’teki anlamı ile ise, bir şeyin adını anmadan, niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakan oyun, muamma (Türkçe Sözlük 1998: 298) olarak açıklanmıştır.

Bilinen en eski Türk bilmeceleeri *Codex Comanicus* adlı Kuman metinlerini ihtiva eden XIV. yüzyıldan kalma bir kitapta yer almaktadır. Sayıları hususunda tartışma bulunan (46 veya 47) bu bilmeceleerin metnini inceleyenler, bunların bugün de küçük değişikliklerle Türk toplulukları arasında yaşadığını örneklerle göstermişlerdir. Bu durum bilmeceleerin Türk topluluklarında kesintisiz bir şekilde varlıklarını devam ettirdiklerini göstermektedir (Albayrak 2004: 79)

Diğer Türk boylarında yaygın olarak bilinen bilmeceleere Altay Türkleri *tabıstak*, *tbiştak*, *tabkak*, *taptırır*, *taptırırış*, *tabıska*, *tabısak*, *tapkış*, *tavısak*, *tavusak*, *tavuksak*, *tapkır*, *tapkır*, Azeriler *tapmaca*, Başkurtlar *yomak*, *tabışamak*, Hakas (Abakan)lar *tapçan nımah* (*tapçan umak*, *sempak nımak*), Kaarçaylar *yumak*, Karakalpaklar *jumbak*, Karaylar *tapmaca*, kazaklar *jumbak*, Kırgızlar *tabışamak*, Nogaylar *tabmacak*, Özbekler *tápişmək*, *cumbak*, *matal*, *tapmaça*, *tapar*, Tatarlar *tabışamak*, *başvatkıç*, *sir*, Tuvalar *tıvızık*, Türkmenler *matal*, *tapmaça*, *taprı*, Uygurlar *tepişmak*, Yakutlar da *taabırın* derler (Kaya 2007: 161).

Bilmeceleer Anadolu’da *atlı hekât*, *atlı mesel*, *bilmeli matal*, *bulmaca*, *dele*, *fıcık*, *gazelleme*, *hikâye*, *masal*, *matal*, *mesel*, *metel*, *söz*, *tanımaca*, *tanıtmaca*, *tapbaca*, *tapmaca* ve *tapaca* adlarıyla bilinirler. Nitekim bazı bilmeceleer, “*masal masal mâliki*” yahut “*matal matal matalar*” gibisözlerle başlar (Kaya 2007: 161).

Bilmece sormak, 1980li yıllara kadar yörenin kırsal kesimlerinde yoğun olarak yaşatılan bir gelenekmiş. Ancak günümüzde gerek kırsal kesimden şehirlere yapılan göçün etkisiyle, gerekse radyo ve televizyon gibi araçların her eve girmesi sebebiyle neredeyse yok denilecek kadar azalmıştır. Köylerde, uzun kış gecelerinde bilmece sormak, bilhassa köy odalarının vazgeçilmez eğlencelerinden biriymiş. Bunun yanında kadınlar da imece usulü ile kışa ya da hazırlık mahiyetinde yiyecekleri hazırlarken birbirlerine bilmeceleer sorarak, yaptıkları işlere biraz da eğlence katarlarmış. Ancak bugün için aynı şeyleri söylememiz mümkün değildir.

Sahadan derlediğimiz, belki de unutulmaktan kurtarabildiğimiz, bilmece örneklerini şu şekilde söyleyebiliriz:

Benim bir oğlum var, gelenin gidenin eline işer (Abdest ibriği) (K36)

Benim bir kutum var içinde otuz iki incim var (Ağız ve dişler)

Suya düşer ıslanmaz, yere düşer paslanmaz (Altın)

Yemez yedirir, giyemez giydirir (Anne)

Canlı kaçar, cansız kovalar (At arabası) (K36)

Nar tanesi, nur tanesi, bu dünyanın bir tanesi (Ay)

Dağdan gelir takla makla,
Aman abla beni sakla (Ayı) (K36)

Akşam gelir sabah gider (Ay) (K36)

Bana bakar gündüz gece (Ayna)

Ben giderim o gider,
Ben varmadan haber eder (Ayak)

El kadar mezar, dünyayı gezer (Ayak)

Kıllı ağzını açar
Çıplak içine kaçar (Ayak ve çorap) (K36)

Küçük mezar,
Dünyayı gezer (Ayakkabı)

Kendi var, yaşı yok.
Annesi var, kardeşi yok.
Herkesi ağlatır, kendi gözyaşı yok (Azrail)

İki dereden sel gelir,
Beş kardeş karşıya varır (Burun ve el) (K36)

Dal üstünde kilitli sandık (Ceviz)

Bir küçük arpacık,

Başında var tabacık (Çivi) (K36)

Ben beslerim, o süsler (Çiçek) (K36)

Baltan tatlı, zehirden acı,
İyilik yapsan duacı (Dil) (K36)
Biz biz biz idik,
Oyuz iki kız idik,
İnci gibi dizildik,
Gazel gibi döküldük (Diş) (K36)

Açıldı sandık, döküldü fındık (Deve dışkısı) (K36)

Altı mermer, üstü mermer,
İçinde bir hanım terler (Dil) (K36)

Bilmece bildirmece
Dil üstünde kaydırmaca (Dondurma) (K36)

Sarı öküz gitti gelmez, kara öküz yattı kalkmaz (Duman ve kül) (K36)

Parmağı var canı yok, damarı var kanı yok (Eldiven) (K36)

Ne kanı var ne canı
Beş tanedir parmağı (Eldiven)

Altı göl
Başı gül (Gaz Lambası) (K36)

Denizde yüzer (Gemi) (K36)

Alaca mezar, dünyayı gezer (Göz) (K36)
Yer altında kırmızı çivi (Havuç) (K36)

Yer altında sakallı dede (Havuç)

Yer altında kızıl minare (Havuç)

A benim al yastığım, içine un bastığım (İğde) (K36)

Dumanı tüter,
İsterse gider,
Balık değildir,
Al yastık, içine un bastık (İğde) (K36)

Gökte gördüm bir köprü,
Rengi var yedi türlü (Gökkuşığı) (K36)

Mavi atlas iğne batmaz (Gökyüzü)

Ben giderim o gider
Arkamda tin tin eder (Gölge) (K36)

Önce dört ayaklı,
Sonra iki ayaklı,
Sonra üç ayaklı (İnsan) (K36)

Durmadan işler, kurmadan işler (Kalp) (K36)
Dört kardeş bir kuyuya taş atar (İnek memesi) (K36)

Altı mermer, üstü mermer,
İçinde bir buruşuk Ömer (Kaplumbağa) (K36)

Yan yatar çamura batar (Kurbağa) (K36)
Yer altında evleri, pek incedir belleri (Karınca) (K36)
Ayakları su içer
Üstünden herkes geçer (Köprü)

Dam başına teke bağladım,

Boynuzunu köke bağladım (Kabak) (K36)

Minareden attım kırılmadı,
Suya attım kırıldı (Kağıt) (K36)

Durmadan işler, kurmadan işler (Kalp)

Karşıdan baktım bir taş,
Yanına vardım baktım,
Dört ayak bir baş (Kaplumbağa) (K36)

Benim bir çocuğum var gelenin gidenin elinden öper (Kapı) (K36)

Yer altında gelin gider (Karıncı) (K36)

Yeşil mantolu
Kırmızı entarili
Siyah düğmeli (Karpuz) (K36)

Sarıdır sarkar,
Düşeceğim diye korkar (Kayısı) (K36)

Dört ayaklı, burma bıyıklı (Kedi) (K36)

Kanadı var kuş değil
Boynuzu var koç değil (Kelebek)

Dalda durur, elde durmaz (Kuş) (K36)

Yedi delikli tokmak, bunu bilmeyen ahmak (İnsan başı) (K36)

Üstü çayır biçilir,

Altı çeşme içilir (Koyun) (K36)

Elde durmaz (Kuş)

Etten kantar, altın tartar (Kulak) (K36)

Küçük başı var, dam dolusu leşi var (Lamba) (K36)

İki çubuk bir makas

Bunu bilmeyen hokkabaz (Leylek) (K36)

Küçük fiçik

İçi dolu turşucuk (Limon)

Bir küçük fiçik,

İçi dolu turşucuk (Limon) (K36)

Hanım içerde, saçı dışarıda (Mısır) (K36)

İçi taş, dışı taş

Ha dolaş, ha dolaş (Minare) (K36)

İstanbul'da süt pişti,

Kokusu bize düştü (Mektup) (K36)

Yol üstünde kilitli sandık (Mezar) (K36)

Çarşıdan aldım bir tane

Eve geldim bin tane (Nar) (K36)

Dam başına saç koydum,

Geleni aç koydum (Oruç) (K36)

Yer altında sakallı dede (Pırasa) (K36)

Yer altında şeker kız (Pancar) (K36)

Bir ağacı oymuşlar,
İçine dünyayı koymuşlar (Radyo) (K36)

Cik cik kuşlar,
Camiyi taşlar (Saat) (K36)

Çinçinli hamam,
Kubbesi tamam,
Bir gelin aldım,
Babası imam (saat) (K36)

Bilmece bildirmece
El üstünde kaydırmaca (Sabun)

Uzun oğlan,
Sigara içer (Soba Borusu) (K36)

Başı var saçı yok
Karısı var çocuğu yok
Dini var imanı yok (Süleyman Demirel)

Het dedim hüt dedim, git şuraya yat dedim (Süpürge) (K36)

İnsandan büyük, tavuktan küçük (Şapka) (K36)

Koca deve gitmez eve,
Vur götüne girsin eve (Şemsiye) (K36)

Yer altında kilitli sandık (Tabut)

Arşın ayaklı, burma bıyıklı (Tavşan) (K36)

Uzunluğu urgan gibi,

Eni yorgan gibi,
Bağırır çıkıp gelir,
Kuzulu kurban gibi (Tren) (K36)

Bizim evde karı var, tepesinde deri var (Turşu ve pekmez küpü) (K36)

Çarşıdan olunmaz heybeye konulmaz
Ondan tatlı hiçbir şey bulunmaz (Uyku)

Elle dikilir, dille biçilir (Yazı) (K36)

Yer altında yağlı kayış (Yılan) (K36)

Akşam saçarım
Gündüz toplarım (Yıldızlar)

Helemez külemez,
Ocak başına gelemez (Yağ) (K36)

Dalda durur Beyaz sarayda sarı sultan oturur (Yumurta)

Benim bir sarayım var,
Dolanırım kapısı yok, dolanırım kapısı yok (Yumurta) (K36)

Pişirirsen aş olur, pişirmezsene kuş olur (Yumurta) (K36)

Dışı katık, içi kütük (Zeytin) (K36)

İnim inim inler
Cümle âlem dinler (Zurna)

2.2. Atasözleri

Türkçe Sözlük'te “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel” (Türkçe Sözlük 1998: 155) olarak tanımlanmış olan atasözü, ataların yüzyıllar boyunca karşılaştıkları olay ve tecrübelerden aldıkları dersleri bilgece düşünce yahut nasihatleri, değer yargılarını düsturlaştırarak sonraki nesillere devrettikleri ve herkesçe benimsenmiş özlü sözlerdir (Albayrak 2004: 42; Kaya 2007: 110).

Arapça *mesel*, *darb-ı mesel*, *durub-ı emsal*, *emsal*, *hikmet*, *hisse*, Farsça *pend*, Yunanca *parabol*, Lâtince ve Fransızca *proverbe*, İngilizce *proverb*, Almanca *sprichwört* sözleriyle karşılanan atasözlerini Divan-ı Lügati't-Türk'te “sav” şeklinde geçen bu sözle ilgili olarak Orta Asya'daki Türk kavimleri değişik terimler kullanırlar. Sahalat / Yakutlar *hohoonu*, Tobollar *takmak*, Çuvaşlar *samahı*, Uranhalar *ülgercomak*, Tuvalar *üleger domaktar çeçen söster*, Sagaylar *takpat*, Hakaslar *söspek*, Başkurtlar, Karakalpak, Kazak, Kırgız, Kırım tatarları, Uygurlar *makal* derler (Albayrak 2004: 42; Kaya 2007: 110).

Atasözünün nesilden nesle geçmesi ve yaşaması, sadece sözün doğru olmasına bağlı değildir. Onun mevcudiyetini sağlayan birtakım faktörler vardır ki bunların başında da sık sık başvurulan tezat, teşbih ve tenasübün yanı sıra, kelimelerdeki hece ve ses zenginlikleri gelir (Albayrak 2004: 42; Kaya 2007: 110). Atalar sözü, bir bakıma molozu atılmış, komprime, süzme sözlerdir; bu sözlerde göze çarpan edebî sanatlar, hafızalarda yaşamalarını ve tesir kudretlerini artıran tamamlayıcı unsurlardır (Elçin 2001: 628).

Yörede, atasözlerini yediden yetmişe hemen herkes sıklıkla kullanır. Bir anne baba çocuğuna öğüt verirken, bir kişi bir başkasına kızarken, ya da onu takdir ederken bunları genellikle atasözleriyle ifade ederler. Çünkü atasözleri, dakikalarca konuşularak ya da sayfalarca yazılarak ancak ifade edilebilen ifadeleri kısacık bir cümle ile ifade edebilme gücüne sahiptirler.

Araştırma alanından derlediğimiz atasözlerinden bazıları şunlardır:

- Abdalın karnı doyunca gözü yola bakarmış.
- Aç köpek fırın yakar.
- Aç köpek fırın damı söker.
- Adamın iyisi iş yaparken belli olur.
- Adın çıkacağına canın çıksın.
- Ağaç yaş iken eğilir.
- Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.
- Ağlayanın malı gülene yar olmaz.
- Ak akçe kara gün içindir.
- Akacak kan damarda durmaz.
- Ak koyun ak bacağından, kara koyun kara bacağından asılır.
- Akıl akıldan üstündür.

- Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir.
- Akıllı düşünene kadar, deli oğlunu evermiş, bir de torunu olmuş.
- Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.
- Allah boy vermiş, kapmış koy vermiş.
- Allah sevindireceği kuluna evvela eşeğini kaybettirir sonra tekrar buldururmuş.
- Allı evlendi, güllü gelin oldu.
- Alışmış kudurmuştan beterdir.
- Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.
- Altın yere düşmekle pul olmaz.
- Amcaoğlu gelini attan indirir.
- Analı kız kınalı kız.
- Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.
- Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul-zurna az.
- Arı aldım balın yiyin, koca aldım malın yiyin.
- Arpa ekip buğday beklemek.
- Araba, yavrusu güzel gelir.
- Asıl azmaz, bal kokmaz, kokarsa yağ kokar, onun da aslı ayrandır.
- At binene göre kişner.
- At ölür meydan kalır, yiğit ölür namı kalır.
- At, avrat, silah rastgele alınmaz.
- Atın yerine eşek bağlanmaz.
- Atlı itli sığmış, bir çocuklu sığmamış.
- Akıllı düşünene kadar, deli oğlunu evermiş.
- Ayıdan post, düşmandan dost olmaz.
- Az verme hırsız edersin, çok verme arsız edersin.
- Baba oğluna bağ bağışlamış da oğul bir salkım üzümü kurban etmiş babasına.
- Bakacağın yüze sıçma, sıçacağın yüze bakma.
- Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur.
- Bal tutan parmağını yalar.
- Baş başa bağlı, baş da padişaha.
- Benden sana öğüt, ununu elinle öğüt.
- Bekâra avrat boşamak kolay gelir.
- Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.
- Bir yiğit kırk yılda meydana gelir.

- Bitli yorgan üste alınmaz.
- Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek.
- Borçlu düşünmeden uyuz olup kaşınmak iyidir.
- Boş çuval langırdar.
- Cahil dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.
- Cami yüksekse de imam bildiğini okur.
- Caminin mumunu yiyen kedinin gözü kör olur (bozarır).
- Can çıkmadan huy çıkmaz.
- Camı acıyan eşek attan ileri gider.
- Çingeneye beylik vermişler de önce babasını asmış.,
- Çocuk beşikte, kadın döşekte sevilir.
- Çürük tahta mih tutmaz.
- Dağ ne kadar yüce olursa olsun, yol dağın üstünden gider.
- Damlaya damlaya göl olur.
- Danışan dağı aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış.
- Davul bile dengi dengine çalar.
- Dert saklayanda kalır.
- Deveye boynun eğri demişler, nerem doğru ki demiş.
- Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.
- Dilin kendi küçük, cürümü büyüktür.
- Dost başa, düşman ayağa bakar.
- Dost kara günde belli olur.
- Dökme suyla değirmen dönmez.
- Dünya malı dünyada kalır.
- Ecel geliyor demez.
- El atına binen tez iner.
- El elin eşeğini türkü çıkırarak arar.
- El elden üstündür.
- El öpmekle ağız kirlenmez.
- Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.
- Elle gelen düğün bayram.
- Emsaliile müşerref olmayanın sesi semadan gelir.
- Ergen gözüyle kız, gece gözüyle bez alma.
- Erken kalkan yol alır.

- Eskiye bulamayan yeniye nerden bulsun.
- Eşeye binen osuruğuna katlanır.
- Ev alma, komşu al.
- Evde ne yersen ye, dışarıda dişini kurtla.
- Evlilik çile doludur, insanı rezil eder, bekârlık sultanlıktır, insanı vezir eder.
- Evvel birinin bağına vurmuşlar, “vay arkam!” demiş.
- Fakiri döveceğine üstünü başını yırt.
- Gelin ata binmiş, gör ki kimin kapısına inmiş.
- Gelin gelmedik ev olur, ölü ölmedik ev olmaz.
- Gençliğinde oynamadık tay olmaz.
- Görmemişin oğlu olmuş, çekmiş ç.künü yolmuş.
- Güneş çarığı, çarık ayağı, ayak da başı sıkar.
- Güzel yüze on günde doyulur da güzel huya on yıl doyulmaz.
- Güzele yar, çirkine çor eksik olmaz.
- Hacı hacıyı Mekke’de, gidi gidiyi tekkede bulur.
- Hazıra dağ dayanmaz.
- Her ağaçtan kaşık olmaz.
- Her yorulana han yapılmaz.
- Hizmet etmeyi öğrenemeyen efendilik edemez.
- Hileli pazar, mideyi bozar.
- Huylu öküz huyundan kalmaz.
- Isıracak köpek dişini göstermez.
- Isıracak köpek havlamaz.
- İbadetle kabahat gizli olur.
- İbik demiş ki: bu g.t bizde oldukça daha çok yuva kokuturuz.
- İki testiyle su taşıyorsa kızın evlenme yaşı gelmiştir.
- İşin yoksa şahit, paran çoksa kefil.
- İşleyen demir ışıldar.
- İşten artmaz, dişten artar.
- İt ile sidik yarıştırap karnını yarma.
- İt, ite buyurmuş, it de kuyruğuna buyurmuş.
- İt, iti ısırmaz.
- İte de soy gerek.
- İti an çomağı hazırla.

- İtin hatırı yoksa sahibinin hatırı var.
- Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu.
- Kargaya yavrusu şahan görünür.
- Karın itte, burun yiğitte bulunur.
- Karpuz yata yata büyür.
- Kel ölünce sırma saçlı, kör ölünce şehla gözlü olur.
- Kepenek altında er yatar.
- Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan.
- Kız anadan beller sofrayı kurmayı, oğlan babadan beller bıyık burmayı.
- Kızını dövmeyen dizini döver.
- Kızlık beylik, gelinlik rezilliktir.
- Komşuda pişer, bize de düşer.
- Komşun kör ise gözünü yum, topal ise aksa.
- Kör, kele cırt demiş.
- Körle yatan şaşı kalkar.
- Kurban kemiği ile köpek semirmez.
- Kurdu kovarken tilkiyi uyarma.
- Kurdun adı çıkmış, tilki dünyayı yıkmış.
- Kuzguna yavrusu şahin görünür.
- Kuzusu olmayanın sızısı olmaz.
- Merhametten maraz doğar.
- Mermer ağ daştan, rağbet iki baştan.
- Mızrak çuvala sığmaz.
- Misafir yanında on tane nasip getirirmiş, birini yer, dokuzunu ev sahibine bırakmış.
- Oğlan babadan beller bıyık burmayı, kız anadan beller sofra kurmayı.
- Oğlan babadan beller bıyık burmayı, kız anadan beller kapı gezmeyi.
- Onacak oğlan b.kundan belli olur.
- On beş yaşında kız, ya erde ya yerde gerek.
- Osurgan böceği yavrusunu ap apacam diye severmiş.
- Orosu içerde olunca kapı kilit tutmaz.
- Oturduğu ahır sekisi, çaldığı İstanbul türküsü.
- Olacakla öleceğe çare bulunmaz.
- On deve bir kaptan yer de iki eşek bir kaptan yiyemez.
- Osurgan kancıktan kurtçu enik olmaz.

- Ölmüş eşek canavardan korkmaz.
- Öz ağlamayınca göz ağlamaz.
- Rüzgâra tüküren yüzüne tükürür.
- Sağır duymaz, yakıştırır.
- Sakla samanı gelir zamanı.
- Sekiz günlük ömre dokuz günlük nafaka lazım.
- Sel gider kum kalır.
- Sona kalan dona kalır.
- Sorma kişinin aslını, sohbetinden belli olur.
- Su içene yılan bile dokunmaz.
- Suyun düzgün akanından, insanın yere bakanından kork.
- Terzinin eteği delik olur.
- Tırnağın varsa başını kaşı.
- Tıngırdamadık tencere olmaz.
- Ucuz sirke baldan tatlı olur.
- Ucuz etin suyu kara olur.
- Ulu sözü tutmayan, uluya uluya gider.
- Üzüm üzüme baka baka kararır.
- Veren el alan elden üstündür.
- Yalnız taş duvar olmaz.
- Yatan aslandan gezen tilki makbuldür.
- Yaz günü yaş stüne, kış günü taş üstüne oturma.
- Yaza çıkardım danayı, beğenmez oldu anayı.
- Yazık kayıksız, kışın azıksız gitme.
- Yıl bulduğunu harcar.
- Yılan bile toprağı öğün öğün yalar.
- Yılanın sevmediğı ot yanında biter.
- Yiğit ata kamçı vurulmaz.
- Yitik bulunursa emek zayi olmaz.
- Yol yürümekle, borç ödemekle biter.
- Yola gidenin halini Allah bilir.
- Zamansız öten horozun başını keserler.
- Zorla davara giden köpek kurt getirir.

2.3. Deyimler

Türkçe Sözlük'te genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım (Türkçe Sözlük 1998: 576) olarak tanımlanan deyim Şükrü Elçin, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir (Elçin 2001: 642) diye tanımlamıştır. Doğan Kaya ise deyim, bir durumu, olayı düşünceyi özetleyen, en az bir kelimeden oluşan ve genellikle gerçek anlamının dışında ayrı bir anlama sahip olan, özel anlamları belirli bir kurala bağlanamayan kalıplaşmış söz (Kaya 2007: 234) olarak tanımlamıştır.

Deyimler, tıpkı canlılar gibi bir bölgede doğar birçoğu geniş bir coğrafyaya yayılarak hayatini devam ettirir (Kaya 2007: 234). Birçoğu da zamana yenilerek unutulur.

Deyimler de tıpkı atasözleri gibi klişe sözlerdir. Bu yüzden kelimelerinin sırası genellikle değiştirilemez.

Yörede halk, birbiriyle konuşurken sıklıkla deyimlerden faydalanmaktadır. Araştırma alanında tespit ettiğimiz deyimlerden bazıları şunlardır:

- Adama benzemek
- Adama dönmek
- Adı çıkmak
- Ağız aramak
- Ağız açık kalmak
- Ağız kulaklarına varmak
- Ağız laf yapmak
- Ağız sıkı olmak
- Ağız süt kokmak
- Ağızını bıçak açmamak
- Akli başından gitmek
- Akli havada olmak
- Akla kararı seçmek
- Akli olup da fikri olmamak
- Alçak gönüllü olmak
- Anası ağlamak
- Aradan su sızmamak
- Arının g.tüne çöp sokmak.
- Attan inip eşeğe binmek

- Bacayı tttrmek
- Baltayı taşa vurmak
- Başa kalkmak
- Başa kalmak
- Başı göge ermek
- Başına iş getirmek
- Başına iş almak
- Başında kavak yelleri esmek
- Başının etini yemek
- Bin dereden su getirmek
- Bir dokunup bin ah işitmek
- Boşa kürek çekmek
- Burnu boktan çıkmamak
- Burnu havada olmak
- Burnundan fitil fitil getirmek
- Burnundan kıl aldrmamak
- Cami duvarına işemek
- Can atmak
- Canı burnundan gelmek
- Canı çıkmak
- Canına can katmak
- Canından bezmek
- Canını dişine takmak
- Ceviz kabuğunu doldurmamak
- Cscbır kalmak
- Ciğeri yanmak
- Cin çarpmışa dönmek
- Culuk gibi kabarmak
- Çıra gibi yanmak
- Çik döndürmek
- Çile çekmek
- Çile doldurmak
- Çöpe dönmek
- Damardan girmek

- Damdan düşer gibi olmak
- Dananın kuyruğu kopmak
- Dini imanı olmamak
- Dile düşmek
- Diş bilemek
- Düşük düşük konuşmak
- Eceline susamak
- Ekmeğine katık etmek
- Ektiğini biçmek
- El ağzına düşmek
- El dememek, ar dememek
- El eline kalmak
- Elden ayaktan düşmek
- Eli ayağı boşalmak
- Eli ayağı tutmamak
- Eli değnekli olmak
- Elin diline düşmek
- El eline kalmak
- Elin eline düşmek
- Eli işte gözü oynaşta olmak
- Esip gürlemek
- Eşeğin aklına karpuz kabuğu getirmek
- Eşek gibi anırmak
- Eşekten düşmüş karpuzaya dönek
- Etekleri tutuşmak
- Etekleri zil çalmak
- Feleğini şaşmak
- Fırsat kollamak
- Filinta gibi olmak
- Gel gidelim akıllı olmak
- Göbülleşmek
- G.tü cırrık atmak
- Göz gözü görmemek
- Göze görünmemek

- Gözle görünür olmak
- Gözü açık olmak
- Gözü dışarıda olmak
- Güvendiği dağlara kar yağmak
- Ham armut gibi boğaza durmak
- Her taşın altından çıkmak
- Hotayra gibi yığmak
- İkına ıkına yapmak
- İçi kan ağlamak
- İçini dökmek
- İmanı gevremek
- İpe sapa gelmemek
- İğneden iplik geçirmek
- İki eli kanda olmak
- İki yakası bir araya gelmemek
- İleri geri konuşmak
- İşi başından aşkın olmak
- İşi yokuşa sürmek
- İtin kuyruğuna basmak
- Kalın kafalı olmak
- Kan kusmak
- Kan tutmak
- Karalar bağlamak
- Karda yürüyüp izini belli etmemek
- Karı kediye yüklemek
- Karnı burnunda olmak
- Karnı geniş olmak
- Kayış atmak
- Kendi kendine gelin güvey olmak
- Kıran girmek
- Kokusu çıkmak
- Köpeksiz köyde gezmek
- Kulak kesilmek
- Laf taşımak

- Leb demeden leblebiyi anlamak
- Mavra atmak
- Mercimeği fırına vermek
- Mılığını mırtmak
- Mırın kırın etmek
- Minderi kaba olmak
- Mum gibi erimek
- Nabız yoklamak
- Nalina, mihına vurmak
- Nereye gitse süpürülen yere s.çmak
- Öküz altında buzağı aramak
- Pişmiş aşı su katmak
- Saman altından su yürütmek
- Sap yiyip saman s.çmak
- Sıtkı sıyrılmak
- Soyup soğana çevirmek
- Suyu götürüp susuz getirmek
- Surat asmak
- Surat ekşitmek
- Şamar oğlanına çevirmek
- Tası tarağı toplamak
- Taş kesilmek
- Tepeden bakmak
- Topun ağzında olmak
- Toz kondurmak
- Tükürdüğünü yalamak
- Utancından yerin dibine geçmek
- Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak
- Ver yansın etmek
- Yakına yerinmek, uzağa erinmek
- Yer kurulamak
- Yumuş buyurmak
- Yüreği kebaba dönmek
- Yüzü yerde olmak

- Yüzü yumuşak olmak
- Vız gelip tırıs gitmek
- Zağar köpek gibi kokudan almak
- Zoruna gitmek

2.4. Alkışlar ve Kargışlar (Dualar ve Beddualar)

Türk edebiyatında en güzel örneklerini “Dede Korkut Kitabı”nda gördüğümüz alkış (dua) ve kargışlar (beddua, ilenç), Türk sözlü edebiyatının en yaygın; fakat en az ele alınıp incelenen örneklerindedir. Genellikle bir arada ele alınan alkış ve kargışlar içerisinde alkış, iyi dileği ve dolayısıyla iyiyi ve güzeli yansıtan sözler olduğu için kötü dileği ve dolayısıyla kötüyü, çirkini ve öfkeyi yansıtan kargışlara nazaran daha çok dikkati çekmiştir. Zaten, alkışların tür özellikleri hakkında söylenebilecek şeyler, aynı şekilde kargışlar için de söylenebileceği için çoğu zaman kargışlar üzerinde ayrıca durmaya gerek kalmamış, içeriğine ve örneklerine yer verilmiştir (Albayrak 2004: 13; Oğuz 2007:168).

Şükrü Elçin, “dua” terimini kullandığı alkışlar hususunda görüşlerini aktarırken alkışların yalnızca hayır dua ve minnet duygularının ifadesi anlamına gelmediğini de ifade etmiştir. Alkışların iyiyi ve güzeli meydana getirebilecek güçleri harekete geçirme arzusunun da bir ifadesi olduğunu da belirtmiştir. “İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında yağmurun yağmasında tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetlerinde de bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Manihaizm kültür devrelerini aşarak İslamiyetle daha düzenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti. Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı’ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde manzum veya mensur olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisadî, içtimaî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi “hüküm” bildiren müsbet dilek mahsulleridir (Elçin 2001: 662)

Elçin, “beddua” terimini kullandığı kargışları da şu şekilde tamamlamaktadır: “Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan la’net, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfî sözlerdir. Farsça “bed” ve Arapça dua (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19’uncu asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “Kargış” ve “ilenç” kelimeleriyle karşılamışlardır. Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce fikirlere karşı davranışların şiddetli bir tepkisidir. Hayatta adaletsizliğe uğramış, küfrân-ı nimetle karşılaşmış insanın vicdanında uyanan

isyan ve hiddeti susturma çarelerini araması gayet tabiidir (Elçin 2001: 662-663; Albayrak 2004: 72).

Alkış ve kargışlar toplumun değer yargılarını bulduğumuz özlü söz kalıplarıdır. Bunlarda söylendiği toplumun değer yargılarını, milli karakterin izlerini buluruz. Alkışların ve kargışların sanat değeri taşıyan bir bölümü kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiştir. Bir kısmı da şartların ve insanın hayata bakışının değişmesiyle kullanıştan kalkmıştır. Alkış ve kargışların çoğu, bireysellik çizgisini aşarak duygu ve düşünce yoluyla topluma mal olarak anonimleşir (<http://turkoloji.cu.edu.tr>).

Alkış ve kargışın bir halk edebiyatı türü olup olmadığı da bazı araştırmacılar tarafından tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalara katılan Boratav ise alkış ve kargışı iki gruba ayırmıştır ve bu konuda şunları söylemiştir: Bir bölükte sadece konuşmayı renklendiren, kısa kalıplar şeklinde alkış ve kargış (=hayır-dua, bed-dua) sözleri vardır. Bu biçimdekileri bir halk edebiyatı türü olarak tanımlamak yersiz olur; konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir bunlar; kısalıkları, yoğunlukları son kertede bulunmakla ve çok kullanılır olmakla ikinci bölüktekilerden ayrılırlar: Allah muradını versin!, Tuttuğun altın olsun! Alkışlara, inim inim inleyesin!, Allah belânı versin!, Muradına ermeyesin! Kargışlara örnek olarak gösterilebilecek beylik söz kalıplarıdır. İkinci bölümü, koygunluğunu anlatımdaki özenilmişlikten, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır (Boratav 1969: 136; Oğuz 2007: 168).

Boratav'ın ikinci bölümü oluşturan alkış ve kargışlar hakkında söylediklerinden yola çıkarak ikinci gruba giren alkışları, halk edebiyatı türü kabul ettiği gibi bir sonucu çıkarmak, sanırım mümkündür (Oğuz 2007: 169)

Alkışlar ve kargışlar, araştırma yaptığımız alanda da çok sık kullanılan kalıp ifadelerdir. Burada kargışlara ait bir özelliği de ifade etmekte fayda vardır. Türkiye'nin pek çok yerinde kızgınlığın ifadesi olarak ortaya çıkan kargışların bazılarında adeta düşmanına bile dua etme anlamı çıkarılmaktadır. Örneğin "Allah düşmanımın bile başına vermesin" derken, bir kişiye beddua edilirken, âdeta düşmana o derece kötü biriyle karşılaşmaması için dua edildiği anlamı çıkarılmaktadır. Yörede buna benzer kargış örneğine rastlanılmıştır.

Yörede, alkış ve kargışlar, hayatın her döneminde görülmektedir. Yeni doğan bebeğe, sünnet olan çocuğa, askere giden delikanlıya, evlenen çifte, ölen kişiye hayır dua etmek yahut bilhassa yaşlıların hayır dualarını almak yörede makbul sayılan adetlerdir. Bunun yanında beddua almamak için hemen herkes elinden geleni yapar.

Yörede derlemiş olduğumuz alkış ve kargış örneklerini ayrı ayrı iki grup halinde verdik. Bunlar şu şekildedir:

2.4.1. Alkışlar (Dualar)

- Akıbetin hayır olsun.
- Allah ahret muradını versin.
- Allah akıl, fikir ihsan etsin.
- Allah analı babalı büyütsün.
- Allah bir yastıkta kocatsın.
- Allah bağışlasın.
- Allah daha çok versin.
- Allah devlete, millete zeval vermesin.
- Allah elden ayaktan düşürmesin.
- Allah esirgesin.
- Allah Halil İbrahim bereketi versin.
- Allah hür budak etsin.
- Allah hayırlı kısmet versin.
- Allah hayrını versin.
- Allah kara kaşlı, kara gözlü yar nasip etsin.
- Allah işini gücünü rast getirsin.
- Allah kavuştursun.
- Allah kazadan beladan korusun.
- Allah nazardan esirgesin.
- Allah ne muradın varsa versin.
- Allah gönlüne göre versin.
- Allah muhannete muhtaç etmesin.
- Allah muradını versin.
- Allah sevdiğine kavuştursun.
- Allah tamamına erdirsin.
- Allah tuttuğunu altın etsin.
- Allah tüm sıkıntılardan, belalardan korusun.
- Allah uzun ömür versin.
- Allah kaza, bela vermesin.
- Allah razı olsun.
- Allah seni koşa (çok) yaşatsın.
- Allah yokluk göstermesin.
- Allah yolunu açık etsin.

- Azap yüzü görmeyesin.
- Cennete giresin.
- Damarı göl olsun.
- Dünyada yokluk, kıtlık görmeyesin.
- El öpenlerin çok olsun.
- Elin, ayağın dert görmesin
- Ellerine sağlık.
- Geçmişlerinin ağzında bulunsun.
- Geçmişlerinin canına değsin.
- Hacı sofrası olsun
- İşin gücün rast gitsin.
- Kara kaşlı, kara gözlü kızlar kısmetin olsun.
- Kem gözlersen sakınasın.
- Kesene bereket.
- Tırnağın taşa değmesin.
- Toprak diye eline aldığıın altın olsun.
- Tuttuğun altın olsun.
- Yattığın yer cennet bahçesi olsun.
- Yattığı yer nur olsun.
- Yerde yatmasın, nurda yatsın.
- Yerden göğe kadar Allah razı olsun.
- Yeri nur olsun.

2.4.2. Kargışlar (Beddualar)

- Allah belanı versin.
- Allah bin türlü belanı versin.
- Allah seni perişan etsin.
- Allah kahretsin.
- Ağzından burnundan kan gelsin.
- Allah cezanı versin.
- Allah gözünü kör etsin.
- Allah muradına erdirmesin.

- Allah oñdurmasın.
- Allah perişan etsin.
- Allah seni bildiği gibi yapsın.
- Allah'ından bulasın.
- Ananın babanın sinisinde b.k kaynasın.
- Ayağın kırılsın.
- Başına Nuh tufanı kopsun.
- Başına taş yağsın.
- Başını yiyesin.
- Bağrı yerden kakmasın.
- Başını bağrını yesin.
- Beter ol.
- Bir ekmeğe muhtaç olasın.
- Boynu altında kalasıca.
- Boynu bükük kalasıca.
- Boyu devrilesice.
- Cehennemde cayır cayır yanasın.
- Cehennemın cehri cehri dibine gidesice.
- Cehennemın zımarasına git.
- Cennet yüzü görmesin.
- Ciğeri ağzından gelsin.
- Çenesi çatılasıca.
- Dili tutulasıca.
- Doyma yaşına.
- Çocuklarından bulasın.
- Eli ayağı çoy olasıca.
- Eli bağrına gidesice.
- Elin ayağın tutulsun.
- Elin ayağın kırılsın.
- Elin görsün cebin görmesin.
- Elin kolun tortop olsun.
- Ermeyesice.
- Etleri çekilesice.
- Evlat yüzü görmesin.

- Gadalar içcağzine geçesice.
- Gıranlar giresice.
- Gırtlağından kanser çıkasica.
- Gideceği olsun da geleceği olmasın.
- Gidişin olsun da dönüşün olmasın.
- Gittiğin yerlerden gelmeyesin.
- Gözün kör olsun.
- Gözünü toprak doyursun.
- Gün görmeyesin.
- Günahı götünden ayrılmasın.
- Her şeyden mahrum kalasın.
- İki elin boyununda kalsın.
- Kahrolasica.
- Kahırla kazıklara oturup da çenim çenim çenileyesice.
- Kazandığın hürüd olsun.
- Kör kurşunlara gelesice.
- Ocağı batasica.
- Ocağında incir ağacı bitesice.
- Ocağı sönesice.
- Ocağından ayrı düşesice.
- Olmaz olasica.
- Sabah yüzü görmesin.
- Sabaha salası verisin.
- Soykası batasica.
- Soykaları batasica.
- Soykalardan gidesice.
- Sürüm sürüm sürünesin.
- Yağlı kurşunlara gelesin.
- Yağlı ipler boynuna geçesice.
- Yağlı kazıklara gelesin.
- Yattığı yet yün tarağı olasica.
- Yediğin içtiğin burnundan fitil fitil gelsin.
- Yediğin içtiğin içine dert olsun.
- Yersiz yurtsuz kalasın.

- Yurdunda baykuşlar ötsün.
- Zıkkımın kökünü yiyessin.
- Yiyip içtiğin içine zehir olsun.

2.5. Yeminler

Yemin, Türkçe Sözlük'teki manasıyla, ant, bazı nesnelere yararlanarak karşdakine söylenen ikna sözleridir. Allah adına yapılan yeminlere "kasem" denir. Yeminler, toplumun günlük yaşantısı içinde sıkça söyledikleri sözlerdir (Albayrak 2004: 530; Kaya 2007: 794).

Yemin sözlerine çeşitli vesilelerle başvurulur. Birisini bir şeye inandırmak istediğinde birinden merak edilen konunun öğrenilmesi arzu edildiğinde, ruhen rahatlamak için sırların birisine söylendiği zaman başkası tarafından duyulmaması için kullanılır (Kaya 2007: 794)

Araştırma yapılan yörede, yeminler halkın günlük konuşmaları arasında sıkça yer alır. Derlenilen yemin örneklerinden bazıları şunlardır:

- Ağzım tersine dönsün.
- Ağzım yüzüm eğilsin.
- Allah canımı alsın.
- Allah şahidim olsun.
- Annem-babam ölsün.
- Cennet yüzü görmeyeyim ki.
- Çocuklarımın hayrını görmeyeyim.
- Çocuklarım ölsün.
- Çocuğumun ölüsünü göreyim.
- Çocuğumun ölü yüzünü göreyim.
- Çocuğumun ölü yüzünü öpeyim.
- Ekmek Kur'an çarpsın.
- Gençliğimin hayrını görmeyeyim.
- Gözüm çıksın.
- Gözüm aksın.
- Işığa kör bakayım.
- İki gözüm önüme aksın.
- Kur'an musaf çarpsın.
- Kur'an'a el basayım ki.
- Ölü eti yiyeyim ki.

- Sabaha çıkmayayım.
- Sabaha salam verilsin.
- Sabah yüzü görmeyeyim.
- Sevdiğime kavuşamayayım.
- Şuradan şuraya gitmek nasip olmasın.
- Ölümü gör ki.
- Vallahi.
- Vallahi billahi.
- Vallahi billahi tillahi.
- Yavrularımın acısını çekeyim.
- Yavrumun ölüsünü göreyim.

3. Anonim Halk Nesri Ürünleri

3.1. Masal

Kavramlar ve terimler her döneme göre yeni ve farklı anlamlar kazanabilir. Zaman, onlarda da değişme ve gelişme gösterebilir. Masalın henüz bir terim olmaktan çok, sözlük maddesi olarak ele alındığı dönemlerde karşılık olarak verilenler de cümle olmaktan uzak, yakın anlamlı kelimelerin arka arkaya sıralandığı açıklamalar olmuştur (Sakaoğlu 2003: 1). Bu konuda eski ve ünlü sözlüklerde bazı açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan bazılarında şu şekilde yer verebiliriz:

Ahmet Vefik Paşa; “Mesel, hala bir hikâye, dâsitân, menkabe manasına fıkra ve kazziyeden gayri” derken Muallim Naci; “mesel” olarak ele aldığı kelimeye “Dâsitân, kıssa-i meşhûre. ‘Masal’ bundan muharreftir.” demektedir (Sakaoğlu 2002: 1; Sakaoğlu 2003: 1). Ferit Develioğlu, masal için, “Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye” gibi daha çok okul öğrencilerine cevap verecek bir tanımı ortaya koyarken, bugün gözden geçirilmiş yeni baskılarının yapıldığı Türk Dil Kurumunun sözlüğünde Mehmet Ali Ağakay da benzer ifadeler kullanmıştır: “Çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olaylarla süslenmiş bulunan ilgi çekici hikâye.” diye tanımlama yapmıştır (Sakaoğlu 2002: 1,2; Sakaoğlu 2003: 2; Alptekin 2005: 15).

Bilim dünyasında masala bakış bu saydıklarımızdan daha farklıdır. Bu konuda, masal alanında uzman sayılan kişilerin ansiklopedilerde yapmış oldukları tanımlar yeterince aydınlatıcıdır.

Bilge Seyidoğlu Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi için hazırladığı “masal” maddesinde masalı tanımlarken, adeta masaldaki unsurlardan yola çıkarak, bir dizi aktarmaya da yer vermektedir: “Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişileri, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir

uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü”dür (Seyidoğlu 1985: 149; Şimşek 2001: 3).

Pertev Naili Boratav, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına indandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı, diyerek masalı tanımlamıştır (Boratav 1969: 80; Şimşek 2001: 2; Yavuz 2002: 14; Sakaoğlu 2002: 3; Alptekin 2003: 13).

Saim Sakaoğlu ise masalı daha kısa bir şekilde tanımlamıştır. Ancak bu kısa tanım, masalı bazı yönleriyle içine alacak şekilde tasarlanmıştır: “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” (Şimşek 2001: 2; Sakaoğlu 2002: 4; Sakaoğlu 2003: 2; Alptekin 2003: 13; Alptekin 2005: 16).

Esmâ Şimşek ise masalı, “genellikle özel kişiler tarafından, kendilerine mahsus (olağanüstü) zaman, mekan ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür” diyerek tanımlamıştır (Şimşek 2001: 4).

Umay Günay, “Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatır” (Günay 1992: 321) diye tanımlar.

Nedim Bakırcı, masalı “Masal; olayları bilinmeyen bir zamanda geçtiği halde mekanı bazen belli olan bazen belli olmayan, kahramanlarından bazıları hayvanlar, tabiatüstü varlıklar ve insanlar olan, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırıp düşündüren, anlatılan yerin sosyal hayatından izler taşıyan, bazen sonunda konuya uygun bir darb-ı mesel bulunan bir sözlü anlatım türüdür” (Bakırcı 2006: 23) diye tanımlar.

Türk bilim insanlarının yaptığı çalışmalar neticesinde ortaya koydukları tanımlar dışında, yabancı bilim insanlarının da masal hakkında bazı tanımlamaları mevcuttur.

Kenneth W. Clark ile eşi Mary W. Clark ortak imza ile hazırladıkları bir temel kitabın “masal” bölümünde, tanım yerine geçecek olan görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir: “Olağanüstü karakterlerin ve yaratıkların gerçeküstü dünyasında şöhret ve talih kazanan sıradan kahramanları ve olağanüstülükleri içine alan nesirlerdir.” (Sakaoğlu 2002: 44; Sakaoğlu 2003: 3)

Macar bilim adamı İgnas Kunos ise masal konusunda “masal dediğimiz şey her milletin âyine-i devranıdır. Bu âyineye bakacak olursak hem eskilerin ibadetlerini hem de kadim vakitlerimizin ahlakını da görmüş oluruz” diyerek, masalın kendisine ait olduğu milletlerin kültürünü taşıma

yükünü üzerlerine aldığı hususuna değinmektedir. (Kunos 1925: 5; Sakaoğlu 2002: 4; Alptekin 2003: 13).

Boratav, bu tanımında “hayal ürünü” sözünü sadece “olağanüstü şeyler” olarak anlaşılması gerektiğini belirtir. Masal çeşitlerinin bir bölümünde olağanüstü olayları ve kişileri konu edinir. Ancak bir bölük masal ise tamamıyla hayal ürünü, uydurma olmakla beraber olağanüstü değildir. Masal, olağanüstü çeşidinde de, gerçekçi çeşidinde de, anlattığı olayların gerçeğe uyarlık derecesi ne olursa olsun, onların hayal yaratması oldukları izlenimini veren bir anlatı türüdür. Masalı efsaneden, hikâyeden, destandan ayıran niteliklerin başında bu gelir, der (Boratav 1969: 80).

Milletler Arası Masal Kataloğu’nda (Antti Aarne ve Stith Thompson, The Types of the Folktale, yeni basım Helsinki 1964) masallar şu ana çeşitlere ayrılmıştır: 1. Hayvan Masalları, 2. Asıl Masallar; Olağanüstü Masallar, Gerçekçi Masallar, 3. Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar, Yalanlamalar, 4. Zincirleme Masallar (Boratav 1969: 80; Yavuz 2002: 17).

Türk dünyasında masal kelimesine karşılık olarak şu kelimeler kullanılmaktadır: Çorçok (Teleütler), erteği (Çağatay), ertek (Kazak-Kırgız), imak (Sagay), rubak (Şor) (Sakaoğlu 2002: 7-8), cöö comok (Kırgız) (Kırgız Elinin Ooziki... 1973: 325-251), nağıl (Azerbaycan), akiyat (Başkurt-Tatar), ertak (Özbek) (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991: 562-563), masal (Balkan Türkleri), matal (Kerkük) (Ketene 990: 19) (Bakırcı 2006: 23).

Masallar toplumun kültürel gelişimi için çok önemli halk anlatılarıdır. Masal iyi-kötü, haklı-haksız, zalim-mazlum karşılaştırmalarını yalın bir şekilde yaptığı için onu dinleyen çocuğun da bu zıtlıkları kavramasına vesile olur.

Günümüzde, gerek teknolojik imkânların artması ve gerekse halkın sosyal yaşantısının yoğunluğu masalların unutulmasını tetikleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 25-30 yıl önce her evde her çocuk masal dinleyerek büyüdüğü halde günümüzün çocukları masal dinlemekten mahrum olarak büyümektedirler. Bu husus Şereflikoçhisar’da da geçerlidir. Yörede halk, masal metinlerini büyük ölçüde unutmuş durumda. Pek çok kişiye başvurulmasına rağmen yörede ancak dört tane masal metni tespit edilmiştir. Bu metinleri sırayla şu şekilde verebiliriz.

3.1.1. Tan Tan Tabacık

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Develer tellal iken, pireler berber iken. Ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken. Anam düştü beşikten babam kalktı eşikten.

Zamanın birinde bir oduncu varmış. Bu oduncu karısını kaybettiği için çocuklarına bir üvey anne getirmiş. Oduncunun yeni karısı çocukları evde istemiyormuş. Bunu oduncuya söylemiş ve çocuklarını ormana atıp gelmesini istemiş. Oduncuda karısının sözünü dinlemiş ve çocuklarını

ormana götürüp terk etmeyi kabul etmiş. Oduncu, çocuklarını odun kırmaya diye kandırmış. Eline bir balta, iki tane de kaplumbağa kabuğu alıp ormana doğru yola koyulmuşlar. Bu kabukları bir ağaca asmış. Çocuklarını bir başka yere götürmüş. Çocuklarına, “Bu kabuklar birbirine çarptığı sürece ben odun kırıyorum demektir. Ben sizi almaya gelene kadar beni burada bekleyin.” demiş. Çocuklar babalarını beklemeye başlamışlar. Babalarının söylediği gibi kabuklar sürekli birbirine çarpıyormuş ve “tan tan “ sesleri çıkıyormuş. Onlarda halen babalarının odun kırdığını sanıyorlarmış. Akşam olmuş ne gelen var ne giden... Ama kaplumbağa kabukları halen çarpmaya devam ediyormuş. Çocuklar babalarının kendilerini kandırdığını anlamışlar ve ağlamaya başlarlar. Hem ağlıyor hem de:

“Tan tan tabacık
Bizi azdıran babacık..”

diye söylüyorlarmış. Onlar ağlamağa devam ederken bir yoldan havlama sesleri, diğer yoldan ise bir ışık görünüyormuş. Hangisine gitsek diye düşünürlerken çocuk ablasına ışık yana yola gitmelerini, diğer tarafa giderlerse köpeğin yaralayabileceğini söylemiş. Derken ışıklı yola sapmışlar. Az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler bir eve rast gelmişler. Bu ev bir Döyü Babaya aitmiş. Çocuklar kapıyı çalarak aç olduklarını söylemişler. Döyü Baba onları misafir olarak içeri davet etmiş; Döyü Baba, insan eti yiyen bir canavarmış. Onlara yemek diye saçlarından dökülen bitleri kavurmuş ve önlerine koymuş. Kendisinde dişlerini bilemek için dışarı çıkmış. O sırada içeri yarım bir kadın girmiş ve bu kadın Döyü Babanın yarısını yediği gelini imiş. Yarım gelin, çocuklara buradan kaçmalarını yoksa Döyü Babanın onları da tıpkı kendisi gibi yapacağını söylemiş. Çocuklar kaçmaya karar vermişler; yarım gelin onlara bir tarak, bir sabun, bir de ibrik vermiş. Tarağı atarsanız her taraf diken olur ve Döyü Baba yürüyemez. Sabunu atarsanız koskoca bir dağ olur ve bu dağ kaygan olur; Döyü Babanın ayağı kayar demiş. İbriği atarsanız koskoca bir deniz olur ve Döyü Baba karşıya geçemez demiş. Çocuklar bunları alarak kaçmaya başlamışlar. Döyü Baba çocukların kaçtıklarını görmüş ve peşlerine düşmüş. Çocuklar Döyü Babanın peşlerinden geldiğini görmüşler ve tarağı yere atmışlar. O anda her yer diken olmuş. Döyü Babanın ayağı dikenlerle dolmuş. Ama onları kovalamaktan vazgeçmemiş. Çocuklar bu defada sabunu yere atmışlar ve kaygan bir dağ meydana gelmiş. Döyü Baba kayıp kayıp düşmeye başlamış. Çocuklar ellerinde kalan ibriği de yere atmışlar ve oracıkta koskoca bir deniz oluşmuş. Çocuklar denizin karşı kıyısında, Döyü Baba ise diğer tarafta kalmış. Çocuklara oraya nasıl geçtiklerini sormuş; çocuklarda boyunlarına bir değirmen taşı bağlayıp attıklarını söylemiş. Döyü Baba çocuklara inanarak o da boynuna bir değirmen taşı bağlamış ve denize atlamış. Ama karşı kıyıya geçmeyi bırak suyun yüzüne bile çıkamamış. Çocuklarda kurtulmuş... (K23)

3.1.2. Döyü Baba

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken anam düştü beşikten babam kalktı eşikten.

Zamanın birinde köyde tüccarlık yapan bir adam varmış. Bu tüccar günün birinde varını yoğunu yitirmiş. Açlıktan ölmek için iki çocuğunu ve karısını alarak başka diyarlara gitmeye karar vermiş. Az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş. Dağın bir yamacında koyun otlatan bir çobana rastlamış. Çoban bunları konuk etmiş; etmiş etmesine de tüccarın karısına da göz koymuş. Uygun bir zaman kollamaya başlamış kadını elde etmek için o zaman gelince kadının elini ayağını bağlamış tabi tüccarı da unutmamış onu da ellerinden bir ağaca bağlamış. Çoban tüccarı bağladıktan sonra kadını ırzına geçmiştir.

Tüccar büyük olan çocuğu kızına kızım gel ellerimi çöz kurtar beni demiş. Ama kızı babasını çözmemiş ve eğer kaçmaya kalkarsa Döyü Babayı çağıracağını söylemiş. Tüccar küçük çocuğu olan erkek çocuğuna sen ellerimi çöz kurtar beni demiş. Çocuk yuvarlana yuvarlana tırmana tırmana babasının yanına gelmiş ve ellerini çözmüş. Tüccar kurtulduktan sonra çobanın tüfeğini almış ilk önce çobanı sonra karısını sonra da kızını öldürmüştü.

Oğlunun sadık oluşuna sevinerek onu sırtına almış ve yoluna devam etmiş. Ama çocuğun ecel saati geldiğinden çocuk babasının sırtında son nefesini vermiş (K23).

3.1.3. Adamla Yılan

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, bir yerde bir adam varmış. Bu adam, tarlasında çalışırken, yaralı bir yılan bulmuş. Yılana bakmış, onu iyileştirmiş. Süt verip, yılanı beslemiş. Yılan, adama demiş ki sen her gün bana bir çanak süt getir, ben de sana her gün bir tane altın vereyim”. Adam bunu kabul etmiş. Sonunda da yılanla adam, dost olmuşlar.

Adam her gün bir çanak sütle, tarlaya gidermiş. Yılan sütü içer ve her gün adama bir altın bırakırmış. Adam her gün gelen bir altın sayesinde rahat bir hayat sürmeye başlamış.

Bir gün bu adam hastalanmış, yatağa düşmüş. Hastalandığı için yataktan da kalkıp yilandan altın alamamış. Elindeki hazır parayı da yiyip bitirmiş.

Adamın elindeki para bitince oğlunu çağırmış ve oğluna “Oğlum tarlaya git, orada filan yerde bir yılan yuvası var. Giderken yanında bir çanak süt götür. O yuvadan bir yılan çıkacak, sütü içtikten sonra bir tane altın bırakacak o altını al, gel” demiş. Oğlu da babasının dediğini yapmış.

Bundan sonra her gün oğlu gidiyormuş altın almaya. Ama günlerden bir gün, oğlunun açgözlülüğü tutmuş. Kendi kendine “belli ki bu yılanın yuvasında daha çok altın var. Ben en iyisi yılanı öldüreyim, yuvasındaki bütün altınları alayım, zengin olayım” diye düşünmüş.

Ertesi gün yine tarlaya gitmiş. Elinde de içi süt dolu çanak varmış. Ama oradan bir yerden de bir tane de balta almış. Yılan delikten çıkınca baltayla vurup öldürmek için. Oğlan, deliğin yanına yaklaşmış, sütü deliğin yanına bırakmış. Yılan da sütün kokusunu alıp dışarı çıkmış. Oğlan hemen yılanı öldürmek için baltayı yılanın başına gelmemiş, kuyruğunun ucunu kesmiş. Yılan da hemen oğlanı ısırıp zehirlemiş. Oğlan, hemen orada ölmüş.

Adam, akşam geç saat olmasına rağmen eve gelmeyen oğlunu merak etmiş. Güç bela tarlaya kadar gitmiş ki bir de ne görsün. İr yanda oğlunun cesedi, diğer yanda yılanın kuyruğu. Ağlamış feryat figan etmiş ama ne fayda...

Aradan birkaç gün geçmiş. Adam, oğlunun bir hata ettiğini bu yüzden öldüğünü anlamış, acısını yüreğine gömmüş, içi süt dolu bir çanakla yılanın yuvasına gitmiş. Adam, yılanın yuvasının yanına süt dolu çanağı bırakmış, beklemeye başlamış. Biraz sonra yılan delikten başını çıkarmış. Adam yılanı “oğlum bir hata etti onu öldürdün, gel biz tekrar dost olalım, ben yine her gün geleyim sana süt getireyim, barışalım” demiş. Yılan delikten kafasını biraz daha uzatmış. “iyi hoş söylüyorsun ama biz artık dost olamayız” demiş. “bende bu kuyruk acısı, sende de bu evlat acısı varken bizim tekrar dost olmamız mümkün değil” demiş. Tekrar yuvasına girmiş. Bir daha da dışarı çıkmamış (K21).

3.1.4. Padişahın Küçük Oğlu

Çok çok eski zamanlarda üç erkek çocuğu olan bir padişah varmış. Sarayının az ilerisinde cennet misali bir bahçesi varmış. Bahçesinde türlü türlü yemiş veren ağaçlar ile çeşit çeşit çiçekler varmış. Suları temiz bir havuzu da eksik değilmiş. Gel gelelim bahçeye bir dev dadanmış. Her yıl gelir bahçedeki sebze ve meyveleri bir günde yer gidermiş. O yüzden o bahçeye hiç kimse giremez olmuş. Senelerce devam eden bu olay yüzünden padişah üzülp hastalanmış ve yataklara düşmüş. Bu duruma çocukları da çok üzülmüşler. Padişah da devin yüzünden hastalandığını beyan etmiş. Çocuklar, artık devı öldürmenin zamanı geldi diye düşünerek hazırlıklara başlamışlar. Kararlarını babalarına bildirince padişah bu işe şiddetle karşı çıkmış. Çünkü devin kendi oğullarını öldüreceğinden korkuyormuş; fakat söz dinletememiş. Önce büyük oğlan kılıcını kuşanmış, okunu yayını almış ilk nöbetini tutmaya gitmiş, geceleyin bir ağacın dibine sinmiş.

Tam gece yarısına doğru ağzından ateşler püskürterek dev ortaya çıkmış. Devın ateşı oğlana değer değmez oğlan “Anam yandım” diye bağıarak yere düşüp bayılmış. Saray adamları hemen onu içeriye almışlar.

Ortanca oğlan da aynı akıbeta uğramış. Sıra küçük oğlana gelmiş. Nöbet tutmaya başlamış. Uykusunun geleceğini sezince serçe parmağını kesip kanatmış, biraz da tuz basmış ve böylece acısından uykusunu da kaçırmış. Dev bahçeye girerken oğlan bir ok atarak devı yaralamış. Dev yaralı olduğu halde kaçırmış. Oğlan babasına gelerek devı yaralayıp kaçırdığını söylemiş. Padişah bu işe de şiddetle karşı çıkmış. “Oğullarım, dev sizi öldürürse ben yaşayamam” diyerek onları bu işten caydırmaya çalışmış; ama nafıle. Diğer iki oğlan da babalarından izin almışlar, üçü bir olup devin ardına düşmüşler. Devın kan izlerini takip etmeye başlamışlar.

Gıde gıde bir kuyu başına gelmişler, orada kan izleri bitiyormuş. Devın o kuyunun içine girdiğini anlamışlar. Hemen büyük oğlanın beline bir ip bağlayıp kuyuya sarkıtmışlar. Çok geçmeden oğlan “Yandım anam!” diye bağırmış ve hemen onu yukarıya çekmişler. Sıra ortanca oğlana gelmiş. Biraz sonra o da feryadı basınca onu da yukarıya çekmişler. Sıra küçük oğlandaymış. Küçük oğlan hazırlığını bitirince ağabeylerine demiş ki “Ben yandım anam! Diye bağırsam bile aşağıya sarkıtın”. Kardeşleri de öyle yapmışlar. Küçük oğlan ipi bırakmaları için kardeşlerine seslenmiş. Onlar da ipi bırakınca oğlan bir müddet daha düşmeye devam etmiş. Sonunda küçük oğlan bir sofaya düşmüş. Oğlan bir de bakmış ki, bir oda kapısı var. Kapıyı açınca bir de ne görsün? Üç tane güzel kız gergef işlemiyor mu? Kızlar telaşlanmışlar, aynı zamanda oğlanı ikaz etmişler. “Aman kardeş bura devın evi. Dev seni burada görürse seni de bizi de öldürür. Hemen buradan kaç.” demişler. Bu sırada oğlan devın ayak sesini duymuş ve hemen okunu hazırlamış. Dev içeriye girince de okunu fırlatmış. Dev yere yıkılmış. Dev, “Er isen bir daha vur” diye oğlana seslenmiş ama oğlan da “Anam beni bir kere doğurdu” demiş ve dev de oracıkta ölmüş.

Oğlan yukarı seslenmiş. Ağabeyleri de çok uzun bir ip sarkıtmışlar. Oğlan önce kızların en büyüğünü ipe bağlamış ve ağabeylerine yukarıya çekmelerini söylemiş. “Al büyük ağabeyim bu senin” diye aşağıdan yukarıya doğru seslenmiş Küçük oğlan. Ortanca kızın da ortanca ağabeyinin olduğunu söyleyerek, onu da yukarı göndermiş. Sıra küçük kıza geldiğinde, küçük kızın ağladığını fark etmiş küçük oğlan. Küçük kız da demiş ki, “Ben diğerlerinden daha güzelim, ağabeylerin kıskanırlar, seni bu kuyudan çıkarmazlar. O zaman daha aşağıya düşersin. Düşerken önüne bir beyaz bir siyah koyun çıkar. Beyaza tutunursan yukarıya çıkarsın. Yok diğer siyaha tutunursan yedi kat yerin altına inersin, işe ben onun için ağlıyorum” demiş. Oğlan kızın sözüne aldırış etmemiş. Nitekim kardeşleri, küçük oğlanın ipini kesmişler, oğlan da başlamış düşmeye. Üstelik beyaz koyuna sarılayım derken siyah koyuna sarılmasın mı? İnmiş yerin yedi kat dibine. Bir de bakmış ki bir şehrin kenarında bir ormana gelmiş.

çehre doğru yürürken bir ağaca bir yılanın çıktığını görmüş. Hemen yılanı öldürmüş. Meğer yılan, ağaçta Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yiyormuş. Yorulan oğlan, ağacın dibinde uykuya dalmış. Zümrüdüanka kuşu gelip de oğlanı ağacın altında yatar görünce, yavrularını her yıl bu

oğlan yiyor sanmış ve hemen oğlana saldırmış. Fakat yavruları, meselenin aslını anlatınca Zümrüdüanka saldırmaktan vazgeçmiş, üstelik kanatlarıyla oğlana gölge bile etmiş. Oğlan uyanınca, Zümrüdüanka oğlana demiş ki “Al şu iki tüyü, başın sıkıştığında birbirine sürt. Ben gelir seni bulurum”. Oğlan da tüyleri almış ve gitmiş.

Gide gide şehrin orta yerindeki sarayın kapısına varmış. Bakmış ki birkaç kişi “devi sen öldürdün, yok ben öldürdüm” diye kavga ediyorlarmış. Oğlan, onlara devi kendisinin öldürdüğünü söylemiş. Adamlar da oğlanı derhal şehrin şahının yanına götürmüşler. Oğlan başından geçenleri şaha anlatmış. şah, devin öldüğüne çok sevinmiş, çünkü oğlanın öldürdüğü dev bu şehrin suyunun önüne yatarak suyu kesermiş. Hatta susuzluktan insanların ölmesine sebep olurmuş. Bu yüzden şah oğlana “Dile benden ne dilersem” demiş. Oğlan da kendisinin yeryüzüne çıkmasında şahın yardım etmesini dilemiş. şah, oğlana bu işi ancak bir kuşun yapabileceğini söylemiş. Oğlan elindeki tüyleri birbirine sürtünce, ortaya Zümrüdüanka kuşu çıkmış. Oğlan “şahım aradığınız şu kuş muydu?” diye sormuş. şah, kuşa “Bu delikanlıyı yeryüzüne çıkaracaksın” demiş. Kuş o zaman kırk tane koyun kesilmesini, bunların tulumlara doldurulmasını ve kanadının bir tarafına asılmasını, öteki tarafa da su asılmasını istemiş. Oradaki adamlar da kuşun dediğini yapmışlar. Oğlan vedalaşmış, kuşun boynuna binmiş. Kuş oğlana bir tembihte bulunmuş. Demiş ki “Ben gak dedikçe et, guk dedikçe su vereceksin.”. kuş uçmakta iken oğlan, gak dedikçe et, guk dedikçe su verir. Bir süre sonra et bitmiş. Oğlan da baldırından bir parça et kesmiş ve kuşa vermiş. Kuş, bu eti tanımış ve yememiş, dilinin altında saklamış. Nihayet yeryüzüne çıkmışlar. Oğlan, kuştan inmiş lakin yürüyemezmiş. Kuş, dilinin altındaki eti oğlanın bacağına yapıştırıp sıvazlamış ve oğlan iyileşmiş, yürümeye başlamış. Kuşla oğlan, oracıkta vedalaşıp ayrılmışlar.

Oğlan, gide gide kendi memleketine varış, hemen bir işkembeciye girmiş. Oradan bir işkembe alıp başına geçirmiş. Oğlan ondan sonra Keloğlan olmuş. Oğlan, memleketinde iş aramış ama kimse ona iş vermemiş. Sonunda bir kuyumcuda iş bulmuş. Oğlan kuyumcuda çalışmaya başlamış. Oğlan çalışadursun biz gelelim ağabeylerine.

Bu oğlanın ağabeyleri kuyudan çıkan üç tane kızla beraber padişah babalarının yanına dönmüşler. Bir de yalan uydurmuşlar “Biz gelirken küçük oğlan bizden ayrıldı, gelmedi, akıbetini bilmiyoruz” demişler. Padişah ağlar, sızlar ama sağ ise gelir diye kendini avutmuş.

Bir müddet sonra padişah, üç kızdan ikisini oğullarına nikah etmeye karar vermiş ve başlamışlar düğün hazırlıklarına. Hazırlıklar sırasında da elmastan bir dal parçası bulmuşlar. Büyük kız bu dala sahip çıkınca ortanca kız da istemiş. Fakat dalın gösterildiği hiçbir kuyumcu, bu dalın aynısını yapamayacağını söylemiş. Nihayet Keloğlan’ın çalıştığı dükkana gelince Keloğlan “Ben yaparım.” demiş; fakat kırk gün de müddet istemiş. Keloğlan, ustasından bir çuval fındık istemiş, ustası da getirmiş. Keloğlan başlamış fındıkları kırıp kırıp yemeye. Nasıl olsa kırk gün sonra yaparım diye düşünürmüş. Hatta bu işi aldığı ustasını da yanından bir bahaneyle salmış ve bir daha

yanına koymamış. Bir gün Keloğlan, padişahın büyük oğlunun düğün sebebiyle cirit oynayacağını duymuş ve hemen tüyleri çıkarıp birbirine sürtmüş. Ortaya çıkan kuşa da kendisine bir at, bir urba ve silah getirmesini emretmiş. Kuşun gitmesiyle gelmesi bir olmuş. At ile urbayı gören oğlan, başındaki deriyi çıkartmış ve yüzüne bir maske takmış. Gidip meydana çıkmış ve büyük ağabeyini yenmiş. Ertesi gün küçük ağabeyini de yenmiş; fakat kimse maskeli oğlanın kim olduğunu bilememiş.

Günler günleri kovalamış. Nihayet kırkıncı gün gelmiş çatmış. Keloğlan, tüyleri yine birbirine sürtmüş ve ortaya çıkan kuşa istediği elmasın aynısını bulup getirmesini emretmiş. Kuşun yine gitmesiyle gelmesi bir olmuş ve oğlana elması vermiş. Elmas dal parçasını eline alan oğlan, elması padişaha kendisi götürmek istemiş. Elmas dalı gören padişah çok memnun olmuş ve “Dile benden ne dilersen.” demiş. Oğlan da padişaha “Senden bir emanetim var” demiş. Padişah çok şaşırılmış. “Ne emanetiymiş?” diye sormuş. Oğlan da padişaha sarayında bir kız olduğunu ve o kızın nişanlısı olduğunu söylemiş. Hatta “kızın sırtında benim nişanım var” demiş. Padişah emir vermiş ve hemen kızı getirmişler. Kızın sırtına bakmışlar ki, oğlanın beş parmağının izi kızın sırtında durmuyor muymuş? Meğer oğlan devî öldürdükten sonra kanlı elini kızın sırtına basmamış mı?

Padişah bu durumu görünce anlamış ki karşısında duran kendi öz oğlu. “Oğlum sen bugüne kadar neredeydin? Ben seni öldü sanıyordum” demiş. Hemen oğluna sarılmış.

O da ağabeylerinin yaptıklarını, başından geçenleri tek tek babasına anlatmış. Padişah, büyük ve ortanca oğullarına çok kızmış ve onları bir daha affetmemiş, hatta başka bir ülkeye sürmüştü.

Onlar gidedururlar, bu oğlanla küçük kızın düğünü başlamış. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Herkes mutlu olmuş. Onlar ermiş muratlarına biz çıkalım akan damın kiremitlerine (K36).

3.2. Fıkra

Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükteler, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere “fıkra” adı verilir (Elçin 2001: 566; Kaya 2007: 322). Fıkra, malzemesi dile dayanan sözlü edebiyat mahsulleri arasında şekil ve muhteva bakımından kendisine has karaktere sahip müstakil edebî bir türdür (Yıldırım 1999: 1). Fıkralar, kısa, yoğun bir anlatım tekniği uygulanan hikâyelerdir (Boratav 1969: 91). Türkçe sözlükteki anlamı ile fıkra, kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâyedir (TDK, Türkçe Sözlük 1998: 778). Fıkralar, Tek motife yer veren kısa anlatımlardır (Sakaoğlu 1984: 4459).

“Fıkra” kelimesi dilimize Arapçadan geçmiştir. Dilimize başka dillerden geçmiş olan birçok yabancı menşeli kelime gibi, fıkra kelimesi de zamanla çeşitli kavramları ifade etmek için kullanılmıştır (Yıldırım 1999: 1).

Divan-ı Lügati't-Türk'te fıkra yerine “küg, külüt” kelimeleri kullanılmıştır. Muhtelif Türk boylarında da fıkra yerine farklı kelimeler kullanılmıştır. Fıkraya, Kırım, Kazan, Uygur, Azerbaycan Türkleri ve Özbekler “latife”, Başkurtlar “kalamas, maraka”, Kazaklar “ertegi, anız”, Irak Türkmenleri “nükte, fıkra”, Türkmenler “latife, değışme, şorta söz, yomak” demişlerdir. Osmanlı toplumunda “latife” olarak kullanılan söz, XIX. yüzyılın sonlarına doğru yerini “fıkarat” ve “fıkra” kelimelerine bırakmıştır (Yıldırım 1999: 3,4; Kaya 2007: 322).

Gerek kültür gerekse edebiyat açısından zengin bir hazine hüviyetinde olan fıkralar hemen her konuda olabilir. Sosyal, siyasi ve iktisadi ayrılıklardan doğan çatışmalar; beşerî davranışlarla aile, hukuk ve terbiyeyi ihtiva eden tüm konular fıkraların özünü oluşturur (Kaya 2007: 322).

Fıkralar, önceleri ferdi karakter taşır, zamanla anonimleşir. Fıkraların dili, anlaşılır, sade ve açıktır. Yapmacıktan uzak, külfetsiz olan halk dili olup ifadeye benzetmeler, yakıştırmalar, tekrarlar, dualar, beddualar, deyimlerle zenginlik kazandırılır (Yıldırım 1999: 11; Kaya 2007: 322).

Fıkralar, yeri geldiğinde herhangi bir düşünceyi örnek vererek güçlendirmek, karşındakini ona inandırmak, ya da direnişinde yanıldığına tanık göstermek, herhangi bir durumu açıklamak gibi vesilelerle anlatılırlar (Boratav 1969: 92)

Şereflikoçhisar'da anlatılan fıkraların pek çoğu Şereflikoçhisar'da bir yönüyle ünlü olan kişiler üzerinedir. Buna cimrilik, hazır cevaplılık, görgüsüzlük ya da sonradan görmelik, cehalet yönüyle meşhur insanları örnek olarak verebiliriz. Ayrıca yörede bazı fıkralar da vardır ki, bunlar siyasi olarak adlandırabileceğimiz, siyasetle ve siyasilerle dalga geçmek amacıyla anlatılan fıkralardır. Özellikle siyasi kavramlar hakkında yeterli bilginin olmaması üzerine yaşanan komik olaylar yörede fıkra adı altında pek çok defa anlatılmaktadır. Yörede bunlar haricinde de insanların başına gelen hemen her konuyu ihtiva eden komik olaylar fıkra adıyla anlatılmaktadır. Yakın tarihte yaşanmış olaylar anlatılırken, olayların kahramanlarının isimleri de söylenmektedir.

Araştırma yaptığımız Şereflikoçhisar'dan derlediğimiz fıkralar hakkında şöyle örnekler verebiliriz:

1. Kayınbabanın Fikri

Bir gelinle kayınbabası kağnyla bir yerden giderlermiş. Kağnyın da tekerleğinin demiri kırılmış, gelin de saygıdan kayınbabasıyla kesinlikle konuşamazmış. Bir elinin içine diğer elinin işaret parmağını sokup çıkartmış. Güya diyecekmiş ki “Tekerlek demirden çıkacak”. Kayınbabası

bakmış geline işaret ediyor. Gelinin kayınbabası da sanmış ki gelin sevişmek istiyor. Dönmüş geline demiş ki: “dur şu tepeyi de aşalım da benim aklımdaki de o”. (K13)

2. Boklu Hanım

Tokkalı İsmail (Bulut) memur olmuştur. Meyve (Leyla)’de memur karısı. Tevfik Emre, Ankara’da bulunan evlerine ziyarete gider. Evin çevresi çocukların pislikleriyle doludur. Emre, kapıdan seslenir: “Meyvee, gız Meyveee”. Meyve dışarı çıkar, eliyle sus işareti yaparak: “Leyla hanım diyeceksin... Leyla hanım. Biz Gaçasar’da değil, şehirdeyiz, ben de mamır karısıyım”. Emre, onun hareketlerine gülümseyerek: “Gız ille de hanım diyeceksem Boklu Hanım diyeyim bari baksana evinin etrafına pislik dolu”. (Yücel 2003: 226)

3. Sen de Benim Bokumu

Marravun Hasan, Fransa’da hastanede yatmaktadır. Dil bilmez, ne derlerse başını sallamaktadır. Bir ara hemşire kendisine “Mersi Boku” der. Marrav bu söze aniden tepki gösterir, yataktan fırlayıp hemşireyi kovalamaya başlar. Arkasından da “Gâvuru... Sen de benim bokumu ye, Sen de benim bokumu! Utanmıyor musun bana böyle söylemeye, senin baban yaşıdayım”.

4. Bak Ülen Atilla

Hakkı Baba ve Atilla Eskici Mısır Çarşısı’nda gezmektedirler. Hakkı Baba, hırsızlara karşı tedbirini almış, dirseğini tam cüzdanının üstüne getirerek tespih çekip yürümektedir. Onun bu garip hareketi dikkat çekmiş, herkes ona bakmaktadır. Hakkı Baba kendisine garipçe bakıldığının farkında, Atilla Ekiciye “Bak ülen Atilla, namussuzlar paralı adamı gördüler de nasıl bakıyorlar!” (Yücel 2003: 226)

5. Öyle Pehlivanlığın İçine

Mustafa Karacan, Mustafa Yücel sohbeti koyulaşmıştır. Aralarında şu konuşmalar geçer. Yücel, Karacan’a: “Mustafa ağa, senin baban iyi pehlivandı. Bir babamı yenemezdi” (Mustafa Yücel’in babası ufak tefek biridir) der. Karaca, tebessüm eder ve “Ulan Mustafa yücel, eğer benim babam senin babanı yenememişse, sıçayım ben onun pehlivanlığının içine” der (Yücel 2003: 227).

6. İkiniz Bir Çay etmezsiniz

Musa Yıldırım'a oğlu Ali takılır. Yanında Vayvay'lı Hasan da vardır. Ali, "Baba, bize birer çay ısmarlar mısınız?" der. Musa Yıldırım ikisini de şöyle bir süzer, "İsmarlarım ısmarlamasına da, ikiniz bir çay etmezsiniz ki" der (Yücel 2003: 227)

7. 100 Lira Daha

İlyas Esen, müşterisine dilekçe yazmaktadır. Yazma işi bittikten sonra da müşterisine "Bir cümle daha yazarsam kesin kazanırsın, ama 100 liranı daha alırım" der. Müşterisi de kabul eder. İlyas esen yazar "Saygılarımla gereğini arz ederim" (Yücel 2003: 227).

8. Ebe Yılanı

Hacı Yılmaz (Esen), Ankara'da dolmuş çalıştırmaktadır. Bir gün yanlış sollama yapar. Diğer aracın şoförü çok kızar, Hacı Yılmaz'ı geçerek aracını Hacı Yılmaz'ın arabasının önüne çekip durdurur. Araçtan inip Hacı Yılmaz'a yaklaşarak "Ulan bana Ankaralı Kara Yılan derler, sen kimsin de benim arabamı solluyorsun?" der. Hacı Yılmaz hava basmada ondan geri kalır mı? Sonra arabasında Koçhisarlılar da var. İner arabasından adamın karşısına dikilir, "Bana bak ülen! Bana da Koçhisarlı Ebe Yılanı derler. Sen Ebe yılanını bilir misin? Ebe yılanı kısa boylu küt olur ama vurdum mu çık dönderrim alimallah" (Yücel 2003: 227).

9. Kerpeten Getir

Hacı Yılmaz, bir pavyonda demlenmekte, hesabın da üstüne yatmaya karardır. Garsonu çağırır ve "Aslanım bana hesabı getir, bir de kerpeten" der. Garson şaşırır, "Ne kerpeteni efendim?" diye sorar. Hacı Yılmaz "Hesap için lazım be aslanım, altın dişimi söküp vereceğim..." (Yücel 2003: 227).

10. Ey Ehli Kubur

A.Ç. gece camiye soymaya girer. İçeride kendi sorup kendi yanıtlar. "Selamün aleyküm, ey Allah'ın evi", "Aleyküm selam, Ey ehli kubur", "Bize birkaç halı-kilim lazım alayım mı", "Kendi malına teklif mi var ey ehli kubur, al alabildiğin kadar" (Yücel 2003: 227).

11. Görünmez Oldu

Maraş'ın Ahmet, askerde yolsuz kalır. Kendince birine duygu dolu bir mektup yazdırır. Selam kelamdan sonra mektubuna şöyle son verir:

Görünmez oldu da, Kızıl Kale'nin dağları
Bellenecek kaldı Havle ebenin bağları

Mektubu, Kel Hüsnü'nün Tahir'e okutup yanıt yazdırırlar. Tahir, selam kelamdan sonra mektubu şöyle bağlar:

Elbette görünür Kızıl Kale'nin dağları
Bu yıl bellenmeyecek Havle ebenin bağları, idare et Ahmedim... (Yücel 2003: 228)

12. Daha Bu ne ki

Nail Kale, uzun yıllar İstanbul'da kalıp okudu. Bu okuma İdris Kale'ye ağıra patlamıştır. Nail Kale'nin üniversiteden ayrılmasına da ayrıca içerlemektedir İdris Kale. Bir düğünde Nail Kale'nin çok güzel dans ettiğini gören bir dostu, İdris Kale'ye "İdris ağa, senin Nail ne kadar güzel dans ediyor böyle" der. İdris kale iç çeker ve "Daha bu ne k, kuzum bu da dans mı? Geride seksen binlikler var, yüz binlikler var. Benim oğlan bunca parayı okumak için değil, dans öğrenmeye yedi" der (Yücel 2003: 228).

13. Bir Kerecik Olsun

Uyanık'ın (Tekin Yiğitbaşı) arabasında Müjdat Kale, Öğretmen Hakkı Günal bulunmaktadır. Ankara'ya giderken göğdaşa (şarap üstüne kola ilave edilerek yapılan kokteyl) vurarak (içerek) yola devam ederler. Arabayı Müjdat sürer, ama ehliyeti yoktur. Hepsinin kafaları iyi olmuştur. Trafik polisini karşılarında görünce, Uyanık ile Müjdat yer değiştirirler. Trafik polisi, aracın yanına gelir, ehliyeti, ruhsatı sorar. Sonra Uyanık'a "Bu arabayı sen mi kullanıyordun?" der. Uyanık, "Evet" der. Trafik polisi gözünün gördüğüne mi inansın, Uyanık'a mı? Öğretmen Hakkı Günal'a sorar, "Arabayı bu mu kullanıyordu?". Cevap aynı, "Evet". Trafik polisi başparmağını bükerek, "Yalan söyleyen şöyle olsun mu?". Öğretmen Hakkı Günal, "Eh ne yapalım, bir kerecik olsun". Aldığı cevap trafik polisinin çok hoşuna gider. Polis, hiçbir işlem yapmaz ve "Kalenderler, yutmadım yutmasına da haydi bir kerecik olsun bari devam edin yolunuza" der. (Yücel 2003: 229)

14. Tarih Tespiti

Şereflikoçhisar heyeti, Turgut Özal'ın yanındadır. Başkanlar, dernek başkanları, ileri gelenler, Şereflikoçhisar'ın Aksaray'a bağlanıp bağlanmamasının tartışmasını yapmaktadırlar. Kimin tarihi eski, kiminki yeni derken, Merhum Mutlu Şereflikoçhisar'ın daha eski olduğunu ispat etmek için şunları söyler: “Bizim tarihimiz eskidir sayın başbakanım. Ne demiş Karacaoğlan, Mardin'den de Karacaoğlan Mardin'den, çeken bilir ayrılığın derdinden, Koçhisar'dan Hasan dağın ardından, acep gezsem mavi donlum var m'ola. Bakın Karacaoğlan hiç Aksaray'dan bahsetmiş mi?” (Yücel 2003: 229)

15. Raprapı Seyretmeden

Koçhisarlı televizyon almış, sürekli seyrediyor. Televizyonum var diye de çevresine hava atmaktan geri kalmaz. Bir gün eşi feryat eder: “Yeter be herif, gel artık yat”. Bizimki sertelir: “Ülen garı, ben buna on bin gayme verdim. Raprapı seyretmeden bırakır mıyım (Raprap, İstiklal Marşı seremonisi)” (Yücel 2003 232).

16. Kederli'de Farzı

Eski kaymakamlardan Ahmet Paksoy, merkez valisi olarak belediye personeline verdiği seminerde muhasebecileri uyarır: “Muhasebeci arkadaşlar çok dikkat etmeli, bazen belediyelerde çalmak mübah oluyor da” deyince Mehmet Yücel oturduğu yerden katkıda bulunur: “Efendim eskiden çalmak,bizim Kederli'de farzı” (Yücel 2003: 232).

17. Elalarını Elalarını

Kasap Hakkı Küçük, 95 öncesi belediyedeki bazı personele çok kızmaktadır. Seçim olmuş, yerel yönetim el değiştirmiştir. Bazıları makamlarını kaybeder. Hakkı Küçük yerel radyodan istekte bulunur: “Zabıta amiri Alaattin Kargın, Cafer Doğan, Hayrullah Yiğit için, Elalarını Elalarını Allah Verdi Belalarını”. Kargın amirlikten alınmıştır, ama zabıtalığı sürmekte. Küçüğün kasap dükkanına gelir: “Neden böyle yaptın şimdi sana gösteririm” der. Usulden bir şeyler karalayarak kendisine ceza yazdığını söyler. Bunun üzerine Küçük, kendisi için ikinci bir istekte bulunur: “Kendim Ettim Kendim Buldum” (Yücel 2003: 232).

18. Baba Hakkı Aşka Gelir

Hakkı Baba pintiliğiyle ünlüdür. Atilla ve Mualla Ekici ile Galata Köprüsü'nden geçerken balıkçıların bağırtısı duyulur: “Balık ekmek yüz elli, balık ekmek yüz elli, haydi taze balıklar, balık ekmek yüz elli...”. Hakkı Baba aşka gelir: “Gelin çocuklar size iyi bir balık ısmarlayayım” der. İstanbul'da okuyan ve çevreyi iyi bilen Atilla Ekici, Hakkı Baba'yı birinci sınıf bir lokantaya götürür. Servis yapılır, sipariş verilir. Ekici, üçüne birden “barbunya”balığı söylemiştir. Yemekler yendikten sonra hesap istenir. Hesap gelirken Hakkı Baba gösterişli bir şekilde cüzdana sarılır. Hesap önüne konunca bir de ne görsün, hesap kendisine göre çok kabarık. Sinirlenip bağırır: “Ne ülen, bu da ne? Şurada balık ekmek yüz elli diyordu, haydi burası lüks olsun iki yüz elli, bu otuz yedi elli de nerden çıktı ülen!” (Yücel, 232).

19. Seydisaa Muavin

Seydisaha, Dokuz Babalı'nın muavini. Dokuz babalı araba yanaştıracaktır. Seydisaha yol gösterir: “Sağ yap Dokuz emmi!, sol yap Dokuz emmi!...”. Araç geri geri gelirken bir feryat duyulur. Seydisaha bir de ne görsün, arabanın arkasında bir adam cansız yatıyor. Seydisaha der ki “Boku yedin Dokuz Emmiiii!” (Yücel 2003: 233).

20. Damızlık

Kadın, hiç durmadan doğurur. Erkek beklerler ama dokuz tane kız olmuştur. Hepsi de güzel, gösterişli kızlardır. Bir gün kızı annesine şunları söyler: “Ana eğer sen inek olsaymışsın, hep damızlık doğurmuşsun maşallah!” (Yücel 2003: 233).

21. Göl Ortasında

Bizim Koçhisarlılar, Yavşan Tuzlası'na çalışmaya giderken karınları acıkır. Tuz Gölü'nün ortasına otururlar (Göl yaz aylarında kuru olur), azıklarını açarlar. O da ne? İkisinin torbasında da domates salatalık var, tuz yok. Hanımlarına kızarlar, biraz da küfrederler. Karınlarını doyurduktan sonra tekrar yola çıkarken içlerinden birisi gülmeye başlar. Yıkılırcasına gülen arkadaşına kızan diğeri: “Ülen düzrü, açıkta bir şey mi gördün” diye kızgınlığını ifade eder. Diğeri zar zor gülmesinin sebebini açıklar: “Ulan oğlum Tuz Gölü'nün ortasındayız, azık torbasında tuz bulamayınca avratlara kızdık, azığı tuzzuz yedik be” (Yücel 2003: 234).

22. Mutlaka DP'lidir

Eski kaymakamlarımızdan B. Sıtkı Hatipoğlu, müfrit CHP'LİYDİ. CHP'den aday oldu. Seçim gezisinde, aracına havlayan köpeğe “Hoş, hoş!” derdikten sonra, “Mutlaka Demokrat Partili” der. Söyleyene değil söyletene bak. Hatipoğlu Ap'ye geçmiştir. Yine bir gezide havlayan köpeğe “Hoş, hoş!” der. “Bu mutlaka komünisttir”. Bunları duyanlar, kendisine yakıştırmayı yaparlar: “Hatipoğlu, sahibi için iyi havlar” (Yücel 2003: 234).

23. İki Yüz Elli Cepte

Haydarlı Duran Akgül, Erdil ile arayı açmış, hakaret etmeye karar vermiştir. Bilenlere sorar: “Arkadaşlar ben Erdil'e söveceğim. Cezası ne olur bunun? Öyle ya, adam belediye başkanı.” Bilenler hesap kitap yaptıktan sonra, alabileceği cezayı paraya çevirebileceğini, bunun da 250 lira olacağını söylerler. Duran Akgül, Erdil ile ilk karşılaştığı yerde ona küfreder. Hiddetlenen Erdil, Duran'a yaptığını yanına koymayacağını söyler. Bizimki gayet rahat, Erdil'e bağırır: “Bildğini yap lan, iki yüz elli cepte” (Yücel 2003: 234).

24. Bas da Al içinden

Adamın biri matbaaya girer. Safça da bir görüntüsü vardır. “Burada para basılır mı?” diye sorar. Matbaacı, para basılabileceğini, kılışe falan için biraz avans vermesini söyler. Adam, kendisinden beklenmeyecek bir şekilde: “Bas da al içinden hemşehrim” der (Yücel 2003: 234).

25. Allah Vere de Evde Bulunmaya

Tombak Kadir (Çakmak), karıncayı incitmeyen bir tip. Temiz yürekli Anadolu insanı. Kazım'a kızmıştır. Dövmeye kararlı gibi. Yanındakilere şunları söyler: “Niyet ettim Kazımı dövmeye. Evine gidiyorum şimdi. Allah vere de evde bulunmaya” (Yücel 2003: 234).

26. Aman Bırakmayın

İdris Kale, gençleri karşısına almış, gençlerin tembelliklerini dile getirirken ders vermektedir: “Kavunu Tepe köylülere, yoğurdu Kadıncıklılara kaptırdınız. Aman goministliği elden bırakmayın bari” (Yücel 2003: 234).

27. Sosyalistin Narası

Merhum İsmail Ayanlar, arkadaşları ile birlikte çakır keyif olmuşlar, sokaklarda gezmektedirler. Merhum, “Arkadaşlar durun! Nara atacağım” der. Arkadaşları bunun yanlış olacağını, kimseyi rahatsız etmeye haklarının olmadığını söylerler. Merhum kararlı, yalnız yanındakilerin duyabileceği bir sesle narasını atar: “Açıl Koçhisar, biz geliyoruz”. Sonra arkadaşlarına döner “Ehh, sosyalistin narası da böyle olur işte. Toplumun rahatsız etmez!” (Yücel 2003: 235).

28. Üzerini Getirin

Öğretmen Ayhan Sayılır, gırgır mı gırgır. Bir gün arkadaşları yanına gelir. Ona, devrimci dayanışma içerisinde olduklarını, bir arkadaşlarının düğünü olduğunu ve adam başı beş yüzer lira katkıda bulunarak beş bin lira toplayacaklarını, kendisinin de devrimci arkadaşları olduğunu, bu parayı vermesini söylerler. Ayhan Sayılır gelenleri süzer:”Çok güzel karar vermişsiniz. Devrimcilerin dayanışması şart. Ben de geçen ay evlenmişim. Bana vereceğiniz paradan beş yüz lirasını kesip üstünü getirin” der (Yücel, 2003: 236).

29. Kürtü Mebusu

Kürtülü hemşehrimizin kafası çakırdır. İyi de giyinir hani... Kızılay’dan Ulus’a giderken tuttuğu taksinin hızlı gitmesini ister. Yolda trafik durdurur. Kürtülü, bu duruma hiddetlenir. Araçtan iner, aniden polisi tokatlar. Arkasından da kükrer: “Ulan sen kimsin de benim bindiği taksiyi durduruyorsun? Karşında Kürtü mebusu var. Meclise toplantıya gidiyorum.” Der ve araca biner. Şöföre, “Sür oğlum, meclise geç kalacağım” der. Polis şaşırmış, Kürtü vilayetinin nerede olduğunu düşünürken, taksi tam gaz oradan uzaklaşmıştır (Yücel, 236).

30. Arkadaşlar Sosyalizm

İsmail Ayanlar, İşçi Partisi yöneticisi. Bir köyde Sosyalizmi anlatmaktadır:”Arkadaşlar sosyalizm... Arkadaşlar sosyalizm... Sosyalizm arkadaşlar...” bir türlü lafın sonunu getiremez. Sonra der ki “Bırakın şimdi sosyalizmi, içelim rakımızı bakalım keyfimize” (Yücel 2003: 236).

31. Şahidin Kim

Hakim Hicret, Şereflikoçhisar'lıları iyi tanır. Davacıya sorar: “Şahidin var mı?”. Davacı: “Var hakimim!”. Hakim: “Kim?”. Davacı “Ahmet Çetim, hakimim”. Hakim: “Parlasan’lı Ali Okçu da var mı?”. Davacı: “Var hakimim”. Hakim: “Ya Gardalık Ömer?”. Davacı: “Var var hakimim”. Hakim sinirlenir, “Davayı geri al ülen düzrü, şimdi atarım seni içeri. Başka şahidin de var mı desem, Ecelerin Arif diyeceksin” (Yücel 2003: 237).

32. Dur Gız Şimdi Olmaz

Hancı Vehbi ile arkadaşı hiç ayrılmazlarmış, hep ikisi içerlermiş. Bir gün yine Köşger Çeşmesi'nin yanında içerlerken, Hancı Vehbi arkadaşına demiş ki: “Oğlum bak biz iki iyi arkadaşız. Gün gelir içimizden biri ölürse, sağ kalan diğerinin karısını alsın tamam mı? Yabancılar gitmesin bizim avratlar.”. İkisi de anlaşmışlar. Bir gün Hancı Vehbi'nin arkadaşı ölmüş. Hancı da arkadaşının evine baş sağlığı için gitmiş. Arkadaşının karısı Hancı Vehbi'yi görünce koşmuş yanına boynuna sarılmış, bir yandan ağlarmış bir yandan da “Sen kocamın en iyi arkadaşydın, sana bir şey vasiyet etti mi hiç?” diye sormuş. Hancı Vehbi'nin aklından çıkmıyor ki arkadaşıyla anlaştıkları. Hemen kadının omzuna vurmuş yavaş yavaş, sonra kadına demiş ki “Dur gız burda olmaz. Sonra gelirim.” (K23)

33. Üzüm Yemeyen Çocuk

Küçük İsa analığı ile Adem dayısına gezmeye gitmiştir. Dayısının hanımı: “Ese'ye üzüm verin de yesin”, der. İsa'nın analığı ısrarla: “Ese üzüm yemez ki”, der. Analık, bunu birkaç kez tekrar eder; fakat dayısının hanımı yine de küçük İsa'ya bir salkım üzüm verir. İsa üzümü yer, bitirir, analığına dönerek: “Gelin bacı, çöpünü de yiyeyim mi” der (K36).

3.3. Efsane

Efsane, gerçek ve hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyelerdir (Kaya 2007: 302).

Efsane, gerçekte olmayan fakat insanlarca olmuş gibi tasavvur edilen birtakım olayları anlatan, edebi kıymeti az bir çeşit masal. Bir tabiat olayının meydana gelişini, herhangi bir varlığın yaratılışını, olmadık hayallerle süsleyip olağanüstü bir şekilde anlatan sözlü ve yazılı eserlerdir. Efsaneler, bir yönüyle ‘mitos’a benzer. Bu bakımdan şu belirleme yanlış değildir; efsane, “inanış

haline gelmeyen mitos”lardır. Efsaneler, sanatçı için, işlenecek zengin bir malzeme niteliğini de haizdir. Efsaneler “yaratılış”, “tarihi” ve “dini” efsaneler şeklinde tasnif edilir. Masaldan daha inandırıcı olan efsaneler, hikâye ve destana daha yakın durur (Karataş 2004: 138).

Efsane sözcüğü aslen Farsça “fesane” kelimesinden gelmektedir. Fesane, “aslı olmayan hikâye, dillere düşen vak’a, destan” anlamındadır. Gerçekten cereyan etmiş bir hikâye gibi ağızdan anlatılan efsane, “söylence, rivayet, esatir” kelimeleriyle de karşılanmaya çalışılmıştır, ancak rivayet ve esatir tam olarak efsane kelimesini karşılamaz. Söylence, efsane kelimesine karşılık olarak bulunmuş bir kelimedir. Rivayet terimi daha çok insanların başından geçen menkabeleri kapsar. Esatir ise, dünyanın ve tabiat hadiselerinin insanın ilkel şuurunda vücut bulmuş şeklidir. Bir başka deyişle esatir, henüz mit teriminin Türkçeye girmediği zamanlarda, bu sözü karşılayan bir terimdir. Bu terimler, bazı milletlerin dillerinde şu şekilde karşılanmıştır: Latince *legendus*, Almancada *legende* ve *sage*, Fransızca *legende*, İngilizcede *legend*, İspanyolcada *leyenda*, İtalyancada *leggende*, Macarcada *legenda*, Yunancada *mitos* veya *mit* (Ergun 1997: 1; Kaya 2007: 302; Sakaoğlu 1992: 9; Sakaoğlu 2009: 19).

Efsane sözünü muhtelif Türk boylarından Başkurtlar ve Tatarlar *legende*, *rivayet*; Kazaklar *anız*; Kırgızlar *ulamış*; Azeriler *esâtir*, *mif*, *efsane*; Türkmenler *epsana*, *rovayat*; Özbekler *efsane*, *rivayat*; Uygurlar *epsane*; Karakalpaklar *epsane*, *legenda*, *anız*, *anız-engine*; Kırım Tatarları *efsane*; Kazan Tatarları *rivayat*, *legendai ekiyet*, *beyt* gibi terimlerle karşılamıştır (Ergun 1997: 1; Kaya 2007: 302).

Çoğu araştırmacı masal ile efsaneyi aynı başlık altında verir; evet masal ile efsane pek çok husus yönünden birbirlerine çok yakındırlar. Ancak aralarında büyük bir fark vardır: Masal anlatılırken, dinleyiciye anlatılanların gerçek olmadığı her fırsatta hatırlatılır, ancak efsane anlatılırken, anlatılanlara anlatan da inanır, dinleyen de inanır.

Şereflikoçhisar’da, efsane olarak derlenen metinler “masal” adı altında anlatılmıştır ve yörede efsane türüne pek az rastlanmaktadır; ancak tespit edebildiğimiz iki tane efsaneyi şöyle verebiliriz:

3.3.1. Kayalı Boğazdaki Mezarlar Hakkında Efsane

Kayalı Boğazda üç tane mezar varmış. Bir de Çavuş kalesi diye bir yer varmış başka bir yerde Çavuşoğlu isimli biri oturmuş. Bu kalede de su yokmuş. Bu kaledekiler su almak için Kayalı Boğaza giderlermiş. Bu Çavuşoğlu’nun da bir kızı varmış. Bir gün bu kız Kayalı Boğaza su almaya gitmiş. Kayalı Boğazda da bir oğlan oturmuş. Oğlan bu kıza vurulmuş. Oğlan kızı istemiş ama kızın babası kızı vermeye yanaşmamış. Kızın da bu oğlana gönlü yokmuş. Sonra kız yine Kayalı Boğaza su almaya gitmiş. Oğlan da demiş ki:

-Kız gel ben seni kaçırayım.

Kız da ona gönlünün olmadığını bildirmek için demiş ki:

- Dağın tavşanını ovanın tazısı alamaz, demiş.

Kız öyle deyince oğlan yine kızın suya geldiği bir sırada iki tane arkadaşıyla bu kızı almış, kaçırmış. Oğlan kıza demiş ki o zaman:

-Hani sen diyordun ya, dağın tavşanını ovanın tazısı alamaz diye söylüyordun, demiş.

Bunun üzerine kız da demiş ki:

-Kar yığın olursa köpek de alır, demiş.

Yani alamazdı ama sen tek başına gelmedin, arkadaşlarınla geldin, yığın geldin. Yoksa alamazdın beni, demiş.

Daha sonra Çavuşoğlu adamlarıyla gelmiş kızını almaya. Oğlan kıızı vermeye yanaşmamış. Sonra bunlar silahla çatışmışlar. Çavuşoğlu ile adamları, Oğlanla iki arkadaşını öldürmüşler. Oraya da gömmüşler. Bu mezarlar onlardan kalmamış. (K13)

3.3.2. Koçaş Dağı Efsanesi

Koçaş Dağı, çevresinin en yüksek dağı imiş. Köy halkı asırlarca dilden dile dolaşan bir efsanenin o dağda gizli olduğunu söylerlermiş. Bu efsane de Etilerden kalma bir hazine olduğu söylenirmiş. Bu efsanede geçen hazinenin buluna bilmesi için şu dördlüğün çözülmesi gerekiymiş:

Çık başıma

Bak karşına

Kes başımı

Ye beynimi

Ama bu dördlüğü kimse çözememiş. Sonunda Taşkırınlar diye bilinen birkaç kişi bunun ancak en yüksek yere çıkıldığında her yerin alçak görüldüğü, bir tek güneşin yüksekte olduğunu fark etmişler. Koçaş Dağına çıktıklarında güneşin doğmakta olduğunu görmüşler. Oranın kazılması gerektiğine hüküm getirmişler ve orayı kazmışlar. Gerçekten de orada kralın hazinesini bulmuşlar. Bu hazine kralın tacından, boynuna ve kollarına taktığı mücevherlerden oluşuyormuş.

Taşkırınlar bu hazineyi, bütün olarak değil de tek tek satmaya kalktıkları için yakalanmışlar.

Yıllarca efsanelerde dolaşan bu hazine sonunda ele geçmiş ve bir efsane daha gerçek olmuştur (K36).

4. Şereflikoçhisar ve Yöresi Yerel Ağız Sözlüğü

Aaf: Sap kağnılarında urganı oka bağlamakta yardımcı yuvarlak ağaç.

Ağa: Baba

Ağan: Hayvanların yavruladıktan sonraki ilk sütü.

Ağnama: Eşeklerin küle yatarak nallarını dikip yuvarlanması.

Akıtmaç: hamurun süt, yoğur veya yumurta sarısıyla özenerek pişirilmesi.

Alaf: Alev, alaz.

Alaşa: Laf taşıyan, dedikoducu.

Annaç: Karşı yamaç.

Ayaz: Soğuk.

Aç buçuk: Biraz

Avrat: Eş, hanım.

Ayanbeyan: Açıkça, apaçık.

Arık: Bir önceki yıldan kalan kuzu.

Ayak yolu: Tuvalet.

Azık: Yolculukta yenilmek üzere hazırlanan yiyecek ve içecekler.

Badas: Harman yeri süprüntüsü.

Bastırak: Kapının açılmaması için arkasına konulan dayanak.

Bayah: Biraz önce.

Bayramcalık: Bayramlarda çocuklara alınan elbise ve verilen hediyeler.

Bezi: Hamurun oklavayla kolay açılması için iki el arasında yuvarlanmasıyla oluşan şekil.

Bıttı: Küçük köpek.

Bişme: Yemek.

Boduç: Kısa, yuvarlak testi.

Boğanak: Yağmurun sisli görünüşü, sağanak.

Boğasak: İneklerin boğaya gelmesi hali.

Boydakça: Tek başına, serbest.

Böğür: Karnın yan tarafı.

Böle: Teyze çocuğu.

Büngüldemek: Kaynamak, fıkırdamak.

Bıldır: Geçen sene.

Başaklama: Tarladaki başakları toplamak.

Bibi: Hala.

Böle: Teyze oğlu.

Buymak: Üşüme.

Bürgü: Baş örtüsü.
Canavar: Kurt.
Carı: Çabuk, ivedi.
Cec: Arpa, buğday yığını.
Celep: Büyük baş hayvan tüccarı.
Cımcılık: Islak.
Cılbah: Çıplak.
Cılga: 1. Biçilen ot ve ekinlerin deste sırası. 2. Patika, keçi yolu.
Cılgısız: Şımarık.
Cıncık: Cam, porselen gibi kırılabilir mutfak eşyaları.
Cızbüzük: Çabuk ağlayan.
Cingil: Helke.
Culuk: Hindi.
Cücük: Kümes hayvanlarının yavrusu.
Cırmık: Tırnakla yapılan iz.
Cızbüzük: Çabuk ağlayan.
Çağşak: Yıkılabilir, çürül, iğreti.
Çavdırmak: Fırlatmak, atmak.
Çereş: Üzüm çiğnenen dört köşeli üstü açık yapı.
Çepiç: Oğlaktan büyük keçi.
Çıvgın: Geçici ve soğuk kar veya yağmur fırtınası.
Çiçik Kulağı: Madımak.
Çimmek: Yıkılmak.
Çinik (Şinik): Yarım tenekelik buğday ölçüğü.
Çona: Çoban yamağı, yardımcısı.
Çömçe: Ağaçtan ya da demirden yapılmış büyük kepçe.
Çörten: Damdan suyun akması için teneke ya da tahtadan yapılan akak.
Deyha: İşte, Şu.
Dırıma: Tırmıkla toplamak.
Dölek: 1. Dömdüz, 2. Akıllı, uslu.
Deyha: Daha, İşte orda.
Dirliksiz: Geçimsiz.
Dirgen: Dört parmaklı demirden yapılmış harman aleti.
Damızlık: 1. Yoğurt mayası, 2. Anaç hayvan.
Düneğin (Dünaan): Dün

Ebe: Nine, babaanne, anneanne.
Ede: Ağabey.
Eftik: Sıkıntıyı gidercek iş, uğraş.
Eğsiren: Hamur kesmekte kullanılan alet.
El gördülük: Gösteri, iş amacıyla, göstermelik.
Epri: Bir Çeşit renkli tülbent.
Evirağaç: Yufka ekmek yaparken ekmeği çevirmeye yarayan çubuk.
Epri: Başa bağlanan bir çeşit bez.
Elcek: Tırpan tutamağı, bir çeşit eldiven.
Elti: Kardeş karıları.
Ergin: Bekar genç.
Evlek: Tarlanın çizgili bölümleri.
Firik: Gök ekin, olgunlaşmamış ekin.
Firik: 1. İkinci hanım, 2. Cücüklememiş tavuk.
Fingirdek: Hareketli, oynak.
Gada: 1. Dert, hastalık. 2. Günah.
Gedek: Onun bunun evinde beslenen.
Gavut: Çeşitli tahılların karışık unu.
Gerikmek: Şişmek, dolmak.
Gelinbacı: Amca karısı, dayı karısı.
Geri: Kağnılara takılan kilimden harar.
Gı: koyun, keçi dışkısı.
Gındap: Kendir ip.
Göde: Şişman.
Gön: Hayvan derisi.
Gönen: Toprağın nemi.
Gönüllenmek: Kırgın olmak.
Gullap: Menteşe.
Guz: Kuzey.
Gübür: Hayvanın altına serilen kuruluk.
Habire: Durmadan.
Hangırdak: Yersiz gülen.
Hatıl: Çeşme yalağı, hayvan yemliğı.
Havtıl: İçi oyuk ağaç.
Hayat: Avlu, bahçe.

Hezen: Duvardan duvara atılan kalın ağaç.
Hedik: Mısır veya buğdayın kaynamışı.
Herif: Koca, eş.
Hışır: Ekinin başaksızı.
Hissa: Hisse, pay, ülüş.
Hıstışır: Ufak kavun-karpuz.
İğranmak: Salınarak yürümek.
İsmariç: Sipariş.
İşgın: Üzüm çubuğunun uç kısmı.
İpdi-İpdilla: Önce, ilk önce.
İğdiş: Erkekliği alınmış.
İlgamak: Koşmak.
İrgat: İşçi.
İşmar: Kaş, göz işareti.
İntizar: Beddua.
Kamgak: Ağaç kabuğu.
Kavlak: Kabuğu soyulmuş.
Kelemkesti: Kertenkele.
Kelle: Arpa, buğday başağı.
Kemçik: Az yiyen, zayıf, avurdu çökük.
Kerme: Tezek, kabuk.
Keşmik: Samanın irisi.
Kırmızı: Domates.
Kızmık: Taşlı topraklı seçilmemiş buğday.
Kofalmak: Övünmek.
Koğşak: Gevrek, yumuşak.
Kopmak: Koşmak.
Kökçeten: Grip, nezle.
Kömselemek: Yığmak, kürelemek.
Körsen: Alacakaranlık.
Kössengi: Ateş karıştırmaya yarayan çubuk.
Kötelemek: Hızla atmak.
Kopmak: Koşmak.
Köp: Öküzlerin arka ayağının kağını tekerine değmemesi için uzatılan tahta.
Kiri: Eşek yavrusu, sıpa.

Kora: Sürgü.
Kehir: Verimsiz.
Kes: İri saman.
Kanara: Oradan buradan geçinen.
Loda: Üstü toprakla örtülmüş saman yığını.
Los: Boşa vurma.
Lohlohu: Boynu uzun kulpsuz testi.
Mayıs: Yaş hayvan dışkısı.
Melefe: Bol giysili.
Meymenet: Sevimlilik.
Mıh: Çivi.
Mismil: İslama göre eti yenen, helal.
Mircımak: Yaranın cıvıması, sulanıp azalması.
Motor: Traktör.
Möhlüz: Her şeyini kaybetmiş.
Muhaat olmak: Mukayyet olmak, sahiplenmek.
Namazla: Seccade.
Namtı: Sapı kırık bıçak.
Navrak: Yüz, Çehre.
Nüzül: Felç.
Olçum: Havalı, ukala.
Onmak: İflah olmak
Okuntu: Düğün davetiyesi.
Örklemek: Bir yere bağlamak.
Övendire: Ucu imballı değnek.
Palıt: Palamut.
Parpılamak: Hafifçe vurarak dövmek.
Payam: Badem.
Patırdak: Motosiklet.
Pece: Dam penceresi.
Peşkir: Dokuma bez, el havlusu.
Pin: Yere eşilmiş kuyudan geniş kuzu yatağı.
Pürçüklü: Havuç.
Rahmet: Yağmur.
Saçkı: Tandır yakacağı.

Salım: Nezle.
Samıtmak: Kafayı yere dikip kouşmamak.
Seklem: Küçük, dolu çuval.
Sınangılı: denenmiş, terübe edilmiş.
Sındı: Makas.
Sırmak: Dikmek.
Sırkıtmak: Süt, pekmez gibi sıvı yiyeceklerin dibini boşaltmak.
Siftikleme: Ezgin ezgin gezme.
Sohum: Lokma.
Söbelek: Bebek kundağı.
Sümtük: Orada burada gezen.
Şaplak: Tokat.
Şımıldık: Gelin damat evine geldiğinde, evin köşesinde hazırlanan tülde yapılmış alan.
Şişek: Dişi toklu, bir çeşit küçükbaş hayvan.
Sırım: Deriden yapılmış ip.
Siğmek: İşemek.
Seme: Tembel.
Sini: Büyük tepsi.
Ta: Tavukların yumurtlayacağı duvar oyuğu.
Taar: Çereş önüne kazılan küçük havuz.
Taman: Hani, var ya.
Tırhın: Hastalık.
Tırsak: Yılgın, zayıf.
Tıskalı: Hastalıklı.
Toku: Kısa boylu.
Tönge: Ottan yapılan ayakçak.
Töz: Zar, kulak zarı.
Tuman: Fistan.
Tezek: Hayvan dışkısından yapılan yakacak.
Tıskalı: Hastalıklı.
Tevek: Bitki kök ve yaprakları.
Tapan: Tarlada kesek kırmaya yarayan araç.
Talaz: Tozlu rüzgâr.
Tavatır: Çok iyi.
Tutamak: Bahane.

Tuluk: Tulum.
Tuturuh: Yakacak, tutuşturmalık.
Tırapa: Mal değişimi.
Uğra: Un.
Uğrun: Gizli, habersiz.
Urup: Tahıl ۆlęeęi, şiniğin yarısı.
Urfa: Un.
Urh: Birki kۆkۆ.
Uşak: ocuk.
Uyuntu: Ezgin, sinekli.
Örmek: Havlamak.
Öşüdük: Sürekli nezle olan.
Özlük: Çok küçük toprak kap.
Vızıttırmak: Oraya buraya saçmak, savurmak..
Yalandırmak: Kandırmak.
Yanaz: Aksi.
Yangılı: Cana yakın, insancıl
Yılık: şaşı.
Yingi: Yiyecek.
Yüğruk: İştahlı.
Yeğni: Hafif.
Yavan: Yağsız, katıksız.
Yozzuttırmak: Bir işten soğutmak.
Yöğümsüz: Uğursuz, sakar.
Yumuş: Buyruk, emir.
Yüğruk: İştahlı, evik.
Tanaz: Ters.
Zağar: Küçük kۆpek.
Zam: Balyoz.
Zat: Daha.
Zerdali: Kayısı.
Zavar: Hayvan yiyeceği.
Zılgıt: Azar.

SONUÇ

Şereflikoçhisar, tarihi Hititler dönemine kadar uzanan bir yerleşim birimidir. İlçe, tarihten bugüne kadar çeşitli toplulukların yaşadığı bir yer olmasına rağmen, hiçbir zaman önemli bir merkez olmamıştır. Yakın tarihimize de bakıldığında, Aksaray ile Ankara'nın arasında kalan küçük bir yol üstü şehri olarak kalmıştır. Durum bugün de bundan farksızdır.

Şereflikoçhisar'da geçiş dönemleri Türkiye'nin pek çok yerinde olduğu gibi, çeşitli âdet ve uygulamalar çerçevesinde yapılmaktadır. Bu törenlerden bazıları ihtiva ettikleri hususiyetler bakımından İslamiyet öncesi Türk Kültürünün izlerini taşımaktadır. Örneğin "Alkarısı" İslamiyetle bağdaşmamasına rağmen bir "Kara İye" olarak bugün de ilçede inanılan bir olgudur.

Doğum âdetlerinde, ilçe halkı Türkiye'nin pek çok yerinde olduğu gibi çocuğu ve anneyi korumak için çeşitli uygulamalara yönelirler. İlçede halk, anneye ve çocuğa zarar verecek bütün unsurlardan uzak durma çabası içindedir. Bu uygulamalar, doğum öncesinden başlayıp çocuğun doğumundan sonraki günler içinde de devam eder.

Yörede, evlilikle ilgili âdet ve inanmalar, evlilik hadisesinin bereketlenmesi, uğursuzluklardan korunması amacı çerçevesindedir. Bu uygulamalar da evliliğe hazırlık döneminden başlayıp, düğün sonrasına kadar devam ederler. Evlilik dönemindeki uygulamaların temelini, doğurganlık teşkil eder. Bu yüzden düğünlerde dikilen bayrağın direğine soğan ya da elma saplanır.

Ölüm olayında, yöre halkı ölen kişinin ahrete kolay geçmesi için çeşitli hususlara dikkat etmektedir. Ölüm sırasında Yasin okunması, ölen kişiyi bekletmeden gömme isteği, ölü yemeği, ölen kişinin eşyalarının dağıtılması vb. bütün uygulamalar, ölen kişinin öbür dünyada rahat edebilmesi içindir.

Yörede, çeşitli halk inanışları da önemli yer teşkil etmektedir. Yörede, yatırlara saygı gösterilir, hatta bazı yatırların insanların çeşitli dertlerine çare olabileceğine inanılır. Kurban kesmek ve adak adamak, yörede hemen herkesin önemseydiği uygulamalardandır. Yörede, nazara inanma da yoğun olarak görülür ve halk, nazardan korunmak için çeşitli yollara başvurur. Yörede, tabiat olaylarıyla, hayvanlarla, günlerle, rüyayla ve bunlara benzer pek çok inanışlara bugün bile büyük önem verilmektedir.

Şereflikoçhisar, halk mutfağı yönünden büyük bir kültüre sahip değildir. Yöresel yemekler sayı bakımından sınırlıdır ve halkın yaşantısı sebebiyle yapılması zor yemekler yöre mutfağında yer almazlar. Halk, kışın sert geçmesi sebebiyle kışlık yiyecek hazırlamaya yönelmiştir. Kışlık hazırlanan yiyeceklerin başında bulgur, pekmez ve tarhana gelmektedir. Bunların yanında turşu kurmak ve çeşitli sebzelerin kurutulmuş halleri de halkın kışlık yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için başvurdukları yiyecek saklama şekilleridir.

Yörede halk hekimliği kapsamındaki tedavi yöntemleri unutulmaya yüz tutmuşlardır. Bunların yerini artık modern tıbbın imkânları almıştır; ancak nazara ve büyüye bağlı rahatsızlıkların tedavisi bugün de halk hekimi sayılabilecek kişiler tarafından yapılmaktadır.

Şereflikoçhisar, anonim halk edebiyatı yönünden de pek zengin sayılmaz. Yöreden ülke genelinde çok meşhur olmuş bir şair çıkmamıştır. Buna bağlı olarak yörede anonim halk edebiyatı mahsulleri de sayıca pek azdır. Ancak birkaç halk şairinin yazdıkları şiirler günümüze gelmişlerdir. Ayrıca günümüzde de sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar olan halk şairleri hayattadırlar.

Yörede, Halk edebiyatının önemli türü olan ve bundan 15-20 yıl önce her çocuğun, gencin yaşının dinleme imkânı bulduğu türküler, maniler, ninniler, ağıtlar, tekerlemeler, bilmeceler, masallar, efsaneler de yörede iyice unutulmaya yüz tutmuştur. Bunların unutulmasının sebeplerinin başında ise televizyon ve internetin, bu ürünleri dinleme ihtiyacının önüne geçmesidir. Televizyon ve internet kültürüyle büyüyen bireyler, masal, türkü, mani, ninni, vb. türleri dinlemeyi, öğrenmeyi akıllarına bile getirmemektedirler.

Yörede, kültürel unsurlar hızla unutulup gitmektedir. Günümüzde eskiden yörede yapılan yemeklerin isimlerini bile bilmeyen, çocuk oyunu denildiğinde hafızasında en ufak bir hatıra canlanmayan kişi sayısı her geçen gün artmaktadır. Acilen bu kültür unsurlarının unutulması için çalışmalara başlamanın gerekliliği gün be gün artmaktadır.

Çalışmamızın, ülkemize ve halk kültürüne katkısının olmasını diler, bizden önce bu konuda çalışma yapmış, bize ışık tutmuş bilim adamlarına teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim, “Kastamonu’da dini folklor veya dini-manevi halk inançları”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- AKBULUT, Semra , “Karabük ili Safranbolu ilçesindeki doğum âdet ve inanmaları”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*, TDK, Ankara 1984.
- ALBAYRAK, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2004.
- ALP, Münevver, “Eski İstanbul’da lohusalık ve şerbeti”, TFA, c. 9, s.183, ss. 3537, 1964.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Kazan Masallarından Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Hayvan Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- ALTUN, Işıl, “Kandıra Türkmenlerinde Doğum-Evlenme-Ölüm Törenleri”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 2003.
- ARAZ, Rıfat, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, AKM Yayını, Ankara, 1995.
- ARTUN, Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001
- ARTUN, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2005.
- ASLAN, Ensar, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayınları, Ankara 2008.
- BAĞIŞKAN, Tuncer, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, KKTC Milli Eğitim-Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1997
- BAKIRCI, Nedim, *Niğde Masalları*, Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde 2006.
- BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe , “Adana halk kültüründe geçiş dönemleri, doğum-evlenme-ölüm”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1998.
- BAŞGÖZ, İlhan, *Türk Halkının Bilmeceleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara, 1999.
- BAŞOĞLU, Hasan Fehmi, *İslamiyette Cenaze*, Ankara 1959.
- BAYTOP, Turan, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985
- BORATAV, Pertev Naili, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, K kitaplığı, İstanbul 2003.
- BORATAV, Pertev Naili, *Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.
- BORATAV, Pertev Naili, *Tekerlemeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- BOZYİĞİT, Esat, “Düğünlerimizde Bayrak Geleneği”, *III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi IV. Cilt*, (Gelenek-Görenek ve İnançlar), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- ÇETİNDAG, Güldağ, “Elazığ Türküleri”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- ÇOLAK, Faruk, *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelemesi*, Kömen Yayınları, Konya, 2009.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2008.
- DURBİLMEZ, Bayram, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, Ürün Yayınları, Ankara 2008.
- DUYMAZ, Ali, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- EKİCİ, Hülya, “Şereflikoçhisar ve Yöresinde Yas Geleneği ve Ağıtlar I-II”, *Türk Halk Müziği ve Oyunları*, I/7 (Temmuz-Eylül 1983), ss. 277-279; I/8 (Ekim-Aralık 1983), ss. 312-313.
- ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- ELÇİN, Şükrü, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- ERGİNER, Gürbüz, *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara 1997.
- ERGUN, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- ERGUN, Pervin, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- ERK, Zümrüt, “Anadolu’da kırklama”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, M.F.A.D. Yayınları: 21, Ankara 1976.
- GÖKBEL, Ahmet, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Âdetler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara 1998.
- GÖRGÜLÜ, Rafet, *Şereflikoçhisar ve Parlasan Köyü Ekseninde At-çekerler Oymağı’nın Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hayatı*, Ravza Matbaası, İstanbul 2009.
- GÖRKEM, İsmail, *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları*, Akçağ yayınları, Ankara 2001.
- GÜNAY, Umay, “Masal”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 3, Ankara 1992.
- GÜVENÇ, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara 1999.
- HAVILAND, William A., *Kültürel Antropoloji*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002.
- İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara 2006.
- İNAN, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, II. Cilt, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- JANSKY, Herbert, “Türk Halk Şiiri”, Çev. Abdurrahman Güzel, *Dünya János, Sipos, Török Nèpzene*, Budapest 1994.
- KALAFAT, Yaşar, “Kazakistan’daki Türk Halk İnançları”, *Milli Folklor*, C.6, S. 42.
- KARAKAŞ, Ayhan, “Köy ve Şehir Monografilerinin Halk Kültürünün Korunup Aktarılmasına Katkıları”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, S. 2, Ss. 243-250, Adana 2006.

- KARAKAŞ, Ayhan, *Feke Halk Kültürü*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2005, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KARATAŞ, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- KAYA, Doğan, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- KAYA, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- KAYA, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- KILIÇ, Abdullah, “Isparta yöresi halk inançları”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak Yayınları, Ankara 2001
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Şereflikoçhisar Tarihi*, Fatih Matbaası, İstanbul 1971.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Sazşâirleri*, C. I, Ankara 1962
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Sazşâirleri*, C. II, Ankara 1962
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Sazşâirleri*, C. III, Ankara 1962
- KUDAT, Ayşe, *Kirvelik*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974.
- KUNOS, Ignas, *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1925.
- MAHMUT, Kaşgarlı, *Divan-ı Lügati't-türk*, (Çev. B. Atalay), c. III, ss. 143, Ankara 1939.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Menakıbnameler*, TTK Yayınları. Ankara 1992.
- OĞUZ, Öcal, -Editör-, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker, Ankara 2007.
- ONAY, Ahmet Talât, *Türk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- ÖZDER, M. Adil, “Doğum ve çocuk üstüne gelenek ve inançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 10, S. 213, Ss. 4390, 1967.
- ÖZDEMİR, Ahmet Z., *Öyküleriyle Ağıtlar I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- ÖZHAN, Mevlüt, *Çocuk Oyunlarımız*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990.
- SANTUR, Meltem, “İç Anadolu bölgesinde kız evinden oğlan evine getirme sırasında uygulanan gelecekleler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- SAKAOĞLU, Saim, *Fıkra Tipinin Değişmesi, Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul 1984.
- SAKAOĞLU, Saim, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- SAKAOĞLU, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları Ankara 2003.
- SAKAOLU, Saim, Ali Berat Alptekin, *Halk Şiirinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007

- SAKAOLU, Saim, *Efsane Araştırmaları*, Kömen Yayınları, Konya 2009.
- SEYİDOĞLU, Bilge, *Masal*, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 6, İstanbul 1985.
- SEYREK, Hilmi-Muammer Sun, *Çocuk Oyunları-Okul Öncesi Eğitiminde Oyun Dersi El Kitabı*, Müzik Eserleri Yayınları, İzmir 1991.
- SEZEN, Lütfi, “Erzurum Şehir Folkloru”, *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993.
- SOYLU, Sıtkı, “Taşeli yöresi düğün geleneklerin ve geleneği oluşturan sebepler”, *III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi IV. Cilt (Gelenek Görenek ve İnançlar)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı M.F.A.D. Yay:86, Ankara 1987.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N., *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1970.
- ŞİMŞEK, Esmâ, *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Kültür Ofset Baskı Evi, Antakya 1993.
- ŞİMŞEK, Esmâ, *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, I. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001
- ŞİMŞEK, Ramazan, *Eley Köyü*, Yücel Matbaacılık, Şereflikoçhisar 2002.
- ŞİMŞEK, Ramazan, *Peçenekten Sesleniş Şiirler*, Yücel Matbaacılık, Şereflikoçhisar 2004.
- TEZCAN, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- TURAN, Şükrüye, “Çukurova kına geleneğinde ağıt türküleri geleneği”, *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 1991(Bildiriler)* Çukurova Üni. Basımevi, Adana 1993.
- TÜRK, Hüzeyin, “Güneyevler köyü’nde doğumla ilgili bazı geleneksel uygulamalar ve boş inançlar”, *Türk Folkloru Araştırmaları, c.1, Ss. 114-107*, 1989.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi, MEB Yayınları, Ankara 1991.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Ağıt, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 1*, İstanbul 1988.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, “Sinop ve çevresinde köy düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları, C. 8, S. 165, Ss. 2974-2976*.
- YAKICI, Ali, “*Halk Şiirinde Türkü*”, *Akçağ Yayınları, Ankara, 2007*.
- YALGIN, Ali Rıza, *Cenup’ta Türkmen Oymakları I.:* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- YARDIMCI, Mehmet, “Zara’da Halk İnançları ve İnançlara Dayalı İyileştirme Yolları”, *Türk Halkbilimi ve Edebiyat Araştırmaları, Ss. 391-402*, Ankara 1999

YARDIMCI, Mehmet, “Çukurova’da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili”, *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana Ofset, Adana 2003.

YAVUZ, Muhsine Hekimoğlu, *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

YILDIRIM, Dursun, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

YILMAZ, Mehmet Ali, *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2005, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YURDAKÖK, Murat, “Hititlerde Pediatri”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, S. 42, Ss. 455-457, Ankara 1999.

YÜCEL, Mehmet, Muharrem YÜCEL, *Şereflikoçhisar, Bir Sancağın Öyküsü*, Yücel Matbaacılık, Ankara 2003.

<http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=sekarat>.

ARTUN, Erman, “Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)”, *III. Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni*, 30 Kasım-2 Aralık 1998, Adana (http://www.turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/artun.php).

<http://www.fussilet.com/index.php?action=printpage;topic=897.0>

<http://www.sozarsivi.com/ugur+isilak/tuz-golu-ugur-isilak/21250-sozleri.html>

<http://www.zevkli-forum.com/ugur-isilak-gadani-alim-sarki-sozu-t142110.html?s=9f52593c70cdea8398b459459795d877&am>;

http://www.turkudostlari.net/turku_bilgileri.asp?turku=12647

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=19166>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12651>

<http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2478>

<http://www.bendiseda.com/forum/index.php?topic=2810.0> (SEVER, Mustafa, Türk Halk İnançlarında Ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve)

<http://www.sereflikochisar-bld.gov.tr/kochisar/kochisar.asp> (02.05.2010)

http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_il_ilce_yasgr.RDF&p_il1=6&p_ilce1=1658&p_kod=3&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env

EKLER

Ek1 Tatar Ekmeği

Ek2 Nişan töreni ve okunmuş tatlı

Ek3 Nişan töreni

Ek4 Okunmuş tatlı misafirlere dağıtılıyor

Ek5 Arabaşı çorbası ve hamuru

Ek6 Musular Köyü mezarlığında siğil tedavisinde kullanılan taş

Ek7 Salça kaynatma

Ek8 Ardiçtepe'de yatırlar ve ardiç ağacı

Ek9 Yufka ekmek yapan kadınlar

Ek10 Hirfanlı Baraj Gölünde balıkçılar

KAYNAK KİŞİLER

- K. 1. Gülbahar Demirel:** 67 yaşında, okuma yazması yok, Musular Köyü
- K. 2. Demir Demirel:** 78 yaşında, ilkokul mezunu, Musular köyü
- K. 3. Necmettin Atılğan:** 75 yaşında, ortaokul mezunu, Doğanakaya Köyü
- K. 4. Sait Çetinkaya:** 83 yaşında, ilkokul mezunu, Şeyhkuyusu Köyü
- K. 5. Beside Ünsal:** 71 yaşında, Okuma yazması yok, Vayvay Köyü
- K. 6. Behiye Doğan:** 73 yaşında, Okuma yazması yok, Vayvay Köyü
- K. 7. Seniha Ünal:** 73 yaşında, Okuma yazması yok, Vayvay Köyü
- K. 8. Nilüfer Görkem:** 47 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 9. Sevgi Çetin:** 53 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 10. Gönül Tekin:** 60 yaşında, ilkokul mezunu, Karandere Köyü
- K. 11. Şengül Ateş:** 47 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 12. Üstün Önal:** 65 yaşında, ilkokul mezunu, Hamzalı Köyü
- K. 13. Fatma Yiğitbaşı:** 86 yaşında, okuma yazması yok, Hamzalı Köyü
- K. 14. İbrahim Yiğitbaşı:** 53 yaşında, Okuma yazması yok, Hamzalı Köyü
- K. 15. Ahmet Emin Kutlu:** 65 yaşında, ilkokul mezunu, Çatçat Köyü
- K. 16. Faik Özbek:** 67 yaşında, ilkokul mezunu, Musular Köyü
- K. 17. Doğan Görgülü:** 53 yaşında, İlkokul mezunu, Musular Köyü
- K. 18. Fatma Öztürk:** 72 yaşında, Okuma yazması yok, Şereflikoçhisar
- K. 19. Dursun Öztürk:** 75 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 20. Mustafa Çelik:** 57 yaşında, İlkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 21. Türkan Ateş:** 72 yaşında, okuma yazması yok, Vayvay Köyü
- K. 22. Meryem Koçak:** 55 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 23. Betül Aslıhan:** 19 yaşında, lise mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 24. Havva Bozkurt:** 61 yaşında, okuma yazması yok, Şereflikoçhisar
- K. 25. Nilüfer Atak:** 46 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 26. Fatma Şahin:** 45 yaşında, İlkokul mezunu, Küçük Damlacık Köyü
- K. 27. İsmail Şahin:** 46 yaşında, lise mezunu, Yalnızpınar Köyü
- K. 28. Döndü Aydoğan:** 41 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 29. İlhami Yıldırım:** 62 yaşında, ilkokul mezunu, Şereflikoçhisar
- K.30. Güllü Atak:** 17 yaşında, lise öğrencisi, Şereflikoçhisar
- K. 31. Yunus Atak:** 18 yaşında, lise öğrencisi, Şereflikoçhisar
- K. 32. Dilan Şahin:** 14 yaşında, ilköğretim okulu öğrencisi, Yalnızpınar Köyü
- K. 33. Ahmet Ateş:** 19 yaşında, Öğretmen, Şereflikoçhisar

- K. 34. Hatice Öztürk:** 44 yaşında, lise mezunu, Kurutlu Tepe Köyü
- K. 35. Mustafa Çelik:** 55 yaşında, ilkokul mezunu, Bağobası Köyü
- K. 36. Ramazan Şimşek:** 67 yaşında, emekli öğretmen, Eley Köyü
- K. 37. Ramazan Kargın:** 45 yaşında, üniversite mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 37. Alaattin Kargın:** 47 yaşında, Üniversite mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 38.Sıdıka Ateş:** 44 yaşında, lise mezunu, Şereflikoçhisar
- K. 39. Duran Devecioğlu:** 55 yaşında, ilkokul mezunu, Devekovan Kasabası
- K. 40. Fuat Öztürk:** 69 yaşında, ilkokul mezunu, Musular Köyü

ÖZ GEÇMİŞ

1984 yılında Şereflikoçhisar'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Şereflikoçhisar'da tamamladım. 2003 yılında Niğde Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimi almaya başladım. 2007 yılında bu bölümü bitirdim; aynı yıl Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde lisansüstü eğitim almaya başladım.